

અભિષેક પાઠ

મેં પરમ પૂજ્ય જિનેન્દ્ર પ્રભુકો ભાવ સે વંદન કરું;
મન વચન કાય, ત્રિયોગ પૂર્વક શીશ ચરણોં મેં ધરું. ૧
સર્વજ્ઞ કેવલજ્ઞાન ધારી કી સુછવિ ઉર મેં ધરું;
નિર્ગ્રંથ પાવન વીતરાગ મહાનકી જય ઉચ્ચરું. ૨
ઉજ્જવલ દિગમ્બર વેશ દર્શન કર હૃદય આનંદ ભરું;
અતિ વિનયપૂર્વક નમન કરકે સફલ યહ નરભવ કરું. ૩
મેં શુદ્ધ જલ કે કલશ પ્રભુજી કે પૂજ્ય મસ્તક પર કરું;
જલ ધાર દેકર હર્ષ સે અભિષેક પ્રભુજી કા કરું. ૪
મેં નહવન પ્રભુકા ભાવસે કર સકલ ભવ પાતક હરું;
પ્રભુ ચરણકમલ પખારકર સમ્યક્ત્વ કી સંપત્તિ વરું. ૫

જિનેન્દ્ર અભિષેક સ્તુતિ

મેંને પ્રભુજી કે ચરણ પખારે;
જન્મ, જન્મ કે સંચિત પાતક તત્ક્ષણ હી નિરવારે. ૧
પ્રાસુક જળ કે કલશ શ્રી જિન પ્રતિમા ઉપર ઢારે;
વીતરાગ અરિહંત દેવ કે ગૂંજે જય જય કારે. ૨
ચરણામ્બુજ સ્પર્શ કરત હી છાંયે હર્ષ અપારે;
પાવન તન, મન, નયન ભયે સબ દૂર ભયે અંધિયારે. ૩

દેહ તો અપની નહીં હૈ દેહ સે ફીર મોહ કેસા;
જડયેતન રૂપ પુદ્ગલ દ્રવ્યસે વ્યામોહ કેસા.

પ્રતિમા પ્રક્ષાલ પાઠ

(દોહા)

પરિણામોં કી સ્વચ્છતા કે નિમિત્ત જિનબિમ્બ;
ઇસીલિએ મેં નિરખતા, ઇન મેં નિજ પ્રતિબિમ્બ.
પંચ પ્રભુ કે ચરણ મેં, વંદન કરું ત્રિકાલ;
નિર્મલ જલ સે કર રહા, પ્રતિમા કા પ્રક્ષાલ.
અર્થ પૌર્વાન્નિક દેવવંદનાયાં પૂર્વાચાર્યાનુક્રમેણ સકલકર્મક્ષયાર્થ
ભાવપૂજાસ્તવન્દનાસમેતં શ્રી પંચમહાગુરુભક્તિપૂર્વક કાયોત્સર્ગ કરોમ્યહમ્.
(નૌ બારણમોકાર મન્ત્ર પઢે)

(છપ્પય)

ત્રીન લોક કે કૃત્રિમ ઔર અકૃત્રિમ સારે;
જિનબિમ્બો કો નિત પ્રતિ અગણિત નમન હમારે.
શ્રી જિનવર કી અન્તર્મુખ છવિ ઉર મેં ધારું;
જિન મેં નિજ કા, નિજ મેં જિન-પ્રતિબિમ્બ નિહારું.
મેં કરું આજ સંકલ્પ શુભ, જિન પ્રતિમા પ્રક્ષાલ કા;
યહ ભાવ સુમન અર્પણ કરું ફલ ચાહું ગુણમાલ કા.
ૐ લીં પ્રક્ષાલ પ્રતિજ્ઞાયૈ પુષ્પાંજલિ ક્ષિપામી.
(પ્રક્ષાલ કી પ્રતિક્ષા હેતુ પુષ્પ ક્ષેપણ કરે)

(રોલા)

અન્તરંગ બહિરંગ સુલક્ષ્મી સે જો શોભિત;
જિનકી મંગલ વાણી પર હૈ ત્રિભુવન મોહિત.
શ્રી જિનવર સેવા સે ક્ષય મોહાદિ વિપત્તિ;
હે જિન! શ્રી લિખ પાઉંગા નિજ-ગુણ સમ્પત્તિ.
(થાલી કી ચોકી પર કેશર સે શ્રી લિખે)

(દોહા)

અન્તર્મુખ મુદ્રા સહિત શોભિત શ્રી જિનરાજ;
પ્રતિમા પ્રક્ષાલન કરું, ધરું પીઠ યહ આજ.
ૐ હ્રીં શ્રીં પીઠ સ્થાપનં કરોમિ ।
(પ્રક્ષાલ હેતુ થાલી સ્થાપિત કરેં)

(રોલા)

ભક્તિ રત્ન સે જડિત આજ મંગલ સિંહાસન;
ભેદ-જ્ઞાન જલ સે ક્ષાલિત ભાવોં કા આસન.
સ્વાગત હૈ ! જિનરાજ તુમહારા સિંહાસન પર;
હે જિનદેવ! પધારો શ્રદ્ધા કે આસન પર.
ૐ હ્રીં શ્રીં ધર્મતીર્થાધિનાથ ભગવન્નિહ સિંહાસને તિષ્ઠતિષ્ઠ.
(થાલી મેં જિનભિમ્બ વિરાજમાન કરેં)

(દોહા)

ક્ષીરોદધિ કે જલ સે ભરે કલશ લે આયા;
દગ-સુખ-વીરજ જ્ઞાન સ્વરૂપી આતમ પાયા.
મંગલ કલશ વિરાજિત કરતાં હું જિનરાજ;
પરિણામો કે પ્રક્ષાલન કે સુધરેં કાજ.
ૐ હ્રીં અહં કલશ સ્થાપનં કરોમિ
(ચાર કોનો મેં નિર્મલ જલ સે ભરે કલશ સ્થાપિત કરેં)
જલ-ફલ આઠોં દ્રવ્ય મિલાકર અર્ધ્ય બનાયા;
અષ્ટ અંગ યુત માનો સમ્યગ્દર્શન પાયા.
શ્રી જિનવર કે ચરણોં મેં યહ અર્ધ્ય સમર્પિત;
કરું આજ રાગાદિ વિકારી ભાવ વિસર્જિત.

ૐ હ્રીં શ્રીં સ્નપનપીઠસ્થિતાય જિનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(પીઠ સ્થિત જિનપ્રતિમા કો અર્ધ્ય ચઢાયેં)

મેં રાગાદિ વિભાવોં સે કલુષિત હે જિનવર;
ઔર આપ પરિપૂર્ણ વીતરાગી હો પ્રભુવર.
કૈસે હો પ્રક્ષાલ, જગત કે અધ-ક્ષાલક કા;
ક્યા દરિદ્ર હોગા પાલક? ત્રિભુવન પાલક કા.
ભક્તિ ભાવ કે નિર્મલ જલ સે અધ-મલ ધોતા;
હૈ કિસકા અભિષેક ભ્રાન્ત ચિત ખાતા ગોતા.
નાથ ! ભક્તિવશ જિન ભિમ્બોં કા કરું નહવન મેં;
આજ કરું સાક્ષાત જિનેશ્વર કા સ્પર્શન મૈ.

(દોહા)

ક્ષીરોદધિ સમ નીર સે કરું ભિમ્બ પ્રક્ષાલ;
શ્રી જિનવર કી ભક્તિ સે જાનૂં નિજ પર ચાલ.
તીર્થંકર કા નહવન શુભ સુરપતિ કરેં મહાન;
પંચમેરૂ ભી હો ગયે મહાતીર્થ સુખદાન.
કરતા હું શુભ ભાવ સે પ્રતિમા કા અભિષેક;
બચૂં શુભાશુભ ભાવ સે યહી કામના એક.

ૐ હ્રીં શ્રીમન્તં ભગવન્તં કૃપાલસન્તં વૃષભાદિ મહાવીરપર્યન્ત
ચતુર્વિંશતિતીર્થંકર પરમદેવમ્ આઘાનામાઘે જમ્બૂદ્વીપે ભરતક્ષેત્રે આર્ય
ખણે...નામ્નિનગરે માસા નામુતમે...માસે...પથે...દિને મુન્યાર્યિકા શ્રાવક
શ્રાવિકાણાં સકલકર્મ ક્ષયાર્થ પરિત્રતર જલેન જિનમભિષેચયામિ.
(ચારોં કલશોં સે અભિષેક કરેં તથા વાદિત્ર નાદ કરાવેં એવં જય જય
શબ્દોચ્ચારણ કરેં)

(દોહા)

જિન સંસ્પર્શિત નીર યહ, ગન્ધોદક ગુણ ખાન;
મસ્તક પર ધારું સદા, બનૂં સ્વયં ભગવાન.
(મસ્તક પર ગન્ધોદક ચઢાવે અન્ય કિસી અંગ સે ગન્ધોદક કા સ્પર્શ
વર્જિત હૈ)

જલ-ફલાદિ વસુ દ્રવ્ય લે, મૈં પૂજું જિનરાજ;
હુઆ બિમ્બ અભિષેક અબ, પાઉં નિજ પદરાજ.
ૐ હૌં અભિષેકાન્તેવૃષભાદિવીરાન્તેભ્યાઽર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
શ્રી જિનવર કા ધવલ યશત્રિભુવન મેં હૈ વ્યાસ;
શાંતિ કરેં મમ ચિત્તમેં, હે પરમેશ્વર આસ.
(પુષ્પાંજલિ ક્ષેપણ કરેં)

(રોલા)

જિનપ્રતિમા પર અમૃત સમ જલ કણ અતિ શોભિત;
આત્મ-ગગન મેં ગુણ અનન્ત તારે, ભવિ મોહિત.
હો અભેદ કા લક્ષ્ય, ભેદ કા કરતા વર્જન;
શુદ્ધ વસ્ત્ર સે જલ કણ કા કરતા પરિમાર્જન.
(પ્રતિમા કો શુદ્ધ વસ્ત્ર કે પોંછે)

(દોહા)

શ્રી જિનવર કી ભક્તિ સે, દૂર હોય ભવ-ભાર;
ઉર-સિંહાસન થાપિયે, પ્રિય ચૈતન્ય કુમાર.
(જિન પ્રતિમા કો સિંહાસન પર વિરાજમાન કરેં તથા નિમ્ન છંદ બોલકર
અર્ધ્ય ચઢાયેં.)

જલ ગન્ધાદિક દ્રવ્ય સે, પૂજું શ્રી જિનવર;
પૂર્ણ અર્ધ્ય અર્પિત કરું, પાઉં ચેતનરાજ.
ૐ હૌં શ્રી પીઠસ્થિત જિનાય અનર્ધ્યપદપ્રાપ્તયે અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

પ્રક્ષાલ કે સમ્બન્ધમેં પ્રમુખ વિચારણીય બિન્દુ :

૧. અર્હન્ત ભગવાન કા અભિષેક નહીં હોતા, જિનબિમ્બ કા પ્રક્ષાલ ક્રિયા જાતા હૈ, જો અભિષેક કે નામ સે પ્રચલિત હૈ.
૨. જિનબિમ્બકા પ્રક્ષાલ માત્ર શુદ્ધ વસ્ત્ર પહનકર ક્રિયા જાયે.
૩. પ્રક્ષાલ માત્ર પુરુષો દ્વારા હી ક્રિયા જાયે. મહિલાયેં જિનબિમ્બ કો સ્પર્શ ન કરેં.
૪. જિનબિમ્બ કા પ્રક્ષાલ પ્રતિદિન એક બાર હો જાને કે પશ્યાત બાર-બાર ન કરેં.

કરલો જિનવર કી પૂજન

કરલો જિનવર કી પૂજન, આઈ પાવન ઘડી,
આઈ પાવન ઘડી, મન ભાવન ઘડી...કરલો.
દુર્લભ યહ માનવ તન પાકર, કરલો જિન ગુણગાન,
ગુણ અનન્ત સિદ્ધોં કા સુમિરણ, કરકે બનો મહાન...કરલો.
જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણી, મોહનીય અંતરાય,
આયુ નામ અરૂ ગોત્ર વેદનીય, આઠોં કર્મ નશાય...કરલો.
ધન્ય ધન્ય સિદ્ધોં કી મહિમા, નાશ ક્રિયા સંસાર.
નિજસ્વભાવ સે શિવપદ પાયા, અનુપમ અગમ અપાર...કરલો.
જડ સે ભિન્ન સદા તુમ ચેતન કરો ભેદ વિજ્ઞાન,
સમ્યક્ દર્શન અંગીકૃત કર નિજ કો લો પહ્યાન...કરલો.
રત્નત્રય કી તરણી ચઢકર ચલો મોક્ષ કે દ્વાર,
શુદ્ધાત્મ કા ધ્યાન લગાઓ હો જાઓ ભવપાર...કરલો.

પૂજા પીઠિકા

ૐ જય જય જય નમોસ્તુ નમોસ્તુ નમોસ્તુ
અરિહંતો કો નમસ્કાર હૈ, સિદ્ધો કો સાદર વંદન;
આચાર્યો કો નમસ્કાર હૈ, ઉપાધ્યાય કો હૈ વન્દન.
ઔર લોક કે સર્વસાધુઓ કો હૈ વિનય સહિત વન્દન;
પંચ પરમ પરમેષ્ઠી પ્રભુ કો બાર બાર મેરા વન્દન.
ૐ હ્રીં અનાદિ મૂલમંત્રેભ્યો નમઃ પુષ્પાંજલિ ક્ષિપામિ.
મંગલ ચાર ચાર હૈં ઉત્તમ ચાર શરણ મેં મૈં જાઉં;
મન વચન કાય ત્રિયોગ પૂર્વક, શુદ્ધ ભાવના મેં ભાઉં.
શ્રી અરિહંત દેવ મંગલ હૈ, શ્રી સિદ્ધ પ્રભુ હૈં મંગલ;
શ્રી સાધુ મુનિ મંગલ હૈં, હૈ કેવલિ કથિત ધર્મ મંગલ.
શ્રી અરિહંત લોક મેં ઉત્તમ હૈ, સિદ્ધ લોક મેં હૈં ઉત્તમ;
સાધુ લોક મેં ઉત્તમ હૈ, હૈ કેવલિ કથિત ધર્મ ઉત્તમ.
શ્રી અરિહંત શરણ મેં જાઉં, સિદ્ધ શરણ મેં મૈં જાઉં;
સાધુ શરણ મેં જાઉં, કેવલિ કથિત ધર્મશરણા જાઉં.
ૐ હ્રીં નમો અર્હતે સ્વાહા: પુષ્પાંજલિ ક્ષિપામિ.

મંગલ વિધાન

ણમોકાર કા મંત્ર શાશ્વત ઇસકી મહિમા અપરમ્પાર;
પાપ તાપ સંતાપ કલેશ હર્તા ભવભય નાશ સુખકાર. ૧
સર્વ અમંગલ કા હર્તા હૈ સર્વશ્રેષ્ઠ હૈ મંત્ર પવિત્ર;
પાપ પુણ્ય આસ્રવ કા નાશક સંવરમય નિર્જરા વિચિત્ર. ૨
બન્ધ વિનાશક મોક્ષ પ્રકાશક વીતરાગપદ દાતા મિત્ર;
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી પ્રભુ કે ઝલક રહે હૈં ઇસમેં ચિત્ર. ૩

ઇસકે ઉચ્ચારણ સે હોતા વિષય કષાયોં કા પરિહાર;
ઇસકે ઉચ્ચારણ સે હોતા અંતર મન નિર્મલ અવિકાર. ૪
ઇસકે ધ્યાન માત્ર સે હોતા અંતર દ્વન્દ્વોં કા પ્રતિકાર;
ઇસકે ધ્યાન માત્ર સે હોતા બાહ્યાન્તરો આનંદ અપાર. ૫
ણમોકાર હૈ મંત્ર શ્રેષ્ઠતમ સર્વ પાપ નાશનહારી;
સર્વ મંગલોં મેં પહલા મંગલ પઢતે હી સુખકારી. ૬
યહ પવિત્ર અપવિત્ર દશા સુસ્થિતિ દુસ્થિતિ મેં હિતકારી;
નિમિષ માત્ર મેં જપતે હી હોતે વિલીન પાતક ભારી. ૭
સર્વ વિદ્ન બાધા નાશક હૈ સર્વ સંકટોં કા હર્તા;
અજર અમર અવિકલ અવિકારી અવિનાશી સુખ કા કર્તા. ૮
કર્માષ્ટક કા ચક્ર મિટાતા મોક્ષ લક્ષ્મી કા દાતા;
ધર્મચક્ર સે સિદ્ધચક્ર પાતા જો ઓમ્ નમઃ ધ્યાતા. ૯
ઓમ શબ્દ મેં ગર્ભિત પાંચોં પરમેષ્ઠી નિજ ગુણ ધારી;
જો ભી ધ્યાતે બન જાતે પરમાત્મા પૂર્ણ જ્ઞાન ધારી. ૧૦
જયજયજયતિ પંચ પરમેષ્ઠી જયજયણમોકાર જિન મંત્ર;
ભવ બંધન સે છુટકારે કા યહી એક હૈ મંત્ર સ્વતંત્ર. ૧૧
ઇસકી અનુપમ મહિમા કા શબ્દોં સે કૈસે હો વર્ણન;
જો અનુભવ કરતે હૈં વે હી પા લેતે હૈં મુક્તિ ગગન. ૧૨
(પુષ્પાંજલિ ક્ષિપેત)

અર્ધ્ય

જલ ગંધાક્ષત પુષ્પ સૂચરૂ લે દીપ ધૂપ ફલ અર્ધ્ય ધરું;
જિન ગૃહ મેં જિનરાજ પંચ કલ્યાણક પાંચોં નમન કરું.
ૐ હ્રીં શ્રી જિનેન્દ્ર પંચકલ્યાણકેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જલ ગંધાક્ષત પુષ્પ સુચરૂ લે દીપ ધૂપ ફલ અર્ધ્ય ધરું;
જિન ગૃહ મેં પાંચોં પરમેષી કે ચરણોં મેં નમન કરું.
ૐ હોં શ્રી અરહંતાદિ પંચ પરમેષીભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
જલ ગંધાક્ષત પુષ્પ સુચરૂ લે દીપ ધૂપ ફલ અર્ધ્ય ધરું;
જિન ગૃહ મેં જિન પ્રતિમા સન્મુખ સહસ્રનામ કો નમન કરું.
ૐ હોં શ્રી ભગવનજિજનસહસ્રનામેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સ્વસ્તિ મંગલપાઠ

મંગલમય ભગવાન વીર પ્રભુ, મંગલમય ગૌતમ ગણધર;
મંગલમય શ્રી કુન્દ કુન્દ મુનિ, મંગલ જૈન ધર્મ સુખકર. ૧
મંગલમય શ્રી ઋષભદેવપ્રભુ, મંગલમય શ્રી અજિત જિનેશ;
મંગલમય શ્રી સમ્ભવ જિનવર, મંગલ અભિનંદન પરમેશ. ૨
મંગલમય શ્રી સુમતિ જિનોત્તમ, મંગલ પદ્મનાથ સર્વેશ;
મંગલમય સુપાર્શ્વ જિન સ્વામી મંગલ ચન્દ્રાપ્રભુ ચન્દ્રેશ. ૩
મંગલમય શ્રી પુષ્પદંત પ્રભુ, મંગલ શીતલનાથ સુરેશ;
મંગલમય શ્રેયાંસનાથ જિન, મંગલ વાસુપૂજ્ય પૂજ્યેશ. ૪
મંગલમય શ્રી વિમલનાથ વિભુ, મંગલ અનન્તનાથ મહેશ;
મંગલમય શ્રી ધર્મનાથ પ્રભુ, મંગલ શાંતિનાથ ચક્રેશ. ૫
મંગલમય શ્રી કુન્થુનાથ જિન, મંગલ શ્રી અરનાથ ગુણેશ;
મંગલમય શ્રી મલ્લિનાથ પ્રભુ, મંગલ મુનિસુવ્રત સત્યેશ. ૬
મંગલમય નમિનાથ જિનેશ્વર, મંગલ નેમિનાથ યોગેશ;
મંગલમય શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ, મંગલ વર્ધમાન તીર્થેશ. ૭
મંગલમય અરિહંત મહાપ્રભુ, મંગલ સર્વ સિદ્ધ લોકેશ;
મંગલમય આચાર્ય શ્રી જય, મંગલ ઉપાધ્યાય જ્ઞાનેશ. ૮

મંગલમય શ્રી સર્વ સાધુ ગણ, મંગલ જિનવાણી ઉપદેશ;
મંગલમય સીમન્ધર આદિક, વિધમાન જિન બીસ પરમેશ. ૯
મંગલમય ત્રૈલોક્ય જિનાલય, મંગલ જિન પ્રતિમા ભવ્યેશ;
મંગલમય ત્રિકાલ ચૌબીસી, મંગલ સમવશરણ સવિશેષ. ૧૦
મંગલ પંચમેરૂ જિન મંદિર, મંગલ નન્દીશ્વર દ્વીપેશ;
મંગલ સોલહ કારણ દશલક્ષણ, રત્નત્રય વ્રત ભવ્યેશ. ૧૧
મંગલ સહસ્ર કૂટ ચૈત્યાલય, મંગલ માનસ્તમ્ભ હમેશ;
મંગલમય કેવલિ શ્રુતકેવલિ, મંગલ ઋદ્ધિધારિ વિદ્યેશ. ૧૨
મંગલમય પાંચોં કલ્યાણક, મંગલ જિન શાસન ઉદ્દેશ;
મંગલમય નિર્વાણ ભૂમિ, મંગલમય અતિશય ક્ષેત્ર વિશેષ. ૧૩
સર્વ સિદ્ધિ મંગલ કે દાતા, હરો અમંગલ હે વિશ્વેશ;
જબ તક સિદ્ધ સ્વપદ ના પાઉં, તબ તક પૂજું હે બ્રહ્મેશ. ૧૪

હું એક અખંડ જ્ઞાનકમૂર્તિ છું, વિકલ્પનો એક અંશ
પણ મારો નથી-એવો સ્વાશ્રયભાવ રહે તે મુકિતનું
કારણ છે; અને વિકલ્પનો એક અંશ પણ મને
આશ્રયરૂપ છે-એવો પરાશ્રયભાવ રહે તે બંધનું
કારણ છે.

- પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર મંડલ વિધાન

મંગલાચરણ

મંગલં પંચપરમેષ્ઠી, મંગલં તીર્થંકરમ્,
મંગલં શુદ્ધચૈતન્યં, આત્મધર્મોસ્તુ મંગલમ્.
મંગલં મોક્ષશાસ્ત્રાય, આત્મધર્મ પ્રકાશમ્,
મંગલં જ્ઞાન પ્રાપ્તાય, ઉમાસ્વામિ મુનિશ્વરમ્.
મંગલં દિવ્યધ્વનિ પાવન, વીતરાગ જિનેશ્વરમ્,
અનેકાન્તમયી મૂર્તિ, નિત્યમેવ પ્રકાશિતામ્.
ઘાતિકર્મ વિનાશાય, મોહઅરિ વિધ્વંસકમ્,
પૂર્ણ મોક્ષ પ્રાપ્તાય, આત્મતત્ત્વ વિકાસકમ્.

છંદ-ચામર

વીતરાગ શ્રી જિનેન્દ્ર જ્ઞાનરૂપ મંગલમ્
ગણધરાદિ સર્વસાધુ દિવ્ય રૂપ મંગલમ્.
આત્મધર્મ વિશ્વધર્મ સાર્વધર્મ મંગલમ્,
વસ્તુકા સ્વભાવ હી અનાદ્યનંત મંગલમ્.

દોહા

જયતિ પંચપરમેષ્ઠી જય જિનેન્દ્ર ચૌબીસ
જય જગદમ્બે દિવ્યધ્વનિ, સદા ઝુકાઉં શીષ.

પુષ્પાંજલિ દ્વિપામિ...

પીઠિકા

છંદ-તાટક

મોક્ષમાર્ગકે નેતા સ્વામી, ભાવ સહિત સાદર વંદન,
કર્મપર્વતોકે ભેત્તા, અરહંત આપકા અભિનંદન.
વિશ્વ તત્ત્વ કે જ્ઞાતા જિનવર, બારંબાર તુમ્હે વંદન,
તુવ ગુણ લબ્ધિ પ્રાપ્ત હિત સ્વામી, કોટિ-કોટિ સવિનય વંદન.

છંદ-વીર

ત્રીન કાલ ષટ્ દ્રવ્ય જીવ ષટ્કાય લેશ્યા છહોં પ્રકાર,
અસ્તિકાય હે પાંચ પાંચ વ્રત પાંચ સમિતિ ત્રયગુપ્તિ સંવાર.
પાંચો ગતિ હે પાંચ જ્ઞાન હે, હે પાંચો ચારિત્ર વિશુદ્ધ,
ત્રિભુવન મેં હે યહી મોક્ષ કા મૂલ યહી સન્માર્ગ પ્રસિદ્ધ.
જો નિજાત્મકી શ્રદ્ધા કરતા શુદ્ધ દૃષ્ટિ વહ જય જયવંત,
સમ્યક્દર્શન મૂલ મુક્તિ કા પાકર બન જાઉં અરહંત.
આરાધના ચાર કે દ્વારા હો જાતા હે સિદ્ધ મહંત,
અષ્ટ સ્વગુણ વ્યવહાર સહિત નિશ્ચય અનંત ગુણપતિ ભગવંત.
સબ સિદ્ધોં કો અરહંતો કો વન્દૂ ભાવ સહિત ભગવાન,
ઉમા સ્વામીકી કૃપા સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર કા રચૂ વિધાન.
જો ઈસમેં ગુણ હોં વે સબ ઉમા સ્વામિ કે હી જાનો,
જો ઈસમેં હો દોષ સભી વે મુજ અજ્ઞાની કે માનો.
મહાવિનય સે પાઠ કરો યહ સપ્ત તત્ત્વ મહિમા જાનો,
સમ્યક્ વસ્તુ સ્વરૂપ જાનકર શુદ્ધ આત્મ નિજ પહચાનો.
મોક્ષપ્રાપ્તિ કે કમ કો જાનો મુક્તિ પ્રાપ્ત કર સુખ પાઓ,
કુન્દકુન્દ કે પ્રમુખ શિષ્ય શ્રી ઉમાસ્વામિ કે ગુણ ગાઓ.
શ્રી પંચાસ્તિકાય આદિક પરમાગમ કા હી લે આધાર,

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહિમામય રચા ગ્રંથ પાવન હિતકાર.
 એક અલ્પ જ્ઞાની કે હિત મેં શ્રી મુનિવરને સૂત્ર લિખે,
 ઉસ પ્રાણી કે ભીતર મુનિકો ઉસકે જ્ઞાયક દેવ દિખે.
 ઈસ પ્રકાર તત્ત્વાર્થસૂત્ર કા હુઆ યહાં પાવન અવતાર,
 પંચમકાલ મહાન બન ગયા ઉમા સ્વામિ કા પા આધાર.
 મંગલ દાયક અદ્વિતીય રચના હો ગઈ જગત વિખ્યાત,
 સહજ મિલા તત્ત્વાર્થજ્ઞાન મોક્ષાર્થી જીવોં કો પ્રખ્યાત.
 એક દિવસ નગરીમેં આયે ઉસકી માં સે લિયા અહાર,
 દર્શન-જ્ઞાન-ચરિત્ર મુક્તિ કા માર્ગ લિખા દેખા ઉસ દ્વાર.
 મુનિને આગે જોડા સમ્યક્ શબ્દ ઔર કર ગયે પ્રયાણ,
 સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચરિત્ર હી મોક્ષમાર્ગ હે મહા મહાન.
 સંધ્યા શ્રાવકને ઘર આ દેખા મુનિવરકા જોડા શબ્દ,
 ધન્ય-ધન્ય હો ગયા ખડા રહ ગયા સ્તબ્ધ હોકર નિઃશબ્દ.
 વનમેં જા ખોજા મુનિવર કો બારંબાર પ્રણામ લિયા,
 પ્રશ્ન પૂછતા ગયા તથા ઉત્તર તત્ક્ષણ અવિરામ લિપ્ત.
 ઈસ પ્રકાર યહ અદ્વિતીય રચના હો ગઈ જગત વિખ્યાત,
 પૂર્ણ મિલા તત્ત્વાર્થસૂત્ર કા જ્ઞાન પ્રાણિયોં કો પ્રખ્યાત.
 રત્નત્રય પાનેકી મંગલ બેલા જીવનમેં આએ,
 મોક્ષમાર્ગકી મુજે પ્રાપ્તિ હો શુદ્ધ આત્મા દર્શાએ.
 પ્રથમ દ્વિતીય અરુ તૃતીય ચતુર્થમેં હે જીવતત્ત્વ વર્ણન,
 પંચમમેં હે સભી અજીવ તત્ત્વકા પૂરા દિગ્દર્શન.
 ષષ્ઠમ સપ્તમમેં હે આશ્રવ તત્ત્વ પાપ અરુ પુણ્યમયી,
 અષ્ટમમેં હે બંધ તત્ત્વકા વર્ણન જો સંસારમયી.
 નવન ખંડમેં સંવરકે ઉત્તમ સ્વરૂપકા કથન પ્રધાન,

ઈસી ખંડમેં તત્ત્વ નિર્જરાકા વર્ણન સંપૂર્ણ મહાન.
 દસવેંમેં હે મોક્ષ તત્ત્વકા કથન પરમ અવિકાર સ્વરૂપ,
 તજ સંસાર દશા પ્રાણી પાતે હેં સિદ્ધ સ્વપદ અનુરૂપ.
 યહ સબ કુછ સમ્યગ્દર્શનકી મહિમાકા હે પરમ પ્રતાપ,
 ઈસે પ્રાપ્ત કરનેવાલા હી હર સકતા ભવ દુઃખ સંતાપ.
 દ્રવ્ય ક્ષેત્ર યા કાલ ભાવ નાહીં બાધક હે સમકિત મેં,
 તજ પ્રમાદ પુરુષાર્થ કરે તો જા સકતા પંચમગતિમેં.
 આત્મબોધિ પાનેકી મંગલ બેલા જીવનમેં આએ,
 સામ્યભાવકી મુજે પ્રાપ્તિ હો શુદ્ધ આત્મા દર્શાએ.
 સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચરિત્ર એકતા ત્રીનોં કી બલવાન,
 ઈસી ધર્મ રત્નત્રય દ્વારા મોક્ષમાર્ગ પર કરું પ્રયાણ.
 જડ શરીરકો અપના માના યહ હે જીવતત્ત્વકી ભૂલ,
 તનકા જન્મમરણ મેરા હે યહી અજીવતત્ત્વકી ભૂલ.
 રાગાદિકમેં હી સુખ માના યહી તત્ત્વ આસ્ત્રવકી ભૂલ,
 પુણ્ય-પાપકો ઈષ્ટાનિષ્ટ માનના બંધતત્ત્વકી ભૂલ.
 રત્નત્રય તો દુઃખદાયક હે યહી તત્ત્વ સંવરકી ભૂલ,
 ઈચ્છા સહિત તપસ્યા કરના યહ નિર્જરા તત્ત્વકી ભૂલ.
 લૌકિક સુવિધામેં સુખ માના યહ હે મોક્ષતત્ત્વકી ભૂલ,
 સપ્ત તત્ત્વકી ભૂલ યહી હે જો સદૈવ નિજકે પ્રતિકૂલ.
 ઈસકા ફલ સંસાર ભ્રમણ હે અંતિમ ગતિ નિગોદ દુઃખરૂપ,
 આત્મબોધિ હી શિવસુખ કારણ યહી સદૈવ સહજ સુખરૂપ.
 સપ્ત તત્ત્વકી ભૂલ મિટાનેકા ઉપાય સમ્યક્દર્શન,
 રત્નત્રયકી મહિમાકા હોતા ઈસસે હી દિગ્દર્શન.
 જડ શરીર અપના ન માનના યહ હે જીવતત્ત્વકા ભાન,

તનકા જન્મમરણ જડકા હેં યહી અજીવ તત્ત્વકા જ્ઞાન.
 રાગાદિક દુઃખરૂપ ન કરના યહી તત્ત્વ આસ્ત્રવકા જ્ઞાન,
 ઈષ્ટ અનિષ્ટ ન પર પદાર્થ હેં યે હી બંધતત્ત્વકા જ્ઞાન.
 આસ્ત્રવકા નિરોધ સુખદાયક યહી તત્ત્વ સંવરકા જ્ઞાન,
 ઈચ્છાઓંકા નિરોધ તપ હેં યહ નિર્જરા તત્ત્વકા જ્ઞાન.
 સર્વકર્મસે વિરહિત હોના યહ હેં મોક્ષતત્ત્વકા જ્ઞાન,
 આત્મ તત્ત્વકી દૃઢ પ્રતીતિ હી હેં નિશ્ચય સમ્યક્ શ્રદ્ધાન.
 સપ્ત તત્ત્વકા જ્ઞાન યહી હેં સમ્યક્દર્શન નિજકી પ્રીત,
 ઈસકા ફલ ભવકા અભાવ હેં યહ અનાદિકી ઉત્તમ રીત.
 દો હજાર સાગર ત્રસમેં ભ્રમ અગર નહીં શિવગતિ પાચી,
 તો નિગોદ ગતિ કૂર પુરાની ફિર તેરે સન્મુખ છાચી.
 ચેત ચેત રે ભોલે પ્રાણી ઉમાસ્વામીકા સુન સંદેશ,
 પઢ લે પઢ લે મોક્ષશાસ્ત્રકો પાએગા નિજપદ પરમેશ.

છંદ - રાધિકા

હેં ધન્ય ધન્ય યહ ભારત દેશ હમારા,
 શ્રી મહાવીર વાણી કી બરસી ધારા.
 ગૌતમ સ્વામીને ઝેલી તથા સુધર્મા,
 હો ગયે પ્રાપ્ત કર ઈસે પૂર્ણ નિષ્કર્મા.
 જમ્બુ સ્વામીને અનહદ વાઘ બજાયે,
 અનુબદ્ધ કેવલી ત્રયને શિવસુખ પાયે.
 ફિર હુઆ કેવલીકા અભાવ ભારતમેં,
 ફિર હુએ પાંચ શ્રુતકેવલી ઈસ ભારતમેં,
 અંતિમ શ્રુત કેવલી ભદ્રબાહુ મુનિવર થે,
 શ્રી કુંદકુંદ ઉનકે હી શિષ્ય ગમક થે.

શ્રી કુંદકુંદકે શિષ્ય ઉમાસ્વામીજી,
 હેં ધન્ય જીવ ઉનકે હી અનુગામીજી.
 તત્ત્વાર્થસૂત્ર ઈનકી હી રચના અનુપમ,
 હેં અપરનામ શ્રી મોક્ષશાસ્ત્ર સર્વોત્તમ.
 મેં શબ્દ અર્થ ભાવાર્થ સભી કો જાનું,
 સમ્યક્ સ્વજ્યોતિકી મહિમાકો પહચાનું.
 જિનકથિત સૂત્ર સબ પૂજું આજ હૃદયસે,
 માં જિનવાણીકો વન્દું પૂર્ણ વિનયસે,
 મેં ચૌબીસો તીર્થકર સાદર વન્દું,
 પાંચો પરમેષ્ઠી પ્રભુઓંકો અભિનન્દું.
 સર્વશદેવકી વાણી મેરી માતા,
 સર્વજા પિતાસે આજ જુડા હેં નાતા.
 તત્ત્વાર્થ પ્રરૂપક નાથ આપકો વન્દન,
 તુવ પૂજનસે કટ જાએંગે ભવ બંધન,
 દો સહસ્ર વર્ષકે પૂર્વ ઉમાસ્વામીને,
 યહ રચના કી, ભાવિ અંતર્યામીને,
 ઉપલબ્ધ હમેં સૌભાગ્યપ્રદા જિનવાણી,
 જગદમ્બે ત્રિભુવન માતા જગકલ્યાણી.
 વર દો વર દો વર દો હેં માતા વર દો,
 કલ્યાણ પ્રદા જીવન મંગલમય કર દો.
 વૃષભાદિ જિનેશ્વર કે નિયત ચરણ પખારું,
 અપને સ્વભાવકી ઓર સદૈવ નિહારું.
 મંગલ વિધાન પ્રારંભ આજ કરતા હું,
 મેં સપ્ત ભયોંકો અભી પૂર્ણ હરતા હું,

મેં મોક્ષમાર્ગ પર અબ પ્રયાણ કરતા હું,
માનો નિજપુરમેં ચરણ આજ ધરતા હું.

છંદ - વીર

યહ તત્ત્વાર્થાધિગમ આગમ, ઉમાસ્વામિ વિરચિત સુપ્રસિદ્ધ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક, જીવ સદા હોતે હૈ સિદ્ધ.
ઉમાસ્વામી યા ઉમાસ્વાતિ, યા ગૃદ્ધપૃથ્થ કુછભી લો નામ,
મોક્ષશાસ્ત્રકે રચનાકાર, મહામુનિવરકો કરું પ્રણામ.
શુદ્ધભાવસે ભાવદ્રવ્ય, લેકર મેં પૂજૂં શાસ્ત્ર લલામ,
શ્રી જિનવાણી માતાકે, ચરણોમેં આકર કરું વિરામ.
મેરે આત્મપ્રદેશોમેં આનંદ, અતીન્દ્રિય હો અવિરામ,
ભવ વનસે મેં બાહર આઉં, નિજપુરમેં પાઉં વિશ્રામ.

પુષ્પાંજલિ

છંદ - અનુષ્ટુપ

મંગલં દિવ્ય ધ્વનિ પાવન વીતરાગ જિનેશ્વરમ્,
અનેકાન્તમયી મૂર્તિ નિત્યમેવ પ્રકાશિતામ્.
ઘાતિકર્મ વિનાશાય મોહ અરિકો જીત લૂં,
પૂર્ણ મોક્ષ પ્રાપ્તાય, આત્માકી પ્રીત લૂં.

કુંડલિયા

પાંચો મંગલં પ્રાપ્ત હો હોં પાંચો કલ્યાણ,
પંચમભાવ પ્રભાવસે પાઉં પદ નિર્વાણ.
પાઉં પદ નિર્વાણ મુક્તિ સુખ મેં પ્રભુ પાઉં,
ઘાતિ-અઘાતિ કર્મ સબ નાશું શિવપુર જાઉં.

ગુણ અનંતસે ભૂષિત હો ક્ષય કરું અમંગલ,
તીર્થંકર હોકર મેં પાઉં પાંચો મંગલ.

પુષ્પાંજલિ

મૂલ મંગલાચરણ

મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતારં ભેતારં કર્મભૂભૃતામ્,
જ્ઞાતારં વિશ્વ તત્ત્વાનાં વન્દે તદ્ગુણ લબ્ધયે.
ત્રૈકાલ્યં દ્રવ્ય-ષટ્કં નવ-પદ સહિતં જીવ-ષટ્કાય-લેશ્યાઃ
પંચ અન્યે યાસ્તિકાયા વ્રત-સમિતિ-ગતિ-જ્ઞાન-ચારિત્ર-ભેદાઃ
ઈત્યેતન્મોક્ષમૂલં ત્રિભુવન-મહિતૈઃ પ્રોક્તમર્હદ્ભરીશૈઃ
પ્રત્યેતિ શ્રદ્ધાતિ સ્પૃશતિ ચ મતિમાન્ યઃ સ વૈ શુદ્ધદૃષ્ટિઃ
સિદ્ધે જયપ્પસિદ્ધે ચઉવિહારાહણાફલં પત્તે,
વંદિતા અરહંતે વોચ્છં આરાહણા કમસો.
ઉજજોવણમુજજવણં શિવ્વહણં સાહણં ચ શિચ્છરણં,
દંસણં-ણાણ-ચરિત્તં તવાણમારાહણા ભણિયા.

પુષ્પાંજલિ

પૂર્ણતાને લક્ષે શરૂઆત તે જ વાસ્તવિક
શરૂઆત છે.

— પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનગુસ્વામી

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર મંડલ વિધાન

સમુચ્ચય પૂજન સ્થાપના

છંદ - વીર

જય તત્ત્વાર્થસૂત્ર અતિપાવન જિનઆગમકા અદ્ભુત સાર,
મુનિ કહતે હે મોક્ષશાસ્ત્ર યહ મુમુક્ષુઓંકા પ્રાણાધાર.
ઉમાસ્વામિને ઈસકો રચ જીવોંકા ક્રિયા મહા ઉપકાર,
સપ્ત પ્રયોજનભૂત તત્ત્વયુત લિખા શાસ્ત્ર યહ જ્ઞાનાગાર.
દસ અધ્યાયોંકી રચના કર મોક્ષમાર્ગ ઉપદેશ દિયા,
રત્નત્રયકા હી મહિમામય અનુપમ શિવસંદેશ દિયા.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર કી પૂજન કરતા હૂં જિનરાજ,
શ્રી જિનવાણીકે પ્રતાપસે મેં ભી પાઉં નિજપદ રાજ,
મોક્ષમાર્ગકે નેતા કર્મ પર્વતોં કે નાશક સ્વામી,
વિશ્વ તત્ત્વ વિજ્ઞાતા વન્દૂં ભાવસહિત ત્રિભુવનનામી.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવોષદ્ આહ્વાનનં

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો

ભવ ભવ વષદ્ સન્નિધિકરણમ્.

પુષ્પાંજલિ ક્ષિપામિ.

■ અષ્ટક ■

છંદ - તાટક

જન્મમરણકે નાશ હેતુ, તત્ત્વોંકા સમ્યક્ જ્ઞાન કરું,
ભેદજ્ઞાન નિર્મલ જલ લેકર, આત્મ તત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું.

વાચન કર તત્ત્વાર્થસૂત્ર કા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો જન્મ જરા મૃત્યુ

વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

રાગ-દ્વેષકા તાપ નશાને, નિજ સ્વરૂપકો મેં જાનું,
ઔપશમિક ક્ષાયિક આદિક પાંચોં ભાવોંકો પહચાનું.
વાચન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો સંસારતાપ

વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અક્ષયપદકી પ્રાપ્તિ હેતુ મેં, નિજ સ્વભાવમેં રમ જાઉં,
નરક નિગોદાદિક ગતિયોંકે, દુઃખસે છુટકારા પાઉં,
વાચન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો અદાયપદ

પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

કામ વ્યથા અબ ક્ષય કરનેકો, શીલ ભાવના હી ભાઉં,
સ્વર્ગાદિકકા લોભ ન જાગે, ભવ તૃષણા પર જય પાઉં.
વાચન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો કામબાણ

વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શુધારોગકે સર્વનાશહિત, પર પદાર્થસે દૂર રહું,
ધર્માધર્માકાશકાલવત્, મેં સ્વામી નિર્લેપ રહું.

વાયન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ

વિનાશનાય નેવેધં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મોહતિમિર અજ્ઞાન નાશકર, આસ્ત્રવભાવ વિનાશ કરું,
તત્ત્વજ્ઞાનસે રાગાદિક, ભાવોંકી સત્તા નાશ કરું.
વાયન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોહાન્ધકાર

વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અષ્ટકર્મકા ક્ષય કરને કો, પરભાવોંકા કરું અભાવ,
પંચમહાવ્રત નિરતિયાર ધર, પ્રાપ્ત કરું મૈં જ્ઞાનસ્વભાવ.
વાયન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ

વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મિથ્યાદર્શન અવિરતિ યોગ, પ્રમાદ કષાય બંધમયભાવ,
મહામોક્ષ ફલ પ્રાપ્ત હેતુ મૈં, બંધભાવકા કરું અભાવ.
વાયન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહામોક્ષ ફલ

પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

પદ અનર્ધ્ય હિત આસ્ત્રવકો, રોકૂં પ્રભુ સંવર પ્રગટાઉં,
કર્મનિર્જરા પૂર્ણ કરું મૈં, મોક્ષ તત્ત્વ પાવન પાઉં.

વાયન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા, મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં,
સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચરિતમય, રત્નત્રય મંગલ પાઉં.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ

પ્રાપ્તાય અર્ધ નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાઅર્ધ્ય

છંદ-શાર્દૂલ વિકીડિત

યહ તો હૈ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મંગલમયી ભાવમય,
જીવાજીવ અસત્ય જ્ઞાન સારા, હૈ આસ્ત્રવ બંધમય.
સંવરપૂર્વક ભાવ નિર્જરા હી, કરતી વિભાવાદિ ક્ષય,
તબ હોતા હૈ મોક્ષ સૌખ્ય-અનુપમ, સંસાર કરકે વિજય.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભા રત્નત્રય,
કર્મોંકી વ્યાધિયાં સર્વ નાશૂં, લૂં મોક્ષ શિવ સૌખ્યમય.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાઅર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જયમાલા

છંદ-દોહા

શ્રવણ સૂત્ર તત્ત્વાર્થ કર, કરું આત્મ કલ્યાણ,
જિનસૂત્રોંકા અર્થ સુન, કરું ભાવશ્રુત જ્ઞાન.

છંદ-વીર

મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર હૈ એક ગ્રંથકે હી દો નામ,
ઉમાસ્વામિ આચાર્યદેવને ઈસે રચા હૈ હો નિષ્કામ.
ગાગરમેં સાગર ભર ડાલા દ્વાદશાંગકા ઈસમેં સાર,

ભાવભાસના જો કરતા હે હો જાતા ભવસાગર પાર.
હે પહિલા અધ્યાય સાત તત્ત્વોંકા હે જિસમેં વર્ણન,
દૂજમેં જીવોંકે પાંચો ભાવોંકા હે સહજ કથન.
તીજમેં હે અધોલોક અરુ મધ્યલોકકા હી વર્ણન,
ચોથેમેં સુરલોક અનુત્તર ગ્રૈવેયક કા ક્રિયા કથન.
પંચમમેં પુદ્ગલ આદિક છહ દ્રવ્યોંકા હે પૂર્ણ કથન,
ષષ્ટમ સપ્તમમેં શુભ અશુભ આસ્ત્રવ ભાવોંકા વર્ણન.
અષ્ટમમેં હે બંધ તત્ત્વકા સાંગોપાંગ સરલ વર્ણન,
નવવેમેં હે સંવર અરુ નિર્જરા તત્ત્વકા સર્વ કથન.
હે દસવાં અધ્યાય અંતમેં મોક્ષ તત્ત્વકા હે વિજ્ઞાન,
પૂરે ત્રીન શતક સત્તાવન સૂત્રોંમેં સિદ્ધાન્ત મહાન.
અનુપમેય ઉત્તમ રચના હે નિશ્ચય અરુ વ્યવહાર પ્રધાન,
ઈસકે મનન-ચિંતવન સે હોતા હે સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન.
સપ્ત તત્ત્વ છહ દ્રવ્ય કાલત્રય નૌ પદાર્થકા હોતા જ્ઞાન,
છહ લેશ્યા પંચાસ્તિકાય ષટ્કારક જીવોંકી પહચાન.
જ્ઞાન-ચરિત્ર સમિતિ વ્રત ગતિ આદિકકે ભેદપ્રભેદ પ્રધાન,
મોક્ષમૂલ સમ્યક્દર્શન હે નિજ-શુદ્ધાત્મકા શ્રદ્ધાન.
એક શિષ્યકે સમાધાન હિત લિખા ગ્રંથ યહ તત્ત્વ પ્રધાન,
કિતની કરુણા ઉપજી મનમેં ધન્ય ધન્ય આચાર્ય મહાન.
હે સર્વાર્થસિદ્ધિ ટીકા શ્રી પૂજ્યપાદ મુનિરાજ રચિત,
રાજવાર્તિક ટીકા શ્રી અકલંક દેવ દ્વારા વિરચિત.
હે શ્લોકવાર્તિક ટીકા વિદ્યાનંદ આચાર્ય પ્રણીત,
હે તત્ત્વાર્થવૃત્તિ ટીકા શ્રીશ્રુતસાગર આચાર્ય રચિત.
સંમતભદ્રકી ગંધહસ્તિ હે મહાભાષ્ય ટીકા અજ્ઞાત,

લિખી ગઈ અનગિનતી ટીકાયેં અજ્ઞાત ઔર વિખ્યાત.
ઈસકે સ્વાધ્યાયસે હોતા વસ્તુ તત્ત્વકા નિર્મલજ્ઞાન,
તદ્નુસાર આચરણ હુઆ તો મિલ જાતા હે પદનિર્વાણ.
નિજ શુદ્ધાત્મ તત્ત્વકી હોતી હે પ્રતીતિ અનુપમ તત્કાલ,
સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચરિત હી મોક્ષમાર્ગ હે પરમ વિશાલ.

ૐ હ્રીં અર્હ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ-અર્ધ કુંડલી

મોક્ષશાસ્ત્ર હી સાર હે, શેષ સભી નિસ્સાર,
મોક્ષમાર્ગ પર જો ચલે, હો જાયે ભવપાર.
હો જાયે ભવપાર, હૃદયમેં સમકિત આયે,
શુદ્ધ ભાવના જાગે, સમ્યક્ જ્ઞાન સુહાયે.
હો ચારિત્ર દીપસે જ્યોતિત, નાથ નિજંતર,
રત્નત્રયકા ફલ પાઉં, પ્રભુ બાહ્યભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદ:

હે જીવ ! તને ક્યાંય ન ગમતું હોય તો તારો ઉપયોગ
પલટાવી નાખ અને આત્મામાં ગમાડ. આત્મામાં ગમે
તેવું છે. આત્મામાં આનંદ ભર્યો છે; ત્યાં જરૂર ગમશે.
જગતમાં ક્યાંય ગમે તેવું નથી પણ એક આત્મામાં
જરૂર ગમે તેવું છે. માટે તું આત્મામાં ગમાડ.

– પૂ. બેનશ્રી ચંપાબેન

પૂજન ક્રમાંક - ૧

શ્રી પ્રથમ અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

દોહા

કહા પ્રથમ અધ્યાય મેં, જીવ તત્ત્વ વિજ્ઞાન,
મોક્ષશાસ્ત્રકા મૂલ હૈ, સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન.
દૃઢ ચારિત્ર મહાન હો, રત્નત્રય બલવાન,
દૂર અસંયમ ભાવ હો, મિલ જાયે નિર્વાણ.
વિનય ભક્તિસે પૂજતા, મેં પહલા અધ્યાય,
ભવ વાસ વિનાશ હો, એસા હો સ્વાધ્યાય.
વિષય-કષાય વિનષ્ટ કર, ધ્યાઉં આતમ ધ્યાન,
નિજ સ્વભાવમેં મગ્ન હો, પાઉં પદ નિર્વાણ.

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેક કથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહવાનનં.

ૐ દ્રીં તત્ત્વ નિરૂપક સર્વજિનેક કથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેક કથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણમ્.

અષ્ટક

છંદ-દિગ્વધૂ

તત્ત્વાર્થ નીર નિર્મલ, મિથ્યાત્વ પાપ ધોતા,
જન્માદિ રોગ ક્ષયકર, સારે વિકાર ખોતા.

તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા હૈ,
તત્ત્વાર્થજ્ઞાન પાકર, મનકા કમલ ખિલા હૈ. ૧

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેક કથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહેભ્યો જન્મજરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તત્ત્વાર્થ શુદ્ધ ચંદન, કી ગંધ હૃદય મહકી,
નિજ સ્વાનુભૂતિ મેરી, અન્તર્ગગનમેં ચહકી.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા હૈ,
તત્ત્વાર્થજ્ઞાન પાકર, મન કા કમલ ખિલા હૈ. ૨

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેક કથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તત્ત્વાર્થ દિવ્ય અક્ષત, આનંદ અતીન્દ્રિય પદ,
અક્ષય અખંડ અનુભવ, રસમયી શુદ્ધ નિજપદ.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા હૈ,
તત્ત્વાર્થજ્ઞાન પાકર, મનકા કમલ ખિલા હૈ. ૩

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેક કથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહેભ્યો અક્ષય પદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તત્ત્વાર્થ પુષ્પ ઉપવન, કી ગંધ મુઝે ભાથી,
કામાગ્નિ બુઝાનેકો, નિજકી સુમતિ હૈ આથી.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા હૈ,
તત્ત્વાર્થજ્ઞાન પાકર, મન કા કમલ ખિલા હૈ. ૪

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેક કથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો કામભાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તત્ત્વાર્થ રસમયી ચરુ, ધ્રુવ તૃપ્તિ પ્રદાતા હૈ,
આનંદ અતીન્દ્રિયકે, પ્રતિ સમય હી દાતા હૈ.

તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા છે,
તત્ત્વાર્થજ્ઞાન પાકર, મનકા કમલ ખિલા છે. ૫

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહૈભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નૈવેદ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તત્ત્વાર્થ દીપ જગમગ, જગમગ પ્રકાશ દેતે,
મોહાન્ધકાર સારા, પલભરમેં યે હર લેતે.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા છે,
તત્ત્વાર્થજ્ઞાન પાકર, મનકા કમલ ખિલા છે. ૬

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહૈભ્યો મોહાન્ધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તત્ત્વાર્થ ધૂપ સુરભિત, સ્વયમેવ સહજ હોતી,
સમ્યક્ત્વ શક્તિ હી તો, વસુકર્મ દોષ ધોતી.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા છે,
તત્ત્વાર્થજ્ઞાન પાકર, મન કા કમલ ખિલા છે. ૭

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહૈભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તત્ત્વાર્થ વૃક્ષ કે ફલ, વિન જ્ઞાન નહીં મિલતે,
અનુભવકો પ્રાપ્ત કરને, પર સહજ હૃદય ખિલતે.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા છે,
તત્ત્વાર્થ જ્ઞાન પાકર, મનકા કમલ ખિલા છે. ૮

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહૈભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તત્ત્વાર્થ જ્ઞાન કા હી, લાયા હું અર્ધ સ્વામી,
પાઉં અનર્ધપદ અબ, યહ ભાવના છે નામી.

તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાવન, મહિમામયી મિલા છે,
તત્ત્વાર્થજ્ઞાન પાકર, મનકા કમલ ખિલા છે. ૯

ૐ દ્રીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહૈભ્યો અનર્ધપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

પ્રથમ અધ્યાય-તેત્રીસ સૂત્ર

દોહા

પ્રથમોધ્યાય મહાન મેં, જીવ તત્ત્વકા જ્ઞાન,
સાત તત્ત્વકા જ્ઞાન કર, કર લો દેહ શ્રદ્ધાન.

(૧)

નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગની વ્યાખ્યા.

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ (૧)

અર્થ :- સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર ત્રણે મળીને મોક્ષમાર્ગ
છે, અર્થાત્, મોક્ષની પ્રાપ્તિનો ઉપાય છે.

છંદ-રોલા

સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચરિત્ર હી મોક્ષમાર્ગ છે,
શેષ સભી સંસાર માર્ગ છે અરુ કુમાર્ગ છે.
તીનોંકી એકતા મોક્ષકા માર્ગ દિખાયા,
ઉમાસ્વામિને તત્ત્વજ્ઞાનકા રહસ્ય પાયા. ૧.

ૐ દ્રીં સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનનું લક્ષણ.

તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્ (૨)

અર્થ :- તત્ત્વ (વસ્તુ) ના સ્વરૂપ સહિત અર્થ-જીવાદિ પદાર્થોની શ્રદ્ધા કરવી તે સમ્યગ્દર્શન છે.

છંદ-રોલા

તત્ત્વોંકા શ્રદ્ધાન યહી સમ્યક્દર્શન હૈ,
વિપરીતાભિનિવેશ યહી મિથ્યાદર્શન હૈ.
સમ્યક્દર્શન પાનેકો દૃઢ શ્રદ્ધા લાઉં,
ભાવ અર્ધ્ય તત્ત્વાર્થ સૂત્રકો સહજ ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનના (ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ) ભેદ.

તન્નિસર્ગાદિધિગમાદ્વા (૩)

અર્થ :- તે સમ્યગ્દર્શન સ્વભાવથી અથવા બીજાના ઉપદેશાદિથી ઉત્પન્ન થાય છે.

છંદ-રોલા

હોતા અપને આપ ભવ્યકો વહ નિસર્ગ હૈ,
પર ઉપદેશ યહી હોતા અધિગમજ વર્ગ હૈ.
જિન ઉપદેશ ગ્રહણ કરને ચરણોંમે આઉં,
ભાવ અર્ધ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્રકો સહજ ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં સમ્યક્દર્શનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

તત્ત્વોના નામ.

જુવાજુવાસ્રવ બંધ સંવર નિર્જરા મોક્ષાસ્તત્ત્વમ્ (૪)

અર્થ :- (૧) જીવ (૨) અજીવ (૩) આસ્ત્રવ (૪) બંધ (૫) સંવર (૬) નિર્જરા અને (૭) મોક્ષ - આ સાત તત્ત્વ છે.

છંદ-રોલા

જીવ અજીવ આસ્ત્રવ સંવર બંધ નિર્જરા,
મોક્ષ તત્ત્વ સહ સાત તત્ત્વ હૈ સહજ ઉર્વરા.
ઈનકી સચ્ચી શ્રદ્ધાયુત સમ્યક્ વ્યવહારી,
આત્મ તત્ત્વકી શ્રદ્ધા કરતા નિશ્ચય ધારી.
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરુંજ ચરણોંમે આઉં,
ભાવ અર્ધ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્રકો સહજ ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં તત્ત્વાર્થસૂત્ર જીવ તત્ત્વ નિરૂપક પ્રથમોદ્યાયે

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનાદિ શબ્દોના અર્થ સમજવાની રીત.

નામસ્થાપના દ્રવ્યભાવતસ્તત્ત્વ્યાસઃ (૫)

અર્થ :- નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવથી તે સાત તત્ત્વો તથા સમ્યગ્દર્શનાદિનો લોકવ્યવહાર થાય છે.

છંદ-રોલા

નામ થાપના દ્રવ્ય ભાવ વ્યવહાર લોકકા,
સાત તત્ત્વ સમ્યક્દર્શન વ્યવહાર મોક્ષકા.
જો ભી નામ રખા હો વહ નિક્ષેપ નામ હૈ,
તદાકાર અતદાકાર થાપના નામ હૈ.
ભાવીભૂત વિદ્યવત્ યહ નિક્ષેપ દ્રવ્ય હૈ,
વર્તમાન પર્યાય યહી નિક્ષેપભાવ હૈ.

સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
ભાવ અર્ધ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્રકો સહજ ચઢાઉં.
ૐ દ્વીં તત્ત્વાર્થસૂત્ર જીવ તત્ત્વ નિરૂપકાય પ્રથમોધ્યાયે
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનાદિનો ઉપાય.

પ્રમાણનયૈરધિગમઃ (૬)

અર્થ :- સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રય અને જીવાદિ તત્ત્વોનું જ્ઞાન, પ્રમાણ અને નયોથી થાય છે.

છંદ-રોલા

નય પ્રમાણસે રત્નત્રયકા જ્ઞાન ઉચિત છે,
અનેકાન્ત એકાન્ત સમજના ભી સમુચિત છે.
નય અસંખ્ય છે સૈંતાલીસ નયોંકો જાનો,
નિશ્ચયનય ભૂતાર્થ વ્યર્થ વ્યવહાર પિછાનો.
દ્રવ્યદૃષ્ટિ પરમાર્થદૃષ્ટિ સમ્યક્દૃષ્ટિ છે,
પર્યાયલ્પિ વ્યવહારદૃષ્ટિ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.
અભૂતાર્થકો છોડૂં પ્રભુ ચરણોંમેં આઉં,
ભાવ અર્ધ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્રકો સહજ ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં તત્ત્વાર્થસૂત્ર પ્રમાણનય નિરૂપકાય પ્રથમોધ્યાયે
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનાદિ જાણવાના અમુખ્ય (અપ્રધાન) ઉપાય.

નિર્દેશ સ્વામિત્વ સાધનાધિકરણસ્થિતિ વિધાનતઃ (૭)

અર્થ :- નિર્દેશ, સ્વામિત્વ સાધન, અધિકરણ, સ્થિતિ અને વિધાનથી પણ સમ્યગ્દર્શનાદિ તથા જીવાદિક તત્ત્વોનો અધિગમ થાય છે.

છંદ-રોલા

વસ્તુ સ્વરૂપકથન નિર્દેશ કહાતા જાનો,
વસ્તુકે અધિકારીકા સ્વામિત્વ પિછાનો.
વસ્તુકી ઉત્પત્તિ યહી કારણ સાધન છે,
વસ્તુકા આધાર યહી તો અધિકરણ છે.
વસ્તુકા જો કાલ વહી સ્થિતિ કહલાતા,
વસ્તુકા જો ભેદ વહી વિધાન કહલાતા.
વસ્તુ સ્વરૂપ જાનને પ્રભુ ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં તત્ત્વાર્થસૂત્રે વસ્તુસ્વરૂપ નિરૂપકાય પ્રથમોધ્યાયે
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

અન્ય પણ વિશેષ અમુખ્ય (અપ્રધાન) ઉપાય.

સત્સંખ્યાક્ષેત્રસ્પર્શન કાલાન્તર ભાવાત્મ બહુત્વૈશ્ય (૮)

અર્થ :- આ ઉપરાંત સત્, સંખ્યા, ક્ષેત્ર, સ્પર્શન, કાલ, અંતર, ભાવ અને અલ્પબહુત્વ - આ આઠ અનુયોગો દ્વારા પણ પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે.

છંદ-રોલા

સત્ સામાન્ય તથા યહ સંખ્યા તો વિશેષ છે,
ક્ષેત્ર સદા સામાન્ય તથા સ્પર્શન વિશેષ છે.
કાલભેદ સામાન્ય તથા અંતર વિશેષ છે,
ભાવ સદા સામાન્ય અલ્પ બહુત્વ વિશેષ છે.
વસ્તુ સ્વભાવ જાનને પ્રભુ ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં તત્ત્વાર્થસૂત્રે વસ્તુ તત્ત્વ નિરૂપકાય પ્રથમોધ્યાયે
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

હવે સમ્યગ્જ્ઞાનના ભેદ કહે છે.

મતિશ્રુતાવધિમનઃ પર્યય કેવલાનિ જ્ઞાનમ્ (૯)

અર્થ :- મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યયજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન આ પાંચ જ્ઞાન છે.

છંદ-રોલા

મતિજ્ઞાન પાંચોં ઈન્દ્રિય અરુ મનસે હોતા,
મતિસે જાના હી વિશેષ શ્રુતજ્ઞાન હોતા.
અવધિજ્ઞાન મર્યાદાસે રુપીકો જાને,
મનપર્યય પરકે મનકી બાતોંકો જાને.
સર્વદ્રવ્ય પર્યાયોંકો જાને જો યુગપત્
કેવલજ્ઞાન કહાતા હે યહ નિર્મલ શાશ્વત.
જ્ઞાનપ્રાપ્તિકે હેતુ નાથ ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૦)

કયા જ્ઞાન પ્રમાણ છે ?

તત્ત્વમાણે (૧૦)

અર્થ :- ઉપરોક્ત પાંચે પ્રકારના જ્ઞાન જ પ્રમાણ (સાચા જ્ઞાન) છે.

છંદ-રોલા

પાંચ પ્રકાર સુજ્ઞાન સદા પૂરા પ્રમાણ હે,
યહ પ્રમાણ પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ સૌમ્યજ્ઞાન હે.
ઈન્દ્રિયજ્ઞાન પ્રમાણ નહીં હે ઈન્દ્રિય જડ હે,
ચેતનકા પર્યાય જ્ઞાન તો કહીં ન જડ હે.

પરપદાર્થસે જ્ઞાન ન હોતા હે ક્ષણભર ભી,
જ્ઞાન સદા સ્વસે હોતા હે સ્વપ્રમાણ હી.
જ્ઞાન અતીન્દ્રિય પાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

પરોક્ષ પ્રમાણના ભેદ.

આઘે પરોક્ષમ્ (૧૧)

અર્થ :- પ્રારંભના બે અર્થાત્ મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ પ્રમાણ છે.

છંદ-રોલા

મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ પ્રમાણ જ્ઞાન હેં,
મતિપૂર્વક હી હોતા હે યહ શ્રુતજ્ઞાન હે.
જ્ઞાન અતીન્દ્રિય પાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના ભેદ.

પ્રત્યક્ષમન્યત્ (૧૨)

અર્થ :- શેષ ત્રણ અર્થાત્ અવધિ, મનઃપર્યય અને કેવલજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે.

છંદ-રોલા

અવધિ મનઃપર્યય કેવલ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન હે,
યહાં અક્ષકા અર્થ આત્મા હી મહાન હે.
ઈસમેં નહીં દૂસરા કોઈ નિમિત્ત હોતા,

આત્માકે આશ્રયસે હી ઉત્પન્નિત હોતા.
જ્ઞાન અતીન્દ્રિય પાન કરું ચરણોમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૧૩)

મતિજ્ઞાનના બીજા નામ.

મતિ: સ્મૃતિ: સંજ્ઞા ચિંતા અભિનિબોધ ઈત્યનર્થાતરમ (૧૩)

અર્થ :- મતિ, સ્મૃતિ, સંજ્ઞા, ચિંતા, અભિનિબોધ, ઈત્યાદિ અન્ય પદાર્થ
નથી અર્થાત્ તે મતિજ્ઞાનના અન્ય નામ છે.

છંદ-રોલા

મતિ સ્મૃતિ સંજ્ઞા ચિંતા અરુ અભિનિબોધવર,
નામાંતર મતિજ્ઞાન જાનિયે બુદ્ધિ પ્રખરવર.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોમેં આઉં.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૧૪)

મતિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિના સમયે નિમિત્ત.

તદિન્દ્રિયાનિન્દ્રિય નિમિત્તમ (૧૪)

અર્થ :- ઈન્દ્રિયો અને મન તે મતિજ્ઞાનના નિમિત્ત છે.

છંદ-રોલા

મતિજ્ઞાનમેં ઈન્દ્રિય મન હોતે નિમિત્ત હે,
મનોવર્ગણા અષ્ટ પાંખુડી કમલ ચિત્ત હે.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોમેં આઉં,
ભક્તિ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

મતિજ્ઞાનના ક્રમના ભેદ.

અવગ્રહેહાવાય ધારણા: (૧૫)

અર્થ :- અવગ્રહ, ઈહા, અવાય અને ધારણા - આ ચાર ભેદ છે.

છંદ-રોલા

મતિજ્ઞાનકે ચારોં ભેદ અવગ્રહ ઈહા,
અરુ આવાય ધારણા સહિત હોતે હે જીવા.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોમેં આઉં,
ભક્તિ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૧૬)

અવગ્રહાદિના વિષયભૂત પદાર્થ.

બહુ બહુ વિધક્ષિપ્રા નિ:સૃતાનુક્ત ધ્રુવાણાં સેતરાણાં (૧૬)

અર્થ :- બહુત-બહુત પ્રકાર જલ્દી અનિ:સૃત અનુક્ત ધ્રુવ તેનાથી ઉલટા
ભેદોથી યુક્ત અર્થાત્ એક, એકવિધ, અક્ષિપ્ર, નિ:સૃત, ઉક્ત અને અધ્રુવ - આ
પ્રકારે બાર પ્રકારના પદાર્થોનું અવગ્રહ ઈહાદિરૂપ જ્ઞાન હોય છે.

છંદ-રોલા

બહુ વ એક, બહુવિધ, વ એકવિધ પદાર્થ જાનો,
ક્ષિપ્ર અક્ષિપ્ર, અનિસૃત, નિસૃતકો પહયાનો.
અનુક્ત, ઉક્ત, અક્ષ ધ્રુવ, અધ્રુવ સબકો જાનો,
ઈન્હેં જાન ઈહા, અવાય, ધારણા પિછાનો.
છહ હે ચાર ભાંતિ દ્વાદશ સુભેદ હો દોસૌ અઠાસી,
યહ મતિજ્ઞાન ભેદ જાનોં આગમ વિશ્વાસી.

જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
ભક્તિ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૭)

ઉપરોક્ત અવગ્રહાદિના વિષયભૂત પદાર્થભેદ કોના છે ?

અર્થસ્ય (૧૭)

અર્થ :- ઉપરોક્ત બાર અથવા ૨૮૮ ભેદ પદાર્થના (દ્રવ્ય-વસ્તુના) છે.

છંદ-રોલા

વ્યક્ત પદાર્થોંકે યે ભેદ સુનો મેરે મન,
બારહ અથવા દો સૌ અઠાસી હે ચેતન.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
ભક્તિ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૮)

અવગ્રહ જ્ઞાનમાં વિશેષતા.

વ્યંજનસ્યાવગ્રહઃ (૧૮)

અર્થ :- અપ્રગટરૂપ શબ્દાદિ પદાર્થોંનું માત્ર અવગ્રહ જ્ઞાન હોય છે, ઈહાદિ
ત્રણ જ્ઞાન નથી હોતા.

છંદ-રોલા

વ્યંજનાગ્રહ-અવ્યક્ત અર્થ પહચાનો,
અર્થાવગ્રહ વ્યક્ત પ્રગટ પદાર્થકો માન.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
ભક્તિ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૯)

ન ચક્ષુરનિન્દ્રિયાભ્યામ્ (૧૯)

અર્થ :- વ્યંજનાવગ્રહ નેત્ર અને મનથી થતું નથી.

છંદ-રોલા

મન વ નેત્રસે વ્યંજનાવગ્રહ ના હોતા,
બારહ અરુ ચૌ ઈન્દ્રિયસે અડતાલીસ હોતા.
દો સો અઠાસીમેં અડતાલીસ મિલાઓ,
ત્રીન શતક છત્તીસ ભેદ મતિજ્ઞાન સુપાઓ.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
ભક્તિ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૦)

શ્રુતજ્ઞાનનું વર્ણન, ઉત્પત્તિનો ક્રમ તથા તેના ભેદ.

શ્રુતં મતિપૂર્વ દ્વયનેક દ્વાદશભેદમ્ (૨૦)

અર્થ :- શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાનપૂર્વક થાય છે અર્થાત્ મતિજ્ઞાન પછી થાય છે,
તે શ્રુતજ્ઞાન બે, અનેક અને બાર ભેદવાળું છે.

છંદ-રોલા

શ્રુતજ્ઞાન મતિપૂર્વક હી સદૈવ હોતા હે,
દ્વય અનેક યા દ્વાદશ ભેદ સહિત હોતા હે.
અંગ પ્રવિષ્ટ અરુ અંગ બાહ્ય દો ભેદ બતાયે,
અંગ પ્રવિષ્ટ કે બારહ ભેદ જિનાગમ ગાયે.
અંગ બાહ્ય શ્રુતમેં હોતે ચૌદહ પ્રકીર્ણક,
તીર્થકર દિવ્યધ્વનિ રચના હોતી સમ્યક્.

જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
ભક્તિ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૧)

અવધિજ્ઞાનનું વર્ણન.

ભવપ્રત્યયોઅવધિર્દેવનારકાણામ્ (૨૧)

અર્થ :- ભવ પ્રત્યય નામનું અવધિજ્ઞાન દેવ અને નારકીઓને હોય છે.

છંદ-રોલા

દેવ નારકી જીવોંકો હોતા ભવ પ્રત્યય,
દો હે ભેદ અવધિકે ભવ પ્રત્યય ગુણ પ્રત્યય.
તીર્થંકરકો હોતા દેશાવધિ ભવ પ્રત્યય,
જો પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા વહ ગુણ પ્રત્યય.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
ભક્તિ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૨)

ક્ષયોપશમ નિમિત્તિક અવધિજ્ઞાનના ભેદ તથા તેના સ્વામી.

ક્ષયોપશમનિમિત્તઃ ષડ્વિકલ્પઃ શેષાણામ્ (૨૨)

અર્થ :- ક્ષયોપશમ નૈમિત્તિક અવધિજ્ઞાન અનુગામી, અનનુગામી, વર્ધમાન, હીયમાન, અવસ્થિત અને અનવસ્થિત એવા છ ભેદવાળું છે, અને તે મનુષ્ય તથા તિર્યચોને હોય છે.

છંદ-રોલા

ક્ષયોપશમ જિસમેં નિમિત્ત છહ ભેદ જાનિયે,
અનુગામી અનનુગામી કો ભી પ્રમાણિયે.

વર્ધમાન, અરુ હીયમાન, એક સા અવસ્થિત,
જલ તરંગ સમ ઘટતા બઢતા વહ અનવસ્થિત.
પ્રતિપાતી અપ્રતિપાતી ભી અવધિ કહાતા,
તિર્યચોંમેં યા મનુજોંમેં થોડા હો પાતા.
હે પુરુષાર્થ સાધ્ય સંયત મુનિ હી યહ પાતા,
દેશાવધિ પરમાવધિ સર્વાવધિ કહલાતા.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૩)

મનઃપર્યયજ્ઞાનના ભેદ.

ઋજુ વિપુલમતી મનઃ પર્યયઃ (૨૩)

અર્થ :- મનઃ પર્યયજ્ઞાન ઋજુમતિ અને વિપુલમતિ - બે પ્રકારનું છે.

છંદ-રોલા

મનઃપર્યય ઋજુમતિ વિપુલમતિ દ્વય હોતા હે,
ઋજુમતિ મન ચિંતિત પદાર્થકો હી જોતા હે.
તથા વિપુલમતિ ચિંતિત સભી અચિંતિત જોતા,
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર અરુ કાલ ભાવ સીમામેં હોતા.
અસંખ્યાત ભવ જ્ઞાન વિપુલમતિકા હી બલ હે,
ઋજુમતિકા તો સાત આઠ ભવ તક કા બલ હે.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૪)

ઋજુમતિ અને વિપુલમતિમાં અંતર.

વિશુદ્ધિપતિપાતાભ્યાં તદ્વિશેષઃ (૨૪)

અર્થ :- પરિણામોને વિશુદ્ધિ અને અપ્રતિપાત અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન થવા પહેલા ન છૂટવું - આ બે બાબતોથી ઋજુમતિ અને વિપુલમતિ જ્ઞાનમાં વિશેષતા (અંતર) છે.

છંદ-રોલા

ઋજુમતિ હોતા ઔર નષ્ટ ભી હો જાતા હૈ,
કિંતુ વિપુલમતિ પૂર્ણ જ્ઞાન તક રહ પાતા હૈ.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં સમ્યક્જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૫)

અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યય જ્ઞાનમાં વિશેષતા.

વિશુદ્ધિક્ષેત્ર સ્વામિ વિષયેભ્યો અવધિ મનઃ પર્યયયોઃ (૨૫)

અર્થ :- અવધિ અને મનઃ પર્યય જ્ઞાનમાં વિશુદ્ધતા ક્ષેત્ર, સ્વામી અને વિષયની અપેક્ષાએ વિશેષતા હોય છે.

છંદ-રોલા

અવધિ મનઃપર્યય જ્ઞાનોંકી હૈ વિશેષતા,
વિશુદ્ધિ ક્ષેત્ર સ્વામી વિષયોંકી હૈ અપેક્ષા.
મનઃપર્યય મુનિ ઋદ્ધિધારિયોંકો હી હોતા,
અવધિજ્ઞાન ચારોં ગતિમેં જીવોંકો હોતા.
મનઃપર્યયકા ક્ષેત્ર માત્ર બસ ઢાઈ દ્વીપ તક,
અવધિજ્ઞાનકા અસંખ્યાત લોકપ્રમાણ તક.

જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં સમ્યક્જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૬)

મતિ - શ્રુતજ્ઞાનના વિષય.

મતિશ્રુતયોર્નિબન્ધો દ્રવ્યેષ્વસર્વપર્યાયેષુ (૨૬)

અર્થ :- મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનના વિષય-સંબંધ કંઈક (સર્વ નહીં) પર્યાયોથી યુક્ત જીવ પુદ્ગલાદિ સર્વ દ્રવ્યોમાં છે.

છંદ-રોલા

મતિ શ્રુત રુપી દ્રવ્ય અરુપી દોનો જાને,
જાને કુછ પર્યાય સર્વ પર્યાય ન જાને.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ચરણોંમેં આઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં સમ્યક્જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૭)

અવધિજ્ઞાનના વિષય.

રુપિષ્વવધેઃ (૨૭)

અર્થ :- અવધિ જ્ઞાનનો વિષય-સંબંધ રુપી દ્રવ્યોમાં છે અર્થાત્ અવધિજ્ઞાન રુપી પદાર્થોને જાણે છે.

છંદ-રોલા

અવધિજ્ઞાન રુપી પદાર્થકો સર્વ જાનતા,
કુછ પર્યાયેં, કિન્તુ અરુપીકો ન જાનતા.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ધ્રુવકો હી ધ્યાઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં સમ્યક્જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૮)

મનઃપર્યય જ્ઞાનના વિષય.

તદનન્ત ભાગે મનઃપર્યયસ્ય (૨૮)

અર્થ :- સર્વાવધિજ્ઞાનના વિષયભૂત રૂપી દ્રવ્યના અનંતમા ભાગે, મનઃપર્યય જ્ઞાનનો વિષય - સંબંધ છે.

છંદ-રોલા

મનઃપર્યયકા વિષય સર્વાવધિ પિછાનિયે,
રૂપી દ્રવ્ય અનંત ભાગ અણુ અંશ જાનિયે.
યહ ઋજુમતિ હૈ વિપુલમતિ ઈસકા અનંતવા,
ઔદયિક ઉપશમ ક્ષયોપશમ રૂપી જાના.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ધ્રુવકો ધ્યાઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં સમ્યક્જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૯)

કેવલજ્ઞાનનો વિષય.

સર્વ દ્રવ્યપર્યાયેષુ કેવલસ્ય (૨૯)

અર્થ :- કેવલજ્ઞાનના વિષય-સંબંધ, સર્વ દ્રવ્યો અને તેમની સર્વ પર્યાયો છે. અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન એક જ સાથે બધા પદાર્થોને અને તેમની બધી પર્યાયોને જાણે છે.

છંદ-રોલા

સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયોં યુગપત સુ જાનતા,
કેવલજ્ઞાન ત્રિકાલ પૂર્ણ અસહાય જાનતા.
જ્ઞાન આવરણ ક્ષીણ હુએ કેવલજ્ઞાનીકે,
એક જ્ઞાન સંપૂર્ણ પ્રગટ હોતા પ્રાણીકે.

જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ધ્રુવકો હી ધ્યાઉં,

વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં સમ્યક્જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૦)

એક જીવને એક સાથે કેટલા જ્ઞાન હોઈ શકે છે ?

એકાદીનિ ભાજ્યાનિ યુગપદેકસ્મિન્ના ચતુર્ભ્યઃ (૩૦)

અર્થ :- એક જીવમાં એક સાથે, એકથી લઈને ચાર જ્ઞાન સુધી વિભક્ત કરવા યોગ્ય છે અર્થાત્ હોઈ શકે છે.

છંદ-રોલા

એક જીવકો ચાર જ્ઞાન અધિકાધિક હોતે,
દ્વય મતિ શ્રુત ત્રય અવધિ ચાર મનઃપર્યય હોતે.
એક જ્ઞાન હી ક્ષાયિક કેવલજ્ઞાન કહાતા,
કમવર્તી ક્ષાયોપશમિક હી હૈ કહલાતા.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ધ્રુવકો હી ધ્યાઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ દ્વીં સમ્યક્જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૧)

મતિશ્રુત અને અવધિજ્ઞાનમાં મિથ્યાત્વ.

મતિશ્રુતાવધયો વિપર્યયાશ્ચ (૩૧)

અર્થ :- મતિ, શ્રુત અને અવધિ આ ત્રણ જ્ઞાન વિપર્યય પણ હોય છે.

છંદ-રોલા

મતિશ્રુત અવધિ વિપર્યય ભી હોતે હૈ જાનો,
પાંચ જ્ઞાન સમ્યક્ હોતે હૈં યહ પહ્યાનો.

મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવકે હોતે જ્ઞાન વિપર્યય,
સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવકે હોતે જ્ઞાન જ્ઞાનમય.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ધ્રુવકો હી ધ્યાઉં,
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં સમ્યક્જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૨)

સદસતોર વિશેષાદૃષ્ટ્યોપલબ્ધેરુન્મત્તવત્ (૩૨)

અર્થ :- પોતાની ઈચ્છાથી મન ફાવે તેમ (Whims) ગ્રહણ કરવાના કારણે વિદ્યમાન અને અવિદ્યમાન પદાર્થોનું ભેદરૂપ જ્ઞાન (યથાર્થવિવેક) ન હોવાથી, પાગલના જ્ઞાનની જેમ મિથ્યાદૃષ્ટિનું જ્ઞાન વિપરીત અર્થાત્ મિથ્યાજ્ઞાન જ હોય છે.

છંદ-રોલા

સત્ અસત્કા જ્ઞાન વિપર્યય ખોટી દૃષ્ટિ,
હે ઉન્મત્ત સમાન અનાદિસે મિથ્યાદૃષ્ટિ.
કારણ મૂલ નહીં પિછાનતા અન્ય માનતા,
વસ્તુ સ્વરૂપ ભૂલકર અન્ય સ્વરૂપ જાનતા.
ભેદાભેદ સભી વિપરીત માનતા આયા,
મૂલભૂતકે કારણ ચહુંગતિમેં દુઃખ પાયા.
જ્ઞાનામૃત રસ પાન કરું ધ્રુવકો હી ધ્યાઉં,
શ્રદ્ધાસે તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાનાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૩)

પ્રમાણનું સ્વરૂપ કહેવાઈ ગયું, હવે શ્રુતજ્ઞાનના અંશરૂપ નયનું સ્વરૂપ કહે છે.

નૈગમસંગ્રહ વ્યવહારજુસૂત્ર શબ્દ સમભિરુ ટૈવંભૂતાનયાઃ (૩૩)

અર્થ :- નૈગમ સંગ્રહ વ્યવહાર ઋજુસૂત્ર શબ્દ સમભિરુ ટૈવંભૂત - આ સાત નય (View Points) છે.

છંદ-રોલા

નૈગમ સંગ્રહ અરુ વ્યવહાર ઋજુસૂત્ર જાનિયે,
શબ્દ સમભિરુ અરુ ટૈવંભૂત માનિયે.
ત્રીન પ્રથમ દ્રવ્યાર્થિક નયકે ભેદ કહે છે,
પિછલે ચાર ભેદ પર્યાયાર્થિક નયકે છે.
પ્રથમ ચાર તો સદા અર્થનય કહલાતે છે,
પીછેકે ત્રીનોં સુશબ્દ નય કહલાતે છે.
જ્ઞાનાત્મક નય સદા ભાવનય કહલાતા છે,
વચનાત્મક નય સદા દ્રવ્યનય કહલાતા છે.
જ્ઞાતાકા અભિપ્રાય ઉસે હી નય કહે છે,
ગૃહીત વસ્તુકે એક દેશકો નય કહે છે.
તથા વસ્તુકા એક ધર્મ ઉસકો પહચાનો,
ઉસી ધર્મકા વાયક શબ્દ ઉસે ભી જાનો.
ઉસી ધર્મકો જ્ઞાતા જ્ઞાન ત્રીન યે જાનો,
યે ત્રીનોં નયકે વિશેષ નયકો નય માનો.
શ્રુતજ્ઞાનકે ભેદ વિકલ્પોંકો નય કહે છે,
વસ્તુસ્વરૂપ સમજનેમેં યે સક્ષમ હોતે.
જ્ઞાનામૃત રસપાન કરું ધ્રુવકો હી ધ્યાઉં,
શ્રદ્ધાસે તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અર્ધ્ય ચઢાઉં.

ૐ હ્રીં શ્રી સમ્યક્ જ્ઞાન સ્વરૂપ નિરૂપકાય જિન શ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પ્રથમોધ્યાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાઅર્ધ્ય

છંદ શાર્દૂલ વિક્રીડિત

પ્રથમોધ્યાય મહાનપાઠ કરકે, જીવાદિકો જાનિયે,
દર્શન જ્ઞાન ચરિત્ર રત્નત્રયી, શિવમાર્ગ પહનાચિયે.

જબ તક જ્ઞાન સ્વભાવ ભાવ નાહીં, અજ્ઞાન હી માનિયે,
અપની શક્તિ પિછાન આપ અબ તો, સન્માર્ગ પર આનિયે.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કર્મોંકી વ્યાધિયાં સર્વ નાશૂં, હું મોક્ષ શિવ સૌખ્યમય
ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેકકથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાઅર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જયમાલા

(છંદ-દિગ્વધૂ)

સમ્યક્ત્વ જ્ઞાન ગંગા, ચારિત્ર ભરી પાયી,
સ્વાત્માનુભૂતિ ધારા, નિર્મલ સમીર લાયી.
આયા સંયમાચરણ, અવિરતિકો ક્ષય કરને,
મિથ્યાત્વ ફૂર નાશા, શિવપથકો જય કરને.
ધ્રુવગુણ પર્યાય સહિત, સત્ દ્રવ્ય મુઝે ભાયા,
ધ્રુવ વ્યય ઉત્પાદ સ્વસત્, અંતરમેં દર્શાયા.
મતિ શ્રુત વ અવધિકા ભી, રાગાંશ નહીં ઉરમેં,
મનઃપર્યાય જ્ઞાન નહીં, ચાહૂં મેં અંતરમેં.
મુઝકો તો પાના હે, ઉર કેવલ જ્ઞાન સહજ,
યુગપત સબકુછ ઝલકે, સર્વજ્ઞ સ્વભાવ સહજ.
આત્મજ્ઞ નિજાનંદી, બન નિજ રસ પાન કરું,
સિદ્ધત્વ પૂર્ણ પા મેં, અભિનવ કલ્યાણ કરું.
શાશ્વત સુખકા સાગર, મેં હી હૂં યહ જાના,
મુઝમેં અનંતગુણ હે, યહ ભી તો અબ માના.

મેં સિદ્ધલોક વાસી, અબ તક ભવવાસી હું,
શક્તિયાં અનંત સહિત, નિજ જ્યોતિ પ્રકાશી હું.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢકર, નિજ પરકા જ્ઞાન હુઆ,
તજ પર મમત્વ સારા, નિજકા બહુમાન હુઆ.
આનંદ અતીન્દ્રિયકા, સ્વયમેવ સ્વાદ આયા,
અબ તક અજ્ઞાની રહ, પર કા વિવાદ ભાયા.
રત્નત્રય રથ પાયા, પ્રસ્તુત હું ચઢનેકો,
જ્ઞાનમૃત રસ પીકર, આતુર હું બઢનેકો.
બાધક કારણ સારે, મેં ધ્યસ્ત કર ચુકા હું,
શુદ્ધાત્મભાવના કો, મેં વ્યસ્ત કર ચુકા હું.
ધ્વજ દંડ સ્યાદવાદી, હે અનેકાન્તકી ધ્વજ,
લે કલશ ભાવનામય, બઢ ચલે ચરણ સજધજ.
મંગલ વાદ્યોંકી ધ્વનિ, ચહું દિશિમેં ગૂંજ રહી,
નિજ અનુભવકી ગરિમા, મુઝકો હી પૂજ રહી.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પ્રથમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ અર્ધકુંડલી

ઉમાસ્વામીને કરૂણ હો ક્રિયા શાસ્ત્ર પ્રારંભ,
મોક્ષશાસ્ત્ર સંપૂર્ણલિખ નાશા ભવકા દંભ.
નાશા ભવકા દંભ હૃદયમેં સમકિત આયે,
શુદ્ધ ભાવના જાગે સમ્યક્ જ્ઞાન સુહાયે.
હો ચારિત્ર દીપસે જ્યોતિત નાથ નિજંતર,
રત્નત્રયકા ફલ પાઉં પ્રભુ બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીવાદઃ

પૂજન ક્રમાંક - ૨

(શ્રી દ્વિતીય અધ્યાય પૂજન)

સ્થાપના

દોહા

પંચભેદ મિથ્યાત્વકે, ભ્રમણ ચતુર્ગતિરુપ,
અબ નાતા વિચ્છેદ કર, નિરખૂં આત્મ સ્વરુપ.
પાંચ ભાવ મેં એક હૈ, અપના શાશ્વત ભાવ,
પરમ પારિણામિક મહા, હી હૈ જ્ઞાન સ્વભાવ.
ઈસકી શક્તિ અપાર હૈ, સહજ અનાદિ અનંત,
ઈસકે આશ્રયસે ત્વરિત, હોતા ભવ દુઃખ અંત.
ઈસી ભાવકી શક્તિસે, પાર હુએ તીર્થેશ,
હો જાતે અરહંત ફિર, દેતે શિવ સંદેશ.
ઈસ સંદેશ મહાન કો, ગ્રહણ કરુંગા આજ,
ઈસી ભાવસે મેં બનું, ત્રિભુવન પતિ જિનરાજ.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર કો ધ્યાન સે, પઢું આજ પરિપૂર્ણ,
પૂજન કર હોઉં સુખી, કરું કર્મ વસુ યૂર્ણ.

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહવાનનં.

ૐ દ્વીં તત્ત્વ નિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણમ્.

અષ્ટક

છંદ-દિગ્વધૂ

પદ્મદ્રહ ગંગા પ્રવાહિત, નીર લાઉં ભાવસે,
જન્મ મૃત્યુ જરા મિટાઉં, જુઝું આત્મ સ્વભાવસે.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હૈ,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હૈ. ૧

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહૈભ્યો જન્મજરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાહિમવન શૃંગકા, ચંદન મંગાઉં ભાવસે,
દુઃખમયી ભવતાપ મેટું, જુઝું શુદ્ધ સ્વભાવસે.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હૈ,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હૈ. ૨

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહૈભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સૌમનસવન શાલિ લાઉં, શુદ્ધ અક્ષત ભાવસે,
કરું અક્ષય પદ પ્રગટ મૈં, જુઝું સહજ સ્વભાવસે.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હૈ,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હૈ. ૩

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર
સમૂહૈભ્યો અક્ષય પદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

પુષ્પ પાંડુક વન ચઢાઉં, આજ વિમલ સ્વભાવસે,
કામ શરકો દગ્ધ કર દૂં, જુઝું શીલ સ્વભાવસે.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હૈ,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હૈ. ૪

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહૈભ્યો કામભાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સુચરુ અનુભવ રસમયી લા, ચઢાઉં નિજભાવ સે,
ક્ષુધારોગ વિનષ્ટકે હિત, જુઝું શુદ્ધ સ્વભાવસે.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હે,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હે. ૫

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નેવેદં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જિન સમવસૃત દીપ લાઉં, સ્વ-પર જ્યોતિ પ્રભાવમય,
મોહ જવાલા શાંત કર દૂં, બનૂં શાંત સ્વભાવમય.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હે,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હે. ૬

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો મોહાન્ધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ધ્યાન ધૂપ સુગંધ લાઉં, સકલ કુમતિ અભાવ કર,
અષ્ટ કર્મ વિનષ્ટ કર દૂં, હૃદય સમતાભાવ ભર.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હે,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હે. ૭

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ધ્યાન નિજફલ મોક્ષ પાઉં, વર્ધમાન સ્વભાવસે,
શાશ્વત આનંદ પાઉં, જુઝું મુક્ત સ્વભાવસે.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હે,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હે. ૮

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અર્ધ્ય ચરણોંમેં ચઢાઉં, પરમ નિર્મલ ભાવસે,
સદાનંદી સૌખ્ય પાઉં, જુઝું જ્ઞાન સ્વભાવસે.
પારિણામિક ભાવ હી, મેરે લિયે અનમોલ હે,
શેષ ચારોં ભાવમેં, કોઈ ન ભાવ અડોલ હે. ૯

ૐ દ્વીં તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

(દ્વિતીય અધ્યાય - ૫૩ સૂત્ર)

દોહા

પાંચ ભાવ હે જીવકે, એક અનાદિ અનંત,
ઈસકા હી આશ્રય કરો, હોગા ત્વરિત ભવંત.

(૧)

જીવના અસાધારણ ભાવ.

ઔપશમિકક્ષાયિકૌ ભાવો મિશ્રસ્ય જીવસ્ય,

સ્વતત્ત્વમૌદયિક પારિણામિકૌ ચ. ૧.

અર્થ :- જીવના ઔપશમિક અને ક્ષાયિકભાવ અને મિશ્ર તથા ઔદયિક અને પારિણામિક - આ પાંચ ભાવ નિજભાવ છે અર્થાત્ એ જીવ સિવાય બીજામાં હોતા નથી.

છંદ-વીર

ઔપશમિક ક્ષાયિક ક્ષયોપશમ ઔર ઔદયિક ચારોં ભાવ,
પંચમભાવ પારિણામિક જીવોંકે યે પાંચો નિજભાવ.

પાંચ ભાવ યે કહીં નહીં હોતે હેં જીવોંકે અતિરક્ત,
એક અનાદિ અનંત પારિણામિકસે જીવ સ્વતઃ અભિષિક્ત.
કર્મોંકી પુરુષાર્થ શક્તિસે ઉપશમ ઔપશમિક હે ભાવ,
આત્માકે પુરુષાર્થ સ્વબલસે કર્મ ક્ષીણતા ક્ષાયિક ભાવ.
કર્મોંકા આંશિક ક્ષય ઉપશમ હોના ક્ષાયોશમિક સુભાવ,
કર્મ નિમિત્તમેં જો વિકાર હોતા હે વહ ઔદયિક કુભાવ.
ધ્યેય ભૂત ધ્રુવ દ્રવ્યરૂપ ધ્રુવ શુદ્ધ પારિણામિક નિજભાવ.
યહી આશ્રય યોગ્ય ત્રિકાલી યહી અનાદિ અનંત સ્વભાવ,
સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હે નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૧.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

ભાવોના ભેદ.

દ્વિનવાષ્ટાદશૈકવિંશતિ ત્રિભેદાઃ યથાક્રમમ્. ૨.

અર્થ :- ઉપરોક્ત પાંચ ભાવ ક્રમશઃ - બે, નવ, અઠાર, એકવીસ અને ત્રણ ભેદવાળા છે.

છંદ-વીર

ઔપશમિક દ્વયભેદ, ભેદ નૌ વાલા ક્ષાયિકભાવ સ્વસિદ્ધ,
ક્ષયોપશમ અષ્ટાદશ અરુ ઈક્કીસ ભેદ ઔદયિક પ્રસિદ્ધ.
ભાવ પારિણામિક શાશ્વત ત્રયભેદ જાનિયે ભલી પ્રકાર,
યહ અનાદિ હે યહ અનંત હે સત્ય માનિયે લો ઉરધાર.
સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હે નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૨.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને નમઃ

(૩)

ઔપશમિક ભાવના બે ભેદ.

સમ્યક્ત્વચારિત્રે. ૩.

અર્થ :- ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ અને ઔપશમિક ચારિત્ર - આ રીતે ઔપશમિક ભાવના બે ભેદ છે.

છંદ-વીર

ઔપશમિક ભાવ કે હે દો ભેદ જગતમેં સદા પ્રસિદ્ધ,
ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ દૂસરા ઔપશમિક ચારિત્ર સુસિદ્ધ.
સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હે નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૩.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

ક્ષાયિકભાવના નવ ભેદ.

જ્ઞાનદર્શનદાનલાભ ભોગોપભોગવીર્યાણિ ચ. ૪.

અર્થ :- કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, ક્ષાયિકદાન, ક્ષાયિક લાભ, ક્ષાયિક ભોગ,
ક્ષાયિક ઉપભોગ, ક્ષાયિક વીર્ય તથા “ચ” કહેતાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયિક
ચારિત્ર આ રીતે ક્ષાયિકભાવના નવ ભેદ છે.

છંદ-વીર

ક્ષાયિકભાવ ભેદ નવ જાનો, કેવલદર્શન કેવલજ્ઞાન,
ક્ષાયિકલાભ વ ક્ષાયિક ભોગ તથા ક્ષાયિક ઉપભોગ મહાન.
ક્ષાયિક વીર્ય તથા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ તથા ક્ષાયિક ચારિત્ર,
યે હી નવ જો કેવલ લબ્ધિ રમા કહલાતે પરમ પવિત્ર.
સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હે નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૪.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને નમઃ

(૫)

ક્ષાયોપશમિકભાવના ૧૮ ભેદ.

જ્ઞાનાજ્ઞાનદર્શનલબ્ધયશ્યતુરિત્રિ ત્રિ પંચભેદાઃ

સમ્યક્ત્વચારિત્રસંયમાસંયમાશ્ય. ૫.

અર્થ :- મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મનઃપર્યય - આ ચાર જ્ઞાન તથા કુમતિ, કુશ્રુત અને કુઅવધિ - આ ત્રણ અજ્ઞાન, ચક્ષુ-અચક્ષુ-અવધિ - આ ત્રણ દર્શન, ક્ષાયોપશમિક દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ, વીર્ય - આ પાંચ લબ્ધિઓ - આ રીતે $૪+૩+૩+૫ = (૧૫)$ ભેદ તથા ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયોપશમિક ચારિત્ર અને સંયમાસંયમ - આ રીતે ક્ષાયોપશમિકભાવના ૧૮ ભેદ છે.

છંદ-વીર

અબ ક્ષાયોપશમ ભાવ અઠારહ ભેદ જાનિયે ભલી પ્રકાર, મતિશ્રુત અવધિ મનઃપર્યય યે ચાર ભેદ લો ઉરમેં ધાર. કુમતિ કુશ્રુત કુઅવધિ ત્રીન હે ભેદ યહી અજ્ઞાન અપાર, ચક્ષુ અચક્ષુ અવધિ દર્શન યે ત્રીન ભેદ લો તનિક વિચાર. પાંચ લબ્ધિયાં હે ક્ષાયોપશમિક સુદાન લાભ માનો, ભોગ તથા ઉપભોગ વીર્ય યે પાંચ લબ્ધિયાં પહચાનો. ક્ષાયોપશમ સમ્યક્ત્વ તથા ક્ષાયોપશમિક ચારિત્ર મહાન, તથા સંયમા સંયમ મિલકર ભેદ અઠારહ હુયે પ્રધાન. સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હે નામી, સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૫.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

ઔદયિકભાવના ૨૧ ભેદ.

ગતિકષાયલિંગ મિથ્યાદર્શનાજ્ઞાનાસંયતાસિદ્ધલેશ્યા-

શ્યતુશ્યતુસ્ત્ર્યેકૈકૈષ્ઠભેદાઃ ૬.

અર્થ :- તિર્યય, નરક, મનુષ્ય અને દેવ - આ ચાર ગતિ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ - આ ચાર કષાય, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુંસકદેવ - આ ત્રણ લિંગ, મિથ્યાદર્શન, અજ્ઞાન, અસંયમ, અસિદ્ધત્વ તથા કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, પીત, પદ્મ અને શુક્લ - આ છ લેશ્યા આ રીતે $૪+૪+૩+૧+૧+૧+૧+૬ = ૨૧$ - આ રીતે બધા મળીને ઔદયિકભાવના કુલ ૨૧ ભેદ છે.

છંદ-વીર

ભેદ ઔદયિકકે અબ જાનો નર સુર પશુનારકગતિ ચાર. ક્રોધ માન માયા વ લોભ યે ચાર કષાયેં ભવ દુઃખકાર. સ્ત્રી પુરુષ નપુંસક વેદ યહી ત્રય લિંગ બાહ્ય લક્ષણ, મિથ્યાદર્શન અરુ અજ્ઞાન અસંયમ અસિદ્ધત્વ બંધન. કૃષ્ણ નીલ કાપોત પીત અરુ પદ્મ શુક્લ ષટ્ લેશ્યાયેં, યહી ભેદ ઈક્કીસ જાનકર હમ અપને ઘરમેં આયે. સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હે નામી, સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૬.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

પારિણામિકભાવના ત્રણ ભેદ.

જીવભવ્યાભવ્યત્વાનિ ચ. ૭.

અર્થ :- જીવત્વ, ભવ્યત્વ અને અભવ્યત્વ - આ રીતે પારિણામિકભાવના ત્રણ ભેદ છે.

છંદ-વીર

ભાવ પારિણામિક પહિલા જીવત્વ દ્વિતીય ભવ્યત્વ સુભાવ, અભવ્યત્વ હે ભેદ ત્રીસરા યોં પાંચોંકે ત્રેપનભાવ.

સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હૈ નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૭.
ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

જીવનું લક્ષણ.

ઉપયોગો લક્ષણમ્. ૮.

અર્થ :- જીવનું લક્ષણ ઉપયોગ છે.

છંદ-તાટંક

લક્ષણ હૈ ઉપયોગ જીવકા જીવ છોડ અન્યત્ર નહીં,
નિજ ચૈતન્ય સ્વભાવ અનુસરણવાલા હૈ ઉપયોગ સહી.
સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હૈ નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૮.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

ઉપયોગના ભેદ.

સ દ્વિવિધોઽષ્ટયતુર્ભેદઃ ૯.

અર્થ :- તે ઉપયોગ જ્ઞાનોપયોગ અને દર્શનોપયોગના ભેદથી બે પ્રકારનો છે; અને તે ક્રમશઃ આઠ અને ચાર ભેદ સહિત છે. અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગના મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યય, કેવલ (આ પાંચ સમ્યક્જ્ઞાન) અને કુમતિ, કુશ્રુત તથા કુઅવધિ - (આ ત્રણ મિથ્યાજ્ઞાન) આ પ્રકારે આઠ ભેદ છે તથા દર્શન ઉપયોગના ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ તથા કેવલ - આ રીતે ચાર ભેદ છે. આ રીતે જ્ઞાનના આઠ અને દર્શનના ચાર ભેદ મળીને ઉપયોગના કુલ બાર ભેદ છે.

છંદ-વીર

યહ ઉપયોગ ભેદ દો જાનો જ્ઞાન ઔર દર્શન ઉપયોગ,
ભેદ આઠ જ્ઞાનપયોગકે ચાર ભેદ દર્શન ઉપયોગ.
મતિશ્રુત અવધિ મનઃપર્યય અરુ કેવલજ્ઞાન પાંચ લો જાન,
કુમતિ કુશ્રુત કુઅવધિ ત્રીન હૈ મિથ્યાજ્ઞાન આઠ લો જાન.
ચક્ષુ અચક્ષુ અવધિ અરુ કેવલ દર્શન યે હૈ ભેદ સુચાર,
ઈસ પ્રકાર હૈ દ્વાદશભેદ સદા ઉપયોગ જીવ આધાર.
સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હૈ નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૯.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને નમઃ

(૧૦)

જીવના ભેદ.

સંસારિણો મુક્તાશ્ચ. ૧૦.

અર્થ :- જીવ સંસારી અને મુક્ત - એવા બે પ્રકારથી છે. કર્મ સહિત જીવોને સંસારી અને કર્મરહિત જીવોને મુક્ત કહે છે.

છંદ-તાટંક

મુક્ત ઔર સંસારી દો હૈં ભેદ જીવકે પહ્યાનો,
કર્મ સહિત સંસારી હોતે કર્મ વિહીન મુક્ત માનો.
દોનોં હી પર્યાય દૃષ્ટિસે ભેદ જીવકે હૈં પહ્યાન,
દ્રવ્યદૃષ્ટિસે સર્વ જીવ હૈં, સિદ્ધ સમાન ત્રિકાલ મહાન.
સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હૈ નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૧૦.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

સંસારી જીવોના ભેદ.

સમનસ્કા અમનસ્કા: ૧૧.

અર્થ :- સંસારી જીવ મનસહિત-સૈની, મનરહિત-અસૈની - આમ બે પ્રકારના છે.

છંદ-તાટંક

સંસારી મન સહિતજીવ જો વે સબ સંજી કહલાતે,
જો મન રહિત જીવ હોતે હેં વહી અસંજી કહલાતે.
એકેન્દ્રિયસે ચતુરેન્દ્રિય તક જીવ અસૈની હી હોતે,
પંચેન્દ્રિયમેં તિર્યચ સૈની ઔર અસૈની દો હોતે.
મનુજ દેવ નારકી નિયમસે સૈની હી હોતે જાનો,
સૈની જીવ અસત્ય સત્યકા કર સકતે વિવેક માનો.
સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હેં નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાનપ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૧૧.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

સંસારી જીવોના અન્ય પ્રકારે ભેદ.

સંસારિણસ્ત્રસ સ્થાવરા: ૧૨.

અર્થ :- સંસારી જીવ, ત્રસ અને સ્થાવરના ભેદથી બે પ્રકારના છે.

છંદ-તાટંક

સંસારી જીવોંકે હેં દો ભેદ એક ત્રસ ઈક થાવર,
દો ઈન્દ્રિયસે પંચેન્દ્રિય તક ત્રસ હેં શેષ સભી થાવર.
જબ ત્રસ નામ કર્મકા હોતા ઉદય જીવ ત્રસ કહલાતા,
નામકર્મ થાવરકા હોતા ઉદય દેહ થાવર પાતા.

સ્યાદ્વાદકા રંગ અનૂઠા મુઝકો ભાયા હેં નામી,
સ્વ-પર ભેદ વિજ્ઞાનપ્રાપ્ત કર મુક્તિમાર્ગ પાઉં સ્વામી. ૧૨.

ૐ હ્રીં ભાવ સ્વરૂપ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૩)

સ્થાવર જીવોના ભેદ.

પૃથિવ્યપ્તેજોવાયુ વનસ્પતય: સ્થાવરા: ૧૩.

અર્થ :- પૃથ્વીકાયિક, જલકાયિક, અગ્નિકાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક - આ પાંચ પ્રકારના સ્થાવર જીવ છે.

(આ જીવોને માત્ર એક સ્પર્શન ઈન્દ્રિય હોય છે.)

છંદ-તાટંક

પૃથ્વીકાયિક, જલકાયિક અરુ અગ્નિકાય, વાયુકાયિક,
તથા વનસ્પતિકાયિક પાંચોં ભેદ યહી થાવર લાયક.
થાવર જીવોંકો કેવલ સ્પર્શન ઈન્દ્રિય હી હોતી,
અક્ષરકા અનંતવાં ભાગ જ્ઞાન હેં યહ સ્થિતિ હોતી.
સ્વયં ભૂલસે જ્ઞાનસ્વભાવી જડ તનકા પાતા સંયોગ,
જાતા જબ મિથ્યાદૃષ્ટિત્વ તભી પાતા સમકિત કા યોગ.
અનેકાન્તકી પાવન મહિમા ઉરમેં જાગી હેં જિનરાજ,
ગુણઅનંત નિજ પ્રગટાઉંગા પાઉંગા પ્રભુ નિજપદ રાજ. ૧૩.

ૐ હ્રીં જીવ તત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૪)

ત્રસ જીવોના ભેદ.

હ્રીન્દ્રિયાદયસ્ત્રસા: ૧૪.

અર્થ :- બે ઈન્દ્રિયથી લઈને અર્થાત્ બે ઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિય, ચાર ઈન્દ્રિય અને પાંચ ઈન્દ્રિય જીવ ત્રસ કહેવાય છે.

છંદ-તાટંક

દ્વય, ત્રય, ચાર તથા પંચેન્દ્રિય યે ત્રસ જીવ કહલાતે હૈ,
એકેન્દ્રિયકે ચાર પ્રાણ અરુ પંચેન્દ્રિય દસ પાતે હૈ.
દો ઈન્દ્રિયકે છહ હોતે હૈ ત્રય ઈન્દ્રિયકે હોતે સાત,
ચૌ ઈન્દ્રિયકે આઠ અસૈની પંચેન્દ્રિય નૌ પ્રાણ સમાત.
યે હૈ પુદ્ગલ પ્રાણ જીવકે જન્મ મરણકે યહી નિમિત્ત,
શુદ્ધ ચેતના પ્રાણ જીવકા નિશ્ચયનયસે પૂર્ણ અમિત.
અનેકાન્તકી પાવન મહિમા ઉરમેં જાગી હૈ જિનરાજ,
ગુણ અનંત નિજ પ્રગટાઉંગા પાઉંગા પ્રભુ નિજપદ રાજ. ૧૪.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

ઈન્દ્રિયોની સંખ્યા.

પંચેન્દ્રિયાણિ. ૧૫.

અર્થ :- ઈન્દ્રિયો પાંચ છે.

છંદ-તાટંક

સખ મિલ પાંચ ઈન્દ્રિયાં હોતી જો જીવોંકા બહિરંગ ચિહ્ન,
હેં સ્વતંત્ર ઈન્દ્રિયાં સભી હી હૈ ઐશ્વર્ય સમ્પન્ન અખિન્ન.
ઈન્દ્રિયસે સંસારી આત્માકી હોતી સદૈવ પહચાન,
જો હોતા હૈ ચિહ્ન જીવકા ઈન્દ્રિય કહલાતા યહ જાન.
જડ ઈન્દ્રિયાં નિમિત્ત માત્ર હૈ, ઈન્દ્રિય જ્ઞાન કરાનેમેં,
સ્વયં જ્ઞાન કરતા હૈ આત્મા ભૂલા નિજ અનજાનેમેં.
અનેકાન્તકી પાવન મહિમા ઉરમેં જાગી હૈ જિનરાજ,
ગુણ અનંત નિજ પ્રગટાઉંગા પાઉંગા પ્રભુ નિજપદ રાજ. ૧૫.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૬)

ઈન્દ્રિયોના મૂળ ભેદ.

દ્વિવિધાનિ. ૧૬.

અર્થ :- સર્વ ઈન્દ્રિયો, દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિયના ભેદથી બે પ્રકારે છે.

છંદ-તાટંક

ઈન્દ્રિયકે દો ભેદ જાનિયે દ્રવ્યેન્દ્રિય અરુ ભાવેન્દ્રિય,
પુદ્ગલ નામ કર્મસે હોતી હૈ સદૈવ રચના ઈન્દ્રિય.
અનેકાન્તકી પાવન મહિમા ઉરમેં જાગી હૈ જિનરાજ,
ગુણ અનંત નિજ પ્રગટાઉંગા પાઉંગા પ્રભુ નિજપદ રાજ. ૧૬.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૭)

દ્રવ્યેન્દ્રિયનું સ્વરૂપ.

નિર્વૃત્યુપકરણે દ્રવ્યેન્દ્રિયમ્. ૧૭.

અર્થ :- નિવૃત્તિ અને ઉપકરણને દ્રવ્યેન્દ્રિય કહે છે.

છંદ-તાટંક

નિવૃત્તિ અરુ ઉપકરણ ઈન્હેં દ્રવ્યેન્દ્રિય કહતે હેં જગમેં,
ઈન્દ્રિય પુદ્ગલકી રચનાકો બાહ્ય નિવૃત્તિ કહતે જગમેં.
જો ભી આત્મપ્રદેશ નેત્ર આદિક ઈન્દ્રિયાકાર હોતે,
વે હેં અભ્યંતર નિવૃત્તિ યે દોનોં ભેદ નિવૃત્તિ હોતે.
પુદ્ગલ સમૂહ ઉપકરણ કહાતા જો નિવૃત્તિ ઉપકારક હૈ,
કર્ણેન્દ્રિય જબ નાલી સમ નેત્રેન્દ્રિય મસૂર કે સમ હૈ.
અનેકાન્તકી પાવન મહિમા ઉરમેં જાગી હૈ જિનરાજ,
ગુણ અનંત નિજ પ્રગટાઉંગા પાઉંગા પ્રભુ નિજપદ રાજ. ૧૭.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૮)

ભાવેન્દ્રિયનું સ્વરૂપ.

લબ્ધ્યુપયોગો ભાવેન્દ્રિયમ્. ૧૮.

અર્થ :- લબ્ધિ અને ઉપયોગને ભાવેન્દ્રિય કહે છે.

છંદ-તાટંક

લબ્ધિ તથા ઉપયોગ ભાવ ઈન્દ્રિય કહલાતી હે જાનો,
લબ્ધિ અર્થ હે પ્રાપ્તિ સુચેતનકા વ્યાપાર ઉપયોગ માનો.
અનેકાન્તકી પાવન મહિમા ઉરમેં જાગી હે જિનરાજ,
ગુણ અનંત નિજ પ્રગટાઉંગા પાઉંગા પ્રભુ નિજપદ રાજ. ૧૮.

ૐ દ્રીં જુવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૯)

પાંચ ઈન્દ્રિયના નામ અને તેનો ક્રમ.

સ્પર્શનરસન દ્રાણચક્ષુઃ શ્રોત્રાણિ. ૧૯.

અર્થ :- સ્પર્શન, રસના, નાક, ચક્ષુ અને કાન - આ પાંચ ઈન્દ્રિયો છે.

છંદ-તાટંક

સ્પર્શન, રસના, દ્રાણ, ચક્ષુ, કર્ણ પાંચ યે ઈન્દ્રિય હે,
યે દ્રવ્યેન્દ્રિય કહલાતી હે, ઉપયોગ લબ્ધિ ભાવેન્દ્રિય હે.
ભાવેન્દ્રિય કે ભાવ શ્રોત્ર ઈન્દ્રિય અતિ લાભ પ્રદાયક હે,
જ્ઞાનીકા ઉપદેશ ઈસીસે સુનકર જગતા જાયક હે.
અનેકાન્તકી પાવન મહિમા ઉરમેં જાગી હે જિનરાજ,
ગુણ અનંત નિજ પ્રગટાઉંગા પાઉંગા પ્રભુ નિજપદ રાજ. ૧૯.

ૐ દ્રીં જુવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૦)

ઈન્દ્રિયોના વિષય.

સ્પર્શરસગન્ધવર્ણશબ્દાસ્તદર્શાઃ ૨૦.

અર્થ :- સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ (રંગ), શબ્દ - આ પાંચ ક્રમશઃ ઉપરોક્ત પાંચ ઈન્દ્રિયોનો વિષય છે. અર્થાત્ ઉપરોક્ત પાંચ ઈન્દ્રિયો તે તે વિષયોને જાણે છે.

છંદ-તાટંક

સ્પર્શન કે આઠ ભેદ હે શીત, ઉષ્ણ, રુખા, ચીકના,
કોમલ અરુ કઠોર, હલકા, ભારી યે ભેદમાત્ર કહના.
રસ ખટ્ટા, મીઠા, કડવા, તીખા, કષાયલા પાંચ પ્રકાર,
ગંધ ભેદ દ્વય સુગંધ અરુ દુર્ગંધ જાનિયે ભલી પ્રકાર,
કૃષ્ણ, નીલ, પીલા, વ લાલ, અરુ શ્વેત વર્ણ હે પાંચ પ્રસિદ્ધ.
શબ્દ ભેદ હે સાત ષડ્જ, અરુ ઋષભ ઓર ગંધાર વિશુદ્ધ.
મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત તથા નિષાદ ભેદ હે ગિન લો સાત,
યે હેં સત્તાઈસ ભેદ કુલ સંયોગોકે અસંખ્ય ખ્યાંત.
સૈની જીવોંકો ઈન્દ્રિય દ્વારા જાનનમેં નિમિત્તા મન,
હોતા ઈન્દ્રિય વિષયક જ્ઞાન અરુ ઉસ વિષય સંયોગોત્પન્ન.
અનેકાન્તકે ધ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૦.

ૐ દ્રીં જુવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૧)

મનનો વિષય.

શ્રુતમનિન્દ્રિયસ્ય. ૨૧.

અર્થ :- મનનો વિષય શ્રુતજ્ઞાનગોચર પદાર્થ છે અથવા મનનું પ્રયોજન શ્રુતજ્ઞાન છે.

છંદ-તાટંક

મનકા વિષય સદા શ્રુતજ્ઞાન ગોચર પદાર્થ હી હોતા હૈ,
કિંતુ અસંજીકો ભી એક પ્રકાર જ્ઞાન શ્રુત હોતા હૈ.
અનેકાન્તકે દ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૧.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૨)

ઈન્દ્રિયોના સ્વામી.

વનસ્પત્યન્તાનામેકમ. ૨૨.

અર્થ :- વનસ્પતિકાય જેના અંતમાં છે એવા જીવોને, અર્થાત્ પૃથ્વીકાયિક, જલકાયિક, અગ્નિકાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવોને એક સ્પર્શન ઈન્દ્રિય જ હોય છે.

છંદ-વીર

પૃથ્વી, જલ અરુ અગ્નિ, વાયુ વનસ્પતિકાયિક કે જો જીવ,
ઈનકી ઈક સ્પર્શન ઈન્દ્રિય હોતી હૈ સ્વયમેવ સદીવ.
અનેકાન્તકે દ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૨.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૩)

ઈન્દ્રિયના સ્વામી.

કૃમિપિપીલિકાભ્રમર મનુષ્યાદીનામેકૈકવૃદ્ધાનિ. ૨૩.

અર્થ :- કૃમિ ઈત્યાદિ, કીડી ઈત્યાદિ, ભ્રમર ઈત્યાદિ તથા મનુષ્ય ઈત્યાદિને, કમથી એક-એક ઈન્દ્રિય વધતી (અધિક-અધિક) છે. અર્થાત્ કૃમિ ઈત્યાદિને બે, કીડી આદિને ત્રણ, ભ્રમરા ઈત્યાદિને ચાર અને મનુષ્ય ઈત્યાદિને પાંચ ઈન્દ્રિયો હોય છે.

છંદ-વીર

કૃમિ દ્વય કીડી યતીન ચાર હૈ ભ્રમર પાંચ પશુ ઔર મનુષ્ય,
યે ઈન્દ્રિયા કમિક હોતી હૈં ત્રસ જીવોંકો સદા અવશ્ય.
અનેકાન્તકે દ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૩.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૪)

સંજી કોને કહે છે ?

સંજ્ઞાન: સમનસ્કા: ૨૪.

અર્થ :- મન સહિત જીવોને સંજી કહે છે.

તાટંક

જો મન સહિત જીવ હોતે હૈ વે સબ સંજી કહલાતે,
યે પંચેન્દ્રિય હી હોતે હૈં શેષ અસંજી કહલાતે.
હિત અનહિતકા જિન્હે જ્ઞાન હો વે હીં સંજી હોતે હૈં,
જિન્હે નહીં મન વે પંચેન્દ્રિય સભી અસંજી હોતે હૈં.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન સદા સંજી જીવોંકો હોતા હૈ,
જો નિજ ભાવ જ્ઞાન કર લેતા વહી કર્મમલ ધોતા હૈ.
આત્મજ્ઞાન હી એકમાત્ર હૈ, જો કરતા હૈ મોહ વિજય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૪.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૫)

વિગ્રહ ગતિમાં કર્મયોગ.

વિગ્રહગતો કર્મયોગ: ૨૫.

અર્થ :- વિગ્રહ ગતિમાં અર્થાત્ નવા શરીરને માટે ગમનમાં, કાર્મણ કાય યોગ હોય છે.

છંદ-વીર

વિગ્રહગતિમેં કર્મ યોગ હી રહતા હે જીવોંકે સંગ,
યહ શરીર તજ ઉસ શરીરમેં જાનેકા જો કાલપ્રસંગ.
વહ વિગ્રહગતિ કહલાતી હે કર્મનુસાર ભ્રમણ ઉસ કાલ,
કાર્માણ વર્ગણા વ તૈજસ કા હી ગ્રહણ તત્સમય ભાલ.
ઈક દ્વય વા ત્રીન સમય તક જીવ અનાહારકી પ્રસંગ,
કર તત્ત્વાર્થસૂત્ર હૃદયંગમ ઈસકો ભી તજ બનૂં અસંગ.
અનેકાન્તકે ધ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૫.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૬)

વિગ્રહ ગતિમાં જીવ અને પુદ્ગલોનું ગમન કઈ રીતે થાય છે ?

અનુશ્રેણિ ગતિ: ૨૬.

અર્થ :- જીવ પુદ્ગલોનું ગમન શ્રેણી અનુસાર જ થાય છે.

છંદ-વીર

જીવ ઓર પુદ્ગલકા સુગમન હોતા હે શ્રેણી અનુસાર,
પૂરબ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ, ઉપર નીચે ત્રીન પ્રકાર.
ઈનકે હી વિપરીત જુ હોતા વહ ભી હે બસ ત્રીન પ્રકાર,
જીવ તથા પુદ્ગલ નિમિત્ત - નૈમિત્તિક હે સંબંધ વિચાર.
એક સમયમેં ચૌદહ રાજુ ગમન કરતા પુદ્ગલ પરમાણુ,
જીવ તથા પુદ્ગલ સ્વતંત્ર યોગ્યતા ગમન હોતા યહ માન.
અનેકાન્તકે ધ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૬.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૭)

મુક્ત જીવોની ગતિ કેવી હોય છે ?

અવિગ્રહા જીવસ્ય. ૨૭.

અર્થ :- મુક્ત જીવની ગતિ વક્તા રહિત સીધી હોય છે.

છંદ-વીર

મુક્ત જીવકી સ્વગતિ અવિગ્રહ સદા વક્તા રહિત મહાન,
એક સમયમેં સાત રાજુ જા સિદ્ધ શિલા પાતા અમલાન.
અનેકાન્તકે ધ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૭.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૮)

સંસારી જીવોની ગતિ અને તેનો સમય.

વિગ્રહવતી ચ સંસારિણઃ પ્રાફ્યતુભ્યઃ ૨૮.

અર્થ :- સંસારી જીવની ગતિ ચાર સમયથી પહેલા વક્તા - મોડ સહિત તથા રહિત હોય છે.

છંદ-તાટંક

સંસાર જીવોકી ગતિ વક્તા રહિત વક્તા સહિત,
એક સમયસે ચાર સમયમેં પાતા હે નિજગતિ નિશ્ચિત.
અનેકાન્તકે ધ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૮.

ૐ દ્રીં જીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૯)

અવિગ્રહગતિનો સમય.

એક એકસમયા અવિગ્રહા. ૨૯.

અર્થ :- મોડ રહિત ગતિ એક સમય માત્ર જ હોય છે. અર્થાત્ એક સમય જ લાગે છે.

છંદ-તાટંક

મોડ રહિત ગતિ માત્ર એક હી સમય કાલમેં હોતી હે,
ઈસ તનકા સંબંધ છૂટતા દૂજા તન પા હોતી હે.
અનેકાન્તકે ધ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૨૯.

ૐ દ્રીં જુવ તત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૦)

વિગ્રહ ગતિમાં આહારક - અનાહારની વ્યવસ્થા.

એકં દ્વો ત્રીન્વાઅનાહરકઃ ૩૦.

અર્થ :- વિગ્રહગતિમાં એક, બે અથવા ત્રણ સમય સુધી જીવ અનાહારક રહે છે.

છંદ-તાટંક

એક સમય દો સમય ત્રીન તક જીવ અનાહારક હોતા,
ચૌથે સમય જીવ આહારક નિશ્ચયસે હી હે હોતા.
અનેકાન્તકે ધ્વજ લહેરાઉં કર એકાન્તવાદકો કાય,
વિષદ જ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રાપ્ત કર અષ્ટ કર્મ પર પાઉં જય. ૩૦.

ૐ દ્રીં જુવ તત્વ પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૧)

જન્મના ભેદ.

સમ્મૂર્ણગર્ભોપપાદા જન્મ. ૩૧.

અર્થ :- સમ્મૂર્ણ, ગર્ભ અને ઉપપાદ - ત્રણ પ્રકારનો જન્મ હોય છે.

છંદ-વીર

સમ્મૂર્ણન અરુ ગર્ભ ઔર ઉપપાદ જન્મ હે ત્રીન પ્રકાર,
માતપિતા રજ વીર્ય બિના જો જન્મે વહ સમ્મૂર્ણન કાર.
માતપિતા રજ વીર્ય સહિત જો નારી ઉરસે હોતા જન્મ,
વહી જન્મ હે ગર્ભ જન્મ તુમ ઈસી બાતકા જાનો મર્મ.
માતપિતા રજ વીર્ય બિના, સ્વર્ગો નર્કોમેં હોતા જન્મ,
વહ ઉપપાદ જન્મ કહલાતા જો વૈકિયિક દેહકા જન્મ.
સમ્મૂર્ણન ઉપપાદ ગર્ભ જન્મોંકી પીડા નાશ કરું,
કર વિધાન તત્ત્વાર્થસૂત્ર મેં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ વરું.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મેં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જૈસે ભી હો મર બપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૧

ૐ દ્રીં જુવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૨)

યોનિઓના ભેદ.

સચિત્તશીતસંવૃતાઃ સેતરા મિશ્રાશ્ચૈકશસ્તધોનયઃ ૩૨.

અર્થ :- સચિત્ત, શીત, સંવૃત તેનાથી ઉલટી ત્રણ અચિત્ત, ઉષ્ણ, વિવૃત અને ક્રમથી એક-એકની મળેલી ત્રણ અર્થાત્ સચિત્તાચિત્ત, શીતોષ્ણ અને સંવૃતવિવૃત - આ નવ જન્મ યોનિઓ છે.

છંદ-વીર

નવ પ્રકારકે યોનિ ભેદ સચિત્ત શીત સંવૃત કો જાન,
અચિત્ત, ઉષ્ણ, વિવૃત કો જાનો તથા સચિત્તાચિત્ત પિછાન.
અરુ શીતોષ્ણ તથા સંવૃત વિવૃત યોનિયાં હે નવમાન,
શંખાવૃત યોનિમેં હોતા ગર્ભ કભી ભી, કહીં ન જાન.
કર્મોન્નતમેં તીર્થકર બલભદ્ર ચક્રિ આદિકકા હી,

વંશ પંત્ર યોનિમેં હોતા શેષ ગર્ભ અરુ જન્મ સભી.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મેં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જેસે ભી હો મર ખપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૨.

ૐ દ્રીં જુવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૩)

ગર્ભ જન્મ કોને કહે છે ?

જરાયુજાંડજાપોતાનાં ગર્ભઃ. ૩૩.

અર્થ :- જરાયુજ, અંડજ અને પોત જ - આ ત્રણ પ્રકારના જીવોને ગર્ભ જન્મ જ હોય છે અર્થાત્ તે જીવોને જ ગર્ભ જન્મ હોય છે.

છંદ-તાટંક

ગર્ભજન્મ ત્રય ભાંતિ જરાયુજ અંડજ પોતજ કહલાતા,
માંસ લોહા થેલીમેં લિપટા જન્મ, જરાયુજ કહલાતા.
અંડમેંસે જો જન્મે હે વે હી અંડજ કહલાતે,
પોતજ સીધે વાઘસિંહ મૃગ ગજ સમ સીધે હી આતે.
મોક્ષ જરાયુજ કો હી હોતા વે હી ઉત્તમ પદ પાતે,
અંડજ પોતજ યદિ પુરુષાર્થ કરેં તો વે સમકિત પાતે.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મેં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જેસે ભી હો મર ખપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૩.

ૐ દ્રીં જુવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૪)

ઉપપાદ જન્મ કોને કહે છે ?

દેવનારકાણામુપપાદઃ ૩૪.

અર્થ :- દેવ અને નારકી જીવોને ઉપપાદ જન્મ જ હોય છે. અર્થાત્ ઉપપાદ જન્મ તે જીવોને જ હોય છે.

છંદ-તાટંક

દેવ નારકી જીવોંકા હોતા ઉપપાદ જન્મ નિશ્ચિત,
હોતે સૂર અન્તર્મુહૂર્તમેં પૂર્ણ સબલ યૌવન શોભિત.
મધુ છત્તે સમ ઓંધે ગિરતે જીવ નારકી બિલ્લાતે,
ઉલ્ટે પુલ્ટે ઓંધે ગિરકર પ્રચુર વેદના હી પાતે.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મેં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જેસે ભી હો મર ખપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૪.

ૐ દ્રીં જુવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૫)

સમ્મૂર્ણ જન્મ કોને થાય છે ?

શેષાણાં સમ્મૂર્ણનમ્. ૩૫.

અર્થ :- ગર્ભ અને ઉપપાદ જન્મવાળા જીવો સિવાય શેષ જીવોને સમ્મૂર્ણ જન્મ જ થાય છે. અર્થાત્ સમ્મૂર્ણ જન્મ શેષ જીવોને જ હોય છે.

છંદ-તાટંક

શેષ જન્મ સમ્મૂર્ણ હોતા જીવોંકા ઈસ જગતીમેં,
લબ્ધિ અપર્યાપ્તક મનુષ્ય ભી સમ્મૂર્ણ હોં જગતીમેં.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મેં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જેસે ભી હો મર ખપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૫.

ૐ દ્રીં જુવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૬)

શરીરના નામ તથા ભેદ.

ઔદારિકવૈકિચિકાહારક તેજસ કાર્મણાનિ શરીરાણિ. ૩૬.

અર્થ :- ઔદારિક, વૈકિચિક, આહારક, તેજસ, કાર્મણ- આ પાંચ શરીર છે.

છંદ-વીર

ઔદારિક, વૈક્રિક, આહારક, તૈજસ, કાર્માણ સુશરીર,
પાંચ પ્રકાર શરીર જાનિયે જીવોંકે હોતે ગંભીર.
નર તિર્યચ ઔદારિક તન હે વૈક્રિક નારક અરુદેવ,
આહારક સંયમી ગુણ સ્થાની છઠવેંકી ઋદ્ધિ સ્વમેવ.
તૈજસ તન સબકા હી હોતા કાર્માણ સબકા માનો,
ક્રમસે આગે કે શરીર હે સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ નિશ્ચય માનો.
ઔદારિકસે ગુણા વૈક્રિક, વૈક્રિકસે આહારક,
આહારક સે તૈજસ તૈજસ સે હે કાર્માણ ગુણ અધિક.
ઈસે જાનનેસે હોતા હે સમ્યક્ બોધ સુસ્વાભાવિક,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે હો સકતા સબકો સમ્યક્.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મેં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જૈસે ભી હો મર બપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૬.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૭)

શરીરોની સૂક્ષ્મતાનું વર્ણન.

પરં પરં સૂક્ષ્મમ્. ૩૭.

અર્થ :- પહેલા કહેલા શરીરોની અપેક્ષાએ આગળ આગળના શરીર સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ હોય છે અર્થાત્ ઔદારિકની અપેક્ષા વૈક્રિક સૂક્ષ્મ, વૈક્રિકની અપેક્ષા આહારક સૂક્ષ્મ, આહારકની અપેક્ષા તૈજસ સૂક્ષ્મ અને તૈજસની અપેક્ષાથી કાર્માણ શરીર સૂક્ષ્મ હોય છે.

છંદ-તાટંક

આગે આગે કે શરીર સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ હી હોતે હે,
ઔદારિક વૈક્રિક આહારક તૈજસ આદિક હોતે હે.

મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મેં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જૈસે ભી હો મર બપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૭.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૮)

પહેલા પહેલા શરીરની અપેક્ષાએ, આગળના શરીરોના પ્રદેશ થોડા હશે-
એવી વિરુદ્ધ માન્યતા દૂર કરવા માટે સૂત્ર કહે છે.

પ્રદેશતોઅસંખ્યેયગુણં પ્રાક્તૈજસાત. ૩૮.

અર્થ :- પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તૈજસ શરીરથી પહેલાના શરીર અસંખ્યાત-
ગુણ છે.

છંદ-તાટંક

તૈજસ કાર્માણ તન દોનોં બાધા રહિત સુઅપ્રતિધાત,
વૈક્રિક ત્રસ નાલી તક હી રહ સકતા હે ગમન પ્રતાપ.
આહારક તો ઢાઈ દ્વીપ તક જા સકતા હે ભલી પ્રકાર,
ઔદારિક વૈક્રિક આહારક હે પ્રદેશ અસંખ્ય વિચાર.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મેં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જૈસે ભી હો મર બપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૮.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૯)

કાર્માણના અનંત પ્રદેશ હોય છે.

અનન્તગુણો પરે. ૩૯.

અર્થ :- શેષ બે શરીર અનંતગુણા પરમાણુ (પ્રદેશ)વાળા હોય છે. અર્થાત્
આહારક શરીરની અપેક્ષાએ અનંતગુણા પ્રદેશ તૈજસ શરીરમાં હોય છે અને
તૈજસ શરીરની અપેક્ષાએ અનંતગુણા પ્રદેશ કાર્માણ શરીરમાં હોય છે.

છંદ-તાટંક

આહારક તનકી અપેક્ષા અનંતગુણે તૈજસ તનમેં,
તૈજસસે પ્રદેશ અનંતગુણે કાર્માણ તનમે.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મૈં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જૈસે ભી હો મર ખપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૩૯.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૦)

તૈજસ અને કાર્માણ શરીરની વિશેષતા.

અપ્રતિઘાતે. ૪૦.

અર્થ :- તૈજસ અને કાર્માણ - આ બંને શરીર અપ્રતિઘાત અર્થાત્ બાધારિહત છે.

છંદ-વીર

તૈજસ કાર્માણ તન દોનોં હોતે હૈ તન અપ્રતિઘાત,
લોક અંત તક જા સકતે હૈં, આ સકતે હૈ, જાનો બાત.
મોક્ષમાર્ગકા જ્ઞાન કરું મૈં સ્વપર ભેદ વિજ્ઞાન કરું,
જૈસે ભી હો મર ખપકર ભી આત્મ તત્ત્વકા ભાન કરું. ૪૦.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૧)

તૈજસ અને કાર્માણ શરીરની અન્ય વિશેષતા.

અનાદિસમ્મન્યે ચ. ૪૧.

અર્થ :- અને આ બંને શરીર આત્માની સાથે અનાદિકાળથી સંબંધવાળા છે.

છંદ-વીર

તૈજસ કાર્માણ તનકા તો હૈ અનાદિસે હી સંબંધ,
શેષ શરીરોકા તો હૈ સંબંધ અનિશ્ચિત નશ્વર દ્વન્દ્વ.

શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૧.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૨)

આ શરીર અનાદિકાળથી સર્વજીવોને હોય છે.

સર્વસ્ય. ૪૨.

અર્થ :- આ તૈજસ અને કાર્માણ શરીર સર્વ સંસારી જીવોને હોય છે.

છંદ-તાટંક

તૈજસ કાર્માણ દોનોં તન સબ જીવોંકા હી હોતે,
સિદ્ધ માત્ર અશરીરી હોતે બાકી સંસારી હોતે.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૨.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૩)

એક જીવને, એક સાથે કેટલા શરીરોનો સંબંધ હોય છે ?

તદાદીનિ ભાજયાનિ યુગપદેકસ્મિન્નાયતુર્ભ્યઃ. ૪૩.

અર્થ :- તે તૈજસ અને કાર્માણ શરીરોથી પ્રારંભ કરીને, એક સાથે એક જીવને ચાર શરીર સુધી વિભક્ત કરવું જોઈએ. અર્થાત્ જાણવું જોઈએ.

છંદ-તાટંક

જીવોંકે હોં દો શરીર તો તૈજસ કાર્માણ જાનો,
ત્રય હોં તો ફિર તૈજસ કાર્માણ ઔદારિક હી માનો.
અથવા તૈજસ કાર્માણ વૈક્રિયિક દેહકો પહચાનો,
તૈજસ કાર્માણ ઔદારિક આહારક સુ ચાર જાનો.
તૈજસ કાર્માણ ઔદારિક લબ્ધિ પ્રાપ્ત વૈક્રિયક અભિન્ન,

લબ્ધિ પ્રાપ્તકી જાતિ ઔદારિક વૈક્રિયક રજ કણસે ભિન્ન.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૩.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૪૪)

કાર્માણ શરીરની વિશેષતા.

નિરુપભોગમન્યમ્. ૪૪.

અર્થ :- અંતનું કાર્મણ શરીર ઉપભોગ રહિત હોય છે.

છંદ-તાટંક

અંતિમ કાર્માણ તન હોતા હૈ સદૈવ ઉપભોગ રહિત,
સિદ્ધલોક જાનેકે પહિલે હોતા હૈ ભવરોગ સહિત.
મોક્ષશાસ્ત્રકી મંગલમય મહિમાકો હૃદય વિરાજિત કર,
જીવ તથા પુદ્ગલ દોનોંકો જાનૂં પૂર્ણ વિભાજિત કર.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૪.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૪૫)

ઔદારિક શરીરનું લક્ષણ.

ગર્ભસમ્મૂર્ચનજમાદમ્. ૪૫.

અર્થ :- ગર્ભ અને સમ્મૂર્ચન જન્મથી ઉત્પન્ન થવાવાળું શરીર પહેલું-
ઔદારિક શરીર કહેવાય છે.

છંદ-તાટંક

સમ્મૂર્ચન જન્મોત્પન્ન ઔદારિક તન કહલાતા હૈ,
ભિન્ન વિકાર ભાવ હોતે હેં જીવ સદા સુખ દુઃખ પાતા હૈ.

શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૫.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૪૬)

વૈક્રિયક શરીરનું લક્ષણ.

ઔપપાદિકં વૈક્રિયિકમ્. ૪૬.

અર્થ :- ઉપપાદ જન્મવાળા અર્થાત્ દેવ અને નારકીઓના શરીર વૈક્રિયક
હોય છે.

છંદ-વીર

દેવ નારકી સબ જીવોંકા હોતા હૈ વૈક્રિયક શરીર,
યહ ઉપપાદ જન્મ કહલાતા શક્તિ વિશેષ જાનિયે તીર.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૬.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૪૭)

દેવ અને નારકીઓ સિવાય બીજાને વૈક્રિયક શરીર હોય છે કે નહીં ?

લઢિદ્યપ્રત્યયં ચ. ૪૭.

અર્થ :- વૈક્રિયક શરીર લબ્ધિ નૈમિત્તિક પણ હોય છે.

છંદ-વીર

લબ્ધિ નિમિત્તક હી હોતા હૈ વૈક્રિયક મુનિરાજ શરીર,
ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત મુનિયોંકા ભી હો જાતા હૈ યહ દિવ્ય શરીર.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૭.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૮)

વૈક્રિયક સિવાય કોઈ અન્ય શરીરને પણ લબ્ધિનું નિમિત્ત છે ?

તેજસમપિ. ૪૮.

અર્થ :- તેજસ શરીર પણ લબ્ધિ નિમિત્તક છે.

છંદ-વીર

તેજસ તન ભી લબ્ધિ નિમિત્તક દો પ્રકાર હે ઈસકે ભેદ,
એક અનિઃસરણ સબ સંસારી જીવોંકી હે દીપ્તિ અભેદ.
દ્વિતીય નિઃસરણ લબ્ધિ પ્રાપ્તકો હોતા ઋદ્ધિ શક્તિસે પ્રાપ્ત,
ઈસકે ભી દો ભેદ શુભ અશુભ ભલી ભાંતિસે કહતે આપ્ત.
સીધે કાંધેસે ઈક તેજસ પિંડ નિકલતા હે તત્કાલ,
જીવોંકે દુઃખ મિટા સહજ વાપસ આતા તનમેં તત્કાલ.
અશુભ નિકલતા ક્રોધ ભાવસે બારહ યોજન કરકે નષ્ટ,
વાપસ આતા મુનિ ભી હોતા નષ્ટ સદા પાતા ભવ કષ્ટ.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૮.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૯)

આહારક શરીરનો સ્વામી તથા તેનું લક્ષણ.

શુભં વિશુદ્ધમવ્યાધાતિ ચાહારકં પ્રમત્તસંયતસ્યૈવ. ૪૯.

અર્થ :- આહારક શરીર શુભ છે અર્થાત્ તે શુભ કાર્ય કરે છે. વિશુદ્ધ છે અર્થાત્ તે વિશુદ્ધ કર્મ (મંદકષાયથી બંધાવાવાળા કર્મ) નું કાર્ય છે અને વ્યાધાત-બાધારહિત છે. તથા પ્રમત્તસંયત (છટ્ટા ગુણસ્થાનવર્તી) મુનિને જ તે શરીર હોય છે.

છંદ-તાટંક

આહારક શરીરકે સ્વામી હોતે હેં પ્રમત્ત સંયત,
યહ હે બાધારહિત માત્ર શુભ રુપ સાધુ હોતે સંયત.
યહ શરીર વ્યાધાત યાકિ હે બાધારહિત સદા સર્વત્ર,
સૂક્ષ્મ પદાર્થોંકે નિર્ણય હિત જાતા હોકર પરમ પવિત્ર.
શ્રી કેવલિ પાદ મૂલમેં જાકર નિર્ણય કર લેતા,
એક માત્ર અંતમુહૂર્તમેં વાપસ આ નિજમે હોતા.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૪૯.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫૦)

લિંગ અર્થાત્ વેદના સ્વામી.

નારક સમ્મૂર્ચ્છનો નપુંસકાનિ. ૫૦.

અર્થ :- નારકી અને સમ્મૂર્ચ્છન જન્મવાળા નપુંસક હોય છે.

છંદ-તાટંક

સભી નારકી સમ્મૂર્ચ્છન હોતે હે તથા નપુંસક ભી,
દ્રવ્યલિંગ યા ભાવલિંગ દોનોં હે ભેદ નપુંસક હી.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૫૦.

ૐ દ્રીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫૧)

દેવોના લિંગ.

ન દેવા: ૫૧.

અર્થ :- દેવ નપુંસક નથી હોતા. અર્થાત્ દેવોને પુરુષલિંગ અને દેવિયોને સ્ત્રીલિંગ હોય છે.

છંદ-વીર

દેવ નપુંસક કભી ન હોતે પુરુષલિંગ યા સ્ત્રીલિંગ,
મ્લેક્ષ ખંડકે મનુજોમેં તો હોતા નહી નપુંસક લિંગ.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૫૧.

ૐ દ્વીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫૨)

અન્ય કેટલા લિંગવાળા છે ?

શેષાસ્ત્રિવેદા. ૫૨.

અર્થ :- બાકીના ગર્ભજ મનુષ્ય અને તિર્યચ ત્રણેવેદવાળા હોય છે.

છંદ-તાટંક

શેષ સભી ગર્ભજ મનુષ્ય તિર્યચ વેદ ત્રય ધારી હૈ,
પૂર્વોપાર્જન કર્મનુસાર સભી હો તો સંસારી હૈ.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૫૨.

ૐ દ્વીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય ચિદાત્મને અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫૩)

કોની આયુ અપવર્તન (અકાલમૃત્યુ) રહિત છે ?

ઔપપાદિક ચરમોત્તમદેહા અસંખ્યેયવર્ષાયુષો અનપવર્ત્યાયુષઃ ૫૩.

અર્થ :- ઉપપાદ જન્મવાળા દેવ અને નારકી, ચરમ ઉત્તમ દેહવાળા અર્થાત્ તે જ ભવમાં મોક્ષ જવાવાળા તથા અસંખ્યાત વર્ષ આયુવાળા ભોગભૂમિના જીવોનું આયુષ્ય અપવર્તન રહિત હોય છે.

છંદ-તાટંક

ઉપપાદ જન્મવાલે સબ સુર નારકી આયુ પૂરી પાતે,
ભોગ ભૂમિયાં જીવ સભી અપવર્તન રહિત આયુ પાતે.

હૈ પરમોત્તમ દેહ જિનોંકી વે અપવર્તન રહિત સદા,
બાકી કદલીઘાત મરણ હોતા ન કભી ભી અરે કદા.
તત્ત્વજ્ઞાનકા હી સંબલ પાને ચરણોમેં આયા હું,
ગૃહપિચ્છકે મોક્ષશાસ્ત્રકો અર્ધ્ય ચઢાને આયા હું.
શ્રવણ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્રકા આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાન કરું,
મોક્ષમાર્ગ પર રત્નત્રયકા બલ લેકર પ્રસ્થાન કરું. ૫૩.

ૐ દ્વીં જીવ દ્રવ્ય પ્રરૂપકાય જિન શ્રુતાન્તર્ગત તત્ત્વાર્થસૂત્રે

દ્વિતીયોઽધ્યાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાઅર્ધ્ય

છંદ-શાર્દૂલ પિકીડિત

જીવોંકે લો જાન ભાવ પાંચો, નિજભાવકો જાનિયે,
અપના શુદ્ધ સ્વભાવ પરિણામિક, સર્વોચ્ચ હી માનિયે.
જુડિયે આપ કભી ન ઔદયિકસે, ઔપશમિક પિછાનિયે,
ક્ષાયિક સાદિ અનંતભાવ ચારો, પર્યાય હી જાનિયે.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કમોંકી વ્યાધિયાં સર્વનાશું, લૂં મોક્ષ શિવ સૌખ્યમય.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેક કથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂદેભ્યો મહાઅર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જયમાલા

છંદ-દિગ્વધૂ

મેં ભાવ પારિણામિક, કી હી મહિમા ગાઉં,
મેં શેષભાવ ચારો, કા માન ન ઉર લાઉં.
યે ચાર અનાદિ નહીં યે ચાર અનંત નહીં,

પર્યાય માત્ર હૈં યે, શિવપુરકે પંથ નહીં.
જો હૈં અનાદિ અપના, જો હૈં અનંત અપના,
વહ પરમ પારિણામિક, હી મુઝકો હૈં જપના.
ઈસકા સંબલ લેકર, ઈસકા ધ્રુવ બલ લેકર,
શિવ પથ પર જાઉંગા, ભાવના વિમલ લેકર.
કુલયોનિ માર્ગણાયેં, યા ગુણસ્થાન સંજા,
ઈનસે સંબંધ નહીં, મેરી સ્વતંત્ર પ્રજા.
જીવાદિ તત્ત્વ સાતોં, કા મેં સ્વરૂપ જાનું,
સર્વોત્કૃષ્ટ વૈભવ, નિજ આત્મ તત્ત્વ માનું.
પુદ્ગલ તનકો તજને, નિજ આત્મતત્ત્વ ભજ લૂં,
મિથ્યાત્વ અસંયમ યુત, ચારોં કષાય તજ લૂં.
કૈસા પ્રમાદ બોલો, મેં જાગરુક પ્રતિપલ,
ભોગોંકી ચંચલતા, જીતૂંગા સહજ સરલ.
કૈવલ્ય કલા પાકર, રત્નિમ પ્રકાશ પાઉં,
સિદ્ધત્વ સ્વગુણ પ્રકટા, મેં સિદ્ધપુરી જાઉં.
નૈરાશ્ય ગગનકા તમ, ચૌથેમેં જીત ચૂકા,
સંયમ ધારણ કરકે, અવિરતસે રીત ચુંકા.
ચિન્તા ન મુઝે પરકી, પર જિયે મરે ડૂબે,
મુઝકો નિજકી ચિન્તા, ઈસસે ન હૃદય ઉબે.
અબ મેં હી મેં હૂં પ્રભુ, સર્વત્ર અકેલા હું,
નિજ સ્વાનુભૂતિ રમણી, કે સંગ મૈં ખેલા હું.
પુદ્ગલકા સંગ તજા, અબ નહીં દુકેલા હું,
મેં જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હું, સબસે અલબેલા હું.
પાયા પ્રકાશ સ્તંભ, જો માર્ગ બતાતા હૈં,

મેરા પ્રોહણ નિર્ભય, હો બઢતા જાતા હૈં.
અબ પાર પા ગયા હું, તત્ત્વાર્થસૂત્ર દ્વારા,
હૂં ઉમાસ્વામી અનુચર, મેટુંગા ભવકારા.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વ નિરૂપક સર્વ જિનૈક કથિત દ્વિતીય અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ અર્ધકુંડલી

ઉમાસ્વામીકી કૃપાસે, પાઉં ૯૬ શ્રદ્ધાન,
સ્વતઃ સ્વચાલિત પ્રાપ્ત હો, હે પ્રભુ નિર્મલ જ્ઞાન.
હે પ્રભુ નિર્મલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત, હો સમકિત આયે,
શુદ્ધ આત્મા જાગે, સમ્યક્ જ્ઞાન સુહાયે.
હો ચારિત્ર દીપસે, જ્યોતિતનાથ નિજંતર,
રત્નત્રયકા ફલ પાઉં, પ્રભુ બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદ :

“અનંતવાર દેહને અર્થે આત્મા ગાળ્યો છે. જે દેહ
આત્માને અર્થે ગળાશે તે દેહે આત્મવિચાર જન્મ
પામવા યોગ્ય જાણી, સર્વ દેહાર્થની કલ્પના છોડી
દઈ, એક માત્ર આત્માર્થમાં જ તેનો ઉપયોગ કરવો,
એવો મુમુક્ષુજીવને અવશ્ય નિશ્ચય જોઈએ.”

– કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

પૂજન ક્રમાંક - ૩

શ્રી તૃતીય અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

છંદ - ચોપાઈ

ભવકા ભ્રમણ મહા દુઃખદાયી, રંચ નહીં હે યહ સુખદાયી,
મધ્યલોકમે બહુત ભ્રમા હું, અધોલોકમે બહુત થમા હું,
ઉર્ધ્વલોકમે બહુત જમા હું, પર ભાવોમે સદા રમા હું,
આજ મુઝે નિજ ભાન હુઆ હે, થોડા સમ્યક્જ્ઞાન હુઆ હે.
ઉમાસ્વામિકૃત શાસ્ત્ર મિલા હે, હૃદયકમલ ભી પૂર્ણ ખિલા હે,
આજ તૃતીય અધ્યાય પૂજ લું, શુદ્ધજ્ઞાનકી અભી દૂજ લું.
શ્રુતપૂજનકા ભાવ જગા હે, મહારોગ મિથ્યાત્વ ભગા હે,
જગમે કોઈ નહીં સગા હે, મુઝકો અબ નિજ સ્વાદ લગા હે.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહ્વાનનં.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણં.

અષ્ટક

છંદ-માનવ

જલ લાઉં ક્ષીરોદધિસે, અપના અભિષેક રચાઉં,
ત્રય રોગ સર્વથા નાશું, જન્માદિ રહિત હો જાઉં.

ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૧.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહભ્યો જન્મ જરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ચંદનકી ભીની ભીની, શુભગંધ સમગ્ર ચઢાઉં,
ભવતાપ નષ્ટ કરનેકો, નિર્મલ સ્વભાવ નિજ ધ્યાઉં,
ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૨.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

બિન બોયે જો ઉગતે હે, વે શાલિ ખોજકર લાઉં,
અક્ષય અખંડ પદ પાને, ચારોં ગતિ પર જય પાઉં.
ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૩.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહભ્યો અક્ષયપદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ભ્રમરાવલિવર્તનવાલે, આકાશ કુસુમ હી લાઉં,
કામાગ્નિ દાહ ક્ષય કરને, અપને સ્વભાવમેં આઉં.
ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૪.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનૈકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહભ્યો કામભાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

નેવેદ્ય જ્ઞાન રસ ભીને, મેં શ્રી જિનચરણ ચઢાઉં,
ભવ ભૂખ મિટાનેકો મેં, અનુભવરસ ઉત્તમ લાઉં.

ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૫.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નૈવેદ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ધ્રુવ જ્ઞાનદીપ જ્યોતિર્મય, પાવન પ્રકાશમય લાઉં,
મોહાદિ તિમિર વિનશાઉં, જ્ઞાનાબ્ધિ ત્વરિત પ્રગટાઉં.
ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૬.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો મોહાન્ધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

દશ ધર્મ ધૂપ અતિ ઉજ્જવલ, નિજ ધ્યાનમયી મેં લાઉં,
કર્મોકી શક્તિ વિનાશું, નિષ્કર્મ અવસ્થા પાઉં.
ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૭.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સાક્ષાત્ ધર્મફલ લાઉં, સારે અધર્મ વિનશાઉં,
ફલ પરમ મોક્ષ સુખદાયી, નિજ અંતરમેં પ્રગટાઉં.
ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૮.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

પ્રભુ અર્ધ ધ્યાનમય લાઉં, પદવી અનર્ધ્ય પ્રકટાઉં,
સામ્રાજ્ય સિદ્ધપુરકા હી, અવિલંબ નાથ મેં પાઉં.

ત્રિભુવનકા ભ્રમણ વિનાશું, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
જય કરું અષ્ટ કર્મોકો, ધ્રુવધામ શક્તિ પ્રગટાઉં. ૯.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર

સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

તૃતીય અધ્યાય - ૩૯ સૂત્ર

દોહા

અધો મધ્ય દ્વયલોકકા, કર લો અબ તો જ્ઞાન,
દુઃખ પાયે તુમને ધને, કરો આત્મ ઉત્થાન.
અધોલોકકો જાનિયે, નરકાદિક દુઃખરૂપ,
પાપભાવકો છોડકર, ધ્યાઓ આત્મ સ્વરૂપ.

(૧)

સાત નરક પૃથ્વીઓ

રત્નશર્કરાબાલુકા પંક ધૂમ તમોમહાતમઃ પ્રભા ભૂમયો

ધનામ્બુવાતાકાશ પ્રતિષ્ઠાઃ સપ્તાધોઅધઃ ૧.

અર્થ :- અધોલોકમાં રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, બાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા,
ધૂમપ્રભા, તમપ્રભા અને મહાતમપ્રભા આ સાત ભૂમિઓ છે અને કમથી નીચે-
નીચે ધનોદધિવાતવલય, ધનવાતવલય, તનુવાતવલય તથા આકાશનો
આધાર છે.

છંદ-તાટક

નર્ક ભૂમિયાં સાત નામ હૈ રત્નપ્રભા શર્કરાપ્રભા,
પ્રભા બાલુકા પંક પ્રભા અરુ ધૂમ પ્રભા અરુ તમઃ પ્રભા.
તથા મહાતમપ્રભા સભી આધાર સદા ત્રય વાતવલય,

તનુવાતવલય, ધન વાત વલય હે તૃતીય ધનોદધિવાતવલય.
અબ ઈન સાતોંકો પહિયાનો, ધમ્મા વંશા મેધાનામ,
તથા અંજના ઔર અરિષ્ટા મધવી ઔર માધવી નામ.
પ્રથમ ભૂમિકે ત્રીન ભાગ હે ખર અરુપંક અબ્બહુલનામ,
ખર અરુ પંક ભાગમેં વ્યંતર તથા ભવનવાસી વિશ્રામ.
તૃતીય અબ્બહુલમેં રહતે હેં ફૂર નારકી કો ઘોર દુઃખી,
એક લાખ અસ્સીહજાર યોજનકા હે યહ અધોમુખી.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક આત્મજ્ઞાનકો પુષ્ટ કરું. ૧.
ૐ હ્રીં અધો મધ્ય લોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

સાત પૃથ્વીઓના બિલોની સંખ્યા.

તાસુ ત્રિશંતપંચવિંશતિપંચદશત્રિપંચોનેકનરકશત સહસ્ત્રાણિ

પંચ ચૈવ યથાક્રમમ્. ૨.

અર્થ :- તે પૃથ્વીઓમાં ક્રમથી પહેલી પૃથ્વીમાં ત્રીસ લાખ, બીજીમાં પચ્ચીસ લાખ, ત્રીજીમાં પંદર લાખ, ચોથીમાં દસ લાખ, પાંચમીમાં ત્રણ લાખ, છઠીમાં એક લાખમાં પાંચ ઓછા અને સાતમીમાં પાંચ જ નરક બિલ છે. કુલ ચોરાસી લાખ નરકવાસ બિલ છે.

છંદ-વીર

પ્રથમ નરકકે ત્રીસ લાખ બિલ ગોલ ઢોલકી પોલ સમાન,
ઈસમેંસે આંધે ગિરતે હે જીવ નારકી બહુ દુઃખવાન.
દ્વિતીય નરકમેં બિલ પચ્ચીસ લાખ હોતે હે તમ આવૃત,
તીજે પંદ્રહ લાખ જાનિયે ચૌથેમેં દસ લાખ કુવૃત.
પંચમ લાખ ત્રીન ષષ્ટમમેં એક લાખમેં પાંચ ક્રમતી,

સપ્તમકે હેં માત્ર પાંચ બિલ યહી બિલોંકી હે ગિનતી.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાચન મોક્ષશાસ્ત્રકા કરું ભજન,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે મેં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૨.

ૐ હ્રીં અધો મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

નારકીઓના દુઃખોનું વર્ણન.

નારકા નિત્યાશુભતરલેશ્યા પરિણામદેહવેદના વિક્રિયા: ૩.

અર્થ :- નારકી જીવ સદૈવ અત્યંત અશુભ લેશ્યા, પરિણામ, શરીર, વેદના અને વિક્રિયાને ધારણ કરે છે.

છંદ-તાટંક

હોતી અશુભ લેશ્યા અરુ પરિણામ અશુભ અરુ અશુભ શરીર,
અશુભ વેદના દુઃખમય હોતી અશુભ વિક્રિયા સહિત શરીર.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક આત્મજ્ઞાનકો પુષ્ટ કરું. ૩.

ૐ હ્રીં અધો મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

નારકી જીવ એકબીજાને દુઃખ દે છે.

પરસ્પરોદીરિત દુઃખા: ૪.

અર્થ :- નારકી જીવ પરસ્પર એકબીજાને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. (તેઓ કૂતરાની માફક પરસ્પર લડે છે.)

છંદ-તાટંક

સભી નારકી જીવ પરસ્પર ઈકદૂજેકો દુઃખ દેતે,
ઉષ્ણ વેદના અપાર સહતે પૂર્વ કર્મકા ફલ લેતે.

કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાચન મોક્ષશાસ્ત્રકા કરું ભજન,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૪.

ૐ દ્વીં અધોલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

વિશેષ દુઃખ.

સંકિલ્પાઅસુરોદીરિતદુઃખાશ્ય પ્રાક્ ચતુર્થ્યાઃ ૫.

અર્થ :- અને તે નારકીઓને ચોથી પૃથ્વીથી પહેલા-પહેલા (અર્થાત્ ત્રીજી પૃથ્વી સુધી) અત્યંત સંકિલ્પ પરિણામના ધારક અમ્બ-અમ્બરિષ આદિ જાતિના અસુરકુમાર દેવોના દ્વારા દુઃખ પામે છે. અર્થાત્ અમ્બ-અમ્બરિષ અસુરકુમાર દેવ ત્રીજી નરક સુધી જઈને નારકી જીવોને દુઃખ દે છે તથા તેમના પૂર્વના વેરનું સ્મરણ કરાવી-કરાવીને પરસ્પર લડાવે છે અને દુઃખી જોઈને રાજી થાય છે.

છંદ-વીર

સંકિલ્પ પરિણામી અંબ અંબરિષ યે અસુરકુમાર,
પૂર્વ ભૈર સ્મરણ કરાકર લડવાતે હેં કુર પ્રકાર.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક આત્મજ્ઞાનકો પુષ્ટ કરું. ૫.

ૐ દ્વીં અધોલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

નારકોની ઉત્કૃષ્ટ આયુનું પ્રમાણ.

તેષ્વેકત્રિસપ્તદશદાવિંશતિત્રયસ્ત્રિંશત

સાગરોપમા સત્ત્વાનાં પરા સ્થિતિઃ ૬.

અર્થ :- તે નરકોના નારકી જીવોની ઉત્કૃષ્ટ આયુસ્થિતિ ક્રમસે પહેલામાં એક સાગર, બીજામાં ત્રણ સાગર, ત્રીજામાં સાત સાગર, ચોથામાં દસ સાગર,

પાંચમામાં સત્તર સાગર, છઠ્ઠામાં બાવીસ સાગર અને સાતમામાં તેત્રીસ સાગર છે.

છંદ-તાટંક

પ્રથમ નરકમેં આયુ અધિકતમ હોતી માત્ર એક સાગર,
દૂજેમેં ત્રય તીજે સાત સાગર ચૌથેમેં દસ સાગર.
પંચમમેં સત્તરહ સાગર હૈ ષષ્ટમમેં બાઈસ સાગર,
સપ્તમ નર્ક આયુ હૈ અધિકાધિક દેખો તૈંતીસ સાગર.
પ્રથમ નર્કમેં ઉષ્ણ વેદના અંતિમમેં હૈ શીત અપાર,
ક્રમ ક્રમસે બઢતી જાતી હૈ દુઃખકા કહીં ન પારાવાર.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાચન મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૬.

ૐ દ્વીં અધોલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

થોડા દ્વીપ - સમુદ્રોના નામ.

જમ્બૂદ્વીપલવણોદાદયઃ શુભનામાનો દ્વીપ સમુદ્રાઃ ૭.

અર્થ :- આ મધ્યલોકમાં સારા સારા નામવાળા જમ્બૂદ્વીપ ઈત્યાદિ દ્વીપ અને લવણ સમુદ્ર ઈત્યાદિ સમુદ્ર છે.

છંદ-તાટંક

મધ્યલોકમેં જમ્બૂ આદિક દ્વીપ અસંખ્ય પ્રસિદ્ધ પ્રમાણ,
લવણ સમુદ્ર આદિ સાગર હૈ અરુ અસંખ્ય દ્વીપાદિ મહાન.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક આત્મજ્ઞાનકો પુષ્ટ કરું. ૭.

ૐ દ્વીં અધો મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

દ્વીપ અને સમુદ્રોનો વિસ્તાર તથા આકાર.

દ્વિર્દિર્વિષ્કમ્ભાઃ પૂર્વપૂર્વપરિક્ષેપિણો બલયાકૃતયઃ ૮.

અર્થ :- પ્રત્યેક દ્વીપ-સમુદ્ર બમણા બમણા વિસ્તારવાળા અને પહેલા-પહેલાના દ્વીપ-સમુદ્રને ઘેરીને ચૂડીના આકારવાળા છે.

છંદ-વીર

એક દૂસરેકા દૂના દૂના વિસ્તાર સભી હૈ વલયાકાર,
પ્રથમ દ્વીપ સાગરસે અંતિમ તક હૈ યે ચૂડી આકાર.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૮.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

જમ્બૂદ્વીપનો વિસ્તાર તથા આકાર.

તન્મધ્યે મેરુનાભિર્વૃતો યોજનશતસહસ્રવિષ્કમ્ભો જમ્બૂદ્વીપઃ ૯.

અર્થ :- તે બધા દ્વીપ-સમુદ્રની વચ્ચે જમ્બૂદ્વીપ છે, તેની નાભિ સમાન સુદર્શન મેરુ છે તથા જંબુદ્વીપ થાળી સમાન ગોળ છે અને એક લાખ યોજન તેનો વિસ્તાર છે.

છંદ-વીર

જમ્બૂદ્વીપ નાભિવત એક લાખ યોજનાકા મેરુ,
દ્વીપ થાલી સમ ગોલ મનોહર સ્વર્ણમયી હૈ ઉંચા મેરુ.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક આત્મજ્ઞાનકો પુષ્ટ કરું. ૯.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૦)

સાત ક્ષેત્રોના નામ.

ભરતહેમવતહરિવિદેહરમ્યકહેરણ્યવતેરાવતવર્ષાઃ ક્ષેત્રાણિ. ૧૦.

અર્થ :- આ જમ્બુદ્વીપમાં ભરત, હૈમવત, હરિ, વિદેહ, રમ્યક, હૈરણ્યવત અને ઐરાવત - આ સાત ક્ષેત્ર છે.

છંદ-તાટક

જમ્બૂદ્વીપમેં સાત ક્ષેત્ર હૈ ભરત હૈમવત હરિસુવિદેહ,
રમ્યક હૈરણ્યવત ઐરાવત સાત ક્ષેત્ર હૈ સુંદર ગેહ.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૧૦.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

ક્ષેત્રોના સાત વિભાગ કરનાર છ પર્વતોના નામ.

તદ્વિભાજનઃ પૂર્વાપરાયતા હિમવન્મહાહિમવન

નિષધ નીલ રુકિન શિખરિણો વર્ષધરપર્વતાઃ ૧૧.

અર્થ :- તે સાત ક્ષેત્રોના વિભાગ કરવાવાળા પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી લાંબા - (૧) હિમવત્ (૨) મહાહિમવત્ (૩) નિષધ (૪) નીલ (૫) રુકિમ અને (૬) શિખરિન. આ છ વર્ષધર - કુલાચલપર્વત છે.

છંદ-વીર

ઈનકા સદા વિભાજન કરતે છહ પર્વત હૈ સુન લો નામ,
હિમવન ઔર મહાહિમવન અરુ નિષધ નીલ રુકિમગિરિધામ.
શિખરી પર્વત યહી વર્ષધર યહી કુલ અચલ લો તુમ જાન,
આગમ ચક્ષુ ખોલકર દેખો તો દૃષ્ટિત હોંગે મતિવાન.

પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા કર્મ વ્યધિયાં નષ્ટ કરું,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક આત્મજ્ઞાનકો પુષ્ટ કરું. ૧૧.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

કુલાયલોનો રંગ.

હેમાર્જુનતપનીયવૈદ્યૃજતહેમમયા: ૧૨.

અર્થ :- ઉપર કહેલ પર્વત કમથી (૧) સુવર્ણ (૨) ચાંદી (૩) તપાવેલ
સોનું (૪) વૈદ્યૃ (નીલ) મણિ (૫) ચાંદી અને (૬) સુવર્ણ જેવા રંગના છે.

છંદ-વીર

સ્વર્ણ રજત અરુ તપ્ત સ્વર્ણ સમ ત્રય પર્વતકે રંગ મહાન,
નીલમણી સમ તથા રજત સમ સ્વર્ણ સમાન કમિક ત્રય જાન.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે આત્મજ્ઞાન સંપુષ્ટ કરું. ૧૨.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૩)

કુલાયલોનું વિશેષ સ્વરૂપ.

મણિવિચિત્રપાશ્વા ઉપરિ મૂલે ચ તુલ્ય વિસ્તારા: ૧૩.

અર્થ :- આ પર્વતોનો તટ ચિત્ર-વિચિત્ર મણિઓનો છે અને ઉપર-નીચે
તથા મધ્યમાં એક સમાન વિસ્તારવાળો છે.

છંદ-વીર

ચિત્ર વિચિત્ર સુમણિ સજિજત હૈ ઈનકે તટ દોનોં સુખકાર,
ઉપર નીચે મધ્ય એકસા હી હૈ ઈન સબકા વિસ્તાર.

પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૧૩.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૪)

કુલાયલોની ઉપર સ્થિત સરોવરોના નામ.

પદ્મમહાપદ્મતિગિચ્છકેશરિ મહાપુંડરિક પુંડરિકાહ્રદાસ્તેષામુપરિ. ૧૪.

અર્થ :- આ પર્વતોની ઉપર કમથી - (૧) પદ્મ (૨) મહાપદ્મ (૩) તિગિચ્છ
(૪) કેશરિ (૫) મહાપુંડરિક અને (૬) પુંડરિક નામના હ્રદ-સરોવર છે.

છંદ-વીર

પદ્મ મહાપદ્મ તિગિચ્છ કેશરિ મહાપુંડરિક પુંડરિક,
યહી હ્રદ સરોવર છહકે હૈ નામ જિનાગમ મધ્ય સટીક.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે આત્મજ્ઞાન સંપુષ્ટ કરું. ૧૪.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

પ્રથમ સરોવરની લંબાઈ - પહોળાઈ.

પ્રથમો યોજનસહસ્ત્રાયામસ્તદર્ધ્વવિષ્કમ્બો હ્રદ: ૧૫.

અર્થ :- પહેલું પદ્મ સરોવર એક હજાર યોજન લાંબુ અને લંબાઈથી અર્ધું
અર્થાત્ પાંચસો યોજન પહોળું છે.

છંદ-તાટંક

પ્રથમ સરોવર પદ્મ જાનિયે લંબા એક સહસ્ત્ર યોજન,
ઈસકી ચૌડાઈ આધી હૈ કેવલ પાંચ શતક યોજન.

પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૧૫.
ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૬)

પ્રથમ સરોવરની ઉંડાઈ (ઉંચાઈ)

દશયોજનાવગાહ: ૧૬.

અર્થ :- પહેલું સરોવર દશ યોજન અવગાહ (ઉંડાઈ) વાળુ છે.

છંદ-તાટંક

પ્રથમ સરોવરકી ગહરાઈ હૈ દસ યોજનકી મનહરી,
શ્વેત સલિલ જલ ભરા હુઆ હૈ સ્ફટિકસમાન મહાસુંદર.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે આત્મજ્ઞાન સંપુષ્ટ કરું. ૧૬.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૭)

તેની મધ્યમાં શું છે ?

તન્મધ્યે યોજનં પુષ્કરમ્. ૧૭.

અર્થ :- તેની વચનમાં એક યોજન વિસ્તારવાળું કમલ છે.

છંદ-તાટંક

ઈસી સરોવર મધ્ય એક યોજન વિસ્તાર કમલ હોતા,
નહીં વનસ્પતિકાય જાનિયે યહ પૃથ્વીકાયક હોતા.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૧૭.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૮)

મહાપદ્માદિ સરોવર તથા તેમાં રહેવાવાળી કમલોનું પ્રમાણ.

તદ્વિગુણદ્વિગુણાદ્દા: પુષ્કરાણિ ચ. ૧૮.

અર્થ :- આગળ સરોવર તથા કમળ પહેલાના સરોવર તથા કમળોથી
કમથી બમણા બમણા વિસ્તારવાળા છે.

છંદ-તાટંક

એક દૂસરેકા દૂના દૂના વિસ્તાર તૃતીય સરોવર તક,
ફિર આઘા આઘા વિસ્તાર જાનિયે સબકા અંતિમ તક.
કમલ સરોવર દોનોંકા વિસ્તાર પૂર્વવત હી માનો,
જિન આગમકી યહ કથની વિસ્તારપૂર્વક હી જાનો.
દ્વિતીય સરોવર દો હજાર યોજનકા હૈ યહ પહચાનો,
તૃતીય સરોવર ચાર સહસ્ર સુયોજન વિસ્તારિત માનો.
ચૌથેકા વિસ્તાર યહી હૈ ચાર સહસ્ર યોજન જાનો,
પંચમકા વિસ્તાર માત્ર દો સહસ્ર સુયોજન કા માનો.
અંતિમ ષષ્ટમકા વિસ્તાર સહસ્ર ઈક યોજનકા મનહર,
કમલ તથા ગહરાઈ ભી ઈસ કમસે હી જાનોં સત્વર.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૧૮.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૯)

છ કમલોમાં રહેવાવાળી છ દેવીઓ.

તન્નિવાસિન્થો દેવ્ય: શ્રી દ્વી ધૃતિકીર્તિબુદ્ધિલક્ષ્મ્ય:

પલ્યોપમ સ્થિતય: સસામાનિક પરિષ્તકા: ૧૯.

અર્થ :- એક પત્થોપમ આયુષ્યવાળી અને સામાનિક તથા પારિષદ્ જાતિના દેવો સહિત શ્રી હ્રી ધૃતિ, કીર્તિ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી નામની દેવીઓ કમથી તે સરોવરના કમલો પર નિવાસ કરે છે.

છંદ-વીર

શ્રી હ્રીં ધૃતિ કીર્તિ બુદ્ધિ લક્ષ્મી દેવીકા ઈસ પર વાસ,
એક પત્થકી આયુ સામાનિક પારિષદ દેવોંકા વાસ.
કમલ કર્ણિકા મધ્યભાગમેં શ્વેત ભવન સુંદર મનહાર,
એક કોસ લંબા હે ચૌડા આઘા કોસ યહી વિસ્તાર.
ઈન્હીં સરોવરમેં પરિવાર કમલ પર ઈન દેવોંકા વાસ,
સબહી અકૃત્રિમ રચના હે સુંદર શાંત સુસાતા પાસ.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક મેં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૧૯.
ૐ હ્રીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૦)

ચૌદ મહાનદીઓના નામ.

ગંગાસિંધુરોહિદ્રોહિતાસ્યા હરિદ્ હરિકાન્તા સીતા સીતોદા નારી

નરકાન્તા સુવર્ણરુપ્ય કૂલા રક્તા રક્તોદાઃ સરિતસ્તન્મધ્યગાઃ ૨૦.

અર્થ :- (ભરતમાં) ગંગા-સિંધુ, (હેમવતમાં) રોહિત-રોહિતાસ્યા (હરિક્ષેત્રમાં) હરિત્-હરિકાન્તા (વિદેહમાં) સીતા-સીતોદા (રમ્યકૂમાં) નારી-નરકાન્તા (હેરણ્યવત્માં) સ્વર્ણકૂલા-રુપ્યકૂલા અને (ઐરાવતમાં) રક્તા-રક્તોદા આ પ્રમાણે ઉપર કહેલ સાત ક્ષેત્રોમાં ચૌદ નદીઓ વચમાં વહે છે.

છંદ-તાટક

સાત ક્ષેત્રમેં ચૌદહ નદિયાં મહા નિરંતર બહતી હૈ,
ભરતક્ષેત્રકો ગંગા સિન્ધુ નદી હી શોભિત કરતી હૈ.

ક્ષેત્રહેમવત રોહિત ઔર રોહિતાસ્યા બહતી હૈ,
હરિક્ષેત્રમેં હરિત ઔર હરિકાન્તા સરિતા બહતી હૈ,
અરુવિદેહમેં સીતા સીતોદા કી બહતી હૈ ધારા,
રમ્યકૂમેં નારી નરકાન્તા કા દેખો સુદૃશ્ય પ્યારા.
હિરણ્યવતમેં સુવર્ણકૂલા રુપ્યકૂલાકી બહતી ધાર,
ઐરાવતમેં રક્તા રક્તોદા દોનોં સરિ કી હી ધાર.
પદ્મસરોવરસે નીકલી હૈ ગંગા સિન્ધુ ઔર રોહિત,
મહાપદ્મસે રોહિતાસ્યા ઔર નદી નિકલી સુ હરિત.
તિગિચ્છસે હરિકાન્તા નિકલી હર્ષિત સીતાસરિ બહતી,
કેશરિસે સીતોદા બહતી અરુ નારી સરિતા બહતી.
મહાપુંડરિકસે બહતી નર કાન્તા સુવર્ણકૂલા,
પુંડરિકસે સુરુપ્યકૂલા રક્તા રક્તોદા કૂલા.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
ગૃહ્પિચ્છકી મહાકૃપાસે આત્મજ્ઞાન સંપુષ્ટ કરું. ૨૦.
ૐ હ્રીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૧)

નદીઓનો વહેવાનો ક્રમ.

હયોર્ધયોઃ પૂર્વાઃ પૂર્વગાઃ ૨૧.

અર્થ :- (આ ચૌદ નદીઓ બે ના સમૂહમાં લેવી જોઈએ) હર એક બે ના સમૂહમાંથી પહેલી નદી પૂર્વની તરફ વહે છે. (અને તે દિશામાં સમુદ્રને મળે છે.)

છંદ-વીર

હર સમૂહકી પહિલી સરિતા બહતી હૈ પૂરબકી ઔર
પૂર્વોદયિસે મિલ આકર્ષિત કરતી સબકો અપની ઔર.

પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૨૧.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૨)

શેષ નદીઓના વહેવાનો ક્રમ.

શેષાસ્ત્વપરગાઃ ૨૨.

અર્થ :- બાકી ૨૬ી સાત નદીઓ પશ્ચિમની તરફ જાય છે (અને તે તરફના સમુદ્રમાં મળે છે)

છંદ-તાટંક

શેષ સપ્ત નદિયાં પશ્ચિમકી ઓર પ્રવાહિત હોતી હૈ,
ઉસી ઓર પશ્ચિમ સમુદ્રમેં મિલકર હર્ષિત હોતી હૈ.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન કર્મવ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે આત્મજ્ઞાન સંપુષ્ટ કરું. ૨૨.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૩)

આ ચૌદ મહાનદીઓની સહાયક નદીઓ.

ચતુર્દશનદીસહસ્રપરિવૃતા ગંગાસિન્ધ્વાદ્યો નદઃ ૨૩.

અર્થ :- ગંગા - સિન્ધુ આદિ નદીઓના યુગલ ચૌદ હજાર સહાયક નદીઓથી ઘેરાયેલ છે.

છંદ-વીર

ગંગા સિન્ધુ સહાયક નદિયાં હૈં ચૌદહ હજાર વિખ્યાત,
રોહિત રોહિતાસ્યકી હૈં સહસ્ર અઢાઈસ નદી સુખ્યાત.

હરિત હરિકાન્તાકી હૈં છપ્પન હજાર સરિતા સુપ્રસિદ્ધ,
એક લાખ બારહ હજાર હૈં સીતા સીતોદાસે વિદ્ધ.
નારી નરકાન્તાકી હૈં છપ્પન હજાર સરિતાયેં ખ્યાત,
સુવર્ણ રુપ્યકૂલાકી તો હૈં અઢાઈસ રહસ્ય વિખ્યાત.
રકતા રકતોદા કી સરિ ચૌદહ હજાર સહાયક હૈં,
સબ મિલ ત્રીન લાખ અરુ આઠ સહસ્ર પ્રસિદ્ધ સહાયક હૈ.
ઉત્તરમેં ત્રય દક્ષિણમેં ત્રય ક્ષેત્રોમેં સમાન વિસ્તાર,
સાતોં યુગલક્ષેત્રોમેં ચૌદહ નદિયોંકા વિસ્તાર વિચાર.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૨૩.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૪)

ભરતક્ષેત્રનો વિસ્તાર.

ભરતઃ ષડ્વિંશતિપંચયોજનશત વિસ્તારઃ

ષટ્ ચૈકોનવિંશતિભાગા યોજનસ્ય. ૨૪.

અર્થ :- ભરતક્ષેત્રનો વિસ્તાર પાંચસો છબ્બીસ યોજન અને એક યોજનના ઓગણીસ ભાગોમાંથી ૬ ભાગ અધિક છે.

છંદ-તાટંક

ભરતક્ષેત્ર વિસ્તાર પાંચસો છબ્બીસ યોજનકા જાનો,
એક યોજનકે ઉન્નીસ ભાગોમેં સે છહભાગ અધિક માનો.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાયન કર્મ વ્યાધિયાં નષ્ટ કરું,
ગૃહપિચ્છકી મહાકૃપાસે આત્મજ્ઞાન સંપુષ્ટ કરું. ૨૪.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૫)

આગળના ક્ષેત્ર અને પર્વતોનો વિસ્તાર.

તદ્વિગુણાદિગુણ વિસ્તારા વર્ષઘરવર્ષા વિદેહાન્તાઃ ૨૫.

અર્થ :- વિદેહક્ષેત્ર સુધીના પર્વત અને ક્ષેત્ર ભરતક્ષેત્રથી બમણા બમણા વિસ્તારવાળા છે.

છંદ-વીર

ભરતક્ષેત્રસે દૂને દૂને પર્વત ઔર ક્ષેત્ર વિસ્તાર,
સપ્તમ ક્ષેત્ર વિદેહક્ષેત્ર તલક હે ઈન સબકા હી વિસ્તાર.
હિમવન સૌ યોજન ઉંચા હે ગહરા હે પચ્ચીસ યોજન,
મહાહિમવન દો સૌ યોજન, ગહરા હે પચાસ યોજન.
નિષધ ચારસૌ યોજન ઉંચા ગહરા એક શતક યોજન,
નીલ ચારસૌ યોજન ઉંચા ગહરા એક શતક યોજન.
રુકિમ કુલાચલ દો સૌ યોજન ગહરા હે પચાસ યોજન,
શિખરી સૌ યોજન ઉંચા હે ગહરા હે પચ્ચીસ યોજન.
ઈસી ભાંતિ ક્ષેત્ર ચારોં હેં દૂને દૂને વિદેહ તક,
ફિર રમ્યકસે આઘે-આઘે ક્ષેત્ર ત્રીન ઐરાવત તક.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક મેં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૨૫.
ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૬)

વિદેહક્ષેત્રની આગળના પર્વત અને ક્ષેત્રોનો વિસ્તાર.

ઉત્તરા દક્ષિણતુલ્યાઃ ૨૬.

અર્થ :- વિદેહક્ષેત્રના ઉત્તરના ત્રણ પર્વત અને ત્રણ ક્ષેત્ર દક્ષિણના પર્વત અને ક્ષેત્રોના સમાન વિસ્તારવાળા છે.

છંદ-વીર

ફિર વિદેહસે ઉત્તરકે ત્રીનોં પર્વત અરુ ત્રીનોં ક્ષેત્ર,
દક્ષિણકે પર્વત સમાન હે અરુ સમાન વિસ્તારિત ક્ષેત્ર.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાચન મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
ગૃહ્પિચ્છકી મહાકૃપાસે મેં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૨૬.
ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૭)

ભરત અને ઐરાવતક્ષેત્રમાં કાલચક્રનું પરિવર્તન.

ભરતૈરાવતયોર્વૃદ્ધિદ્વાસૌ ષટ્સમયાભ્યામુત્સર્પિણ્યવસર્પિણીભ્યામ્. ૨૭.

અર્થ :- છ કાળોથી યુક્ત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી દ્વારા ભરત અને ઐરાવત ક્ષેત્રમાં જીવોના અનુભવાદિની વૃદ્ધિ-હાનિ થતી રહે છે.

છંદ-વીર

ભરતૈરાવત ષટ્કાલોંસે કાલ ચક્ર હોતા સમ્પન્ન,
ઉત્સર્પિણી તથા અવસર્પિણી દ્વારા હાનિવૃદ્ધિ ઉત્પન્ન.
હાનિવૃદ્ધિ જીવોંકે અનુભવ આદિકકી હી હોતી હે,
મંદ તીવ્ર યા તીવ્ર મંદ પરિણતિયાં સબકી હોતી હે.
કલ્પકાલ કોડાકોડી સાગર બીસકા હોતા ઈક જાનો,
છહ છહ ભેદ સદા દોનોંકે હોતે હેં યહ પહયાનો.
સુષમા, સુષમા, સુષમા, સુષમા દુઃખમા, દુઃખમા સુખમા જાનો,
દુઃખમાં, દુઃખમાં, દુઃખમાં યે અવસર્પિણી ભેદ છહ પહયાનો.
પ્રથમ ચાર કોડાકોડી દ્વય ત્રીન તૃતીય હે કેવલ દો,
ચૌથા બચાલીસ સહસ વર્ષ કમ એક કરોડ સાગર હે સો.
પંચમ હે ઈક્કીસ સહસ અરુ ષષ્ટમ ભી ઈતના જાનો,

યહી કાલ પરિવર્તન ભરતૈરાવતમેં હોતા હૈ માનો.
મ્લેક્ષખંડ વિજયાર્ધ શ્રેણિ પરિવર્તન રહિત કાલ પ્રત્યેક,
મ્લેક્ષખંડ હૈ પાંચ ઔર હૈ આર્યખંડ તો કેવલ એક.
પા તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા મોક્ષશાસ્ત્રકો કરું નમન,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક મૈં પાઉં સમ્યક્દર્શન. ૨૭.
ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૮)

અન્ય ભૂમિઓની વ્યવસ્થા.

તાભ્યામપરા ભૂમયોઅવસ્થિતાઃ ૨૮.

અર્થ :- ભરત અને ઐરાવત ક્ષેત્રને છોડીને, બીજા ક્ષેત્રોમાં એક જ અવસ્થા રહે છે. તેમાં કાળનું પરિવર્તન થતું નથી.

છંદ-વીર

ભરતૈરાવત ક્ષેત્ર છોડકર પરિવર્તિતના હોતા કાલ,
અન્ય ભૂમિમેં એક અવસ્થા હી રહતી હૈ તીનો કાલ.
પઢૂં પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,
સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૨૮.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૯)

હેમવતક આદિ ક્ષેત્રોમાં આયુ.

એકદ્વિત્રિપલ્યોયમસ્થિતિયો હૈમવતક હારિવર્ષકદેવકુરવકાઃ ૨૯.

અર્થ :- હેમવતક, હારિવર્ષક અને દેવકુરુ (વિદેહક્ષેત્રની અંતર્ગત એક વિશેષ સ્થાન) ના મનુષ્ય, તિર્યંચ કમથી એક પલ્ય, બે પલ્ય અને ત્રણ પલ્યની આયુવાળા હોય છે.

છંદ-વીર

હેમવતક હરિ વર્ષક દેવ કુરુમેં જાનો આયુ પ્રમાણ,
એક પલ્ય દ્વય ત્રીન પલ્ય હૈ મનુજતિર્યંચ આયુ દુઃખ જાન.
મનુજોંકી ઉંચાઈ ઈક અરુદ્વય, ત્રય કોસ બતાયી હૈ,
રંગ નીલ અરુ શુકલ પીત હોતા જડ તન છવિભાયી હૈ.
પઢૂં પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,
સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૨૯.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૦)

હેરણ્યવતક આદિ ક્ષેત્રોમાં આયુ.

તથોત્તરાઃ ૩૦.

અર્થ :- ઉત્તરના ક્ષેત્રમાં રહેવાવાળા મનુષ્ય પણ હેમવતક આદિના મનુષ્યોની સમાન આયુવાળા હોય છે.

છંદ-વીર

હિરણ્યવત રમ્યક ઉત્તર કુરુમેં હૈ વય ઉપરોક્ત પ્રમાણ,
ઈસ પ્રમાણમેં પરિવર્તન હોતા હી નહીં કભી યહમાન.
પઢૂં પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,
સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૦.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૧)

વિદેહક્ષેત્રમાં આયુની વ્યવસ્થા.

વિદેહેષુ સંખ્યેયકાલાઃ ૩૧.

અર્થ :- વિદેહક્ષેત્રોમાં મનુષ્ય અને તિર્યચોની આયુ અસંખ્યાત વર્ષની હોય છે.

છંદ-વીર

પર વિદેહમેં મનુજ તિર્યચ આયુ હોય સંખ્યાતોં વર્ષ,
દેહ પાંચ સૌ ધનુષ, આયુ હૈ એક કોટિ પૂર્વકી વર્ષ.
સત્તર લાખ વર્ષકા હોતા હૈ પૂર્વાંગ એક જાનો,
સત્તર લાખ પૂર્વાંગકા એક પૂર્વ હોતા માનો.
પઢૂં પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,
સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૧.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૨)

ભરતક્ષેત્રનો બીજી રીતે વિસ્તાર.

ભરતસ્ય વિષ્કંભો જમ્બૂદ્વીપસ્ય નવતિશત ભાગઃ ૩૨.

અર્થ :- ભરતક્ષેત્રનો વિસ્તાર જમ્બૂદ્વીપના એકસો નેવુમાં ભાગની બરાબર છે.

છંદ-વીર

ભરતક્ષેત્ર વિસ્તાર એક સૌ નબ્બે ભાગ સુ જમ્બૂદ્વીપ,
ઐરાવતકા ભી ઈતના વિસ્તાર જાનિયે પહિલે દ્વીપ.
જમ્બૂદ્વીપ મધ્યમેં જાનો મેરુ સુદર્શન મહિમાવાન,
ઈસી મેરુ પર તીર્થંકર પ્રભુકા હોતા અભિષેક મહાન.
પઢૂં પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,
સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૨.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૩)

ઘાતકીખંડનું વર્ણન.

દ્વિર્ઘાતકીખંડે. ૩૩.

અર્થ :- ઘાતકી ખંડ નામના બીજા દ્વીપમાં ક્ષેત્ર, કુલાચલ, મેરુ, નદી ઈત્યાદિ સર્વ પદાર્થોની રચના જમ્બૂદ્વીપથી બમણી બમણી છે.

છંદ-વીર

ખંડ ઘાતકી દૂની દૂની રચના જમ્બૂદ્વીપ પ્રમાણ,
સભી અકૃત્રિમ રચના હૈ યહ ઈસમેં લેશ ન શંકા આન.
પૂર્વ દિશામેં વિજયમેરુ હૈ પશ્ચિમ અચલમેરુ પહ્યાન,
જિનશાસન ભૂગોલ જાનકર ઈસ પર કરિયે દેહ શ્રદ્ધાન.
પઢૂં પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,
સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૩.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૪)

પુષ્કરાર્ધ દ્વીપનું વર્ણન.

પુષ્કરાર્દેય. ૩૪.

અર્થ :- પુષ્કરાર્ધ દ્વીપમાં પણ બધી રચના જમ્બૂદ્વીપની રચનાથી બમણી બમણી છે.

છંદ-વીર

પુષ્કરાર્ધમેં દૂની દૂની રચના હૈ ઘાતકી સમાન,
પૂર્વ દિશામેં મંદરગિરિ પશ્ચિમ વિદ્યુન્માલી ગિરિ જાન.
પઢૂં પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,
સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૪.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૫)

મનુષ્યક્ષેત્ર.

પ્રાડ્માનુષોત્તરાન્મનુષ્યાઃ ૩૫.

અર્થ :- માનુષોત્તર પર્વત સુધી અર્થાત્ અઢી દ્વીપમાં જ મનુષ્ય હોય છે. માનુષોત્તર પર્વતથી આગળ ઋદ્ધિધારી મુનિ કે વિદ્યાધર પણ જઈ શકતા નથી.

છંદ-વીર

માનુષોત્તર પર્વત તક હી મનુજક્ષેત્ર હે અતિ વિખ્યાત, ઋદ્ધિધારી યા વિદ્યાધર ભી આગે જાતે નહીં સુખ્યાત. પદ્મ પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન, સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૫.

૧દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૬)

મનુષ્યોના ભેદ.

આર્યા મ્લેચ્છાશ્ચ. ૩૬.

અર્થ :- આર્ય અને મ્લેચ્છના ભેદથી મનુષ્ય બે પ્રકારે છે.

છંદ-વીર

દ્વય હે ભેદ મનુષ્યોંકે તો એક આર્ય અરુ એક મલેક્ષ, ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત અનઋદ્ધિપ્રાપ્ત યે આર્યોંમેં હી હે દો ભેદ. ઋદ્ધિપ્રાપ્ત આર્યોંકે હે વસુભેદ ઈન્હેં ભી પહયાનો, બુદ્ધિ, ક્રિયા, વિક્રિયા, સુતપ બલ ઔષધ રસ વ ક્ષેત્ર જાનો. પરમ તપસ્વી મુનિરાજોંકો હી હોતી હે પ્રાપ્તિ સુઋદ્ધિ, કિન્તુ નહીં પ્રયોગ કરતે હે માત્ર પ્રાપ્ત કરતે શિવસિદ્ધિ.

પદ્મ પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન, સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૬.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૭)

કર્મભૂમિનું વર્ણન.

ભરતૈરાવતવિદેહાઃ કર્મભૂમયોઅન્યત્ર દેવકુરુતરકુરુભ્યઃ ૩૭.

અર્થ :- પાંચ મેરુ સંબંધી પાંચ ભરત, પાંચ ઐરાવત, દેવકુરુ તથા ઉત્તરકુરુ આ બંને છોડીને પાંચ વિદેહ આ પ્રકારે અઢીદ્વીપમાં કાંઈક પંદર કર્મભૂમિઓ છે.

છંદ-વીર

પંચમેરુકે પંચભરત અરુ પંચૈરાવત પંચવિદેહ, યે પંદ્રહ હે કર્મભૂમિયાં ઢાઈ દ્વીપમેં સદા સનેહ. પદ્મ પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન, સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૭.

ૐ દ્વીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજાપ્તાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૮)

મનુષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્ય આયુ.

નૃસ્થિતિ પરાઅવરે ત્રિપલ્યોપમાન્તર્મુહૂર્તઃ ૩૮.

અર્થ :- મનુષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમ અને જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે.

છંદ-વીર

મનુજોંકી ઉત્કૃષ્ટ આયુ હે ત્રીનપલ્ય યહ ભી જાનો, હે જઘન્ય આયુ કેવલ અંતર્મુહૂર્તકી પહયાનો. પદ્મ પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,

સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૮.

ૐ હ્રીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞાતાય હ્રાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૯)

તિર્યયોની આયુસ્થિતિ.

તિર્યગ્યોનિજનાં ચ. ૩૯.

અર્થ :- તિર્યયોની આયુની ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્યસ્થિતિ તેટલી જ (મનુષ્યો જેટલી) છે.

છંદ-વીર

તિર્યયોકી જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ મનુજસમ હી જાનો,
લેકર કે અંતર્મુહૂર્તસે તીન પલ્ય તક હી માનો.
પઢૂં પઢાઉં મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાઉં શ્રદ્ધાન,
સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર સ્વામી ધારું ઉર ચારિત્ર મહાન. ૩૯.

ૐ હ્રીં મધ્યલોક સ્વરૂપ પ્રજ્ઞાતાય હ્રાદશાંગ શ્રુતાન્તર્ગત તત્ત્વાર્થસૂત્ર

તૃતિયોઽધ્યાયાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાર્ધ્ય

છંદ-શાર્દૂલ વિકીડિત

ચૌદહ રાજુ ઉતંગ લોકમેં હી, ભ્રમતા રહા સર્વદા,
નર સુર પશુ પર્યાય નર્ક પાચી, સંસાર ભવ દુઃખ સદા.
આત્માકો જાના અનાત્મા હી, અજ્ઞાન છાયા સદા,
પઢકરકે તત્ત્વાર્થસૂત્ર અખતો દેખૂં નહીં દુઃખ કદા.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,

કર્મોકી, વ્યાધિયાં સર્વ નાશું, હું મોક્ષશિવસૌખ્યમય.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિજ્ઞેક્ષકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાઅર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જય માલા

છંદ-ચોપાઈ

ચહુંગતિ ભ્રમણ મહાદુઃખકાર, અણુ ભર નહીં કભી સુખકાર,
નરક નિગોદાદિક દુઃખખાન, ભ્રમાનાથ મેં બના અજ્ઞાન.
જબ-જબ અવસર મિલા મહાન, ભૂલા નિજ સ્વરૂપ બહુમાન,
પાયે દુઃખ અનંતાનંત, મિથ્યાતમકા હુઆ ન અંત.
યહ સંસાર ઘોર દુઃખરૂપ, પાંચો બંધ હેતુ દુઃખ કૂપ,
અખ તો ઈનકા કરું અભાવ, પ્રાપ્ત કરું મેં આત્મસ્વભાવ.
મોક્ષશાસ્ત્ર પાયા અનમોલ, ઉમાસ્વામિકે પાયે બોલ,
જીવ જગતમેં ભરે અનંત, પુદ્ગલ દ્રવ્ય અનંતાનંત.
ધર્માધર્માકાશ ઈક એક, કાલ અસંખ્ય ગિનો પ્રત્યેક,
મેરા જીવદ્રવ્ય શિવરૂપ, સખસે ઉત્તમ પૃથક્ સ્વરૂપ.
ઈસી તત્ત્વકા આશ્રય લેય, ભવ સમુદ્રમેં તરણીખેય,
પ્રથમ સ્વરૂપાયરણ વિકાસ, મેં પાઉં કેવલ્ય પ્રકાશ.
દર્પણવત સખ લોકાલોક, ઝલકે જિસમેં મેં વહ લોક,
પરમાનંદ સ્વરૂપ વિશુદ્ધ, સહજાનંદી શુદ્ધ પ્રબુદ્ધ,
મુઝમેં શાશ્વત જ્ઞાન અપાર, મુઝમેં કહીં ન ભવકા ભાર.
સખ તત્ત્વોસે મેં હું શ્રેષ્ઠ, રાગ-દ્વેષ-મદ-માયા નેષ્ઠ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહનાન, પાઉંગા નિજપદ નિર્વાણ.
પંચપરાવર્તન દુઃખરૂપ, મેં જ્ઞાયક ચૈતન્ય સ્વરૂપ,
દ્રવ્યક્ષેત્ર પરિવર્તન જાન, કાલભાવ ભવ દુઃખકર માન.

ઈન પાંચોકા કરું અભાવ, જાગે શાશ્વત શુદ્ધ સ્વભાવ,
દર્શનજ્ઞાન ચારિત્ર પ્રસિદ્ધ, વીર્ય શક્તિ સુખ બલ સુપ્રસિદ્ધ.
યે પંચામૃત કર લૂખ પાન, પંચપરાવર્તન કર હાન,
નિરખું અપના આત્મસ્વરૂપ, મેં તો હું ચેતન ચિદ્રૂપ.

છંદ-સવૈયા

મોહ મિથ્યાત્વ અજ્ઞાનકા વિનાશ કરું,
જ્ઞાન જ્યોતિ લેકે સંગ પૂર્ણ ભાન પાઉંગા.
અવિરતિ નાશ કર સકલ પ્રમાદ નાશું,
કષાયોંકે જીતનેકો શુક્લ ધ્યાન ધ્યાઉંગા.
ભવજલ સુખાઉંગા મેં બિના રુકે, યથાખ્યાત,
ચારિત્રસે શ્રેષ્ઠ કૈવલ્ય પ્રગટાઉંગા.
સિદ્ધલોક સિદ્ધશિલા મેરે હી ભીતરમેં હૈ,
ઉરમેં હી સિદ્ધલોક મેં મહાન લાઉંગા.

દોહા

જ્ઞાન સર્વ તત્ત્વાર્થકો ધ્યાઉં અપના ધ્યાન,
જ્ઞાન ભાવ કર જાગૃત, કરું આત્મ કલ્યાણ.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેકકથિત તૃતીય અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ-અર્ધકુંડલી

જ્ઞાન ભાવસે નિરખ લૂં અપને આત્મપ્રદેશ,
લૌકિક સુખકા લોભ તજ પાઉં અપના દેશ.
પાઉંઅપના દેશ હૃદયમેં સમકિત આયે,
શુદ્ધ ભાવના જાગે સમ્યક્ જ્ઞાન સુહાયે.
હો ચારિત્ર દીપસે જ્યોતિત નાથ નિજંતર,
રત્નત્રયકા ફલ પાઉં પ્રભુ બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદ:

પૂજન ક્રમાંક-૪

શ્રી ચતુર્થ અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

છંદ - ગીતિકા

સ્વર્ગકે સુખ મહાદુઃખમય, જ્ઞાન મુઝકો હુઆ પ્રાપ્ત,
એક શાશ્વત આત્મા હૂં, જ્ઞાન દર્શનમયી ખ્યાત.
ભવનવાસી તથા વ્યંતર, જ્યોતિષી સુખ ચાર દિન,
કલ્પ ગ્રૈવેયકતલકકે, સૌખ્ય ભી અતિ અલ્પગિન.
અગર ખોટે ભાવ જાગે, તો તિર્યચ કુગતિ મિલે,
નિગોદોંકી મિલે છાંયા, પગ યહાંસે ના હિલે.
હિલે તો ફિર બને થાવર, યા કિ વિકલેન્દ્રિય પ્રસિદ્ધ,
હો નહીં સકતા કભી ભી, ઈસ જગહસે કભી સિદ્ધ.
ઉમાસ્વામી મહાન ને યહ, જ્ઞાન મુઝકો હૈ દિયા,
મોહ ભ્રમ અજ્ઞાન મેરા, કૃપા કરકે હર લિયા.
આજ મેં પૂજન કરું, તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહાન કી,
વિનયસે વન્દન કરુંગા, આત્માકે જ્ઞાનકી.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહવાનનં.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણમ્.

કેસરિદ્રલકા જલ અતિ શુચિમય, લાઉં અંતર્યામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.
સ્વર્ગ સુખોંકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમે રમ જાઉં. ૧.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જન્મ જરા-મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

રુકિમ શિખરસે ચંદન લાઉં, સુરભિત અંતર્યામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.
સ્વર્ગ સુખોંકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમે રમ જાઉં. ૨.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો સંસાર તાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

હિમવન પર્વત માલાકે યે, અક્ષત અંતર્યામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.
સ્વર્ગ સુખોંકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમે રમ જાઉં. ૩.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અક્ષયપદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

પુષ્પ અનુત્તરસે મૈં લાઉં, અનુત્તરિત અભિરામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.

સ્વર્ગ સુખોંકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમે રમ જાઉં. ૪.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો કામભાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સુચરુ ક્ષીર સાગર રસ નિર્મિત, લાઉં અંતર્યામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.
સ્વર્ગ સુખોંકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમે રમ જાઉં. ૫.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નૈવેદ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

કલ્પદ્રુપ દીપાંગ સુતરસે, દીપક લાઉં નામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.
સ્વર્ગ સુખોંકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમે રમ જાઉં. ૬.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોહાન્ધર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ધૂપ ધર્મમય અચલમેરુ સમ, લાઉં અંતર્યામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.
સ્વર્ગાદિકકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમે રમ જાઉં. ૭.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

કલ્પતરુકે ફલ રસપૂરિત, લાઉં ત્રિભુવન નામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.

સ્વર્ગ સુખોંકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમેં રમ જાઉં. ૮.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
અર્ધ્ય બનાઉં શુદ્ધભાવકે, બોધામૃત પી નામી,
મોહ સ્વયંભૂરમણ ઉદધિકો, પાર કરું હે સ્વામી.
સ્વર્ગાદિકકા લોભ ન જાગે, નિજ વૈભવ નિત ધ્યાઉં,
ઈન્દ્રાદિક પદવી નહિં ચાહું, નિજ પદમેં રમ જાઉં.
ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અર્ધ્યાવલિ

(ચતુર્થ અધ્યાય - ૪૨ સૂત્ર)
દોહા

સ્વર્ગોમેં સાતા બહુત, કિન્તુ અસાતારૂપ,
ઈનકા ભી અબ લોભ તજ, ઓ ચેતન ચિદ્રૂપ.

(૧)

દેવોના ભેદ.

દેવાશ્ચતુર્થિકાયા: ૧.

અર્થ :- દેવ ચાર સમૂહવાળા છે અર્થાત્ દેવોમાં ચાર ભેદ છે. (૧)
ભવનવાસી (૨) વ્યંતર (૩) જ્યોતિષ (૪) વૈમાનિક.

છંદ-ગીતિકા

દેવ ચાર નિકાયકે હેં, શાસ્ત્ર દ્વારા જાન લૂં,
દેવ ગતિ ભી હેં વિનશ્વર, ક્ષણિક હેં પહચાન લૂં.

ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
તત્ત્વનિર્ણય હેતુ મેં, જિનદેવકો વન્દન કરું. ૧.

ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરૂપ નિરૂપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૨)

ભવનત્રિક દેવોમાં લેશ્યાનો વિભાગ.

આદિતસ્ત્રિષુ પીતાંતલેશ્યા: ૨.

અર્થ :- પહેલાના ત્રણ નિકાયોમાં પીત સુધી અર્થાત્ કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત
અને પીત - આ ચાર લેશ્યાઓ હોય છે.

છંદ-ગીતિકા

ભવનવાસી તથા વ્યંતર, જ્યોતિષી ત્રીનોં નિકાય,
કૃષ્ણ લેશ્યા નીલ લેશ્યા, પીતલેશ્યા ત્રય બતાય.
ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
તત્ત્વનિર્ણય હેતુ મેં, જિનદેવકો વન્દન કરું. ૨.

ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરૂપ નિરૂપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

ચાર નિકાયના દેવોના પ્રભેદ.

દશાષ્ટપંચદ્વાદશ વિકલ્પા: કલ્પોપપન્નપર્યતા: ૩.

અર્થ :- કલ્પોપપન્ન (સોળમાં સ્વર્ગ સુધીના દેવ) પર્યંત આ ચાર પ્રકારના
દેવોના ક્રમથી - દસ, આઠ, પાંચ અને બાર ભેદ છે.

છંદ-ગીતિકા

ભવનવાસી દશ તથા હેં, વ્યંતરોકે ભેદ આઠ,
જ્યોતિષી સુર પાંચ હેં અરુ, કલ્પકે બારહ વિરાટ.

ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
તત્ત્વનિર્ણય હેતુ મેં, જિનદેવકો વન્દન કરું. ૩.

ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

ચાર પ્રકારના દેવોના સામાન્ય ભેદ.

ઈન્દ્રસામાનિકત્રાયસ્ત્રિંશપારિષદાત્મરક્ષાલોકપાલાનીક

પ્રકીર્ણકાભિ યોગ્ય કિલ્વિષકાશ્ચૈકશઃ ૪.

અર્થ :- ઉપર કહેલા ચાર પ્રકારના દેવોમાં હર એકના દસ ભેદ છે. (૧)

ઈન્દ્ર (૨) સામાનિક (૩) ત્રાયસ્ત્રિંશ (૪) પારિષદ (૫) આત્મરક્ષ (૬) લોકપાલ
(૭) અનીક (૮) પ્રકીર્ણક (૯) આભિયોગ્ય (૧૦) કિલ્વિષિક.

છંદ-ગીતિકા

સભીમેં હેં ઈન્દ્ર સામાનિક પ્રમુખ તૈંતીસ હે,
પારિષદ હે આત્મરક્ષક, લોકપાલ અનીક હે.
પ્રકીર્ણક હેં આભિયોગ્ય સુ, કિલ્વિષિક કો જાનિયે,
ભેદ ઈસ સામાન્ય દેવોં, કે સભી પહચાનિયે.
ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
સપ્ત તત્ત્વ સ્વરુપ જાનું, આત્મકા ચિંતન કરું. ૪.

ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

વ્યંતર અને જ્યોતિષી દેવોમાં ઈન્દ્ર આદિ ભેદોની વિશેષતા.

ત્રાયસ્ત્રિંશ લોકપાલ વર્જ્યા વ્યન્તરજ્યોતિષ્કાઃ ૫.

અર્થ :- ઉપર જે દસ ભેદ કહ્યા છે તેમાંથી ત્રાયસ્ત્રિંશ અને લોકપાલ આ

ભેદ વ્યંતર અને જ્યોતિષી દેવોમાં નથી હોતા અર્થાત્ તેમનામાં બે ભેદોને છોડીને
બાકીના આઠ ભેદ હોય છે.

છંદ-ગીતિકા

ભવનવાસી વ્યંતરોમેં, ઈન્દ્ર કે હેં દો પ્રકાર,
ઈન્દ્ર ઔર પ્રતીન્દ્ર દોનોં, ઈન્દ્ર શ્રેણીમેં વિચાર.
ભવનવાસી બીસ ઈન્દ્ર અરુ, બીસ માત્ર પ્રતીન્દ્ર હે,
વ્યંતરોમેં સોલહ સોલહ, ઈન્દ્ર ઔર પ્રતીન્દ્ર હે.
પ્રથમ ચારોં કલ્પમેં તો, ચાર કેવલ ઈન્દ્ર હે,
પાંચસે લે બારવેં તક, ચાર કેવલ ઈન્દ્ર હે.
તેરવેંસે સોલવેં તક, ચાર કેવલ ઈન્દ્ર હે,
ઈસ ભાંતિ બારહ ઈન્દ્ર ઔર, પ્રસિદ્ધ બારહ પ્રતીન્દ્ર હે.
જ્યોતિષીમેં ચન્દ્રમા તો, ઈન્દ્ર સૂર્ય પ્રતીન્દ્ર હે,
મનુષ્યોમેં ચક્રવર્તી, નૃપતિ માનવ ઈન્દ્ર હે.
તિર્યંચોમેં સિંહ અષ્ટાપદ સબલ પશુ ઈન્દ્ર હે,
ઈસ ભાંતિ સબ મિલ ઈસ જગતમેં જાનિયે શત ઈન્દ્ર હેં.
ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
તત્ત્વનિર્ણય હેતુ મેં, જિનદેવકો વન્દન કરું. ૫.

ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

દેવોમાં ઈન્દ્રની વ્યવસ્થા.

પૂર્વચોદ્વીન્દ્રાઃ ૬.

અર્થ :- ભવનવાસી અને વ્યંતરોમાં પ્રત્યેક ભેદમાં બે બે ઈન્દ્ર હોય છે.

છંદ-વીર

ભવનવાસી વ્યંતર દેવોંમેં, દો-દો ઈન્દ્ર પ્રતીન્દ્ર પ્રસિદ્ધ,
ભવનવાસી હૈ ચાલીસ તથા વ્યંતર બત્તીસ ત્રિલોકપ્રસિદ્ધ.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકી રચના, ઉમાસ્વામિ હો ગયે અમર,
તત્ત્વસ્વરુપ જગતકો દર્શા, દિયા શાસ્ત્રકા જ્ઞાન પ્રવર. ૬.

ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

દેવોનું કામ-સેવન સંબંધી વર્ણન.

કાચપ્રવીચારા આએશાનાત્. ૭.

અર્થ :- એ શાન સ્વર્ગ સુધીના દેવ (અર્થાત્ ભવનવાસી, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને પહેલા તથા બીજા સ્વર્ગના દેવ) મનુષ્યોની જેમ શરીરથી કામ-સેવન કરે છે.

છંદ-ગીતિકા

ભવનવાસી તથા વ્યંતર, જ્યોતિષી સુર સર્વદા,
સૌધર્મ અરુ ઈશાનકે, સુર કામ પ્રવીચારી મુદા.
મનુષ્યોંકી ભાંતિ કરતે, કામ સેવન વે સદા,
શેષ સ્વર્ગોંમેં ન ઉન સમ, કામસેવન હૈ કદા.
ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
સપ્ત તત્ત્વ સ્વરુપ જાનું, આત્મકા ચિંતન કરું. ૭.

ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

શેષાઃ સ્પર્શરુપશબ્દમનઃ પ્રવીચારાઃ ૮.

અર્થ :- શેષ સ્વર્ગના દેવ, દેવીઓના સ્પર્શથી-રૂપ દેખવાથી-શબ્દ સાંભળવાથી અને મનના વિચારોથી કામ-સેવન કરે છે.

છંદ-ગીતિકા

શેષ સ્વર્ગોંમેં ન સેવન, કામ કા નર સમ કહીં,
સ્પર્શસે યા રુપસે, યા શબ્દસે મનસે સહીં.
ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
તત્ત્વનિર્ણય હેતુ મેં, જિનદેવકો વન્દન કરું. ૮.

ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

પરેક્ષપ્રવીચારાઃ ૯.

અર્થ :- સોળમા સ્વર્ગથી આગળનાદેવો કામ-સેવન રહિત છે. (તેમને કામેચ્છા ઉત્પન્ન જ નથી થતી તો પછી તેમને પ્રતિકારથી શું પ્રયોજન ?)

છંદ-ગીતિકા

નવ ત્રૈવેયક વ અનુદિશિ, નવમ તક નહિ જાનિયે,
પંચ અનુત્તરમેં કભી, પ્રવિચાર નાહીં માનિયે.
ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
તત્ત્વનિર્ણય હેતુ મેં, જિનદેવકો વન્દન કરું. ૯.

ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૦)

ભવનવાસી દેવોના દશ ભેદ.

ભવનવાસિનો અસુરનાગ વિદ્યુત્સુપર્ણાગ્નિવાતસ્તનિતોદધિ

દ્વીપ દિક્કુમારાઃ ૧૦.

અર્થ :- ભવનવાસી દેવોના દસ ભેદ છે. (૧) અસુરકુમાર (૨) નાગકુમાર (૩) વિદ્યુતકુમાર (૪) સુપર્ણકુમાર (૫) અગ્નિકુમાર (૬) વાતકુમાર (૭) સ્તનિતકુમાર (૮) ઉદધિકુમાર (૯) દ્વીપકુમાર અને (૧૦) દિક્કુમાર.

છંદ-ગીતિકા

ભવનવાસી સુરોંકે દસ, ભેદ આગમ હૈ પ્રસિદ્ધ,
અસુર નાગકુમાર વિદ્યુત, અરુ સુપર્ણ મહાપ્રસિદ્ધ.
અગ્નિ વાતકુમાર સ્તનિત, કુમાર ઔર ઉદધિકુમાર,
દ્વીપ ઔર સુદિકકુમાર, સુભેદ હૈ યે દસ પ્રકાર.
ગ્રંથ ઈસ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
તત્ત્વનિર્ણય હેતુ મૈં, જિનદેવકો વન્દન કરું. ૧૦.
ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

વ્યંતરદેવોના આઠ ભેદ.

વ્યન્તરાઃ કિન્નરકિંપુરુષમહોરગગન્ધર્વયક્ષ રાક્ષસ ભૂતપિશાચાઃ ૧૧.

અર્થ :- વ્યંતર દેવોના આઠ ભેદ છે. (૧) કિન્નર (૨) કિંપુરુષ (૩) મહોરગ (૪) ગન્ધર્વ (૫) યક્ષ (૬) રાક્ષસ (૭) ભૂત (૮) પિશાચ.

છંદ-તાટંક

કિન્નર અરુ કિંપુરુષ મહોરગ અરુ ગન્ધર્વ યક્ષ રાક્ષસ,
ભૂત પિશાચ મિલાકર હોતે આઠ ભેદ વ્યંતરકે બસ.
ભવનત્રિકમૈં હોતે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવહી નિત ઉત્પન્ન,
યદિ પુરુષાર્થ જાગ જાયે તો સમકિતસે હોતે સંપન્ન.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૧.

ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

જયોતિષી દેવોના પાંચ ભેદ.

જયોતિષ્કાઃ સૂર્યાચન્દ્રમસૌ ગ્રહનક્ષત્ર પ્રકીર્ણકતારકાશ્ચ. ૧૨.

અર્થ :- જયોતિષીદેવોના પાંચ ભેદ છે. (૧) સૂર્ય (૨) ચન્દ્રમા (૩) ગ્રહ (૪) નક્ષત્ર અને (૫) પ્રકીર્ણક તારા.

છંદ-તાટંક

જયોતિષીદેવોંકે હોતે હૈ પાંચ ભેદ નિશ્ચિત માનો,
સૂર્ય ચંદ્ર ગ્રહ અરુ નક્ષત્ર પ્રકીર્ણક ભેદ સુ પહચાનો.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૨.
ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૩)

જયોતિષી દેવોનું વિશેષ વર્ણન.

મેરુપ્રદક્ષિણા નિત્યગતયો નૃલોકે. ૧૩.

અર્થ :- ઉપર કહેલા જયોતિષી દેવ મેરુપર્વતની પ્રદક્ષિણા કરતાં,
મનુષ્યલોકમાં હંમેશા ગમન કરે છે.

છંદ-તાટંક

દેવ જયોતિષી મેરુ સુગિરિકી હી પ્રદક્ષિણા દેતે હૈં,
ઢાઈ દ્વીપકે મનુજ લોકમૈં સતત સયલ હી રહતે હૈં.
સ્વર્ગોંકે સુખ ક્ષણિક વિનશ્વર ભી ભવભ્રમણ પ્રદાતા હૈં,
ઈનમૈં સુખકા નામ નહીં હૈં યે ભવ દુઃખકે દાતા હૈં.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૩.
ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૪)

તેમનાથી થવાવાળા કાલ વિભાગ.

તત્કૃતઃ કાલવિભાગઃ ૧૪.

અર્થ :- ઘડી, કલાક, દિવસ, રાત ઇત્યાદિ વ્યવહારકાલના વિભાગ છે. તે ગતિશીલ જ્યોતિષીદેવો દ્વારા કરવામાં આવે છે.

છંદ-તારંક

ઈન ગતિશીલ જ્યોતિષી દેવો દ્વારા હોતા કાલવિભાગ,
જો વ્યવહારકાલ કહલાતા ઘંટા ઘડી વિપલ પલ ભાગ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૪.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

બહિરવસ્થિતાઃ ૧૫.

અર્થ :- મનુષ્યલોક (અઢી દ્વીપ) ની બહારના જ્યોતિષી દેવ સ્થિર છે.

છંદ-તારંક

મનુજ લોક કે પરે જ્યોતિષી દેવ સુથિર હી સદા અચલ,
અસંખ્યાત જો દ્વીપ ઉદધિ હૈ અંતિમ તક ફિર કહી ન ચલ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૫.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૬)

વૈમાનિકદેવોનું વર્ણન.

વૈમાનિકાઃ ૧૬.

અર્થ :- હવે વૈમાનિક દેવોનું વર્ણન પ્રારંભ કરે છે.

છંદ-તારંક

અબ વૈમાનિક દેવોંકા વર્ણન કરતા આગમ-અનુસાર,
ઉર્ધ્વલોકમેં જો વિમાનવાસી સુર હૈ સાતા ભંડાર.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૬.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૭)

વૈમાનિકદેવોના ભેદ.

કલ્પોપજ્ઞાઃ કલ્પાતીતાશ્ય. ૧૭.

અર્થ :- વૈમાનિકદેવોના બે ભેદ છે. (૧) કલ્પોપપન્ન અને (૨) કલ્પાતીત.

છંદ-તારંક

એક ભેદ કલ્પોપપન્ન હૈ દૂજા કલ્પાતીત વિચાર,
દોનોં મેં હી જીવ ગયા હૈ અપની ભૂલ ભ્રમા સંસાર.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૭.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૮)

કલ્પોની સ્થિતિનો ક્રમ.

ઉપર્યુપરિ. ૧૮.

અર્થ :- સોળ સ્વર્ગના આઠ યુગલ, નવ ત્રૈવેયક, નવ અનુદિશ અને પાંચ અનુત્તર - આ સર્વ વિમાન ક્રમથી ઉપર ઉપર છે.

છંદ-તાટંક

અષ્ટ યુગલ યુત સોલહ સ્વર્ગોંકે ઉપર નવ ગ્રૈવેયક હૈ,
ઈનકે ઉપર નવ અનુદિશિ હૈ ફિર શુભ પાંચ અનુત્તર હૈ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૮.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૯)

વૈમાનિક દેવોને રહેવાના સ્થાન.

સૌધર્મેશાનસાનત્કુમાર માહેન્દ્ર બ્રહ્મ બ્રહ્મોત્તર લાન્તવકાપિષ્ઠ શુક્રમહાશુક
સતાર સહસ્રારખાનત પ્રાણતયોરારણા ચ્યુતયોર્નવસુ ગ્રૈવેયકેષુ વિજય
યેજયન્ત જયન્તા પરાજિતેષુ સર્વાર્થસિદ્ધો ય. ૧૯.

અર્થ :- સૌધર્મ-ઈશાન, સનત્કુમાર-માહેન્દ્ર, બ્રહ્મ-બ્રહ્મોત્તર, લાંતવ-
કાપિષ્ઠ, શુક્ર-મહાશુક, સતાર-સહસ્રાર - આ છ યુગલોના બાર સ્વર્ગોમાં,
આનત-પ્રાણત એ બે સ્વર્ગોમાં.

આરણ-અચ્યુત એ બે સ્વર્ગોમાં, નવ ગ્રૈવેયક વિમાનોમાં, નવ અનુદિશ
વિમાનોમાં અને વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત તથા સર્વાર્થસિદ્ધિ - આ
પાંચ અનુત્તર વિમાનોમાં વૈમાનિક દેવ રહે છે.

છંદ-વીર

વૈમાનિક દેવોંકે રહને કે સુસ્થાન સુન્દરાકાર,
પ્રથમ સ્વર્ગ સૌધર્મ દ્વિતીય ઈશાન તૃતીય હૈ સનત્કુમાર.
ચૌથા હૈ માહેન્દ્ર પાંચવાં બ્રહ્મ છઠા બ્રહ્મોત્તર નામ,
સપ્તમ લાંતવ અષ્ટમ હૈ કાપિષ્ઠ નવમ હૈ શુક્ર સુનામ.
દસવાં મહાશુક ગ્યારહવાં હૈ શતાર સ્વર્ગ જાનો,
દ્વાદશ સહસ્રાર યુગલ છહ બારહ સ્વર્ગોંકે માનો.

આનત તેરહવાં જાનોં ચૌદહવાં હૈ પ્રાણત સુન્દર,
પંદ્રહવાં આરણ મનહારી સોલહવાં અચ્યુત મનહર.
નવ ગ્રૈવેયક નામ સુદર્શન અરુ અમોઘ, સુપ્રભ સુન્દર,
તથા યશોધર અતિ વિશાલ હૈ સુમન, સૌમનસ પ્રીતિકર.
નવ અનુદિશિકે નામ સુનો અબ હૈ આદિત્ય, અર્ચિ સુન્દર,
અર્ચિમાલી, વૈરોચન ઔર પ્રભાસ, અર્ચિપ્રભ અતિ મનહર.
અર્ચિમધ્ય, અર્ચિરાવર્ત અરુ અર્ચિ વિશિષ્ટ યાન માનો,
ઈનકે વાસી કુછ ભવ અવતારી હોતે હૈ યહ જાનો.
પંચ અનુત્તર કે વિમાન હૈ વિજય, જયંત તથા વિજયંત,
અપરાજિત, સર્વાર્થસિદ્ધિ વાસી હૈ પ્રભુ ભાવી ભગવંત.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૧૯.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૦)

વૈમાનિકદેવોમાં ઉત્તરોત્તર અધિકતા.

સ્થિતિપ્રભાવસુખદ્યુતિ લેશ્યાવિશુદ્ધીન્દ્રિયાવધિ વિષયતો અધિકા: ૨૦.

અર્થ :- આયુ, પ્રભાવ, સુખ, દ્યુતિ, લેશ્યાની વિશુદ્ધિ, ઈન્દ્રિયોનો વિષય
અને અવધિ જ્ઞાનનો વિષય - આ સર્વ ઉપર-ઉપરના વિમાનોમાં (વૈમાનિક દેવોમાં)
અધિક છે.

છંદ-તાટંક

આયુ પ્રભાવ સુખ દ્યુતિ લેશ્યા કી વિશુદ્ધિ ઉપર બઢતી,
ઈન્દ્રિય વિષય અવધિ જ્ઞાનકા વિષય ઉત્તરોત્તર બઢતી.
ઉપર-ઉપરકે વિમાનમેં અધિક-અધિક યહ સબ જાનો,
પુણ્ય બંધકા ફલ હૈ યહ સબ પુણ્યબંધ ભી દુઃખ માનો.

જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૦.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૧)

વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્તરોત્તર હીનતા.

ગતિશરીર પરિગ્રહાભિમાનતો હીના: ૨૧.

અર્થ :- ગતિ, શરીર, પરિગ્રહ અને અભિમાનની અપેક્ષાથી ઉપર-ઉપરના
વૈમાનિકદેવ હીન-હીન હોય છે.

છંદ-વીર

ગતિ શરીર અભિમાન પરિગ્રહ ઉપર-ઉપર હોતે હીન,
ઉત્તરોત્તર હીન અવસ્થા હોતી હૈં યહ લખોં પ્રવીણ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૧.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૨)

વૈમાનિક દેવોમાં લેશ્યાનું વર્ણન.

પીતપદ્મશુકલલેશ્યા દ્વિત્રિશેષુ. ૨૨.

અર્થ :- બે યુગલોમાં પીત, ત્રણ યુગલોમાં પદ્મ અને બાકીના સર્વ વિમાનોમાં
શુકલલેશ્યા હોય છે.

છંદ-વીર

દ્વય યુગલોંમે પીતલેશ્યા ત્રય યુગલોંમે પદ્મ પ્રધાન,
બાકી સભી વિમાનોંમે હૈં શુકલ લેશ્યા મુખ્ય મહાન.

લેશ્યા વિરહિત નિજ સ્વરુપકા ચિન્તન હી હૈં સુખદાયી,
જો લેશ્યાઓંમે ઉલઝે હૈં વે અજ્ઞાની વિષયાયી.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૨.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૩)

કલ્પસંજ્ઞા ક્યાં સુધી છે ?

પ્રાગ્ગ્રૈવેયકેભ્યઃ કલ્પાઃ ૨૩.

અર્થ :- ગ્રૈવેયકોથી પહેલીના સોળ સ્વર્ગોને કલ્પ કહે છે. તેનાથી આગળના
વિમાન કલ્પાતીત છે.

છંદ-તાટંક

ગ્રૈવેકસે પહિલેકે સોલહ સ્વર્ગ કલ્પ કહલાતે હૈં,
ઈનકે સુર તીર્થંકર પાંચોં કલ્યાણમેં આતે હૈં.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૩.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૪)

લોકાન્તિક દેવ.

બ્રહ્મલોકાલયા લૌકાન્તિકાઃ ૨૪.

અર્થ :- જેમનું નિવાસ સ્થાન પાંચમું સ્વર્ગ (બ્રહ્મલોક) છે, તેમને લૌકાન્તિક
દેવ કહે છે.

છંદ-તાટંક

પંચમ બ્રહ્મ લોક અંતિમમેં લૌકાન્તિક સુર રહતે હૈ,
દ્વાદશાંગ ચૌદહ પૂરવ કે ધારી સખ હી હોતે હૈ.
ઈક ભવ અવતારી કેવલ તપ કલ્યાણકમેં જાતે હૈ,
આઠ ભેદ ઈનકે હોતે હૈ, યે દેવર્ષિ કહલાતે હૈ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૪.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૫)

લૌકાન્તિક દેવોના નામ.

સારસ્વતાદિત્યવહનયરુણગર્દતોયતુષિતા વ્યાબાધારિષ્ટાશ્ય. ૨૫.

અર્થ :- લૌકાન્તિક દેવોના આઠ ભેદ છે. (૧) સારસ્વત (૨) આદિત્ય
(૩) વલ્કિ (૪) અરુણ (૫) ગર્દતોય (૬) તુષિત (૭) અવ્યાબાધ અને (૮)
અરિષ્ટ - આ દેવ બ્રહ્મલોકની ઈશાન ઈત્યાદિ આઠ દિશાઓમાં રહે છે.

છંદ-તાટંક

લૌકાન્તિક સુર નામ આઠ હૈ સારસ્વત, આદિત્ય પ્રસિદ્ધ,
બુલ્કિ અરુણ અરુ ગર્દતોય અરુ તુષિત સુ અવ્યાબાધ અરિષ્ટ.
બ્રહ્મલોકકી ઈશાનાદિક આઠ દિશાઓમેં રહતે,
ચાર લાખ અરુ સાત સહસ્ર વસુ શતક બીસ યે સખ હોતે.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૫.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૬)

અનુદિશ અને અનુત્તરવાસી દેવોના અવતારનો નિયમ.

વિજયાદિષુ દ્વિચરમા: ૨૬.

અર્થ :- વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત અને અનુદિશ વિમાનોના
અહમિન્દ્ર દ્વિચરમા હોય છે. અર્થાત્ મનુષ્યના બે જન્મ (ભવ) ધારણ કરીને
અવશ્ય જ મોક્ષ જાય છે. (તે સર્વ જીવો સમ્યગ્દષ્ટિ જ હોય છે.)

છંદ-વીર

વિજયાદિક અહમિન્દ્ર દ્વિચરમા હોકર પાતે મોક્ષ મહાન,
અરુ સર્વાર્થ સિદ્ધિકે સુર તો ઈકભવ અવતારી લો જાન.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૬.

ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૭)

તિર્યચ કોણ છે ?

ઔપપાદિક મનુષ્યેભ્યઃ શેષાસ્તિર્યગ્યોનયઃ ૨૭.

અર્થ :- ઉપપાદ જન્મવાળા (દેવ તથા નારકી) અને મનુષ્યો સિવાય બાકીના
તિર્યચ યોનિવાળા જ છે.

છંદ-તાટંક

દેવ તથા નારકી જીવ ઉપપાદ જન્મવાલે હોતે,
છોડ મનુષ્યોંકો સારે તિર્યચ યોનિવાલે હોતે.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૭.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૮)

ભવનવાસી દેવોની ઉત્કૃષ્ટ આયુનું વર્ણન.

સ્થિતિ સુર નાગ સુપર્ણ દ્વીપ શેષાણાં સાગરોપમ

ત્રિપલ્યોપમાર્દ્દહીન મિતાઃ ૨૮.

અર્થ :- ભવનવાસી દેવોમાં અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુપર્ણકુમાર, દ્વીપકુમાર અને બાકીના કુમારોની આયુ ક્રમથી એક સાગર, ત્રણ પલ્ય, અઢીપલ્ય, બે પલ્ય અને દોઢ પલ્ય છે.

છંદ-તાટંક

ભવનવાસી દેવોમાં અસુરકુમાર આયુ એક સાગર,
નાગકુમાર સુતીન પલ્યકી અરુ સુપર્ણકુમાર ઢાઈસાગર.
દ્વીપકુમાર આદિ બાકી છલકી હે રેઢ પલ્ય ઉત્કૃષ્ટ,
ઈન સબકો મૈં જાનૂં સમજૂ કભી કુભાવ ન કરું નિકૃષ્ટ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૮.

ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૯)

વૈમાનિક દેવોની ઉત્કૃષ્ટ આયુ.

સૌધર્મેશાનયોઃ સાગરોપમેઅધિકે. ૨૯.

અર્થ :- સૌધર્મ અને ઈશાન સ્વર્ગના દેવોનું આયુષ્ય બે સાગરથી કંઈક અધિક છે.

છંદ-તાટંક

વૈમાનિક સૌધર્મ ઓર ઈશાન આયુ દો સાગર હે,
આયુકર્મ આધીન જીવ ભ્રમતા રહતા ભવસાગર હે.

જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૨૯.

ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૦)

સાનત્કુમારમાહેંદ્રયોઃ સપ્તઃ ૩૦.

અર્થ :- સાનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર સ્વર્ગના દેવોનું આયુષ્ય સાત સાગરથી કંઈક અધિક છે.

છંદ-તાટંક

સનત્કુમાર મહેન્દ્ર સ્વર્ગમાં આયુ સાત સાગર અધિક,
બહુત બાર પાચી હે એસી આયુ મનુષ્યોંસે સુઅધિક.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૦.
ૐ દ્વીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૧)

ત્રિસપ્તનયૈકાદશ ત્રયોદસ પંચદશભિરધિકાનિ તુ. ૩૧.

અર્થ :- પૂર્વ સૂત્રમાં કહેલ યુગલોનું આયુષ્ય (સાત સાગર) થી ક્રમપૂર્વક ત્રણ, સાત, નવ, અગિયાર, તેર અને પંદર સાગર અધિક આયુ (તેના પછીના સ્વર્ગોમાં) છે.

છંદ-વીર

બ્રહ્મ બ્રહ્મોત્તર દસ સાગરકી ચૌદહ લાન્તવ ઓર કાષિષ્ઠ,
સોલહ શુક અરુ મહાશુક હે સભી આયુ હેં યે ઉત્કૃષ્ટ.
શતાર સહસ્રારકી અષ્ટાદશ સાગરસે આયુ અધિક,
આણત પ્રાણત બીસ સાગરકી અથવા હે કુછ ઓર અધિક.

આરણ અચ્યુત બાઈસ સાગરસે કુછ અધિક આયુ જાનો,
કલ્પોંમેં દો સે લેકર બાઈસ તક હી સુ આયુ માનો.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મેં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૧.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૨)

કલ્પાતીત દેવોનું આયુષ્ય.

આરણાચ્યુતાદૂર્ધ્વમેકૈકેન નવસુ ગ્રૈવેયકેષુ વિજયાદિષુ સર્વાર્થસિદ્ધો ચ. ૩૨.

અર્થ :- આરણ અને અચ્યુત સ્વર્ગથી ઉપરના નવ ગ્રૈવેયકોમાં, નવ અનુદિશોમાં, વિજય ઈત્યાદિ વિમાનોમાં અને સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનોમાં દેવોનું આયુષ્ય એક એક સાગર અધિક છે.

છંદ-વીર

આરણ અચ્યુત કે ઉપર આગે જો કલ્પાતીત વિમાન,
ઉનકી ભી ઉત્કૃષ્ટ આયુકા કથન કરેં આચાર્ય મહાન.
પહિલે ગ્રૈવેયકમેં તેઈસ દૂજે ગ્રૈવેયકમેં ચૌબીસ,
તીજેમેં પચ્ચીસ સાગર હે ચૌથે ગ્રૈવેયકમેં છબ્બીસ.
પંચમમેં સત્તાઈસ જાનો ષષ્ટમમેં હે અઠ્ઠાઈસ,
સપ્તમમેં ઉનતીસ ઔર અષ્ટમ ગ્રૈવેયકમેં હે તીસ.
નવમેં ગ્રૈવેયકમેં હે ઉત્કૃષ્ટ આયુ સાગર ઈકતીસ,
નવ અનુદિશમેં બત્તીસ સાગર તથા અનુત્તરમેં તેંતીસ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મેં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૨.
ૐ હ્રીં કલ્પતીત દેવાયુ સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ
શ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૩)

સ્વર્ગોનું જઘન્ય આયુ.

અપરા પલ્યોપમધિકમ્. ૩૩.

અર્થ :- સૌધર્મ અને ઈશાન સ્વર્ગમાં જઘન્ય આયુ એક પલ્યથી કંઈક અધિક છે.

છંદ-તાટંક

પ્રથમ દ્વિતીય સ્વર્ગોમેં આયુ હે જઘન્ય ઈક પલસે અધિક,
ચાહે ભી જિતની હો લેકિન નાશવાન હે ન્યૂનાધિક.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મેં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૩.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૪)

પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વા અનંતરા. ૩૪.

અર્થ :- જે પહેલા પહેલાના યુગલોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ છે તે પછી પછીના યુગલોનું જઘન્ય આયુ છે.

છંદ-વીર

પહિલેકે ઉત્કૃષ્ટ આયુ પીછે કી હોતી આયુ જઘન્ય,
જીવ સદા ઈનમેં જાકર ભી પાતા નિત દુઃખ નિજસે અન્ય.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મેં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૪.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૫)

નારકીઓનું જઘન્ય આયુષ્ય.

નારકાણાં ચ દ્વિતીયાદિષુ. ૩૫.

અર્થ :- બીજા આદિ નરકના નારકીઓનું જઘન્ય આયુષ્ય પણ દેવોના જઘન્ય આયુષ્ય સમાન છે. અર્થાત્ જે પહેલા નરકની ઉત્કૃષ્ટ આયુ છે, તે જ બીજા નરકની જઘન્ય આયુ છે. આ પ્રકારે આગળકી નરકોમાં પણ જઘન્ય આયુ જાણવું જોઈએ.

છંદ-વીર

આયુ જઘન્ય નારકી કી ભી દેવોંકે સમ આયુ જઘન્ય,
પર સર્વાર્થસિદ્ધિમેં હોતી કભી ન કોઈ આયુ જઘન્ય.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મેં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૫.
ૐ હ્રીં ઉર્ધ્વલોક સ્વરુપ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૬)

પહેલી નરકનું જઘન્ય આયુષ્ય.

દશ વર્ષ સહસ્ત્રાણિ પ્રથમાયામ્. ૩૬.

અર્થ :- પહેલી નરકના નારકીઓનું જઘન્ય આયુ દસ હજાર વર્ષ છે.
(નારકીઓના ઉત્કૃષ્ટ આયુનું વર્ણન, ત્રીજા અધ્યાયના છઠ્ઠા સૂત્રમાં કર્યું છે.)

છંદ-વીર

નર્ક આયુમેં જો ઉત્કૃષ્ટ વહી હોતી હૈ અપર જઘન્ય,
પ્રથમ નરકકી જઘન્ય આયુ દસ સહસ્ર હૈ વર્ષ અરમ્ય.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મેં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૬.
ૐ હ્રીં જઘન્ય નરકાયુ નિરુપકાય દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૭)

ભવનવાસી દેવોનું જઘન્ય આયુષ્ય.

ભવનેષુ ચ. ૩૭.

અર્થ :- ભવનવાસી દેવોનું પણ જઘન્ય આયુ દસ હજાર વર્ષ છે.

છંદ-તાટંક

ભવનવાસી દેવોંકી આયુ દસ સહસ્ર વર્ષ જાનોં,
યહ જઘન્ય હૈ નાશવાન હૈ, મહા દુઃખદાયી માનો.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મેં કરું પ્રણામ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૭.

ૐ હ્રીં ભવનવાસી દેવસ્ય જઘન્ય આયુ નિરુપકાય
દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૮)

વ્યંતરદેવોનું જઘન્ય આયુષ્ય.

વ્યંતરાણાં ચ. ૩૮.

અર્થ :- વ્યંતરદેવોનું પણ જઘન્ય આયુ દસ હજાર વર્ષ છે.

છંદ-વીર

વ્યંતર દેવોંકી જઘન્ય હૈ દસ હજાર વર્ષકી આયુ,
બઢતી નહીં એક પલભી એસી નિયમ સહિત હૈ આયુ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મેં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૮.

ૐ હ્રીં વ્યંતર દેવસ્ય ઉત્કૃષ્ટ આયુ નિરુપકાય
દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૯)

વ્યંતરદેવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય.

પરા પલ્યોપમમધિકમ્. ૩૯.

અર્થ :- વ્યંતરદેવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય એક પલ્યોપમથી કંઈક અધિક છે.

છંદ-તાટંક

વ્યંતર દેવોંકી ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્લસે આયુ અધિક,
મંદ કષાય ભાવસે મિથ્યાદષ્ટિ જીવ પોતે ધિકાધિક.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૩૯.

ૐ દ્વીં વ્યંતર દેવસ્ય ઉત્કૃષ્ટ આયુ નિરુપકાય
દ્વાદશાંગ શ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૦)

જ્યોતિષી દેવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય.

જ્યોતિષ્કાણં ચ. ૪૦.

અર્થ :- જ્યોતિષી દેવોનું પણ ઉત્કૃષ્ટ આયુ એક પલ્લોપમથી કંઈક અધિક છે.

છંદ-તાટંક

જ્યોતિષ દેવોંકી ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્લસે આયુ અધિક,
નભમેં સદા ભ્રમણ કરતે હૈ સંકલેશ વ્યાધિ પીડિત.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૪૦.

ૐ દ્વીં જ્યોતિષી દેવસ્ય જઘન્ય આયુ નિરુપકાય
દ્વાદશાંગશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૧)

જ્યોતિષી દેવોનું આયુ.

તદષ્ટ ભાગોઅપરા. ૪૧.

અર્થ :- જ્યોતિષી દેવોનું જઘન્ય આયુ એક પલ્લોપમના આઠમા ભાગે છે.

છંદ-વીર

જ્યોતિષ દેવોંકી જઘન્ય હૈ એક પલ્લકા અષ્ટમ ભાગ,
હો ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય કિન્તુ રહતા હૈ ઈનકે મનમેં રાગ.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,

આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૪૧.

ૐ દ્વીં જ્યોતિષી દેવસ્ય જઘન્ય આયુ નિરુપકાય
દ્વાદશાંગશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૨)

લૌકાન્તિક દેવોનું આયુ.

લૌકાન્તિકાનામષ્ટૌ સાગરોપમાણિ સર્વેષામ્. ૪૨.

અર્થ :- સમસ્ત લૌકાન્તિક દેવોનું ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્ય આયુ આઠ સાગર છે.

છંદ-તાટંક

લૌકાન્તિક સુર જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ આયુ આઠ સાગર,
કમતી બઢતી કભી ન હોતી ઈક ભવ અવતારી ભવહર.
જિન આગમ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ભાવ સહિત મૈં કરું પ્રણામ,
આત્મતત્ત્વ શ્રદ્ધાનપૂર્વક નિજકો હી ધ્યાઉં વસુ યામ. ૪૨.

ૐ દ્વીં લૌકાન્તિકદેવસ્ય જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ આયુ નિરુપકાય
દ્વાદશાંગ શ્રુતાન્તર્ગત તત્ત્વાર્થસૂત્ર ચતુર્થોધ્યાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાધ્ય

છંદ-શાર્દૂલ વિકીડિત

પીકર કે સમ્યક્ત્વ નીર નિર્મલ, ભવભ્રાન્તિ પૂરી હરું,
રત્નત્રયકા રથ મહાન પાકર, ઉર કાંતિ પૂરી કરું.
દ્રુતગતિસે કેવલ્ય સૂર્ય પાઉં, ચિર શાન્તિ પૂરી વરું,
જીતું કર્માષ્ટક કુચક સારા, શિવ કાન્તિ મૈં ઉર ધરું.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કર્મોંકી, વ્યાધિયાં સર્વ નાશું, લૂંખ મોક્ષ શિવસૌખ્યમય.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વ જિનેકકથિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાઅર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જય માલા

છંદ-અર્ધ કુન્ડલી

ઉજ્જવલ નિજ રસ નીર લે કરું આત્મ કલ્યાણ,
નિજ સ્વભાવકી શક્તિસે પાઉંગા નિર્વાણ.
પાઉંગા નિર્વાણ શાશ્વત સ્વયં શક્તિસે,
રત્નત્રયકો ધારુંગા મેં પરમ ભક્તિસે.
શુદ્ધ સ્વરૂપાયરણ મિલા મુઝકો મનભાવન,
મુઝકો નિશ્ચય હુઆ આજ પ્રભુ મેં હૂં પાવન.

છંદ-વીર

પ્રભુ અનાદિસે અબ તકકી હે મેરી કથા મહાદુઃખપૂર્ણ,
ઈસકે ક્ષયકા હી ઉપાય મુઝકો બતલા દો પ્રભુ સંપૂર્ણ.
કર્મધૂમ્રસે કંઠ રુંધા પ્રભુ બાર-બાર પ્રાણાન્ત હુઆ,
જીવનદાતા મિલા ન કોઈ મિલી ચતુર્ગતિ ભ્રાન્ત હુઆ.
દેવોં જૈસા તન પાકર ભી નશ્વરતાકા હુઆ ન ભાન,
જબ મંદારમાલ મુરઝાઈ રો-રો કિતને કિયે નિદાન.
ઐસી ગતિસે લાભ અરે ક્યા જિસકા અંત મહા દુઃખમય.
ગ્રૈવેયકકી ગરિમા પાયી વહ ભી રંચ નહીં સુખમય.
સમવશરણ મહિમા ભી દેખી કિન્તુ ન દેખા નિજ ધ્રુવ ચિત્ર,
ગિરા દેવગતિસે અબોધ હો એકેન્દ્રિય હો ગયા વિચિત્ર.
યદિ પુરુષાર્થ જગાતા તો નિશ્ચિત સમ્યક્દર્શન પાતા,
કિન્તુ અસંયમ અગર ન જાતા તો ભી ભવ દુઃખ હી આતા.
ભવનત્રિક પાઈ કુછ સાતા સોલટ સ્વર્ગ બઢી સાતા,
ગ્રૈવેયક અહમિન્દ્ર હુઆ મેં નહીં સમવસૂત ભીત ભાતા.

અનુદિશ ઔર અનુત્તર મૈંને કભી ન મુનિપદ બિન પાયા,
કિન્તુ ભટકતા રહા લોભમેં શાશ્વત ચૈન નહીં આયા.
મહા કઠિન તો મિલા મનુજ ભવ પર નિજ જ્ઞાન નહીં ભાયા,
આજ સુઅવસર મિલા સહજ હી મોક્ષશાસ્ત્ર કર મેં આયા.
ઉમાસ્વામીકે ભાવ સુદર્શન મિલે મુઝે પ્રભુ પહિલીબાર,
સપ્ત તત્ત્વકા જ્ઞાન હો ગયા સમકિત પાયા અપરંપાર.
અબ તો મૈંને પાયી હે પ્રભુ નિશ્ચય સંયમમયી બહાર,
ચિર પ્રમાદ ભી નષ્ટ હો ગયા પંચ મહાવ્રત લીને ધાર.
ચાર કષાય અભાવ કરુંગા પાઉંગા કૈવલ્ય અપાર,
યોગ અભાવ કરુંગા ફિર મેં ગાઉંગા શિવ મંગલ ચાર.
યુના માર્ગ મૈંને યહ પાવન જો જાતા શિવપુર કી ઓર,
આજ મિલા હે જ્ઞાનચંદ્ર જિસકો તરસા હો ચંદ્રચકોર.
અબ ન માર્ગ કંટકાકીર્ણ હે પથ નિર્ભ્રાન્ત મિલા હે આજ,
રત્નત્રયકી તરણીસે હી પાઉંગા મેં સિદ્ધ સમાજ.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરુપક સર્વ જિજ્ઞેક્ષુચિત ચતુર્થ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ અર્ધકુન્ડલી

તીન લોકકે ભ્રમણકા, પાયા દુઃખ અપાર,
નિજ અનુભવ રસ પાન કર, હો જાઉં ભવ પાર.
હો જાઉં ભવ પાર, હૃદયમેં સમકિત આયે,
શુદ્ધ ભાવના જાગે, સમ્યક્ ત્વરિત સુહાયે.
હો ચારિત્ર દીપસે જ્યોતિત, નાથ નિજંતર,
રત્નત્રયકા ફલ પાઉં પ્રભુ, બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદઃ

પૂજન ક્રમાંક-૫

શ્રી પંચમ અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

છંદ - ગીતિકા

અજીવાદિકસે નહીં, સંબંધ મેરા એક પલ,
શાશ્વત દર્શન સ્વરૂપી, જ્ઞાન મુઝમેં હે અમલ.
જડ અચેતન પુદ્ગલોસે, નહીં હે અનુબંધ કુછ,
ધર્મ ઔર અધર્મ નભ યા, કાલસે સંબંધ કુછ.
માત્ર હે સંયોગ ફિર ભી, મેં પૃથક્ હૂં સર્વદા,
નહીં ઈનમેં જ્ઞાન હે, મેં જ્ઞાનધારી હૂં સદા.
જ્ઞાન દાતા ઉમાસ્વામી, કો સદા વન્દન કરું,
ઋષિ દયા પરિપૂર્ણ હો તો, કર્મકે બંધન હરું.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર પ્રસિદ્ધ કી, મેં ભાવસે પૂજન કરું,
શક્તિયાં પ્રગટે અનંતાનંત, એસા શ્રમ કરું.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહવાનનં.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણમ્.

અષ્ટક

છંદ-વીર

પુષ્કરવર સમુદ્ર જલ લાઉં, પ્રાસુક કરકે ચરણ ચઢાય,
જન્મ જરા મૃતુ રોગ નશાઉં, પરમ શાન્તિ પાઉં સુખદાય.

અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૧.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો જન્મ જરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ચંદન લૂં સિદ્ધાર્થ વૃક્ષકા સિદ્ધચક્રે નિત ગુણગાય,
ભવાતાપ સંપૂર્ણ મિટાઉં, પરમ શાન્તિ પાઉં સુખદાય.
અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૨.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

કલ્પવૃક્ષસે અક્ષત લાઉં, શુદ્ધ સૌખ્ય દાતા શિવદાય,
અક્ષયપદ અખંડ પાઉં મેં, પરમશાન્તિ પાઉં સુખદાય.
અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૩.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો અક્ષયપદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ચૈત્યવૃક્ષકે પુષ્પ મનોરમ નેત્ર તૃપ્તિદાયક સુખદાય,
કામબાણકી પીર મિટાઉં, જ્ઞાનોદયિ પાઉં શિવદાય.
અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૪.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો કામબાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અનુભવ રસચરું ચરણ ચઢાઉં, પરમ તૃપ્તિદાયક સુખદાય,
ક્ષુધા વ્યાધિ હર નિજપદ મોક્ષ, અમિત સ્વગુણદાયી શિવદાય.

અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૫.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નૈવેદ્યં નિર્વપામિ.

દીપ જ્યોતિ દીપાંગ કલ્પતરુસે લાઉં નિત ગાય બજાય,
મોહતિમિર નાશું હે સ્વામી ! લૂં સમ્યક્દર્શન શિવદાય.
અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૬.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોહાન્ધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

હિમવન પર્વત ધૂપ મંગાઉં, ધ્યાન અગ્નિ ઉરમેં પ્રગટાય,
અષ્ટકર્મ વિધ્વંસે કરુ મેં, મહામોક્ષ પાઉં સુખદાય.
અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૭.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

નિષધનીલ પર્વતકે તરુફલ રસમય આજ ચઢાઉં આય,
મહા મોક્ષફલ પાઉં સ્વામી, પૂર્ણ શાન્તિ પાઉં સુખદાય.
અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૮.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અર્ધ્ય ચઢાઉં વસુદ્રવ્યોંકા વસુવિધિકર્મ નશાઉં આય,
પદ અનર્ધ્ય અવિલંબ પ્રગટ કર પાઉં સિદ્ધોંકા સમુદાય.

અજીવાદિ જડ પુદ્ગલ જાનું, ધર્મ અધર્મ કાલ આકાશ,
અપના જીવ તત્ત્વ પહચાનું, પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૯.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

(પંચમ અધ્યાય - ૪૨ સૂત્ર)

દોહા

તત્ત્વ અજીવ અનંત હે, ઈન સબકા તજ સંગ,
વીતરાગ વિજ્ઞાન પા, હો જા તૂ નિસ્સંગ.

(૧)

અજીવ તત્ત્વનું વર્ણન

અજીવકાયા ધર્માધર્માકાશ પુદ્ગલાઃ ૧.

અર્થ :- ધર્મદ્રવ્ય, અધર્મદ્રવ્ય, આકાશ અને પુદ્ગલ - આ ચાર અજીવ
તથા બહુપ્રદેશી છે.

છંદ-તાટક

ધર્માધર્માકાશ ઔર પુદ્ગલ યે સબ અજીવ જાનો,
કાયવાન હે બહુપ્રદેશી પુદ્ગલ ઈક પ્રદેશ માનો.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

આ અજીવકાય શું છે ?

દ્રવ્યાણિ. ૨.

અર્થ :- આ ચાર પદાર્થ દ્રવ્ય છે. (દ્રવ્યનું લક્ષણ ૨૯-૩૦-૩૮ સૂત્રમાં આવી ગયું.)

છંદ-તાટંક

દ્રવ્ય ત્રિકાલી યે ચારોં હી ગુણ પર્યાય સહિત જાનો,
તથા જીવ ભી એક દ્રવ્ય હે, જો સ્વાધીનપૂર્ણ માનો.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

દ્રવ્યમાં જીવની ગણતરી.

જીવાશ્ચ. ૩.

અર્થ :- જીવ પણ દ્રવ્ય છે.

છંદ-વીર

તથા જીવ ભી એક દ્રવ્ય હે, જ્ઞાનચેતનાસે પરિપૂર્ણ,
હે સ્વભાવસે જ્ઞાતાદૃષ્ટા ગુણ અનંત ઈસમેં સંપૂર્ણ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

પુદ્ગલ દ્રવ્ય સિવાયના દ્રવ્યોની વિશેષતા.

નિત્યાવસ્થિતાન્યરુપાણિ. ૪.

અર્થ :- ઉપર કહેલા દ્રવ્યોમાંથી ચાર દ્રવ્ય રૂપરહિત, નિત્ય અને અવસ્થિત છે.

છંદ-તાટંક

પુદ્ગલકો તજ સભી અરુપી નિત્ય અવસ્થિત રહતે હે,
દ્રવ્ય નષ્ટ હોતે ન કભી ભી સીમામેં થિર રહતે હે.
સબ અપને હી સ્વચતુષ્ટયમેં સદા વિરાજિત રહતે હે,
પરકા નહીં ચતુષ્ટય ઈનમેં અપને ઘરમેં રહતે હે.
દ્રવ્ય સર્વ હી તો સ્વતંત્ર હે, હે ઈનકી સત્તા સ્વાધીન,
અપનેમેં હી વિલસિત હોતે નહીં કિસી પરકે આધીન.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૪.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

એક પુદ્ગલ દ્રવ્ય જ રૂપીપણું બતાવે છે.

રુપિણ પુદ્ગલાઃ ૫.

અર્થ :- પુદ્ગલ દ્રવ્ય રૂપી અર્થાત્ મૂર્તિક છે.

છંદ-તાટંક

પુદ્ગલ રૂપી દ્રવ્ય જાનિયે સૂક્ષ્મ સ્થૂલ અનેક પ્રકાર,
રંચ અરૂપી હુઆ ન કિંચિત રૂપી હે ઈસકા આકાર.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૫.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

હવે ધર્માદિ દ્રવ્યોની સંખ્યા બતાવે છે.

આ આકાશાદેક દ્રવ્યાણિ. ૬.

અર્થ :- આકાશ પર્યંત એક-એક દ્રવ્ય છે. અર્થાત્ ધર્મદ્રવ્ય, અધર્મદ્રવ્ય

અને આકાશદ્રવ્ય એક એક છે.

છંદ-વીર

અરુ આકાશ દ્રવ્ય એક હે જો અખંડ હે મહિમાવંત,
લોકાલોક સભીમે વિસ્તૃત ધ્રુવ અભેદ હે તથા અનંત.
ધર્મ અધર્મ એક એક હે લોકપ્રમાણ અસંખ્યપ્રદેશ,
ગમન તથા સુસ્થિતિમે હોતા હે નિમિત્ત ઉપચાર વિશેષ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૬.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

હવે તેમનું ગનમરહિતત્ત્વ સિદ્ધ કરે છે.

નિષ્ક્રિયાણિ ચ. ૭.

અર્થ :- અને આ ધર્મદ્રવ્ય, અધર્મદ્રવ્ય અને આકાશ દ્રવ્ય ક્રિયા રહિત છે.
અર્થાત્ તેઓ એક સ્થાનથી બીજા સ્થાનને પ્રાપ્ત થતા નથી.

છંદ-વીર

ગમન રહિત હે નભ નિષ્ક્રિય હે, હે અવગાહન હેતુ પ્રસિદ્ધ,
સબ દ્રવ્યોંકો દેતા હે નભ, અવગાહન યહ ગરિમા સિદ્ધ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૭.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

હવે ધર્મદ્રવ્ય, અધર્મદ્રવ્ય અને એક જીવદ્રવ્યના પ્રદેશોની સંખ્યા બતાવે છે.

અસંખ્યેયાઃ પ્રદેશા ધર્માધર્મેક જીવાનામ્. ૮.

અર્થ :- ધર્મદ્રવ્ય, અધર્મદ્રવ્ય અને એક જીવદ્રવ્યના અસંખ્યાત પ્રદેશ છે.

છંદ-વીર

ધર્મ અધર્મ ઔર જીવકે અસંખ્યાત હે સર્વપ્રદેશ,
ઈન્હે જાનકર હે પ્રભુ મેં અબ જાનૂં અપના શુદ્ધ સ્વદેશ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૮.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

હવે આકાશના પ્રદેશ બતાવે છે.

આકાશસ્થાનન્તાઃ ૯.

અર્થ :- આકાશના અનંત પ્રદેશ છે.

છંદ-વીર

અરુ આકાશ દ્રવ્યકે હે જાનો પ્રદેશ અનંત મહાન,
પ્રાણી લોકપ્રમાણ અસંખ્ય પ્રદેશી સબસે મહિમાવન.
દિશા કોણ ઉપર નીચે યે સબ નભકે વિભાગ જાનો,
મેં અવિનાશી જ્ઞાનમયી હું એક અખંડ દ્રવ્ય માનો.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૯.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૦)

હવે પુદ્ગલના પ્રદેશોની સંખ્યા બતાવે છે.

સંખ્યેયાસંખ્યેયાશ્ચ પુદ્ગલાનામ્. ૧૦.

અર્થ :- પુદ્ગલોના સંખ્યાત, અસંખ્યાત અને અનંતપ્રદેશ છે.

છંદ-વીર

પુદ્ગલકે સંખ્યાત તથા હે અસંખ્યાતરુ અનંત પ્રદેશ,
બન જાતે સ્કંધ ત્વરિત હી ઐસી ઈનમેં શક્તિ વિશેષ.

અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,

શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૦.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

હવે અણુને એક પ્રદેશી બતાવે છે.

નાણો: ૧૧.

અર્થ :- પુદ્ગલ પરમાણુના બે વગેરે પ્રદેશ નથી અર્થાત્ એક પ્રદેશ છે.

છંદ-વીર

પુદ્ગલકા અણુ એક પ્રદેશી યહ હોતા હે અતિ બલવાન,

સભી વર્ગણાઓંમેં મિલકર બતલાતા અપની પહચાન.

અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,

શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૧.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

હવે સમસ્ત દ્રવ્યોના રહેવાનું સ્થાન બતાવે છે.

લોકાકાશેઅવગાહ: ૧૨.

અર્થ :- ઉપરોક્ત સમસ્ત દ્રવ્યોનો અવગાહ (સ્થાન) લોકાકાશમાં છે.

છંદ-વીર

લોકાકાશ સભી દ્રવ્યોંકો દેતા રહતા હે અવકાશ,

ઈસકા યહ ગુણ જગ વિખ્યાતા ઈસસે હી હે પૂર્ણવિકાસ.

અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,

શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૨.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૩)

હવે ધર્મ-અધર્મ દ્રવ્યનું અવગાહન બતાવે છે.

ધર્માધર્મયો: કૃત્સ્ને. ૧૩.

અર્થ :- ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્યનો અવગાહ, તલમાં તેલની જેમ સમસ્ત લોકાકાશમાં છે.

છંદ-વીર

ધર્માધર્મ દ્રવ્ય તેલકી ભાંતિ વ્યાપ્ત હે લોકાકાશ,

દોનોં હી નિમિત્ત હોતે હેં પુદ્ગલ જીવ સદૈવ પ્રકાશ.

અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,

શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૩.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૪)

હવે પુદ્ગલનું અવગાહન બતાવે છે.

એકપ્રદેશાદિષુ ભાજય: પુદ્ગલાનામ્. ૧૪.

અર્થ :- પુદ્ગલ દ્રવ્યનો અવગાહ લોકાકાશના એક પ્રદેશથી લઈને સંખ્યાત અને અસંખ્યાત પ્રદેશ પર્યંત વિભાગ કરવા યોગ્ય છે, જાણવા યોગ્ય છે.

છંદ-તાટંક

પુદ્ગલ પરમાણુ એકપ્રદેશી ખંડ અભાવ સહિત જાનો,

અપના નિજ આત્મા અખંડ હે ઈસકો સર્વોત્તમ માનો.

અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,

શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૪.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

હવે જીવોનું અવગાહન બતાવે છે.

અસંખ્યેયભાગાદિષુ જીવાનામ્. ૧૫.

અર્થ :- જીવોનો અવગાહ લોકાકાશના અસંખ્ય ભાગથી લઈને સંપૂર્ણ લોકક્ષેત્રમાં છે.

છંદ-વીર

જીવોંકા અવગાહ લોકમેં અસંખ્યાતસે લે સંપૂર્ણ,
ગુણ અનંત પ્રત્યેક જીવમેં ઈસીલિયે કહલાતા પૂર્ણ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૫.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૧૬)

જીવનું અવગાહન લોકના અસંખ્યાત ભાગમાં કઈ રીતે છે ?

પ્રદેશ સંહારવિસર્પાભ્યાં પ્રદીપવત્. ૧૬.

અર્થ :- દીપકના પ્રકાશની જેમ પ્રદેશોના સંકોચ અને વિસ્તાર દ્વારા જીવ લોકાકાશના અસંખ્યાત આદિ ભાગોમાં રહે છે.

છંદ-તાટંક

દીપ પ્રકાશ ભાંતિ સંકોચ વિસ્તાર સહિત હી હોતા હે,
લોકાકાશ પ્રદેશ અસંખ્યાત ભાગોંમેં યે હોતા હે.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૬.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૧૭)

હવે, ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્યનો, જીવ અને પુદ્ગલની સાથે વિશેષ સંબંધ બતાવે છે.

ગતિસ્થિત્યુપગ્રહૌ ધર્માધર્મયોરુપકારઃ ૧૭.

અર્થ :- સ્વયં જ ગમન તથા સ્થિતિને પ્રાપ્ત થયેલ જીવ અને પુદ્ગલોને

ગમન તથા સ્થિતિમાં જે સહાયક છે તે, ક્રમથી ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્યનો ઉપકાર છે.

છંદ-તાટંક

સ્વયં ગમન સ્થિતિઓંકો પાયે જીવ તથા પુદ્ગલ એતે,
ઈનકી ગતિ થિતિમેં સહાયતા ધર્મ અધર્મદ્રવ્ય દેતે.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૭.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૧૮)

હવે આકાશ અને બીજા દ્રવ્યોના સાથનો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ બતાવે છે.

આકાશસ્યાવગાહઃ ૧૮.

અર્થ :- બધા દ્રવ્યોને અવકાશ-સ્થાન દેવું, તે આકાશનો ઉપકાર છે.

છંદ-વીર

સબ દ્રવ્યોંકા સદા સર્વદા દેતા આયા નભ અવગાહ,
ઈસકા દ્વાર સદૈવ ખુલા હે સબકો, એસી શક્તિ અથાહ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૮.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
(૧૯)

હવે પુદ્ગલ દ્રવ્યનો જીવની સાથે નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ બતાવે છે.

શરીરવાડ્મનઃ પ્રાણપાનાઃ પુદ્ગલાનામ્. ૧૯.

અર્થ :- શરીર, વચન, મન તથા શ્વાસોચ્છવાસ - આ પુદ્ગલ દ્રવ્યનો ઉપકાર છે. અર્થાત્ શરીરાદિની રચના પુદ્ગલથી જ થાય છે.

છંદ-વીર

ઔદાયિક તન મન વચ શ્વાસોચ્છવાસ યહી પુદ્ગલ ઉપકાર,
શરીરાદિકી રચના પુદ્ગલ દ્વારા હોતી કર્માનુસાર.

અજવાદિકા લક્ષણ જાનો જવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૧૯.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૦)

હવે પુદ્ગલનો જવની સાથે નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ બતાવે છે.

સુખ દુઃખજીવિત મરણોપગ્રહાશય. ૨૦.

અર્થ :- ઈન્દ્રિયજન્ય સુખ-દુઃખ, જીવન-મરણ તે પણ પુદ્ગલનો ઉપકાર છે.

છંદ-વીર

ઈન્દ્રિયજન્ય સભી સુખ દુઃખ અરુ જીવનમરણ પુદ્ગલ ઉપકાર,
યહ નિમિત્ત નૈમિત્તિકકા સંબંધ જાનિયે ભલી પ્રકાર.
અજવાદિકા લક્ષણ જાનો જવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૦.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૧)

જીવનો ઉપકાર.

પરસ્પરોપગ્રહો જીવાનામ્. ૨૧.

અર્થ :- જીવોને પરસ્પરમાં ઉપકાર છે.

છંદ-તાટંક

જીવોંકા ઉપકાર પરસ્પર હોતા હે નિમિત્ત બનકર,
સદા સદાસે હી એસા ઉપકાર હુઆ કરતા સત્વર.
અજવાદિકા લક્ષણ જાનો જવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૧.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૨)

હવે કાલ દ્રવ્યનો ઉપકાર બતાવે છે.

વર્તનાપરિણામક્રિયા: પરત્વાપરત્વે ચ કાલસ્ય. ૨૨.

અર્થ :- વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વ અને અપરત્વ કાલદ્રવ્યનો ઉપકાર છે.

છંદ-વીર

વર્તના તથા પરિણામ ક્રિયા અપરત્વ પરત્વ કાલ ઉપકાર,
કાલ દ્રવ્યકા એસા લક્ષણ ઈસકો જાનો ભલી પ્રકાર.
અજવાદિકા લક્ષણ જાનો જવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૨.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૩)

હવે પુદ્ગલદ્રવ્યનું લક્ષણ કહે છે.

સ્પર્શરસગન્ધવર્ણવન્ત: પુદ્ગલા: ૨૩.

અર્થ :- સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણવાળા પુદ્ગલદ્રવ્ય છે.

છંદ-તાટંક

સ્પર્શ ગંધ રસ વર્ણ જહાં, વહ પુદ્ગલદ્રવ્ય કહાતા હે,
ક્રિયાવતી બલ ભી ઈસકે ભીતર પૂરા લહરાતા હે.
અજવાદિકા લક્ષણ જાનો જવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૩.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૪)

હવે પુદ્ગલની પર્યાય બતાવે છે.

શબ્દ બન્ધસૌદમ્યસ્થૌલ્ય સંસ્થાનભેદ-

તમશ્છાયાતપોદ્યોતવન્તશ્ચ. ૨૪.

અર્થ :- ઉક્ત લક્ષણવાળા પુદ્ગલ, શબ્દ-બંધ-સૂક્ષ્મતા-સ્થૂલતા-સંસ્થાન (આકાર) ભેદ-અંધકાર-છાયા-આતપ અને ઉદ્યોતાદિવાળા હોય છે. અર્થાત્ તે પણ પુદ્ગલની પર્યાયો છે.

છંદ-તાટંક

શબ્દ બન્ધ સૂક્ષ્મ સ્થૂલ સુસ્થાન ભેદ તમ અરુ છાયા,
તપ ઉદ્યોત સભી તો ઈસકી પર્યાયે ઈસકી માયા.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૪.

ૐ હ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૫)

હવે પુદ્ગલના ભેદ બતાવે છે.

અણવઃ સ્કન્ધાશ્ય. ૨૫.

અર્થ :- પુદ્ગલદ્રવ્ય અણુ અને સ્કંધના ભેદથી બે પ્રકારે છે.

છંદ-તાટંક

અણુકી ઉત્પત્તિ ભેદ સહિત હૈ ઈસકો ભલીભાંતિ જાનો,
યહ અનાદિ હૈ યહ અનંત હૈ પરિવર્તિત હોતા માનો.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૫.

ૐ હ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૬)

હવે સ્કંધોની ઉત્પત્તિનું કારણ બતાવે છે.

ભેદસંઘાતેભ્યઃ ઉત્પદ્યન્તે. ૨૬.

અર્થ :- પરમાણુઓના ભેદ (અલગ થવાથી) સંઘાત (મળવાથી) અથવા ભેદ સંઘાત બંનેથી પુદ્ગલ સ્કંધોની ઉત્પત્તિ થાય છે.

છંદ-તાટંક

પુદ્ગલ સ્કંધોકી ઉત્પત્તિ, ભેદ તથા સંઘાત સહિત,
મેં સ્કંધોસે વિરહિત હૂં, ભેદ તથા સંઘાત રહિત.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૬.

ૐ હ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૭)

હવે અણુની ઉત્પત્તિનું કારણ બતાવે છે.

ભેદાદણુઃ ૨૭.

અર્થ :- અણુની ઉત્પત્તિ ભેદથી થાય છે.

છંદ-તાટંક

અણુ તો ભેદ રહિત હૈ પૂરા જ્ઞાની નિશ્ચય કરતે હૈ,
યહ અભેદ હૈ, ભેદ રહિત હૈ, કિંતુ ભેદ કર કહતે હૈ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૭.

ૐ હ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૮)

દેખાવા યોગ્ય સ્થૂલ સ્કંધની ઉત્પત્તિનું કારણ બતાવે છે.

ભેદ સંઘાતાભ્યાં ચાક્ષુષઃ ૨૮.

અર્થ :- ચક્ષુઈન્દ્રિયથી દેખાવાયોગ્ય સ્કંધ, ભેદ અને સંઘાત બંનેના એકત્રરુપ થવાથી ઉત્પન્ન થાય છે, એકલા ભેદથી નહીં.

છંદ-વીર

ચક્ષુઃ ઈન્દ્રિય યોગ્ય સ્કંધ ભેદ તથા સંઘાતોત્પન્ન,
વે હી આંખોસે દિખલાતે જો હોતે પુદ્ગલ ઉત્પન્ન.

અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૮.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૯)

હવે દ્રવ્યોનું સામાન્ય લક્ષણ કહે છે.

સદ્ દ્રવ્યલક્ષણમ્. ૨૯.

અર્થ :- દ્રવ્યનું લક્ષણ સત્ (અસ્તિત્વ) છે.

છંદ-તાટંક

સબ દ્રવ્યોંકા લક્ષણ સત્ હેં મેરા ભી લક્ષણ હે સત્,
નિજ સ્વદ્રવ્યકા લક્ષણ જાનૂં મેં હું સદા શાશ્વત સત્.
જો સત્ હે વહ પૂરા પૂરા સદા સદા હી હે અસહાય,
ઈસસે યહ નિશ્ચય હી જાનૂં પરદ્રવ્યોંકી નહીં સહાય.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૨૯.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૦)

હવે સત્નું લક્ષણ બતાવે છે.

ઉત્પાદવ્યયઘ્રોવ્યયુક્તં સત્. ૩૦.

અર્થ :- જે ઉત્પાદ-વ્યય-ઘ્રોવ્ય સહિત હોય તે સત્ છે.

છંદ-વીર

વ્યય ઉત્પાદ ઘ્રોવ્ય યુત સત્ હે મુઝમેં ભી હે વ્યય-ઉત્પાદ,
સદા ઘ્રોવ્ય હૂં સૌખ્યપૂર્ણ હૂં ગુણ અનંત ધારી અવિવાદ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૦.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૧)

હવે નિત્યનું લક્ષણ કહે છે.

તદ્ભાવાવ્યયં નિત્યમ્. ૩૧.

અર્થ :- તદ્ભાવથી જે અવ્યય છે, નાશ ન થવું, તે નિત્ય છે.

છંદ-વીર

તદ્ભાવોસે જો અવ્યય હે, નાશ ન હોતા વહ હે નિત્ય,
સબકા દ્રવ્ય સ્વભાવ નિત્ય હે, પર્યાયેં હેં સદા અનિત્ય.
દ્રવ્ય સદા ભાવાત્મક રહતા, હોતા ઈસકા નહીં અભાવ,
હે પર્યાય અભાવાત્મક એક સમયકા સત્ સદ્ભાવ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૧.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૨)

એક વસ્તુમાં બે વિરુદ્ધ ધર્મ સિદ્ધ કરવાની રીત બતાવે છે.

અર્પિતાનર્પિસિદ્ધેઃ ૩૨.

અર્થ :- પ્રધાનતા અને ગૌણતાથી પદાર્થોની સિદ્ધિ થાય છે.

છંદ-વીર

અર્પિત ઔર અનર્પિત દોનોં ધર્મ વસ્તુકી કરતે સિદ્ધિ,
પ્રધાન તથા ગૌણતા હોતી તો પદાર્થકી હોતી સિદ્ધિ.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૨.

ૐ દ્વીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૩)

હવે પરમાણુઓમાં બંધ થવાનું કારણ બતાવે છે.

સ્નિગ્ધરુક્ષત્વાદ્ બન્ધઃ ૩૩.

અર્થ :- ચીકણા અને રુક્ષના કારણે, બે-ત્રણ ઈત્યાદિ પરમાણુઓનો બંધ થાય છે.

છંદ-તાટંક

ચિકને રુખે દો યા તીનોંસે પરમાણુ બંધ પાતા,
કેવલ ચિકનેસે યા રુખેસે પરમાણુ ન બંધ પાતા.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૩.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૪)

બંધ ક્યારે થતો નથી ?

ન જઘન્યગુણાનામ્. ૩૪.

અર્થ :- જઘન્ય ગુણસહિત પરમાણુઓનો બંધ નથી થતો.

છંદ-તાટંક

યદિ જઘન્યગુણ હે તો ફિર પરમાણુ ન બંધ કભી હોતા,
ઈસ પુદ્ગલકા અટલ નિયમ હે જો ન કભી ભી ચલ હોતા.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૪.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૫)

બંધ ક્યારે થતો નથી, તેનું વર્ણન કરે છે.

ગુણસામ્યે સદ્શાનામ્. ૩૫.

અર્થ :- ગુણોની સમાનતા હોય ત્યારે સમાન જાતિવાળા પરમાણુની સાથે બંધ થતો નથી. જેમકે બે ગુણવાળા સ્નિગ્ધ પરમાણુનો, બીજા બે ગુણવાળા પરમાણુની સાથે બંધ થતો નથી. અથવા તે જ રીતે સ્નિગ્ધ પરમાણુનો એટલા જ

ગુણવાળા રુક્ષ પરમાણુની સાથે બંધ થતો નથી. “ન” (બંધ થતો નથી) આ શબ્દ આ સૂત્રમાં કહ્યો નથી, પરંતુ ઉપરના સૂત્રમાં કહેવાયેલો ‘ન’ શબ્દ, આ સૂત્રમાં પણ લાગુ થાય છે.

છંદ-તાટંક

ગુણ સામાન્ય અગર હોં તો ફિર બંધ નહીં હો પાતા હે,
વહ પુદ્ગલ પરમાણુ અકેલા માત્ર શુદ્ધ કહલાતા હે.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૫.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૬)

બંધ ક્યારે થાય છે ?

હ્યધિકાદિ ગુણાનાં લુ. ૩૬.

અર્થ :- બે અધિક ગુણ હોય, એ રીતના ગુણવાળાની સાથે જ બન્ધ થાય છે.

છંદ-તાટંક

દો સે અધિક અગર ગુણ હોં તો તભી બંધ હો પાતા હે,
દો સે અધિક ન ગુણ હોં તો ફિર બંધ નહીં હો પાતા હે.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૬.

ૐ દ્વીં અબ્રુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્થ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૭)

બે ગુણ અધિકની સાથે મળવાથી નવી વ્યવસ્થા કેવી હોય છે ?

બન્ધેઅધિકૌ પારિણમિકૌ ચ. ૩૭.

અર્થ :- અને બંધરૂપ અવસ્થામાં અધિક ગુણવાળા પરમાણુઓ જેટલા ગુણ રૂપમાં (થોડા ગુણવાળા પરમાણુઓનું) પરિણમન થાય છે. (આ કથન નિમિત્તનું છે.)

છંદ-તાટંક

કમ ગુણ વાલે ઔર અધિક ગુણવાલોંમેં પરિણમન સદા,
યહ પરિણમન વ્યવસ્થા અપને આપ હુઆ કરતી સુસદા.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૭.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૮)

દ્રવ્યનું બીજું લક્ષણ.

ગુણપર્યાયવત્ દ્રવ્યમ્. ૩૮.

અર્થ :- ગુણ-પર્યાયવાળું દ્રવ્ય છે.

છંદ-તાટંક

ગુણ પર્યાય સહિત હોતા હે વહી દ્રવ્ય કહલાતા હે,
ગુણ પર્યાય રહિત હો તો ફિર દ્રવ્ય નહીં કહલાતા હે.
દ્રવ્ય બિના પર્યાય નહીં હોતી હે, પર્યાય બિના ના દ્રવ્ય,
યહ રહસ્ય હે જિનશાસનકા ઈસે જાનતે જો વે ભવ્ય.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૮.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૯)

કાળ પણ દ્રવ્ય છે.

કાલશ્ય. ૩૯.

અર્થ :- કાળ પણ દ્રવ્ય છે.

છંદ-તાટંક

કાલ દ્રવ્ય ભી દ્રવ્ય કહાતા યહ ભી ગુણપર્યાય સહિત,
કોઈ દ્રવ્ય નહીં હોતા યદિ વહ હો ગુણપર્યાય રહિત.

અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૩૯.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૦)

વ્યવહારકાળનું પ્રમાણ બતાવે છે.

સો અનંત સમય: ૪૦.

અર્થ :- તે કાળદ્રવ્ય અનંત સમયવાળું છે. કાળની પર્યાય, આ સમય છે.
જો કે વર્તમાનકાળ એક સમયમાત્ર જ છે છતાં પણ ભૂત-ભવિષ્યની અપેક્ષાથી
તેના અનંત સમય છે.

છંદ-વીર

એક સમયસે લે આવલિ યા વિપલ તથા પલ ઘડી મુહૂર્ત,
યહ વ્યવહારકાલ પહચાનો આગે ભેદ અસંખ્ય પ્રસૂત.
અજીવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૪૦.

ૐ દ્રીં અજીવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૧)

ગુણનું લક્ષણ.

દ્રવ્યાશ્રયા નિર્ગુણાગુણા: ૪૧.

અર્થ :- જે દ્રવ્યને આશ્રયે હોય અને સ્વયં બીજા ગુણોથી રહિત હોય, તે
ગુણ છે.

છંદ-તાટંક

જિસે દ્રવ્યકા આશ્રય હો અરુ અન્ય ગુણ રહિત હો વહ ગુણ,
અપને અપને ગુણમેં હી રહતે હે અપને અપને ગુણ.
કોઈ ભી ગુણ કભી દૂસરે ગુણકા કાર્ય નહીં કરતા,

અપને મેં હી સહજ વર્તતા કેવલ અપનેમેં રહતા.
અજવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૪૧.

ૐ હ્રીં અજુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૨)

પરિણામનું લક્ષણ.

તદ્ભાવ: પરિણામ: ૪૨.

અર્થ :- જે દ્રવ્યનો સ્વભાવ (નિજભાવ, નિજતત્ત્વ) છે, તે પરિણામ છે.

છંદ-તાટંક

દ્રવ્યોંકા જો હૈ સ્વભાવ વહ હી પરિણામ કહાતા હૈ,
કોઈ ભી પરિણામ દ્રવ્યકે બિના ન હોને પાતા હૈ.
સહજ સ્વભાવી દ્રવ્ય સદા હૈ સહજ સ્વભાવી હૈ પરિણામ,
બિના અપેક્ષા લિયે કિસીકી કરતે સબ અપના પરિણામ.
અજવાદિકા લક્ષણ જાનો જીવોંકા લક્ષણ જાનો,
શ્રેષ્ઠ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પઢ નિજસ્વરૂપકો પહચાનો. ૪૨.

ૐ હ્રીં અજુવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો તત્ત્વાર્થસૂત્રભ્યો

પંચમોઽધ્યાય: અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાધર્મ

છંદ-શાર્દૂલ પિકીડિત

શાશ્વત સૌખ્ય પ્રદાય જ્ઞાન પાઉં, શુદ્ધાત્મકે ધ્યાનસે,
કર્માષ્ટક સંપૂર્ણ ક્ષીણ કર દૂં, જિનરાજ વિજ્ઞાનસે.
કરકે સ્વ-પર વિવેક શક્તિ જાગ્રત, નિજ આત્મચિંતન કરું,
ઉત્તમ બ્રહ્મ સ્વરૂપ શુદ્ધ આતમ, પાઉં અભી જ્ઞાનસે.

કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કર્મોંકી વ્યાધિયાં સર્વ નાશું, લૂં મોક્ષ શિવ સૌખ્યમય.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરુપક સર્વ જિજ્ઞેક્ષકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાઅર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જય માલા

છંદ-વિધાતા

જ્ઞાનકી જ્યોતિકો પાકર, ચલૂંગા નાથ શિવ-પથ પર,
અનંતાનંત ભવ બીતે, અભી તક દુષ્ટ ભવ-પથ પર.
તુમહારી ચરણ રજ પાકર, હુઆ બહુમાન નિજપુરમેં,
તુમહારે માર્ગ પર ચલકર, ઘરુંગા ચરણ શિવપુરમેં.
લિયા સમકિત કા ધ્વજ મૈંને, જ્ઞાન-ધ્વજ દંડ હૈ અનુપમ,
ચિન્હ ચારિત્રકા ઉજ્જવલ, નહીં હૈ પાસ ભવ વિશ્રામ.
ભાવનાયે વિમલ મેરી, સાધના હૈ અમલ મેરી,
આત્મ-અનુભૂતિ હૈ મેરી, ન શિવસુખમેં રહી દેરી.
કષાયે જીતકર આયા, નહીં ડર સપ્તભયસે હૈ,
નિજાનંદી પરમ સુખમય, મુઝે તો પ્રેમ જયસે હૈ.
ગુણસ્થાનોંકો જીતૂંગા, ચૌદવાં શીઘ્ર પાઉંગા,
ઉસે ભી જીતકર સ્વામી, આપકે પાસ આઉંગા.
સિદ્ધપુર પ્રાપ્ત કરનેકી, લગન મેરે હૃદય જાગી,
વિષમતા સર્વ હી મૈંને, સ્વ અનુભવ શક્તિસે ત્યાગી.
અનંતાનંત સુખ મુઝમેં, નહીં હૈ રંચ દુઃખ મુઝમેં,
અનંતાનંત બલ મુઝમેં, અનંતાનંત ગુણ મુઝમેં.
તુમહારે ગીત ગાતે હી, સ્વયંકી પ્રીતિ પાતા હૂં,

વિભાવી ભાવ જય કરકે, રાગસે રીત જાતા હું.
જગતકો હે બહુત વિસ્મય, મુઝે કોઈ ન વિસ્મય હે,
ચિદાનંદ ચિત્સ્વભાવી હું, મેરા તો નામ ચિન્મય હે.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરુપક સર્વ જિજ્ઞેષકથિત પંચમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ-અર્ધ કુન્ડલી

જીવાજીવ પિછાન કર, કરું તત્ત્વકા જ્ઞાન,
આત્મ ધ્યાનકી શક્તિસે પાઉં પદ નિર્વાણ.
પાઉં પદ નિર્વાણ હૃદયમેં સમક્તિ આયે,
શુદ્ધ ભાવના જાગે, સમ્યક્ જ્ઞાન સુહાયે.
હો ચારિત્રદીપસે જ્યોતિત, નાથ નિજંતર,
રત્નત્રયકા ફલ પાઉં, પ્રભુ બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદ:

ભાઈ ! તું પંચમ કાળે ભરતક્ષેત્રે ને ગરીબ ઘરે જન્મ્યો છો
તેથી ‘અમારે આજીવિકા આદિનું શું કરવું’ એમ ન જો ! તું
અત્યારે અને જ્યારે જો ત્યારે સિદ્ધ સમાન જ છો, જે ક્ષેત્રે ને
જે કાળે જ્યારે જો ત્યારે તું સિદ્ધ સમાન જ છો. મુનિરાજને
ખબર નહિ હોય કે બધા જીવો સંસારી છે ? ભાઈ ! સંસારી
અને સિદ્ધ એ તો પર્યાયની અપેક્ષાથી છે. સ્વભાવે તો એ
સંસારી જીવો પણ સિદ્ધ સમાન શુદ્ધ જ છે.

– પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી

પૂજન ક્રમાંક-૬

શ્રી ષષ્ઠમ્ અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

છંદ - વીર

સર્વ યોગ ત્રય નાશ કરું મેં બનું અયોગી હે ભગવાન,
જબ તક યોગ સહિત હું સ્વામી કર્મ નહીં હોંગે અવસાન.
મનકે યોગ મહાવિચિત્ર હે તનકે યોગ સચિત્ર કુરુપ,
વચન યોગકે દેખ ઉપદ્રવ ધ્યાઉં મેં અપના ચિદ્રૂપ.
ઉમાસ્વામિકી પરમકૃપાસે કરું, આત્માકા હી ધ્યાન,
પૂજન કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પાઉં વીતરાગ વિજ્ઞાન.
આત્મધર્મકા સંબલ લેકર ગુરુપ્રસાદસે જીતું રાગ,
પ્રકટ જ્ઞાનધારા કરકે સન્મતિ સંદેશ સુનું પ્રભુ જાગ.
ધીરે-ધીરે કર્મોંકી ધારા સબ ક્ષય કર દૂં ભગવાન,
શિવપથમેં જિતને ભી આસ્ત્રવ મિલેં સર્વ કર દૂં અવસાન.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરુપક સર્વજિજ્ઞેષકથિત ષષ્ઠમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહવાનનં.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરુપક સર્વજિજ્ઞેષકથિત ષષ્ઠમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરુપક સર્વજિજ્ઞેષકથિત ષષ્ઠમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણમ્.

અષ્ટક

છંદ-હરિગીત

શ્રમણ મન સમ નીર લાઉં, પ્રભુ ચરણ આગે ધરુ,
જન્મ મૃત્યુ જરા મિટાઉં, ચતુર્ગતિ પીડા હરું.

આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું,
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૧.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જન્મ જરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રમણ મન સમ સહજ શીતલ, ગંધ પાવન ઉર ધરું,
પૂર્ણ શાન્તિ સ્વરૂપ નિરખું, કર્મકી પીડા હરું.
આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું.
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૨.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રમણ મન અક્ષત સ્વભાવી, કા સદા આદર કરું,
પદ અખંડ અપૂર્વ પાઉં, ઈસ ભવોદધિકો તરું.
આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું,
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૩.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અક્ષયપદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રમણ મન સમ પુષ્પ સુરભિત, પા હૃદય આનંદ ભરું,
કામબાણ વિનાશ કરકે, શીલગુણ ઉરમેં ધરું.
આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું,
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૪.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો કામબાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રમણ મનસમ સુચરુ રસમય, શુદ્ધ અનુભવકે ધરું,
ક્ષુધા-વ્યાધિ પ્રસિદ્ધ નાશું, તૃપ્ત હો શિવસુખ વરું.

આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું,
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૫.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નૈવેદ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રમણ મન સમ જ્યોતિ જગમગ, પા સદા આનંદ કરું,
મોહકી અમરાઈયોંકો, પાટ દૂં શિવસુખ વરું.
આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું,
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૬.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોહાન્ધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રમણ મન સમ ધર્મ ધૂપ ચઢા, પ્રભો આનંદ કરું,
અષ્ટકર્મ અભાવ કરકે, ગુણ અનંત હૃદય ધરું.
આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું,
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૭.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રમણ મન સમ ફલ હૃદય લા, સિદ્ધપુરકા સુખ વરું,
ચાર ગતિ કા કષ્ટ નાશું, સુગતિ પંચમ આદરું.
આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું,
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૮.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રમણ મન સમ ગુણ અનંત, સ્વ અર્ધ્ય અંતરમેં ધરું,
પદ અનર્ધ્ય અપૂર્વ પાઉં, સકલ ભવ રજ પરિહરું.

આસ્ત્રવકે ભાવ નાશું, સહજ સંવર આદરું,
સામ્યભાવ સ્વરૂપ પ્રગટા, શુદ્ધતા હી આચરું. ૮.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિજ્ઞેષકથિત ષષ્ઠ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અર્ધ્ય પદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

(ષષ્ઠમ્ અધ્યાય - ૨૭ સૂત્ર)

દોહા

આસ્ત્રવભાવ વિદાર દે, ચલા જ્ઞાનકી ખંગ,
પુણ્ય-પાપ સબ નષ્ટ કર, શુદ્ધ જ્ઞાન લે સંગ.

છંદ-તારંક

સપ્ત તત્ત્વકી સિદ્ધિપૂર્વક સપ્ત તત્ત્વકી શ્રદ્ધા કર,
સપ્ત તત્ત્વકા જ્ઞાન પ્રયોજન, આત્મ તત્ત્વસે પરિચય કર.

દોહા

અબ ઈસ આસ્ત્રવભાવકો, સુનલો ધ્યાન લગાય,
યે ભવ દુઃખકા સ્ત્રોત હૈ, ક્ષયકા કરો ઉપાય.

(૧)

આ આસ્ત્રવ અધિકાર છે; તેમાં પ્રથમ યોગના ભેદ અને તેનું સ્વરૂપ કહે છે :-

કાયવાડ્મનઃ કર્મયોગઃ ૧.

અર્થ :- શરીર, વચન અને મનના અવલંબનથી આત્માના પ્રદેશોનો સંકલ્પ થવો-તે યોગ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

મન-વચ-કાય ત્રિયોગ યહી તો, આસ્ત્રવ ભવ દુઃખદાયી,
બંધભાવકા મૂલ યહી હૈ, રંચ નહીં સુખદાયી.

જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૧.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરૂપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

હવે આસ્ત્રવનું સ્વરૂપ કહે છે.

સ આસ્ત્રવઃ ૨.

અર્થ :- તે યોગ આસ્ત્રવ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

યહી યોગ આસ્ત્રવ કહલાતા, ભાવ યોગ દુઃખ કારણ,
આત્મ પ્રદેશોમેં કંપનતા, દ્રવ્યયોગ દુઃખદારુણ.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૨.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરૂપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

હવે યોગના નિમિત્તથી આસ્ત્રવના ભેદ બતાવે છે :-

શુભઃ પુણ્યસ્યાશુભઃ પાપસ્ય. ૩.

અર્થ :- શુભયોગ, પુણ્યકર્મના આસ્ત્રવમાં કારણ છે, અને અશુભયોગ પાપકર્મના આસ્ત્રવમાં કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

યોગ નિમિત્તસે આસ્ત્રવકે દો ભેદ બતાતા આગમ,
શુભ પુણ્યાસ્રવ અશુભ પાપ હૈ, દોનોં મોહમયી ભ્રમ.

જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૩.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

હવે આ વાતનો ખુલાસો કરે છે કે આસ્ત્રવ સર્વ સંસારીઓને સમાન ફળનું
કારણ થાય છે કે તેમાં વિશેષતા છે :-

સકષાયકષાયયોઃ સામ્પરાયિકેયપિથયોઃ ૪.

અર્થ :- કષાય સહિત જીવને સંસારના કારણરૂપ કર્મનો આસ્ત્રવ થાય છે
અને કષાય રહિત જીવને સ્થિતિ રહિત કર્મનો આસ્ત્રવ થાય છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

સંસારી જીવોંકો હોતા, સાંપરાયિક આસ્ત્રવ,
જો કષાયસે રહિત ઉન્હેં, હોતા ઈર્યાપથ આસ્ત્રવ.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૪.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

સામ્પરાયિક આસ્ત્રવના ૩૯ ભેદ :-

ઈન્દ્રિયકષાયવ્રત ક્રિયાઃ પંચ ચતુઃ

પંચપંચવિંશતિ સંખ્યાઃ પૂર્વસ્થ ભેદાઃ ૫.

અર્થ :- સ્પર્શન આદિ પાંચ ઈન્દ્રિયો, ક્રોધાદિ ચાર કષાય, હિંસા ઈત્યાદિ
પાંચ અવ્રત અને સમ્યક્ત્વ આદિ પચ્ચીસ (૨૫) પ્રકારની ક્રિયાઓ - આ રીતે
૩૯ ભેદ પહેલા (સામ્પરાયિક) આસ્ત્રવના છે. અર્થાત્ આ સર્વ ભેદો દ્વારા
સામ્પરાયિક આસ્ત્રવ થાય છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

સામ્પરાય આસ્ત્રવકે ભેદ સુ, ઉન્યાલીસ બતાવે,
ઉમાસ્વામિને કૃપા પૂર્વક, હમકો જ્ઞાન કરાવે.
પાંચો ઈન્દ્રિયો ચાર કષાયેં, પાંચોં અવ્રત જાનો,
સમ્યક્ત્વાદિક મિથ્યાત્વાદિક ક્રિયા પચ્ચીસ પિછાનો.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૫.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

આસ્ત્રવમાં વિશેષતા (હીનાધિકતા) નું કારણ :-

તીવ્રમન્દ જ્ઞાતાજ્ઞાતભાવાધિકરણ વીર્યવિશેષેભ્યસ્તદ્વિશેષઃ ૬.

અર્થ :- તીવ્રભાવ, મંદભાવ, જ્ઞાતભાવ, અજ્ઞાતભાવ, અધિકરણ વિશેષ
અને વીર્ય વિશેષથી આસ્ત્રવમાં વિશેષતા હીનાધિકતા થાય છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

તીવ્ર મંદ અરુ જ્ઞાત અજ્ઞાત તથા, અધિકરણ પિછાનો,
વીર્યાદિક વિશેષસે આસ્ત્રવ, હીનાધિક હૈ માનો.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૬.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

હવે અધિકરણના ભેદ બતાવે છે :-

અધિકરણં જીવાજીવાઃ ૭.

અર્થ :- અધિકરણ જીવદ્રવ્ય અને અજીવદ્રવ્ય-એવા બે ભેદ રૂપ છે. એનો

સ્પષ્ટ અર્થ આ છે કે આત્મામાં જે કર્માસ્ત્રવ થાય છે એમાં બે પ્રકારના નિમિત્ત હોય છે. એક જીવ નિમિત્ત અને બીજા અજીવ નિમિત્ત.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

કર્માન્નવમેં જીવ નિમિત્ત હે, ઓર અજીવ નિમિત્ત હે,
યહી અધિકરણ હે જિસમેં યે, ચેતન તો દત્તયિત્ત હે.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૭.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

જીવ અધિકરણના ભેદ.

આદ્યં સરમ્ભસમારમ્ભારમ્ભયોગકૃત કારિતાનુમત

કષાય વિશેષેસ્ત્રિસ્ત્રિશ્ચતુશ્ચૈકશઃ ૮.

અર્થ :- પહેલું અર્થાત્ જીવ અધિકરણ આસ્ત્રવ સંરમ્ભ-સમારમ્ભ-આરમ્ભ, મન-વચન-કાયરૂપ ત્રણ યોગ, કૃત-કારિત-અનુમોદના તથા ક્રોધાદિ ચાર કષાયોની વિશેષતાથી ૩X૩X૩X૪ = ૧૦૮ ભેદરૂપ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

જીવ અધિકરણ ભેદ એક સૌ આઠ જાનલો ભાઈ,
સમરંભ સમારંભ મન વચ તન તીનોં યોગ બુરાઈ.
કૃત કારિત અનુમોદન અરુ ક્રોધાદિક ચાર કષાયેં,
યે ત્રય ત્રય ત્રય ચાર ગુણોં તો ઈકશત વસુ હો જાયે.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૮.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

અજીવાધિકરણ આસ્ત્રવના ભેદ બતાવે છે :-

નિર્વર્તના નિક્ષેપ સંયોગ નિસર્ગાઃ

દ્વિયતુર્ધ્વિ ત્રિભેદાઃ પરમ્. ૯.

અર્થ :- બીજો અજીવાધિકરણ આસ્ત્રવ, બે પ્રકારની નિર્વર્તના, ચાર પ્રકારના નિક્ષેપ, બે પ્રકારના સંયોગ અને ત્રણ પ્રકારના નિસર્ગ - એમ કુલ ૧૧ ભેદરૂપ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

અબ અજીવ અધિકરણ ભેદ હેં, ગ્યારહ ઈનકો જાનો,
નિર્વર્તના દો નિક્ષેપ ચારોં, દો સંયોગ પિછાનો.
તીન પ્રકાર નિસર્ગ મિલાઓ, યે કુલ ગ્યારહ માનો,
જીવ અભેદ અખંડ અનંતાનંત ગુણમયી જાનો.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૯.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૦)

જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણના આસ્ત્રવનું કારણ.

તત્ત્વદોષનિહ્વમાત્સર્યાન્તરાયાસાદનોપધાતા જ્ઞાનદર્શનાવરણયોઃ ૧૦.

અર્થ :- જ્ઞાન અને દર્શનના સંબંધમાં કરવામાં આવેલ પ્રદોષ, નિહ્વ, માત્સર્ય, અન્તરાય, આસાદન અને ઉપધાત - તે જ્ઞાનાવરણ તથા દર્શનાવરણ કર્માન્નવના કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

અબ વિશેષ આસ્ત્રવકે કારણ, આઠોં કર્મ પિછાનો,
જ્ઞાનાવરણી દર્શન આવરણી, કે કારણ જાનો.

પ્રદોષ નિન્હવ માત્સર્ય અરુ અંતરાય આસ્ત્રદન,
ઉપધાતાદિક ભેદ અનેકો, હે કર્માસ્રવ કારણ.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પાવન મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૧૦.

ૐ દ્વીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

અસાતાવેદનીયના આસ્ત્રવનું કારણ :-

દુઃખ શોક તાપાકન્દન વધ પરિદેવનાન્યાત્મ

પરોભય સ્થાનાન્યસદ્દેધસ્ય. ૧૧.

અર્થ :- પોતામાં, પરમાં અને બંનેના વિષયમાં સ્થિત દુઃખ, શોક, તાપ,
આકન્દન, વધ અને પરિદેવન - તે અસાતાવેદનીય કર્મના આસ્ત્રવના કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

તથા અસાતા વેદનીય કે, આસ્ત્રવ કારણ જાનો,
દુઃખ શોક તાપાકન્દન વધ, પરિદેવ ઈન્હેં પહિયાનો.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૧૧.

ૐ દ્વીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

સાતા વેદનીયના આસ્ત્રવના કારણ :-

ભૂતપ્રત્યનુષકમ્પાદાન સરાગ સંયમાદિ યોગઃ

ક્ષાન્તિઃ શૌચમિતિ સદ્દેધસ્ય. ૧૨.

અર્થ :- પ્રાણીઓ પ્રત્યે તથા વ્રતધારીઓ પ્રત્યે, અનુકંપા-દયા-દાન-સરાગ

સંયમાદિના યોગ, ક્ષમા અને શૌચ-અર્હન્ત ભક્તિ-વગેરે સાતા વેદનીય કર્મના
આસ્ત્રવના કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

સાતા વેદનીય કર્માસ્રવકા, કારણ ભી પહયાનો,
ચહુંગતિ પ્રાણી વ્રતીજનોં પર, અનુકંપા ઉર આનો.
દયા દાન સંયમ સરાગ હો, યોગ ક્ષમા હો શુચિતા,
અર્હત્ ભક્તિ હૃદયમેં હોવેં, ઉરમેં હોવે સમતા.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૧૨.

ૐ દ્વીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૩)

હવે અનંત સંસારના કારણભૂત દર્શનમોહના આસ્ત્રવનું કારણ કહે છે :-

કેવલિશ્રુત સંઘધર્મદેવાવર્ણવાદો દર્શનમોહસ્ય. ૧૩.

અર્થ :- કેવલી, શ્રુત, સંઘ, ધર્મ અને દેવનો અવર્ણવાદ કરવો - તે
દર્શનમોહનીય કર્મના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

દર્શન મોહાસ્રવકો જાનો, જો અનંત દુઃખદાયી,
કેવલિ શ્રુત સંઘ ધર્મ દેવકા, અવર્ણવાદ દુઃખદાયી.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૧૩.

ૐ દ્વીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૪)

હવે ચારિત્ર મોહનીયના આસ્ત્રવનું કારણ બતાવે છે :-

કષાયોદયાતીવ્રપરિણામશ્ચારિત્ર મોહસ્ય. ૧૪.

અર્થ :- કષાયના ઉદયથી તીવ્ર પરિણામ થવા, તે ચારિત્ર મોહનીયના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

કષાયોદયમેં તીવ્ર પરિણામોં મેં, મત બહના ભાઈ,
યે કારણ હે ચરિત્ર મોહ, આસ્ત્રવકે અતિ દુઃખદાયી.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૧૪.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

નરકાયુના આસ્ત્રવનું કારણ :-

બ્રહ્મારમ્ભપરિગ્રહત્વં નારકાસ્યાયુષઃ ૧૫.

અર્થ :- ઘણો આરંભ અને ઘણો પરિગ્રહ હોવો, તે નરકાયુના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

કર્માસ્ત્રવ અબ ચાર આયુકે, એક એક કર જાનો,
બહુ આરંભ અરુ બહુત પરિગ્રહ, નરક આયુકા માનો.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૧૫.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૬)

હવે તિર્યચ આયુના આસ્ત્રવનું કારણ બતાવે છે.

માયા તૈર્યગ્યોનશ્ચઃ ૧૬.

અર્થ :- માયા, છલ, કપટ તિર્યચ આયુના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

માયા છલ અરુ કપટ આદિ હેં, તિર્યચ આયુકે કારણ,
ઈનસે જીવ ન બચ પાયે તો, પાતા ભવ દુઃખ દારુણ.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૧૬.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૭)

હવે મનુષ્ય આયુના આસ્ત્રવનું કારણ બતાવે છે.

અત્પારમ્ભપરિગ્રહત્વં માનુષસ્ય. ૧૭.

અર્થ :- થોડો આરંભ અને થોડા પરિગ્રહપણું, તે મનુષ્ય આયુના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

અત્પ પરિગ્રહ અત્પારંભી, મનુજ આયુકા કારણ,
નર ભવમેં પુરુષાર્થ કરે તો, હોતા ભવદધિ તારણ.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હે,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હે. ૧૭.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૮)

મનુષ્ય આયુના આસ્ત્રવનું કારણ (ચાલુ છે) :-

સ્વભાવમાર્દવં ચ. ૧૮.

અર્થ :- સ્વભાવથી જ સરલ પરિણામ હોવા તે પણ મનુષ્ય આયુના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

સરલ સ્વભાવ પરિણામ તો હોતે મનુજ આયુ કે કારણ,
ઈન પરિણામોંસે હોતા હૈ, સમુચિત નર ભવ ધારણ.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૧૮.

**ૐ દ્વીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રોભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૧૯)

હવે સર્વ આયુઓના આસ્ત્રવનું કારણ બતાવે છે :-

નિઃશીલવ્રતત્ત્વં ચ સર્વેષામ્. ૧૯.

અર્થ :- શીલ અને વ્રતનો જે અભાવ છે, તે પણ બધા પ્રકારના આયુના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

શીલ ઔર વ્રતકા અભાવ ભી, સભી આયુકા કારણ,
ભોગ ભૂમિ કે જીવ સભી હી, કરતે સુરગતિ ધારણ.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૧૯.

**ૐ દ્વીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રોભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૦)

હવે દેવ આયુના આસ્ત્રવનું કારણ બતાવે છે :-

સરાગ સંયમ સંયમા સંયમાકામ નિર્જરાબાલતપાંસિ દૈવસ્ય. ૨૦.

અર્થ :- સરાગ સંયમ, સંયમાસંયમ, અકામનિર્જરા અને બાલતપ આ દેવાયુના આસ્ત્રવના કારણ છે.

છંદ-સાર (જોગીરાસા)

દેવ આયુકે આસ્ત્રવ કારણ, ઈનકો ભી પહચાનો,
દેવ આયુ ભી ભવ દુઃખદાયી, યહ ભી ઉરમેં આનો.
સરાગ સંયમ, સંયમાસંયમ, અકામ નિર્જરા જાનો,
તથા બાલ તપ શુભ પરિણામ, ઈનકો ભી પહચાનો.
જ્ઞાનાંજનકી એક શલાકા, શાશ્વત સુખ દેતી હૈ,
યહ તત્ત્વાર્થસૂત્રકી મહિમા, ભવ દુઃખ હર લેતી હૈ. ૨૦.

**ૐ દ્વીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રોભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૧)

દેવાયુના આસ્ત્રવનું કારણ :-

સમ્યક્ત્વં ચ. ૨૧.

અર્થ :- સમ્યગ્દર્શન પણ દેવાયુના આસ્ત્રવનું કારણ છે અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શનની સાથે રહેલો જે રાગ છે, તે પણ દેવાયુના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-વીર

હૈ સમ્યક્ત્વ ન દેવ આયુકા કારણ પર આતા આરોપ,
સમકિત કે સંગ જો શુભરાગ વહી હૈ સુર હોને કા યોગ.
આસ્ત્રવ રંચ નહીં સુખદાયી ભવસાગર દુઃખકા હૈ મૂલ,
ઈસસે બચનેકા ઉપાય હૈ હોજા શુદ્ધાત્મ અનુકૂલ. ૨૧.

**ૐ દ્વીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રોભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૨)

અશુભનામકર્મના આસ્ત્રવના કારણ :-

યોગવક્તા વિસમ્વાદનં ચાશુભસ્ય નામ્નઃ ૨૨.

અર્થ :- યોગમાં કુટિલતા અને વિસંવાદન અર્થાત્ અન્યથા પ્રવર્તન અશુભ નામકર્મના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-વીર

યોગોંકી વક્તા તથા યહ વિસંવાદ અશુભાસ્રવ જાન,
યે કારણ હૈ અશુભ આસ્ત્રવકે ઈનકો અબ લો પહયાન.
આસ્ત્રવ રંચ નહીં સુખદાયી ભવસાગર દુઃખકા હૈ મૂલ,
ઈસસે બચનેકા ઉપાય હૈ હોજા શુદ્ધાત્મ અનુકૂલ. ૨૨.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત

તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૩)

શુભનામ કર્મના આસ્ત્રવનું કારણ :-

તદ્વિપરીતં શુભસ્ય. ૨૩.

અર્થ :- તેનાથી અર્થાત્ અશુભ નામકર્મના આસ્ત્રવના જે કારણ કહ્યા તેનાથી વિપરીત ભાવ, શુભ નામકર્મના આસ્ત્રવના કારણ છે.

છંદ-વીર

યોગોંકા સીધાપન અરુ હૈ વિસંવાદસે રહિત વિચાર,
શુભ આસ્ત્રવકે કારણ હૈં યે કભી ન હોને દેતે પાર.
આસ્ત્રવ રંચ નહીં સુખદાયી ભવસાગર દુઃખકા હૈ મૂલ,
ઈસસે બચનેકા ઉપાય હૈ હોજા શુદ્ધાત્મ અનુકૂલ. ૨૩.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત

તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૪)

હવે તીર્થંકર નામકર્મના આસ્ત્રવના કારણ બતાવે છે :-

**દર્શનવિશુદ્ધિર્વિનય સમ્પન્નતા શીલવ્રતોષ્ઠનતીચારો અભીક્ષણ જ્ઞાનોપયોગ
સંવેગો શક્તિસ્ત્યાગ તપસી સાધુ સમાધિર્વૈયાવૃત્યકરણ મર્હદાચાર્ય
બહુશ્રુત પ્રવચન ભક્તિરાવશ્યકા પરિહાણિમાર્ગ પ્રભાવના પ્રવચન**

વત્સલત્વમિતિ તીર્થંકરત્વસ્ય. ૨૪.

અર્થ :- (૧) દર્શનવિશુદ્ધિ (૨) વિનયસમ્પન્નતા (૩) શીલ અને વ્રતોમાં અનતિચાર અર્થાત્ અતિચાર ન હોવો (૪) નિરંતર જ્ઞાનપયોગ (૫) સંવેગ અર્થાત્ સંસારથી ભયભીત થવું (૬-૭) શક્તિ અનુસાર ત્યાગ તથા તપ કરવું (૮) સાધુસમાધિ (૯) વૈયાવૃત્ય કરવી (૧૦-૧૩) અર્હત્-આચાર્ય-બહુશ્રુત (ઉપાધ્યાય) અને પ્રવચન (શાસ્ત્ર) પ્રત્યે ભક્તિ કરવી (૧૪) આવશ્યકમાં હાનિ ન કરવી (૧૫) માર્ગપ્રભાવના (૧૬) પ્રવચન-વાત્સલ્ય - આ સોળ ભાવના તીર્થંકર નામકર્મના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-તાટક

અબ તીર્થંકર નામકર્મકે આસ્ત્રવકે કારણ જાનો,
સોલહ કારણ ભવ્ય ભાવના હી સમર્થ હોતી માનો.
સમ્યક્દર્શનકી વિશુદ્ધિ હી દર્શવિશુદ્ધિ કહાતી હૈ,
વિનયભાવ પરિપૂર્ણ વિનય સમ્પન્નભાવ કહલાતી હૈ.
શીલવ્રતોમેં અનતિચાર ભાવના શ્રેષ્ઠ કહલાતી હૈ,
હો અભીક્ષણ જ્ઞાનોપયોગ ભાવનાજ્ઞાનમય ભાતી હૈ.
રુચિ સંસાર આદિસે હટના યહ સંવેગ કહાતા હૈ,
યથાશક્તિ હો ત્યાગ જ્ઞાનમય યહ મહાનતા લીતા હૈ.
સાધુ સમાધિ ભાવના ઉરમેં અતિ નિર્મલતા લાતી હૈ,
વૈયાવૃત્ય ભાવના મુનિ સેવામેં શીષ ઝુકાતી હૈ.

અર્હદ અરુ આચાર્ય ભક્તિ શુચિતા જીવનમેં લાતી હે,
બહુશ્રુત પ્રવચન ભક્તિભાવના મુક્તિમાર્ગ દર્શાતી હે.
અપરિહાણિ આવશ્યક ભાવોંકો ન હાનિ પહુંચાતી હે,
ધર્મ માર્ગકી પ્રભાવના સર્વોત્કૃષ્ટ ફલ લાતી હે.
પ્રવચન વત્સલ ભવ્ય ભાવના સાધર્મી પ્રતિ આતી હે,
યે ષોડશ ભાવના તીર્થકર પદ પ્રદ કહલાતી હે.
પૂર્વ ભવોંમેં પ્રકૃતિ તીર્થકર હો, હોતે પાંચો કલ્યાણ,
વર્તમાનભવમેં હોં તો હોં તીન યા કિ દો હી કલ્યાણ.
સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવકો હી ઉત્કૃષ્ટ ભાવસે બંધ જાતી,
જિનકે ઉરમેં ઈસકી ઈચ્છા ઉનકો કભી ન બંધ પાતી.
કિતના ભી પુરુષાર્થ કરે બંધતી ના મિથ્યાદૃષ્ટિકો,
પુણ્યભાવ ભી આદરણીય નહીં હે સમ્યક્દૃષ્ટિ કો.
તીર્થકરકે ચરણ પખારું, ભવ્ય ભાવનાયેં ભાઉં,
તીર્થકર પદસે મુઝકો ક્યા મેં તો સિદ્ધ સ્વપદ પાઉં.
આસ્ત્રવ રંચ નહીં સુખદાયી ભવસાગર દુઃખકા હે મૂલ,
ઈસસે બચનેકા ઉપાય હે હોજા શુદ્ધાત્મ અનુકૂલ. ૨૪.

**ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૫)

હવે ગોત્રકર્મના આસ્ત્રવનું કારણ કહે છે :- નીચ ગોત્રના આસ્ત્રવનું કારણ.

પરાત્મનિન્દાપ્રશંસે સદ્સદ્ગુણોચ્છાદનોહ્લાવને ચ નીચૈર્ગોત્રસ્ય. ૨૫.

અર્થ :- બીજાની નિંદા તથા પોતાની પ્રશંસા કરવી તથા પ્રગટ ગુણોને છૂપાવવા અને અપ્રગટ ગુણોને પ્રસિદ્ધ કરવા-તે નીચ ગોત્રકર્મના આસ્ત્રવના કારણ છે.

છંદ-તાટંક

પર નિન્દા અરુ આત્મપ્રશંસા દૂજોંકે સદ્ગુણ ઢકના,
નીચ ગોત્ર આસ્ત્રવકા કારણ ઉર મદ મતભાવ રખના.
અશુભ આસ્ત્રવ પહિલે જીતૂં ફિર શુભ આસ્ત્રવ કરું વિનાશ,
દોનોં આસ્ત્રવકા અભાવ કર પાઉંગા કેવલ્ય પ્રકાશ. ૨૫.

**ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૬)

ઉચ્ચ ગોત્ર કર્મના આસ્ત્રવનું કારણ.

તદ્વિપર્યયો નીચૈર્વૃત્યનુત્સેકો ચોત્તરસ્ય. ૨૬.

અર્થ :- તે નીચ ગોત્રકર્મના આસ્ત્રવના કારણોથી વિપરીત અર્થાત્ પરપ્રશંસા, આત્મનિંદા ઈત્યાદિ તથા નમ્ર વૃત્તિ હોવી તથા મદનો અભાવ-તે બીજું ગોત્રકર્મ અર્થાત્ ઉચ્ચ ગોત્રકર્મના આસ્ત્રવના કારણ છે.

છંદ-તાટંક

અપની નિન્દા તથા પ્રશંસા પરકી કરના શુભ આસ્ત્રવ,
ઉચ્ચગોત્ર બંધતા ઈસસે ઉચ્ચ ગોત્ર મિલતા ભવભવ.
અશુભ આસ્ત્રવ પહિલે જીતૂં ફિર શુભ આસ્ત્રવ કરું વિનાશ,
દોનોં આસ્ત્રવકા અભાવ કર પાઉંગા કેવલ્ય પ્રકાશ. ૨૬.

**ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૭)

અંતરાયકર્મના આસ્ત્રવનું કારણ.

વિઘ્નકરણમન્તરાયસ્ય. ૨૭.

અર્થ :- દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ તથા વીર્યમાં વિઘ્ન કરવું, તે અંતરાય

કર્મના આસ્ત્રવનું કારણ છે.

છંદ-તાટંક

પરજીવોંકો વિઘ્ન ડાલના અંતરાયકા આસ્ત્રવ હે,
ઈસકે કારણ ઉદય કાલમેં હોતા અંતરાય સબ હે.
અશુભ આસ્ત્રવ પહિલે જીતું ફિર શુભ આસ્ત્રવ કરું વિનાશ,
દોનોં આસ્ત્રવકા અભાવ કર પાઉંગા કેવલ્ય પ્રકાશ. ૨૭.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

મહાધર્મ

છંદ-દ્રુતગતિ

જિસમેં હો જ્ઞાન વહી જીવ હોતા હે, જિસમેં જ્ઞાન નહીં વહ અજીવ હોતા હે,
ઈન બાતકા તુમ અબ નિર્ણય કરો, જ્ઞાન સહિત જીવ હી સજીવ હોતા હે.
દેહ જડ ઈન્દ્રિયાં તો પુદ્ગલકી હે, પુદ્ગલ તો પૂરા હી અજીવ હોતા હે,
જીવત્ત્વ શક્તિકે તુમ હી ધની, જીવત્ત્વ ભાવયુક્ત જીવ હોતા હે.
અતઃ જરા જ્ઞાનસે તો બાત કર લો, મોહમિથ્યાત્વકી યે રાત હર લો,
સૂર્ય સમ્યક્ત્વકા હે તુમ્હારે પાસ, આવરણ ઈસપે હે દૂર કર લો.
અપની સુછવિ દેખ હર્ષાઓગે, પરકી કુછવિ સંહાર કર લો,
વેદન સ્વભાવકા હે પર્યાયમેં, ઐસી નિર્મલ પર્યાય વર લો.
દૃષ્ટિ તો ત્રિકાલી ધ્રુવ પર રહેગી, ધ્રુવધામ લક્ષ ઉરમાંહિ ધર લો,
એક ચૈતન્યમેં અનંત ગુણ હેં, ઉન સબ ગુણોંકા વિકાસ કર લો.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતાનાર્ગત
તત્ત્વાર્થસૂત્રેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાધર્મ

છંદ-શાર્દૂલ વિકીડિત

ત્રિભુવન તિલક સિદ્ધ ભગવત, શુદ્ધાત્માકે ધની,
આસ્ત્રવભાવ વિનષ્ટ સર્વ કરકે, લી જ્ઞાનકી દામિની.
સંવરયુત નિર્વણભાવ જાગા, નાશી સકલ રાગિની,
બંધોકા કર નાશ મોક્ષ પાયા, હો ધન્ય ત્રિભુવન ધની.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કર્મોંકી વ્યાધિયાં સર્વ નાશું, હું મોક્ષ શિવસૌખ્યમય.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરુપક સર્વ જિનેકકથિત ષષ્ઠમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાઅર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જય માલા

છંદ-છપ્પય

મોક્ષશાસ્ત્રકી મહાકૃપાસે નિજકો જાના,
ઉમાસ્વામીકી વાણીકો અબ મૈને માના.
નહીં રુકુંગા બઢતા જાઉંગા શિવપથ પર,
બહુત ભવોંસે રુકા હુઆ થા મૈભવપથ પર.
મુઝે આજ પ્રભુ હુઆ શુદ્ધાત્મકા જ્ઞાન હે,
પાઉંગા નિર્વાણપદ ઈસમેં હી કલ્યાણ હે.

છંદ-નિશિપાલિકા

મોક્ષશાસ્ત્ર પઢ ચુકે તો અબ ચરણ બઢાઈયે,
આસ્ત્રવભાવકો પૂર્ણતઃ મિટાઈયે.
ઘોર મિથ્યાત્વભાવ આસ્ત્રવ દુષ્ટ હે,
અવિરતિ ભાવસે યહ સદૈવ પુષ્ટ હે.

ભાવ ક્ષાયિક ભી હો તો આપ મત દોડિયે,
 પર્યાય ભાવસે આપ દષ્ટિ મોડિયે.
 પારિણામિક સ્વભાવ, પાસ આપકે પ્રધાન,
 ધ્રુવ અનાદ્યનંત હે, શ્રેષ્ઠ હે મહા મહાન.
 મોક્ષશાસ્ત્રકા સુફલ સમયસાર જાનિયે,
 નિયમસાર પ્રાપ્ત કર મુક્તિ સૌખ્ય આનિયે.
 જ્ઞાનધ્વજ અપૂર્વ સંગ લિએ અભી ચલ પડો,
 મોહ-મિથ્યાત્વ નાશ, મુક્તિ પંથ પર બઢો.
 બિના મિથ્યાત્વ નષ્ટ કિએ ધર્મ હે કહાં,
 અતઃ ઉસે ઉખાડકર ગાડ દો અભી વહાં.
 શુદ્ધ સમ્યક્ત્વકા પ્રભાવ શુદ્ધ લીજિયે,
 બંધ હેતુ મિથ્યાત્વકા અભાવ કીજિયે.
 શુદ્ધ સ્વરુપાયરણ ફિર તુમ્હારે સંગ હે,
 જીવ એકત્વ ભાવ મમ સદા અસંગ હે.
 પુણ્ય-પાપ આસ્ત્રવ બંધ કે હી હેતુ હે,
 મોહ મિથ્યાત્વકે યે પ્રસિદ્ધ કેતુ હે.
 લેકે સમ્યક્ત્વ-શસ્ત્ર અબ ઈન્હે પછાડિયે,
 જો છિપે હેં અંતરંગ ઉન્હે ભી ઉખાડિયે.
 ક્રોધ-માન-કપટ-લોભ-અશ્વ આજ જીતિયે,
 અનંતાનુબંધી આદિ કષાયોંસે રીતિયે.
 યોગકા વિચિત્ર ચિત્ર આપમેં કહીં નહીં,
 મુક્તિમાર્ગ પ્રાપ્ત કર કભી ન રુકિયે કહીં.
 શુદ્ધ આશીર્વાદ સિદ્ધ પ્રભુકા પાસ હે,

ઉનકે હી પાસમેં આપકા નિવાસ હે.
 ॐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરુપક સર્વ જિનેકકથિત ષષ્ઠમ અધ્યાયસ્ય
 તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ-અર્ધ કુંડલી

આસ્ત્રવ હી સંસાર હે, યહ ભવ-ભવ દુઃખકાર,
 જો ભી ઈસકો જીત લે, હો જાએ વહ પાર.
 હો જાએ વહ પાર, હૃદયમેં સમકિત આયે,
 શુદ્ધ ભાવના જાગે, સમ્યક્ જ્ઞાન સુહાયે.
 હો ચારિત્ર દીપસે જ્યોતિત, નાથ નિજંતર,
 રત્નત્રયકા ફલ પાઉં, પ્રભુ બાહ્યાભ્યંતર.

ચૈતન્યને ચૈતન્યમાંથી પરિણામેલી ભાવના એટલે
 કે રાગ-દ્રેષમાંથી નહિ ઊગેલી ભાવના-એવી
 યથાર્થ ભાવના હોય તો તે ભાવના ક્યયે જ છૂટકો.
 જો ન ક્યયે તો જગતને-ચૌદ બ્રહ્માંડને શૂન્ય થવું
 પડે, અગર તો આ દ્રવ્યનો નાશ થઈ જાય. પરંતુ
 એમ બને જ નહિ. ચૈતન્યના પરિણામની સાથે
 કુદરત બંધાયેલી છે-એવો જ વસ્તુનો સ્વભાવ છે.
 આ, અનંતા તીર્થકરોએ કહેલી વાત છે.

- પૂ. બેનશ્રી ચંપાબેન

પૂજન ક્રમાંક-૭

શ્રી સપ્તમ્ અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

છંદ - ત્રોટક

સમકિત જલ ઝર-ઝર ઝરતા હૈ, અનુભવ રસ સર-સર કરતા હૈ,
નિજગુણ કા સાગર ભરતા હૈ, સારા ભવ સંકટ હરતા હૈ.
ધ્રુવકી મહિમા સજ આતી હૈ, નિજ પરિણતિ હી મન ભાતી હૈ,
પર સર્વયતુષ્ટય હરતી હૈ, ધૃતિ પર કી પરિવ્યય કરતી હૈ.

છંદ - ચૌપાઈ

ઉમાસ્વામિકી પાથી ગરિમા, મોક્ષશાસ્ત્રકી આથી મહિમા,
મોક્ષશાસ્ત્ર અબ સરલ હો ગયા, ભવ કા પથ અબ વિરલ હો ગયા.
જ્ઞાનામૃત રસ પાન કરું મૈં, અનુભવ રસ કે કલશ ભરું મૈં,
મોક્ષશાસ્ત્રકી પૂજન કર લૂં, ઉમાસ્વામિકો વંદન કર લૂં.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહવાનનં.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણં.

અષ્ટક

છંદ-દોહા

અગ્નિ-જવાલમેં દેખિયે, નીર કહાંસે હોય,
શીત સુધામૃત મધ્યમેં, કભી નહીં વિષ હોય.

ભવ રોગોંકે નાશકા, કેવલ એક ઉપાય,
શુદ્ધાતમકી શરણ હી, જન્મ-મૃત્યુ હર પાય. ૧.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો જન્મ જરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

કર્મયેતના અગ્નિ કી, ઘોર ધધકતી જવાલ,
જાતે જીવ નિગોદમેં, બીતે જબ ત્રસકાલ.
જ્ઞાન ચેતના ગંધકી, મહિમા અપરંપાર,
ગહ લેતે જો અલ્પ ભી, હોતે ભવદધિ પાર. ૨.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

નિજ સ્વરુપકો ભૂલકર, બના સ્વયં વિદ્રૂપ,
દ્રવ્યદૃષ્ટિસે દેખિયે, તો કેવલ ચિદ્રૂપ.
અનુભવગોચર જ્ઞાન હૈ, જો હૈ સબકે પાસ,
અનુભવ અક્ષત પ્રાપ્ત કર, લે અક્ષયગુણ રાશ. ૩.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો અક્ષયપદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

બુઝી અગ્નિમેં આગકી, ખોજ કહાંસે હોય,
અનુભવ રસકે મૂલમેં, ગરલ કહાંસે હોય.
કામબાણકી પ્રક્રિયા, યદિ કરના હૈ અંત,
શીલ પુષ્પકી ગંધ લે, જો હૈ અમિટ અનંત. ૪.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો કામબાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

તીર્થંકર કી દિવ્યધ્વનિ, ભી હૈ જડ સંયોગ,
અનુભવ મહિમા અમિટ હૈ, નાશ કરો ભવરોગ.

સુરુચિ જ્ઞાનસે પ્રાપ્ત કર, જાગ્રત કર પુરુષાર્થ,
ક્ષુધાવ્યાધિકે નાશ હિત, લે નિશ્ચય ભૂતાર્થ. ૫.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નૈવેદ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સોય જહાં અજ્ઞાન હૈ, કેસે હો કલ્યાણ,
અનેકાન્તકી શક્તિસે, કર વિનાશ અજ્ઞાન.
વિપરીતાભિનિવેશકા, કરકે પૂર્ણ અભાવ,
મોહશત્રુકો નાશ કર, પા લે આત્મસ્વભાવ. ૬.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોહાન્ધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શુદ્ધાત્મ વિજ્ઞાનધન, ધ્રુવ ચૈતન્ય સ્વરુપ,
કિંચિત્ ભી પરકી નહીં, ઈસમેં પુદ્ગલ ધૂપ.
ધ્યાન-અગ્નિમેં કહીં ભી, કર્મ-રેખ ના હોય,
આત્મશક્તિ યદિ નહીં તો, કર્મ કહાંસે ખોય. ૭.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહામોક્ષ ફલ પ્રાપ્તિકા, કર લે અભી ઉપાય,
મોક્ષમાર્ગકો પ્રાપ્ત કર, જો શાશ્વત સુખદાય.
અષ્ટકર્મકો નાશ દે, જો હે પૂરે વધ્ય,
કહીં મોક્ષનગરી નહીં, વહ હે તેરે મધ્ય. ૮.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જિન-ધ્વનિ ઉરમેં ધાર લે, બનકર મુનિ નિર્ગ્રંથ,
એક માત્ર સંસારમેં, યહી મુક્તિકા પંથ.

અર્ધ્ય ચઢા તૂ વિનયસે, નિજ ભાવોંકા આજ,
પદ અનર્ધ્યકી પ્રાપ્તિ કર, બન જા તૂ જિનરાજ. ૯.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત સપ્તમ્ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

(સપ્તમ્ અધ્યાય - ૩૯ સૂત્ર)

દોહા

શુભ આસ્ત્રવમેં હે નહીં, કહીં ધર્મ લવલેશ,
નિશ્ચય જલ વ્રત ધારકર, હોઉં નિર્ગ્રંથેશ.

(૧)

વ્રતનું લક્ષણ :-

હિંસાનૃતસ્તેયા બ્રહ્મપરિગ્રહેભ્યો વિરતિર્વ્રતમ્. ૧.

અર્થ :- હિંસા, જૂઠ, ચોરી, મૈથુન અને પરિગ્રહ અર્થાત્ પદાર્થો પ્રત્યે
મમત્વરૂપ પરિણમન આ પાંચ પાપોથી (બુદ્ધિપૂર્વક) નિવૃત્ત થવું, તે વ્રત છે.

છંદ-વીર

હિંસા જૂઠ કુશીલ પરિગ્રહ ચોરીમેં મમત્વ પરિણામ,
ઈનસે જબ નિવૃત્તિ હોતી હૈ, તબ હોતા હૈ વ્રતકા નામ.
જબ તક મિથ્યા શલ્ય હૃદયમેં તબતક હોતા વ્રતી નહીં,
જબ તક વ્રતી નહીં હોતા હૈ તબ તક હોતી સુગતિ નહીં.

મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરૂપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

વ્રતના ભેદ.

દેશ સર્વતો અણુમહતી. ૨.

અર્થ :- વ્રતના ભેદ છે - ઉપરોક્ત હિંસાદિ પાપોનો એકદેશ ત્યાગ કરવો તે અણુવ્રત અને સર્વદેશ ત્યાગ કરવો તે મહાવ્રત છે.

છંદ-વીર

એક દેશ જો ત્યાગ વહી અણુવ્રત કહલાતા હૈં અનુકૂલ,
સર્વ દેશ જો ત્યાગ મહાવ્રત કહલાતા હૈં શિવસુખ મૂલ.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

હવે વ્રતોમાં સ્થિરતાના કારણ બતાવે છે :-

તત્સથૈયાર્થ ભાવનાઃ પંચ પંચ. ૩.

અર્થ :- તે વ્રતોની સ્થિરતાને માટે પ્રત્યેક વ્રતની પાંચ પાંચ ભાવનાઓ છે. કોઈપણ વસ્તુનો વારંવાર વિચાર કરવો - તે ભાવના છે.

છંદ-વીર

પાંચો વ્રતકી પાંચ પાંચ ભાવના જાન લો ભલી પ્રકાર,
ઈનકે પાલનસે હોતા હૈં ક્ષણિક સ્વર્ગ સુખ સાતાકાર.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

અહિંસા વ્રતની પાંચ ભાવનાઓ :-

વાઙ્મનોગુપ્તીર્યાદાન નિક્ષેપણ સમિત્યાલોકિતપાનભોજનાનિ પંચ. ૪.

અર્થ :- વચનગુપ્તિ = વચનને રોકવું, મનગુપ્તિ = મનની પ્રવૃત્તિઓને રોકવું, ઈર્યાસમિતિ = ચાર હાથ જમીન જોઈને ચાલવું, આદાન નિક્ષેપણ સમિતિ = જીવરહિત ભૂમિ જોઈને સાવધાનીથી કોઈ વસ્તુને લેવી - મૂકવી અને આલોકિત પાન ભોજન = જોઈ તપાસીને ભોજનપાણી ગ્રહણ કરવા - આ પાંચ અહિંસાવ્રતની ભાવનાઓ છે.

છંદ-તાટંક

વચનગુપ્તિ વચનોંકા રુકના મનોગુપ્તિ મનકા રુકના,
ચાર હાથ ભૂ દેખ ગમન હો ઈર્યાસમિતિ ઓર ઝુકના.
જન્તુ રહિત ભૂ દેખ વસ્તુકો રખના તથા ઉઠાના જાન,
હે આદાન નિક્ષેપણ સમિતિ તથા આલોકિત ભોજન પાન.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૪.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

સત્યવ્રતની પાંચ ભાવનાઓ :-

ક્રોધલોભ ભીરુત્વ હાસ્ય પ્રત્યાખ્યાનાન્યનુવીચિભાષણં ચ પંચ. ૫.

અર્થ :- ક્રોધ પ્રત્યાખ્યાન, લોભ પ્રત્યાખ્યાન, ભીરુત્વ પ્રત્યાખ્યાન, હાસ્ય પ્રત્યાખ્યાન અર્થાત્ ક્રોધનો ત્યાગ કરવો, લોભનો ત્યાગ કરવો, ભયનો ત્યાગ કરવો, હાસ્યનો ત્યાગ કરવો અને શાસ્ત્રની આજ્ઞાનુસાર નિર્દોષ વચન બોલવા - આ પાંચ સત્યવ્રતની ભાવનાઓ છે.

છંદ-વીર

ક્રોધ લોભ ભીરુત્વ હાસ્ય ઈન સબકા કરના પ્રત્યાખ્યાન,
જિન આગમ અનુસાર વચન નિર્દોષ ભાવના પાંચ મહાન.

મૈં અપની મહિમાકો જાનૂં, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૫.
ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

અયૌર્યવ્રતની પાંચ ભાવનાઓ :-

શૂન્યાગાર વિમોચિતાવાસપરોપરોધાકરણ-

ભૈક્ષશુદ્ધિ સધર્માઅવિસંવાદાઃ પંચ. ૬.

અર્થ :- શૂન્યાગારવાસ - પર્વતોની ગુફા, વૃક્ષની પોલ ઈત્યાદિ નિર્જન સ્થાનોમાં રહેવું, વિમોચિતાવાસ - બીજા દ્વારા છોડાયેલા સ્થાનમાં નિવાસ કરવું, કોઈ સ્થાન પર રહેતા અન્યોને ન હટાવવા તથા જો કોઈ પોતાના સ્થાનમાં આવે તો તેને ન રોકવા, શાત્રાનુસાર ભિક્ષાની શુદ્ધિ રાખવી અને સાધર્મીઓની સાથે - આ મારું છે, આ મારું છે - એવો કલેશ ન કરવો - આ પાંચ અયૌર્યવ્રતની ભાવનાઓ છે.

છંદ-વીર

શૂન્યાગાર વિમોચિતવાસ ન રોકો કભી કિસીકો આપ,
ભિક્ષા શુદ્ધિ રખો, સાધર્મીસે વિવાદ કરના હૈ પાપ.

મૈં અપની મહિમાકો જાનૂં, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,

પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૬.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

બ્રહ્મચર્યવ્રતની પાંચ ભાવનાઓ :-

સ્ત્રીરાગકથાશ્રવણ તન્મનોહરાજ્ઞાનિરીક્ષણ-

પૂર્વતાનુસ્મરણ વૃષ્ટ્યેષ્ટરસ સ્વશરીર સંસ્કાર ત્યાગાઃ પંચ ૭.

અર્થ :- સ્ત્રીઓમાં રાગ વધારવાવાળી કથા સાંભળવાનો ત્યાગ, તેના

મનોહર અંગોને નિરખીને જોવાનો ત્યાગ, અવ્રત અવસ્થામાં ભોગવેલા વિષયોના સ્મરણનો ત્યાગ, કામવર્ધક ગરિષ્ઠ રસોનો ત્યાગ અને પોતાના શરીરના સંસ્કારોનો ત્યાગ - આ પાંચ બ્રહ્મચર્યની ભાવનાઓ છે.

છંદ-વીર

નારી રાગ અંગદર્શન ભોજન ગરિષ્ઠ ભોગોંકા ત્યાગ,
તન સંસ્કાર ત્યાગ ભાવના બ્રહ્મચર્યકી પાંચ વિરાગ.

મૈં અપની મહિમાકો જાનૂં, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,

પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૭.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

પરિગ્રહત્યાગ વ્રતની પાંચ ભાવનાઓ :-

મનોજ્ઞામનોજ્ઞેન્દ્રિય વિષય રાગદ્વેષ વર્જનાનિ પંચ. ૮.

અર્થ :- સ્પર્શન આદિ પાંચે ઈન્દ્રિયોના ઈષ્ટ-અનિષ્ટ વિષયો પ્રત્યે રાગ-દ્વેષનો ત્યાગ કરવો - તે પાંચ પરિગ્રહ ત્યાગ વ્રતની ભાવનાઓ છે.

છંદ-વીર

પંચેન્દ્રિયકે ઈષ્ટ અનિષ્ટ વિષયમૈં રાગ-દ્વેષકા ત્યાગ,
યહી પરિગ્રહ ત્યાગ ભાવના પાંચોસે જાગે વૈરાગ્ય.

મૈં અપની મહિમાકો જાનૂં, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,

પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૮.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

હિંસા આદિથી વિરક્ત થવાની ભાવના :-

હિંસાદિષ્વિહામુત્રાપાયવધ દર્શનમ્. ૯.

અર્થ :- હિંસા આદિ પાંચ પાપોથી આ લોકમાં તથા પરલોકમાં નાશની

(દુઃખ, આપત્તિ, ભય તથા નિંદગતિની) પ્રાપ્તિ થાય છે - એવું વારંવાર ચિંતવન કરવું જોઈએ.

છંદ-વીર

ઈસ ભવ પરભવમેં હિંસાદિક પાંચો પાપ મહાદુઃખરૂપ,
બાર-બાર પાપોંકા ચિન્તન કુમતિ પ્રદાતા અતિદુઃખરૂપ.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૯.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૦)

દુઃખમેવ વા. ૧૦.

અર્થ :- અથવા આ હિંસાદિક પાંચ પાપ દુઃખરૂપ જ છે - એમ વિચારવું.

છંદ-વીર

અધમય યે હિંસાદિક પાંચોં પાપ સર્વથા હૈ દુઃખરૂપ,
બારંબાર સદા વિચારના અણુભર ભી ના યે સુખરૂપ.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૦.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

વ્રતધારી સમ્યગ્દષ્ટિની ભાવના :-

ભૈત્રી પ્રમોદ કારુણ્યમાધ્યસ્થાનિ ચ

સત્ત્વગુણાધિક કિલશ્યમાના વિનયેષુ. ૧૧.

અર્થ :- પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે નિર્વેરબુદ્ધિ, અધિક ગુણોવાળા પ્રત્યે પ્રમોદ (હર્ષ), દુઃખી રોગી જીવો પ્રત્યે કરુણા અને હઠાગ્રહી મિથ્યાદષ્ટિ જીવો પ્રત્યે માધ્યસ્થ ભાવના - આ ચાર ભાવના, અહિંસાદિ પાંચ વ્રતોની સ્થિરતાને માટે વારંવાર

ચિંતવન કરવા યોગ્ય છે.

છંદ-વીર

પ્રાણિમાત્રકે પ્રતિ ન ભૈર, હો ગુણીજનોંકો દેખ પ્રમોદ,
દુઃખીજનોંકે પ્રતિ કરુણા માધ્યસ્થભાવ વિપરીત ન કોધ.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૧.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઠંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

વ્રતોની રક્ષાને માટે સમ્યગ્દષ્ટિની વિશેષ ભાવના :-

જગત્કાયસ્વભાવો વા સંવેગ વૈરાગ્યાર્થમ્. ૧૨.

અર્થ :- સંવેગ અર્થાત્ સંસારનો ભય અને વૈરાગ્ય અર્થાત્ રાગ-દ્વેષનો અભાવ કરવા માટે કમથી સંસાર અને શરીરના સ્વભાવનું ચિંતવન કરવું જોઈએ.

છંદ-વીર

જડ કાયા જગકે સ્વભાવકા ચિંતન ભવભય હી સંવેગ,
રાગદ્વેષકે અભાવકા હી યત્ન કરો વૈરાગ્ય અમેવ.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૨.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઠંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૩)

હિંસા - પાપનું લક્ષણ :-

પ્રમત્તયોગાત્પ્રાણ વ્યપરોપણં હિંસા. ૧૩.

અર્થ :- કષાય - રાગ-દ્વેષ અર્થાત્ અયત્નાચાર (અસાવધાની-પ્રમાદ)ના

સંબંધથી અથવા પ્રમાદી જીવના મન-વચન-કાય યોગથી જીવના ભાવપ્રાણનું, દ્રવ્યપ્રાણનું અથવા તે બંનેનો વિયોગ કરવો - તે હિંસા છે.

છંદ-વીર

હિંસા હોતી હૈ પ્રમાદસે તથા યોગસે દુઃખદાયી,
ભાવપ્રાણ યા દ્રવ્યપ્રાણકા હરના હૈ અતિ દુઃખદાયી.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૩.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૪)

અસત્યનું સ્વરૂપ :-

અસદભિધાનમનૃતમ્. ૧૪.

અર્થ :- પ્રમાદના યોગથી જીવોને દુઃખદાયક અથવા મિથ્યારૂપ વચન કહેવા - તે અસત્ય છે.

છંદ-વીર

જીવોંકો દુઃખદાયક મિથ્યા વચન પ્રમાદ સહિત કહના,
યહ અસત્યકા રુપ જાનિયે, હોગા નીચી ગતિ બહના.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૪.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

સ્તેય (ચોરીનું સ્વરૂપ) :-

અદતાદાનં સ્તેયમ્. ૧૫.

અર્થ :- પ્રમાદના યોગથી, આપવામાં ન આવેલી કોઈપણ વસ્તુને ગ્રહણ કરવી - તે ચોરી છે.

છંદ-વીર

દાન અદત્તા લેના યહ તો હૈ ચોરીકા પાપ મહાન,
હૈ અચોર્યવ્રતકા ઉલ્લંઘન કર્મોંકા હોતા આહ્વાન.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૫.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૬)

કુશીલ (અબ્રહ્મચર્ય)નું સ્વરૂપ :-

મૈથુનમબ્રહ્મ. ૧૬.

અર્થ :- જે મૈથુન છે, તે અબ્રહ્મ અર્થાત્ કુશીલ છે.

છંદ-વીર

મન-વચ-કાયા યા પ્રમાદસે મૈથુન ભાવ અબ્રહ્મ સ્વરૂપ,
યહ કુશીલ હૈ અતિદુઃખદાયી, નહીં કભી કિંચિત્ સુખરૂપ.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૬.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૭)

પરિગ્રહનું સ્વરૂપ :-

મૂર્ચ્છા પરિગ્રહઃ ૧૭.

અર્થ :- જે મૂર્ચ્છા છે, તે પરિગ્રહ છે.

છંદ-વીર

મૂર્છાકા હી નામ પરિગ્રહ હે ભવ ભવ દુઃખદાયી હે,
તિલ તુષ માત્ર પરિગ્રહ હે તો સાધુ મહા વિષપાયી હે.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૭.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ગંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૮)

વ્રતીની વિશેષતા :-

નિઃશલ્યોવ્રતી. ૧૮.

અર્થ :- વ્રતી જો શલ્ય રહિત જ હોય છે.

છંદ-તાટંક

જો નિઃશલ્ય પૂર્ણ હોતે હૈં, વહી વ્રતી કહલાતે હૈં,
શલ્ય લેશ ભી ઉરમેં હો, તો નહીં વ્રતી હો પાતે હૈં.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૮.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ગંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૯)

વ્રતીના ભેદ :-

અગાર્યનગારશ્ય. ૧૯.

અર્થ :- અગારી અર્થાત્ સાગાર (ગૃહસ્થ) અને અનગાર (ગૃહત્યાગી ભાવમુનિ) આ રીતે વ્રતીના બે ભેદ છે.

છંદ-વીર

આગારી અનગારી દોનોં વ્રતી કહાતે હૈં નિઃશલ્ય,
આત્મામેં રહતે સુલીન હે એસે વ્રતી સદા હે ધન્ય.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૧૯.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ગંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૦)

સાગારનું લક્ષણ :-

અણુવ્રતોઅગારી. ૨૦.

અર્થ :- અણુવ્રત અર્થાત્ એકદેશવ્રત પાળવાવાળા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જોવ સાગાર કહેવાય છે.

છંદ-તાટંક

અણુવ્રત ધારી આગારી હૈં જો ગૃહસ્થ હૈં કિન્તુ વિરત,
એકદેશ અણુવ્રત ધારણ કર નિજ સ્વભાવમેં રહતે રત્ત.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૦.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ગંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૧)

હવે અણુવ્રતના સહાયક સાત શીલવ્રત કહે છે.

દિગ્દેશાનર્થદંડવિરતિ સામાયિપોષધોપ-

વાસોપભોગપરિભોગ પરિમાણાતિથિસંવિભાગવ્રત સંપન્નશ્ય. ૨૧.

અર્થ :- અને વળી તે વ્રત, દિગ્વ્રત, દેશવ્રત તથા અનર્થદંડ એ ત્રણ ગુણવ્રતો

અને સામાયિક - પોષધોપવાસ - ઉપભોગ પરિભોગ પરિમાણ (મર્યાદા) તથા અતિથિ સંવિભાગવ્રત - આ ચાર શિક્ષાવ્રત સહિત હોય છે. અર્થાત્ વ્રતધારી શ્રાવક, પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત - આ બાર વ્રતો સહિત હોય છે.

છંદ-તાટંક

દિગ્વ્રત તથા દેશવ્રત ઔર અનર્થ દંડવ્રત ગુણવ્રત ત્રય, સામાયિક પોષધ ઉપવાસ ભોગપરિમાણ ચાર વ્રત જય. ગુણવ્રત ત્રીન ચાર શિક્ષાવ્રત સાત શીલવ્રત કહલાતે, પાંચો અણુવ્રત અગર મિલાયેં તો યે બારહ હો જાતે. મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન, પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૧.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૨)

વ્રતીને સલ્લેખના ધારણ કરવાનો ઉપદેશ :-

મારણાન્તિકી સલ્લેખનાં જોષિતા. ૨૨.

અર્થ :- વ્રતધારી શ્રાવક મરણના સમયે પ્રાપ્ત થવાવાળી સલ્લેખનાને પ્રીતિપૂર્વક સેવન કરે.

છંદ-તાટંક

સલ્લેખના સુમરણ સમયકી પ્રીતિપૂર્વક હો સેવન, અણુવ્રતધારી પાપ કૃશ કરે તથા કરે અપના કૃશતન. મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન, પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૨.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૩)

સમ્યગ્દર્શનના પાંચ અતિયાર :-

શંકાકાંક્ષા વિચિકિત્સાન્યદૃષ્ટિ પ્રશંસાસંસ્તવા:

સમ્યગ્દેષ્ટેરતીયારા: ૨૩.

અર્થ :- શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, અન્યદૃષ્ટિની પ્રશંસા અને અન્ય દૃષ્ટિનું સંસ્તવ-આ પાંચ સમ્યગ્દર્શનના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

શંકા કાંક્ષા વિચિકિત્સા અરુ અન્યદૃષ્ટિ યશ સંસ્તવન જાન, સમ્યક્દર્શનકે યે હેં પાંચોં અતિયાર દોષ પહિયાન. મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન, પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૩.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૪)

હવે પાંચ વ્રત અને સાત શીલોના અતિયાર કહે છે :-

વ્રતશીલેષુ પંચ પંચ યથાક્રમમ્. ૨૪.

અર્થ :- વ્રત અને શીલોમાં પણ અનુક્રમથી પ્રત્યેકમાં પાંચ-પાંચ અતિયાર છે.

છંદ-વીર

પાંચોં અણુવ્રત સાત શીલવ્રતકે હે પાંચ પાંચ અતિયાર, ક્રમ ક્રમસે ઈન સબકો જાનો દોષોંકા કરના પરિહાર. મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન, પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૪.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૫)

અહિંસાશુવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

બંધવધચ્છેદાતિભારારોપણાન્નપાનનિરોધાઃ ૨૫.

અર્થ :- બન્ધ, વધ, છેદ, અધિક ભાર લાદવો અને અન્ન પાણીનો નિરોધ કરવો - આ પાંચ અહિંસાશુવ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

અન્ન પાનકા નિરોધ કરના પ્રાણીકો દેના સંતાપ.
બધ બંધન છેદન ભેદન ભારારોપણ હે પૂરે પાપ.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૫.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૬)

સત્યાશુવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

મિથ્યોપદેશરહોભ્યાખ્યાનકૂટ લેખક્રિયાન્યાસાપહાર

સાકારમન્ત્ર ભેદાઃ ૨૬.

અર્થ :- મિથ્યા ઉપદેશ, રહોભ્યાખ્યાન, કૂટલેખ ક્રિયા, ન્યાસાપહાર અને સાકાર મંત્ર ભેદ - આ પાંચ સત્યાશુવ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

સત્યાશુવ્રતકે અતિયાર મિથ્યાઉપદેશ રહોભ્યાખ્યાન,
કૂટલેખથી ન્યાસાપહાર સાકાર સુમંત્રભેદ પહિયાન.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૬.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૭)

અયૌર્યાશુવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

સ્તેનપ્રયોગતદાહતાદાન વિરુદ્ધ રાજ્યાતિક્રમહીનાધિકમાનોન્માન

પ્રતિરુપક વ્યવહારાઃ ૨૭.

અર્થ :- ચોરીને માટે ચોરને પ્રેરણા કરવી અથવા તેનો ઉપાય બતાવવો, ચોર દ્વારા ચોરેલી વસ્તુને ખરીદવી, રાજ્યની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ ચાલવું, દેવા-લેવાના કાટલા-ત્રાજવા વગેરે ઓછા-વધુ રાખવા અને કિંમતી વસ્તુમાં ઓછી કિંમતની વસ્તુ મેળવીને અસલી ભાવથી વેંચવું - તે અયૌર્યાશુવ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

ચોરીકી પ્રેરણા રાજ્ય આજ્ઞા વિરુદ્ધ ક્યવિક્ય ભાર,
કમતી બઢતી બાંટ મિલાવટ અયૌર્યાશુવ્રતકે અતિયાર.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૭.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૮)

બ્રહ્મચર્યાશુવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

પરવિવાહકરણે ત્વરિકાપરિગૃહીતા-

પરિગૃહીતાગમનાનંગક્રીડા કામ તીવ્રભિનિવેશઃ ૨૮.

અર્થ :- બીજાના પુત્ર-પુત્રીઓના વિવાહ કરવા - કરાવવા, પતિ સહિત વ્યભિચારિણીસ્ત્રીઓની પાસે આવવું - જવું, લેણ-દેણ રાખવું, રાગભાવપૂર્વક વાતચીત કરવી, પતિરહિત વ્યભિચારિણી સ્ત્રી (વેશ્યા આદિ) ને ત્યાં જવું - આવવું, લેણ-દેણ આદિનો વ્યવહાર રાખવો, અનંગક્રીડા અર્થાત્ કામસેવનને

માટે નિશ્ચિત અંગોને છોડીને, અન્ય અંગોથી કામસેવન કરવું અને કામસેવનની તીવ્ર અભિલાષા એ પાંચ બ્રહ્મચર્યાણુવ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

પર વિવાહ યા વ્યભિચારિણી સ્ત્રિયોંસે રખના વ્યવહાર,
અનંગકીડા કામતીવ્ર હે બ્રહ્મચર્ય અણુવ્રત અતિયાર.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૮.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૯)

પરિગ્રહ પરિમાણ અણુવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

ક્ષેત્ર વાસ્તુહિરણ્ય સુવર્ણ ધનધન્ય દાસીદાસ કુપ્યપ્રમાણાતિક્રમાઃ ૨૯.

અર્થ :- ક્ષેત્ર અને રહેવાના સ્થાનના પરિમાણનું ઉલ્લંઘન કરવું, ચાંદી અને સોનાના પરિમાણનું ઉલ્લંઘન કરવું, ધન (પશુ આદિ) તથા ધાન્યના પરિમાણનું ઉલ્લંઘન કરવું, દાસી અને દાસના પરિમાણનું ઉલ્લંઘન કરવું તથા વસ્ત્ર, વાસણ આદિના પરિમાણનું ઉલ્લંઘન કરવું - આ પાંચ અપરિગ્રહ અણુવ્રતમાં અતિયાર છે.

છંદ-વીર

ક્ષેત્ર વાસ્તુ અરુ રજત સ્વર્ણ ધન ધાન્ય દાસદાસી અરુકુપ્ય,
જો પ્રમાણ હે ઉસકા અતિક્રમ પંચતિયાર પરિગ્રહ યુક્ત.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૨૯.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૦)

દિગ્વ્રતના પાંચ અતિયાર :-

ઉર્ધ્વાધસ્તિર્ય ઽવ્યતિક્રમક્ષેત્રવૃદ્ધિ -

સ્મૃત્યન્તરાધાનાનિ. ૩૦.

અર્થ :- માપથી અધિક ઉંચાઈવાળા સ્થળોમાં જવું, માપથી નીચે (કૂવા, ખાણ વગેરે) સ્થાનોમાં ઉતરવું, સમાન સ્થાનના માપથી બહુ દૂર જવું, કરેલી મર્યાદામાં ક્ષેત્ર વધારી લેવું, અને ક્ષેત્રની કરેલી મર્યાદાને ભૂલી જવું - આ પાંચ દિગ્વ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-તાટંક

મર્યાદાસે અધિક, ભૂલ મર્યાદા આદિ ગમન કરના,
દિગ્વ્રતકે અતિયાર પાંચ હૈ, જાગરુક હોકર હરના.

મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૦.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-બંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૧)

દેશવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

આનયનપ્રેષ્યપ્રયોગ શબ્દરુપાનુપાતપુદ્ગલક્ષેપાઃ ૩૧.

અર્થ :- મર્યાદાથી બહારની ચીજને મંગાવવી, મર્યાદાથી બહારનોકર વગેરેને મોકલવા, ઉધરસ શબ્દ વગેરેથી મર્યાદાથી બહારના જીવોને પોતાનો અભિપ્રાય સમજાવી દેવો, પોતાનું રૂપ વગેરે બતાવીને મર્યાદાથી બહારના જીવોને ઈશારો કરવો અને મર્યાદાની બહાર કાંકરો, પથ્થર વગેરે ફેંકીને પોતાના કાર્યનો નિર્વાહ કરી લેવો - આ પાંચ દેશવ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

મર્યાદાસે બાહર વસ્તુ ભેજના ઔર મંગાના ભાર,
ઈગિત રુપ શબ્દ ધ્વનિ આદિક પાંચ દેશ વ્રતકે અતિયાર.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૧.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઘંઘ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૨)

અનર્થદંડ વ્રતના પાંચ અતિયાર :-

કન્દર્પકૌતુહલમોખર્યા સમીક્ષ્યા-

ધિકરણોપભોગ પરિભોગોનર્થકયાનિ. ૩૨.

અર્થ :- રાગથી હાસ્ય સહિત અશિષ્ટ વચન બોલવા, શરીરની કુચેષ્ટા કરીને અશિષ્ટ વચન બોલવું, ધૃષ્ટતાપૂર્વક જરૂરથી વધારે બોલવું, વિના પ્રયોજન મન-વચન-કાયાની પ્રવૃત્તિ કરવી અને ભોગ-ઉપભોગના પદાર્થોનો જરૂરથી વધારે સંગ્રહ કરવો - આ પાંચ અનર્થ દંડ વ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

શિષ્ટ અશિષ્ટ વચન કુચેષ્ટા મન-વચ-કાય-પ્રવૃત્તિ વિચાર.
ભોગોપભોગ પદાર્થ કુસંગ્રહ અનર્થદંડવ્રતકે અતિયાર.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૨.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઘંઘ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૩)

સામાયિક શિક્ષાવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

યોગદુષ્પ્રણિધાનનાદર-સ્મૃત્યનુપસ્થાનાનિ. ૩૩.

અર્થ :- મન સંબંધી પરિણામોની અન્યથા પ્રવૃત્તિ કરવી, વચન સંબંધી પરિણામોની અન્યથા પ્રવૃત્તિ કરવી, કાય સંબંધી પરિણામોની અન્યથા પ્રવૃત્તિ કરવી, સામાયિક પ્રત્યે ઉત્સાહ રહિત હોવું અને એકાગ્રતાના અભાવને લઈને સામાયિકના પાઠ વગેરે ભૂલી જવું આ પાંચ સામાયિક શિક્ષાવ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-તાટંક

મન-વચન-કાય-પ્રવૃત્તિ અન્યથા સામાયિકપ્રતિ અનઉત્સાહ,
સામાયિકકા પાઠ ભૂલના સામાયિક અતિયાર અથાહ.
મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૩.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઘંઘ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૪)

પોષધોપવાસ શિક્ષાવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

અપ્રત્યવેક્ષિતા પ્રમાર્જિતોસત્સર્ગાદાન-

સંસ્તરોપકમણાના દરસ્મૃત્યનુપસ્થાનાનિ. ૩૪.

અર્થ :- જોયા વિનાની તપાસ્યા વિનાની જમીનમાં મળમૂત્રાદિનું ક્ષેપણ કરવું, જોયા તપાસ્યા વિનાના પૂજનના ઉપકરણને ગ્રહણ કરવું, જોયા-તપાસ્યા વિનાની જમીન ઉપર ચટાઈ-વસ્ત્ર વગેરે બિછાવવા આવશ્યક ધર્મ કાર્ય ઉત્સાહ રહિત થઈને કરવું અને આવશ્યક ધર્મ કાર્યોને ભૂલી જવું - ભૂખ આદિથી વ્યાકુળ થઈને, આ પાંચ પોષધોપવાસ શિક્ષાવ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

બિન દેખે બિન શોધે મલ મૂત્રાદિક ક્ષેપણ વસ્તુગ્રહણ,
ધર્મ કાર્ય ઉત્સાહરહિત પોષધ અતિયાર કુકૃત્ય સઘન.

મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૪.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઊંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૫)

ઉપભોગ - પરિભોગ પરિમાણ શિક્ષાવ્રતના પાંચ અતિયાર :-

સચિત્ત સંબંધ સંમિશ્રાભિષવદુઃ પક્વાહારાઃ ૩૫.

અર્થ :- (૧) સચિત્ત - જીવવાળા (કાયા ફળ વગેરે) પદાર્થ (૨) સચિત્ત પદાર્થની સાથે સંબંધવાળા પદાર્થ (૩) સચિત્ત પદાર્થથી મળેલા પદાર્થ (૪) અભિષવ - ગરિષ્ઠ પદાર્થ અને (૫) દુઃપક્વ અર્થાત્ અર્ધા પાકેલા અથવા વધારે પાકી ગયેલી અથવા ખરાબ રીતે પાકેલા પદાર્થ - તેનો આહાર કરવો.

- આ પાંચ ઉપભોગ-પરિભોગો પરિણામ શિક્ષાવ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

સચિત્ત પદાર્થ તથા સંબંધિત મિલે હુએ યા ગરિષ્ઠ પાન,
પકે જલે આહાર ભોગ પરિભોગ અતિયાર અનિષ્ટ પિછાન.

મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૫.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઊંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૬)

અતિથિ સંવિભાગ વ્રતના પાંચ અતિયાર :-

સચિત્તનિક્ષેપા પિધાનપરવ્યપદેશ-

માત્સર્યકાલાતિક્રમાઃ ૩૬.

અર્થ :- સચિત્ત પત્ર આદિમાં રાખીને ભોજન દેવું, સચિત્ત પત્ર આદિથી

ઢંકાયેલું ભોજન વગેરે દેવું, બીજા દાતારની વસ્તુને દેવું, અનાદરપૂર્વક દેવું અથવા બીજા દાતારની ઈર્ષાપૂર્વક દેવું અને યોગ્ય કાળનું ઉલ્લંઘન કરીને દેવું - આ પાંચ અતિથિ સંવિભાગ શિક્ષાવ્રત અતિયાર છે આ રીતે ચાર શિક્ષાવ્રતના અતિયાર કહ્યા.

છંદ-વીર

સચિત્ત પત્રસે ભોજન ઢંકના દેના અન્ય કિસીકી વસ્તુ,
ઈર્ષા યા અકાલમેં દેના દોષ અતિથિ સંવિભાગ અસ્તુ.

મૈં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જતૂં, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૬.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઊંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૭)

હવે સલ્લેખનાના અતિયાર કહે છે :-

જીવિત મરણા શંસામિત્રાનુરાગ-

સુખાનુબંધ નિદાનાનિ. ૩૭.

અર્થ :- સલ્લેખના ધારણ કર્યા પછી, જીવવાની ઈચ્છા કરવી,

- વેદનાથીવ્યાકુળ થઈને જલ્દી મરવાની ઈચ્છા કરવી, - અનુરાગ દ્વારા મિત્રોનું સ્મરણ કરવું - પહેલા ભોગવેલા સુખોનું સ્મરણ કરવું - અને નિદાન કરવું અર્થાત્ આગામી વિષય - ભોગોની વાંછા કરવી - આ પાંચ સલ્લેખના વ્રતના અતિયાર છે.

છંદ-વીર

જીનેકી મરનેકી ઈચ્છા મિત્ર અનુરાગ ભોગસુખ યાદ,
નિદાન કરના યે સલ્લેખનકે અતિયાર કરે બર્બાદ.

મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૭.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઠંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૮)

દાનનું સ્વરૂપ :-

અનુગ્રહાર્થ સ્વસ્થાતિ સર્ગો દાનમ્. ૩૮.

અર્થ :- અનુગ્રહ - ઉપકારના હેતુથી ધન વગેરે પોતાની વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, તે પણ દાન છે.

છંદ-વીર

પર ઉપકાર હેતુ ધન આદિક વસ્તુ કિસીકો દેના દાન,
ત્યાગ ભાવના અંતરમેં હો તો હોતા હે પુણ્ય મહાન.
મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૮.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઠંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૯)

દાનમાં વિશેષતા :-

વિધિ દ્રવ્યદાતૃપાત્ર વિશેષાત્તદ્વિશેષ: ૩૯.

અર્થ :- વિધિ, દ્રવ્ય, દાતૃ અને પાત્રની વિશેષતાથી દાનમાં વિશેષતા હોય છે.

છંદ-વીર

નવધા ભક્તિપૂર્વક દેના ક્રમસે વિધિસે દ્રવ્ય વિશેષ,
શ્રદ્ધાદિક સાતોં ગુણ ભૂષિત દેના દાતૃ સુપાત્ર વિશેષ.

મેં અપની મહિમાકો જાનું, શાશ્વત નિજ અસ્તિત્વ પિછાન,
પાપ-પુણ્ય આસ્ત્રવ સબ જીતું, પ્રગટાઉં નિજ શક્તિ મહાન. ૩૯.

ૐ હ્રીં આસ્ત્રવ-ઠંધ તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાધ્ય

છંદ-શાર્દૂલ વિકીડિત

સંયમ ભાવ જગા મહાન ઉરમેં, ક્ષય કર અસંયમ અભી,
અવિરતિકા સંપૂર્ણ નાશ કરલે, શિવપંથ પા લે અભી.
ક્રમ-ક્રમ સે ચઢ ગુણસ્થાન ઉપર, શ્રેણી ક્ષપક અભી,
જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ શુદ્ધ પ્રગટા, કેવલ્ય પા લે અભી.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કર્મોકી વ્યાધિયાં સર્વનાશું, લૂં મોક્ષ શિવસૌખ્યમય.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વ નિરુપક સર્વ જિનેકકથિત સપ્તમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહા અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જય માલા

છંદ-સપ્તેયા

જ્ઞાન માધુરીકા રસ પીતે-પીતે ન અધાયા,
મેરી જ્ઞાન ચેતના તો હર્ષસે હે પુલકિત.
કોઈ પરભાવ નહીં રંચભી વિભાવ નહીં,
કોઈ ભી કષાય નહીં દેખ હુઈ પ્રમુદિત.

મુક્તિ રમણીકે શુદ્ધ નૂપુરોને નૃત્ય ક્રિયા,
ચેતનસે પરિણય કરકે હુઈ મુદિત.
ભવ-અંધકાર ગયા સારા હી વિકાર ગયા,
મુક્તિકા મહાન સૂર્ય હો ગયા અમિત ઉદિત.

છંદ-હરિગીત

શુદ્ધ અણુવ્રત કરું પાલન, ફિર મહાવ્રત ધાર લું,
આત્માકી શક્તિ પ્રગટા, શીઘ્ર હી ભવ પાર લું.
આસ્ત્રવસે ભી વિમુખ હો, આત્મકા ચિન્તન કરું,
ભાવકો પ્રભુ ગ્રહણ કરકે, કર્મકે બંધન હરું.
શુદ્ધ સમ્યક્ ગહૂં સંયમ, અપ્રમત્ત બનું અભી,
નિષ્કાયાથી બનું સ્વામી, સ્વવ્રત પા લું મેં સભી.
સ્વતઃ હી કેવલ્ય રવિ, કિરણો પ્રગટ હોવેં હૃદય,
સકલ લોકાલોક ઝલકે, જ્ઞાનકા પાઉં નિલય.
દશા શિવ સર્વોચ્ચ પાઉં, નિજ સમાધિ મગન સ્વરૂપ,
પ્રગટ હો સિદ્ધત્વ સાદર, મોક્ષ સુખ પાઉં અનૂપ.
શાશ્વત ધ્રુવ ધામ મેરા, સર્વ ભયસે રહિત હે,
ગુણ અનંતાનંતમય, આનંદ સાગર સહિત હે.
જ્ઞાનકા તો નિલય હી હે, જહાં હે અજ્ઞાન લય,
સબ વિભાવી ભાવકા તો, હો ગયા પૂરા પ્રલય.
મોહ તો ઉર જ્ઞાનકે, ભૂકંપ સે ભાગા કહીં,
જલા વહ જવાલામુખીમેં, રંચ ઉસમેં દમ નહીં.
ચેતના કે મધુર સ્વર, ગૂંજે સહજ હી હૃદયમેં,
આત્મા આનંદસે હે, તૃપ્ત નિજ ધ્રુવ નિલયમેં.

સિદ્ધપુરમેં જન્મ લેકર, ભી અજન્મા હું સદા,
અમર હું અવિચલ સ્વરૂપી, પૂર્ણ જ્ઞાની સર્વદા.
ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વ નિરુપક સર્વ જિનેકકથિત સપ્તમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ-અર્ધ કુન્ડલિયાં

જ્ઞાન-સમુદ્ર મહાનમેં, રંચ નહીં અજ્ઞાન,
જ્ઞાનભાવસે આસ્ત્રવ, હો જાતે અવસાન.
હો જાતે અવસાન, હૃદયમેં સમકિત આએ,
શુદ્ધભાવના જાગે, સમ્યક્જ્ઞાન સુહાયે.
હો ચારિત્ર દીપસે જ્યોતિત, નાથ નિજંતર,
રત્નત્રયકા ફલ પાઉં પ્રભુ, બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદઃ

“લોકસંજ્ઞા જેની જિંદગીનો ધ્રુવકાંટો છે તે જિંદગી
ગમે તેવી શ્રીમંતતા, સત્તા કે કુટુંબ પરિવારાદિ
યોગવાળી હોય તોપણ તે દુઃખનો જ હેતુ છે.
આત્મશાંતિ જે જિંદગીનો ધ્રુવકાંટો છે તે જિંદગી
ગમે તો એકાકી અને નિર્ઘન, નિર્વસ હોય તોપણ
પરમ સમાધિનું સ્થાન છે.”

— કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

પૂજન ક્રમાંક-૮

શ્રી અષ્ટમ અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

છંદ - મત સપેયા

મિથ્યાત્વમોહ સારા દુઃખમય ઈસકા જલ કુમતિ પ્રદાતા હે,
ઈસકો અનાદિસે પી ચેતન ભ્રમ કર અજ્ઞાન બઢાતા હે.
અવિરતિરુપી જડ તરુવરકી પર ગંધ ઈસે ક્યો ભાતી હે,
નિજ સુમતિ સુહાગિનકો ભૂલા પરપરિણતિ ઈસે સુહાતી હે.
નિશ્ચય સંયમસે હુઆ રુષ્ટ મોહિત હે સદા અસંયમસે,
નિશ્ચય ચારિત્ર રહિત રહતા જુડતા હે નહીં નિયમયમસે.
પાંચો પ્રમાદકી મહિમા પા મદમત્ત બહકતા ભવ-વનમેં,
કબ પૂર્ણ દેશ સંયમ લેગા માયાચારી ઈસકે મનમેં.
પાતા હે લબ્ધિ વિશુદ્ધિ કભી ફિર ઉલજા મંદ કષાયોં મે,
ગ્રૈવેયક જાતા ફિર પરંપરા જાતા હે થાવર કાયામેં.
જબ એક યોગહી બાધક હે ત્રય યોગ નહીં સાધક હોંગે,
જિતને સંયોગી ભાવ સભી શિવપથમેં અતિ બાધક હોંગે.
જબ બોધિ પ્રાપ્ત કરતા ચેતન તો યહ જાગ્રત હો જાતા હે,
અપને સ્વભાવકા સંબલ લે યે મોક્ષમાર્ગ પર આઉંગા.
પાયા હે મોક્ષશાસ્ત્ર મૈને અબ મોક્ષમાર્ગ પર આતા હે,
દેશના ઉમાસ્વામીકી પા અપને સ્વરુપકો ધ્યાઉંગા. ૧.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત અષ્ટમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહ્વાનનં.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત અષ્ટમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત અષ્ટમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણં.

અષ્ટક

છંદ-વિજયા

નીર પાયા નહીં શુદ્ધ સમ્યક્ત્વકા,
મોહ-મિથ્યાત્વસે બંધ કરતા રહા.
જન્મકા દુઃખ સહા મૃત્યુકા દુઃખ સહા,
મેં જરા દુઃખસે સ્વામી તડપતા રહા.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,
મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૧.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત અષ્ટમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો જન્મ જરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ
સ્વાહા.

દુઃખ ચતુર્ગતિ ભ્રમણકા મિલા પ્રતિસમય,
જિસમેં સાતા-અસાતામયી દુઃખ મિલા.
ગંધ પાચી નહીં આજ તક નિજમયી,
તાપ સંસારકા હી હૃદયમેં ઝિલા.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,
મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૨.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત અષ્ટમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

રાગદ્વેષોંકી બદરી બરસતી રહી,
સામ્યભાવોંકે દર્શન કભી ના હુએ,
ભવ્ય અક્ષત અખંડિત ને દેખે કભી,
શુદ્ધભાવોંકે નક્ષત્ર ભી ન છુએ.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,
મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૩.

**ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેંકકથિત અઠમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અક્ષયપદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

ભાવ પુષ્પોંકી મહિમા સુહાધી નહીં,
કામ પુષ્પોંકી માયામેં જગતા રહા.
શીલગુણ લાખ ચૌરાસી ભાયે નહીં,
મેં કુશીલોંકે ભવનોંમેં રમતા રહા.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,
મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૪.

**ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેંકકથિત અઠમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો કામભાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

ક્ષુધા વ્યાધિકે ક્ષયકા ભી શ્રમ ક્રિયા,
ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિવેક ક્રિયા ના કભી.
રાત-દિનકા વિચાર ન કીના કભી,
ધર્મકા ભી તો ઉદ્યમ ક્રિયા ના કભી.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,

મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૫.

**ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેંકકથિત અઠમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નૈવેદ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

મોહકે દીપમેં રાગકા તેલ ભર,
મેં જલતા રહા ઘોર અજ્ઞાનસે.
ઈસી દીપકસે ઘર નિજ જલાતા રહા,
મેં જુડા હી નહીં ધર્મ-વિજ્ઞાનસે.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,
મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૬.

**ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેંકકથિત અઠમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોહાન્ધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

ધૂપ હિંસામયી મુઝકો ભાયી સદા,
ભવકી દુર્ગધમેં મૈને માના હૈ સુખ.
કર્મકે બંધ મૈને જલાયે નહીં,
ધ્યાન બિન મૈને પાયા સદા ઘોર દુઃખ.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,
મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૭.

**ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેંકકથિત અઠમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

મૈંને સંસાર તરુકે હી ખાચે હે ફલ,
તૃપ્તિકે ન કભી નાથ દર્શન હુયે.
મોક્ષફલકી ભી ઈચ્છા ઉદિત ના હુઈ,
મૈંને નાપે સદા ઘોર દુઃખકે કુઅે.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,
મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૮.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત અઠમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અર્ધ્ય ભવ ભાવકે હી બનાચે સદા,
જ્ઞાનભાવોંકા અર્ધ્ય બનાયા નહીં.
અપની શુદ્ધાત્માકે ન દર્શન કિયે,
પદ અનર્ધ્ય અતઃ મૈંને પાયા નહીં.
મન-વચન-કાય યોગોંસે આસ્ત્રવ સદા,
મુઝકો ચારોં હી ગતિમેં ભ્રમાતા રહા.
યે અસંયમ પ્રમાદી કષાયોંકે સંગ,
નાથ સંસારમેંહી રુલાતા રહા. ૮.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત અઠમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

(અષ્ટમ્ અધ્યાય - ૨૬ સૂત્ર)

દોહા

ઈસ મિથ્યાત્વ કુસર્પકા, દર્પ કુચલ દો આજ,
અવિરતિ ચાર કષાય ભી, ક્ષય કર નિજહિત કાજ.
(૧)

બંધના કારણ બતાવે છે :-

મિથ્યાદર્શનાવિરતિ પ્રમાદ કષાયયોગા બંધહેતવઃ ૧.

અર્થ :- મિથ્યાદર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ - તે પાંચ બંધના કારણ છે.

છંદ-પદ્ધતિકા

મિથ્યાદર્શન અવિરતિ પ્રમાદ, ચારોં કષાય ત્રયયોગ વાદ,
યે બંધ હેતુ હેં પાંચ શત્રુ, ઈનમેં મિથ્યાત્વ મહાન શત્રુ.
મિથ્યાત્વ ઘોર સંસાર તાપ, હે મહાકૂર પ્રખ્યાત પાપ,
પહિલેમેં પાંચો બંધ જાન, દ્વય ત્રય ચૌથેમેં ચાર માન.
પંચમ કુછ અવિરતિ ત્રીન બંધ, ષષ્ટમમેં હોતે ત્રીન બંધ,
સપ્તમ સે દસ તક દોય બંધ, ગ્યારહ બારહમેં એક બંધ.
તેરહવેમેં લઘુ એક બંધ, ચૌદહવેમેં હોતા અબંધ,
સંપૂર્ણ યહાં સંવર પ્રકાશ, સંસાર યોગકા સર્વનાશ.
સિદ્ધત્વ શક્તિ સંપૂર્ણ જાન, ગુણાનંતનંત અતિશય મહાન,
યે કર્મ બંધકે હેતુ પંચ, અબ તો ઈનકે જીતૂં પ્રપંચ.
મૈં બનું નિરાસ્રવ યતિ મહાન, સંવર સ્વામી હોઉં મહાન,

તત્ત્વાર્થસૂત્રકા પા પ્રતાપ, શુદ્ધાત્મ તત્ત્વકા કરું જાપ,
જય ઉમાસ્વામી મુનિવર મહાન, મૈંભી પાઉં નિજપદ મહાન. ૧.
ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

બંધનું સ્વરુપ.

સકષાયત્વાજ્જીવઃધ કર્મણો યોગ્યાનપુદ્ગલાનાદત્તે સ બંધઃ ૨.

અર્થ :- જીવ કષાય સહિત થતાં કર્મને યોગ્ય પુદ્ગલ પરમાણુઓને ગ્રહણ કરે છે, તે બંધ છે.

છંદ-ત્રોટક

જબ જીવ કષાય ભાવ કરતા કર્મોકે યોગ્ય બંધ કરતા,
પુદ્ગલ પરમાણુ ગ્રહણ કરતા, દુષ્કર્મ બંધ આઠોં કરતા.
પ્રભુ જ્ઞાન દૃષ્ટિ અબ પાઉં મેં, પ્રભુ અકષાયી બન જાઉં મેં,
તત્ત્વાર્થસૂત્રકા મનન કરું, શુદ્ધાત્મકા ચિન્તવન કરું. ૨.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

બન્ધના ભેદ.

પ્રકૃતિસ્થિત્યનુભાગ પ્રદેશાસ્તદ્વિધયઃ ૩.

અર્થ :- તે બંધના પ્રકૃતિ બંધ, સ્થિતિબંધ, અનુભાગબંધ અને પ્રદેશબંધ - આ ચાર ભેદ છે.

છંદ-પદ્ધરિકા

યહ પ્રકૃતિ બંધ વ પ્રદેશ બંધ, અનુભાગબંધ યે સ્થિતિ બંધ,
કર્મોંકી પ્રકૃતિ સ્વભાવ જાન, પુદ્ગલ સ્કંધ પ્રદેશ માન.
અનુભાગ બંધ રસશક્તિ જાન, જબ તક કો બંધતે સ્થિતિ માન,

સ્થિતિ અનુભાગ કષાય નિમિત્ત, અરુ પ્રકૃતિ પ્રદેશયોગ નિમિત્ત,
તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહિમા મહાન, નિજ વસ્તુસ્વરુપ મહાન જાન. ૩.
ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

પ્રકૃતિબન્ધના મૂળ ભેદ :-

આધો જ્ઞાનદર્શનાવરણ વેદનીય-

મોહનીયાયુર્નામિ ગોત્રાન્તરાયાઃ ૪.

અર્થ :- પહેલો અર્થાત્ પ્રકૃતિ બંધ-જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, મોહનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય - તે આઠ પ્રકારનો છે.

છંદ-મત્ત સયેયા

યહ પ્રકૃતિબંધ જ્ઞાનાવરણી દર્શન આવરણી હોતા હૈ,
યહ વેદનીય અરુ મોહનીય અરુ આયુ નામ સહ હોતા હૈ.
અરુ ગોત્ર તથા હૈ અંતરાય યે આઠ પ્રકાર સદા જાનો,
ઈનકા નિમિત્ત કર્માનુસાર સબકો હી હોતા હૈ માનો,
મૈં ઉમાસ્વામીકો નમન કરું, તત્ત્વાર્થસૂત્રકા મનન કરું,
અપને સ્વભાવકા આશ્રય લે આઠોં કર્મોંકા હનન કરું. ૪.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

પ્રકૃતિબંધના ઉત્તર ભેદ :-

પંચનવદ્વયષ્ટાવિંશતિયતુદ્વિયત્વારિંશત્-

દ્વિપંચભેદા યથાક્રમમ્. ૫.

અર્થ :- ઉપરોક્ત જ્ઞાનાવરણાદિ અને આઠ કર્મોના અનુક્રમથી પાંચ, નવ, બે, અઠાવીસ, ચાર, બેતાલીસ, બે અને પાંચ ભેદ છે.

છંદ-મત સપેયા

જ્ઞાનાવરણીકી પાંચપ્રકૃતિ દર્શન આવરણી નૌ જાનો,
દો વેદનીય અરુ અઘાઈસ મોહનીયકી હી માનો.
હે આયુ ચાર બ્યાલીસ નામ દ્વય ગોત્ર પાંચ હેં અંતરાય,
અરુ નામકર્મકી ઈક્યાવન ભેદોં યુત તિરાનવે દુખાય.
હે સબ મિલ ભેદ એક સૌ અડતાલીસ સદા આગમ વર્ણિત,
ભવ જવાલા જલાતી જીવોંકો હે પ્રકૃતિ સભી દુઃખસે નિર્મિત.
મેં ઉમાસ્વામીકો નમન કરું, તત્ત્વાર્થસૂત્રકા મનન કરું,
અપને સ્વભાવકા આશ્રય લે આઠોં કર્મોંકા હનન કરું. ૫.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

જ્ઞાનાવરણ કર્મના પાંચ ભેદ :-

મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યય કેવલાનામ્. ૬.

અર્થ :- મતિ જ્ઞાનાવરણ, શ્રુતજ્ઞાનાવરણ, અવધિ જ્ઞાનાવરણ, મનઃપર્યય જ્ઞાનાવરણ અને કેવલજ્ઞાનાવરણ - આ જ્ઞાનાવરણ કર્મના પાંચ ભેદ છે.

છંદ-તાટંક

મતિ જ્ઞાનાવરણી શ્રુતજ્ઞાનાવરણી અવધિ જ્ઞાનાવરણી,
મનપર્યય જ્ઞાનાવરણી અરુ હે કેવલ જ્ઞાનાવરણી.
યે પાંચ ભેદ જ્ઞાનાવરણીકે દુઃખદાયી જાનો,
ઘાતિ કર્મકી શક્તિ ભરી હે ઈન્હે અહિતકર હી માનો.
પઢકર મેં તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ઘાતિકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૬.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

દર્શનાવરણ કર્મના ભેદ :-

ચક્ષુરચક્ષુરવધિકેવલાનાં નિદ્રા નિદ્રા નિદ્રા

પ્રચલા પ્રચલા પ્રચલા સ્થાનગૃહ્ણશ્ચ. ૭.

અર્થ :- ચક્ષુદર્શનાવરણ, અચક્ષુદર્શનાવરણ, અવધિદર્શનાવરણ, કેવલદર્શનાવરણ, નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલા પ્રચલા અને સ્થાનગૃહ્ણિ - આ નવ ભેદ દર્શનાવરણ કર્મના છે.

છંદ-તાટંક

ચક્ષુ અચક્ષુ અવધિ કેવલ દર્શન આવરણી યે ચારોં,
નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલા પ્રચલા કો જાનો.
સ્થાનગૃહ્ણિ યે ભેદ સર્વ નૌ દર્શન આવરણી કે હે,
યે નૌ કે નૌ ઘાતિકર્મ સુત દુઃખદાયી ભવદધિકે હે.
પઢકર મેં તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ઘાતિકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૭.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

વેદનીય કર્મના બે ભેદ :-

સદસદ્દેધે. ૮.

અર્થ :- સાતા વેદનીય અને અસાતા વેદનીય આ બે વેદનીય કર્મના ભેદ છે.

છંદ-તાટંક

વેદનીય દો ભેદ જાનિયે સાતા ઔર અસાતારુપ,
યે અઘાતિયા કર્મ ભવમયી ઈસસે ભિન્ન સદા ચિદ્રૂપ.
પ્રથમ ઘાતિયા નાશ કરું મેં, ફિર અઘાતિયાકા સંહાર,
પઢ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો સ્વામી હો જાઉં ભવસાગર પાર. ૮.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

મોહનીયકર્મના અઠાવીસ ભેદ બતાવે છે :-

દર્શન ચારિત્ર મોહનીયા કષાય કષાય વેદનીયાખ્યાસ્ત્રિધ્વિનવષોડશભેદાઃ
સમ્યક્ત્વમિથ્યાત્વ તદુભયાન્યકષાય કષાયો હાસ્યરત્યરતિ શોકભય-
જુગુપ્સા સ્ત્રીપુંસકવેદા અનંતાનુબંધ્ય અપ્રત્યાખ્યાન પ્રત્યાખ્યાન
સંજવલન વિકલ્પાશ્ચૈકશઃ ક્રોધ માનમાયાલોભાઃ ૯.

અર્થ :- દર્શન મોહનીય, ચારિત્ર મોહનીય, અકષાય વેદનીય અને કષાય વેદનીય - આ ચાર ભેદરૂપ મોહનીય કર્મ છે. અને તેના પણ અનુક્રમથી ત્રણ, બે, નવ અને સોળ ભેદ છે. તે આ પ્રકારથી છે. સમ્યક્ત્વ મોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય અને સમ્યગ્મિથ્યાત્વ મોહનીય - આ દર્શન મોહનીયના ત્રણ ભેદ છે; અકષાય વેદનીય અને કષાય વેદનીય - આ બે ભેદ ચારિત્ર મોહનીયના છે; હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, જુગુપ્સા, સ્ત્રીવેદ અને પુરુષવેદ તથા નપુંસકવેદ - આ અકષાય વેદનીયના નવ છે; અને અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાન, પ્રત્યાખ્યાન તથા સંજવલનના ભેદથી તથા તે પ્રત્યેકના ક્રોધ-માન-માયા-લોભ આ ચાર પ્રકાર - આ સોળ ભેદ કષાય વેદનીય છે. આ રીતે મોહનીયના કુલ અઠાવીસ ભેદ છે.

છંદ-વીર

વીતરાગ અરહંત શાસ્ત્ર ગુરુકો હી હો મેરા વન્દન,
અન્ય સરાગી દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુસે ઉદાસ હો મેરા મન.
સમ્યક્ત્વ મોહ મિથ્યાત્વ મોહ સમ્યક્મિથ્યાત્વ મોહ ત્રય ભેદ,
યહ દર્શનમોહનીય ભેદ હે શુદ્ધ જીવ હે સદા અભેદ.
કષાય વેદનીય અકષાય વેદનીય દો ચારિત્ર મોહકે ભેદ,
હાસ્ય અરતિ રતિ શોક જુગુપ્સા અરુ ભય એવં સ્ત્રીવેદ.
પુરુષવેદ હેં વેદનપુંસક નવ અકષાય વેદની ભેદ,
અનંતાનુબંધી અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની ભેદ.

તથા સંજવલન ભેદ ચાર ઈનકે ભી ચાર ચાર હે ભેદ,
ક્રોધ માન માયા વ લોભ સબ અઠાઈસ મોહકે ભેદ.
પઢકર મૈં તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ધાતિકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ સ્વભાવકે સાધન દ્વારા પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૯.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૦)

હવે આયુ કર્મના ચાર ભેદ બતાવે છે :-

નારકતૈર્યગ્યોન માનુષદૈવાનિ. ૧૦.

અર્થ :- નરકાયુ, તિર્યયાયુ, મનુષ્યાયુ અને દેવાયુ - આ ચાર ભેદ આયુ કર્મના છે.

છંદ-રોલા

આયુકર્મકે ભેદ ચાર હે ભવ બંધન હે,
નરક તિર્યય મનુષ્ય દેવગતિ દુઃખ કન્દન હે.
યહ અધાતિયા ઈસકા ભી મૈં નાશ કરુંગા,
બલ તત્ત્વાર્થસૂત્રકા પાકર ઈન્હેં હરુંગા. ૧૦.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

નામકર્મના ૪૨ ભેદ બતાવે છે.

ગતિ જાતિ શરીરાંગોપાંગ નિર્માણ બંધન સંઘાત સંસ્થાન સંહનન
સ્પર્શરસગંધવર્ણાનુપૂર્વ્યા ગુરુલઘુપદાત પરધાતા તપોદ્યોતોચ્છવાસ-
વિહાયોગતયઃ પ્રત્યેક શરીર ત્રસ સુભગ સુસ્વર શુભ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તિ
સ્થિરાદેયયશઃ કીર્તિ સેતરાણિ તીર્થકરત્વં ચ. ૧૧.

અર્થ :- ગતિ, જાતિ, શરીર, અંગોપાંગ, નિર્માણબંધન, સંઘાત, સંસ્થાન, સંહનન, સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ, અનુપૂર્વી, અગુરુલઘુ, ઉપધાત, પરધાત, આતપ, ઉદ્યોત, ઉચ્છવાસ અને વિહાયોગતિ - આ એકવીસ તથા પ્રત્યેક શરીર, ત્રસ

સુભગ, સુસ્વર, શુભ સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્તિ, સ્થિર, આદેય અને યશઃ કીર્તિ - આ દસ તથા એનાથી ઉલટા દસ અર્થાત્ સાધારણ શરીર, સ્થાવર, દુર્ભગ, દુસ્વર, અશુભ, બાદર (સ્થૂલ) અપર્યાપ્તિ, અસ્થિર, અનાદેય અને અયશઃ કીર્તિ આ દસ અને તીર્થંકરત્વ - આ રીતે નામકર્મના કુલ ૪૨ ભેદ છે.

છંદ-તાટંક

ગતિ જાતિ શરીર અંગ ઉપાંગ તથા નિર્માણ સભી જાનો, બંધન અરુ સંઘાત સંહનન સંસ્થાનકો પહચાનો. સ્પર્શ તથા રસ ગંધ વર્ણ અરુ અનાપૂર્વી અગુરુ અલઘુ, હે ઉપઘાત તથા પરઘાત ઔર આતપ ઉદ્યોગ સજગ. હે ઉચ્છવાસ વિહાયોગતિ યે સબ મિલકર હોતે ઈક્કીસ, અરુ પ્રત્યેક શરીર તથા ત્રસ સુભગ સુસ્વર શુભ સૂક્ષ્મ અરીશ. પર્યાપ્તિ સ્થિર આદેય તથા યશકીર્તિ યહી દસ જાન, ઈન દસકે ઉલટે દસ જોડો તીર્થંકરત્વ બયાલીસ હી માન. ઈન ઈક્યાવન ઉપભેદોંકે મિલા તિરાનવે હી જાનો, ઈન સબકે વિનાશકા ઉપક્રમ ભેદજ્ઞાનસે પહચાનો. પઢકર મેં તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ઘાતિકર્મકા કરું વિનાશ, નિજ સ્વભાવ સાધનકે દ્વારા પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૧૧.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

ગોત્રકર્મના બે ભેદ :-

ઉચ્ચેર્નીચૈશ્ય. ૧૨.

અર્થ :- ઉચ્ચગોત્ર અને નીચગોત્ર - આ બે ભેદ ગોત્રકર્મના છે.

છંદ-વીર

ઉચ્ચ ગોત્ર અરુ નીચ ગોત્ર યે ગોત્ર કર્મ કે હેં દો ભેદ, ગોત્ર કર્મસે રહિત આત્મા ત્રૈકાલિક ગુણસહિત અભેદ.

પઢકર મેં તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ઘાતિકર્મના કરું વિનાશ, નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મેં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૧૨.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૩)

અંતરાય કર્મના પાંચ ભેદ બતાવે છે :-

દાનલાભભોગોપભોગ વીર્યાશામ્. ૧૩.

અર્થ :- દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, ભોગાંતરાય, ઉપભોગાંતરાય અને વીર્યાંતરાય - આ પાંચ ભેદ અંતરાય કર્મના છે. પ્રકૃતિબંધના ઉપભેદોનું વર્ણન અહીં પૂરું થયું.

છંદ-તાટંક

અંતરાયકે ભેદ પાંચ હેં જો સ્વધર્મકે ઘાતક હેં, દાન લાભ અરુભોગ તથા ઉપભોગ વીર્ય યે બાધક હે. પઢકર મેં તત્ત્વાર્થસૂત્રકો ઘાતિકર્મના કરું વિનાશ, નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મેં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૧૩.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૪)

હવે સ્થિતિ બંધના ભેદોમાં જ્ઞાનાવરણ, વેદનીય, અને અંતરાયકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બતાવે છે :-

આદિતસ્તિસુષામન્તરાયસ્ય ચ

ત્રિંશત્સાગરોપમ કોટીકોટ્યઃ પરા સ્થિતિઃ ૧૪.

અર્થ :- આદિથી ત્રણ અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ તથા વેદનીય અને અંતરાય - આ ચાર કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીસ કોડાકોડી સાગરની છે.

છંદ-વીર

જ્ઞાનાવરણ દર્શનાવરણી વેદનીય અંતરાય પ્રસિદ્ધ, સ્થિતિ હે ઉત્કૃષ્ટ ત્રીસ કોડાકોડી સાગર સુપ્રસિદ્ધ.

પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,

નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મેં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૧૪.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

મોહનીયકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બતાવે છે :-

સપ્તતિર્મોહનીયસ્ય. ૧૫.

અર્થ :- મોહનીયકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સીત્તેર કોડાકોડી સાગરની છે.

છંદ-તાટંક

મોહનીયકી સ્થિતિ હે ઉત્કૃષ્ટ ઔર અતિ દુઃખદાયી,

સત્તર કોડાકોડી સાગર એક સમયમેં વિષપાયી.

પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,

નિજ સ્વભાવ સાધનકે દ્વારા પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૧૫.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૬)

નામ અને ગોત્રકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બતાવે છે :-

વિંશતિર્નામ ગોત્રયોઃ ૧૬.

અર્થ :- નામ અને ગોત્ર કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીસ કોડાકોડી સાગરની છે.

છંદ-વીર

નામ ગોત્રકી હે સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ જીવકો દુઃખદાયી,

વિંશતિ કોડીકોડી સાગર તક બંધતી ચહુંગતિ દાયી.

પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,

નિજ સ્વભાવ સાધનકે દ્વારા પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૧૮.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૭)

આયુકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું વર્ણન :-

ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણ્યાયુષઃ ૧૭.

અર્થ :- આયુકર્મકી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીસ સાગરની છે.

છંદ-વીર

આયુકર્મકી સ્થિતિ હે તેત્રીસ સાગર ઉત્કૃષ્ટ પ્રસિદ્ધ,

આયુકર્મ બંધને કે હેં જીવનમેં આઠ સમય સુપ્રસિદ્ધ.

પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,

નિજ સ્વભાવ સાધનકે દ્વારા પાઉં કેવલજ્ઞાન પ્રકાશ. ૧૭.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૮)

વેદનીયકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ બતાવે છે :-

અપરા દ્વાદશ મુહૂર્તા વેદનીયસ્ય. ૧૮.

અર્થ :- વેદનીયકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ બાર મુહૂર્તની છે.

છંદ-તાટંક

વેદનીયકી જઘન્ય સ્થિતિ હે બારહ મુહૂર્તકી જાન,

સાતા ઔર અસાતા દાતા વેદનીય કો લો પહયાન.

પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,

નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મેં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૧૮.

ૐ હ્રીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૯)

નામ અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ :-

નામગોત્રયોરષ્ટૌ. ૧૯.

અર્થ :- નામ અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ આઠ મુહૂર્તની છે.

છંદ-તાટંક

નામકર્મકી જઘન્ય સ્થિતિ આઠ મુહૂર્ત બતાઈ હે,
ગોત્રકર્મકી ભી ઈતની હી જિનઆગમ મેં ગાઈ હે.
પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મેં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૧૯.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૦)

હવે શેષ જ્ઞાનાવરણાદિ પાંચ કર્મોની જઘન્ય સ્થિતિ બતાવે છે :-

શેષાણામનન્તર્મુહૂર્તા: ૨૦.

અર્થ :- બાકીના અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય, અન્તરાય
અને આયુ - આ પાંચ કર્મોની જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્તની છે.

છંદ-તાટંક

શેષ કર્મા પાંચોંકી સ્થિતિ જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કહી,
હો જઘન્ય યા હો ઉત્કૃષ્ટ સભી સ્થિતિ હે કષ્ટ મહી.
પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મેં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૨૦.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૧)

અનુભવ બન્ધનું લક્ષણ :-

વિપાકોઅનુભવ: ૨૧.

અર્થ :- વિવિધ પ્રકારના જે પાક છે, તે અનુભવ છે.

છંદ-તાટંક

વિવિધ વિપાક કર્મકા અનુભવ બંધ કહા જાતા જાનો,
યહ અનુભાગ બંધ કહલાતા ભવ દુઃખકા દાતા માનો.

પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મેં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૨૧.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૨)

અનુભાગ બંધ કર્મના નામાનુસાર હોય છે :-

સ યથાનામ્. ૨૨.

અર્થ :- આ અનુભાગબંધ કર્મોના નામ અનુસાર જ હોય છે.

છંદ-તાટંક

યહ અનુભાગ બંધ કર્મ અનુસાર હુઆ કરતા ચેતન,
દર્શન જ્ઞાન રોકનેમેં હોતા નિમિત્ત યહ હી ભવ ધન.
પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મેં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૨૨.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૩)

હવે એ બતાવે છે કે ફળ દીધા પછી કર્મોનું શું થાય છે ?

તતશ્ચ નિર્જરા. ૨૩.

અર્થ :- તીવ્ર, મધ્યમ અથવા મંદ ફળ આપ્યા પછી તે કર્મોની નિર્જરા થઈ જાય છે. અર્થાત્ ઉદયમાં આવ્યા પછી કર્મ આત્માથી પૃથક્ થઈ જાય છે.

છંદ-તાટંક

કર્મ ઉદય હોને પર ઝરતે ઉસે નિર્જરા કહતે હેં,
તીવ્ર મધ્ય યા મંદ કુફલ યે કર્મ સમય પર દેતે હેં.
અવિપાક-સકામ નિર્જરા હી કર્મોંકી રજકો ધોતી હેં,
સવિપાક-અકામ નિર્જરા તો આગે બંધન હિત હોતી હેં.

પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મૈં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૨૩.
ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૪)

હવે પ્રદેશબંધનું વર્ણન કહે છે. પ્રદેશબંધનું સ્વરૂપ :-

નામપ્રત્યયાઃ સર્વતો યોગવિશેષાત્સૂક્ષ્મૈકક્ષૈત્રાવગાહ

સ્થિતાઃ સર્વાત્માપ્રદેશપ્પનન્તાનન્ત પ્રદેશાઃ ૨૪.

અર્થ :- જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મપ્રકૃતિઓનું કારણ, સર્વ તરફથી અર્થાત્ સમસ્ત ભાવોમાં યોગ વિશેષથી સૂક્ષ્મ, એક ક્ષેત્રાવગાહરૂપ સ્થિત અને સર્વ આત્મપ્રદેશોમાં જે કર્મપુદ્ગલના અનન્તાનન્ત પ્રદેશ છે - તે પ્રદેશબંધ છે.

છંદ-રોલા

વસુ પ્રકારકી કર્મ પ્રકૃતિ કા કારણ જાનો,
કાર્માણ વર્ગણા પ્રકૃતિયાં બનતી માનો.
સભી ઓરસે સબ ભાવોંસે યોગ સૂક્ષ્મ હો,
એક ક્ષેત્ર અવગાહરૂપ થિત કર્મરૂપ હો.

છંદ-વીર

સર્વ આત્માકે હી પ્રદેશસે બંધતે વહ હૈ પ્રદેશબંધ,
કર્મ પુદ્ગલોંકે સુઅનંતાનંત પ્રદેશ વહી હૈ બંધ.
પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટકર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મૈં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૨૪.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૫)

પુણ્ય પ્રકૃતિઓ બતાવે છે :-

સદ્વેદ્યશુભાયુર્નામ ગોત્રાણિ પુણ્યમ્. ૨૫.

અર્થ :- સાતા વેદનીય, શુભ આયુ, શુભનામ અને શુભ ગોત્ર - આ પુણ્ય પ્રકૃતિઓ છે.

છંદ-વીર

વેદનીય સાતા, શુભ, આયુ, અરુ શુભ નામ ઔર શુભ ગોત્ર,
પુણ્ય પ્રકૃતિયાં યે હોતી હૈ ગિનતીમેં અડસઠ ભવસ્ત્રોત.
પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટ કર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મૈં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૨૫.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૬)

હવે પાપ પ્રકૃતિઓ બતાવે છે :-

અતોઅન્યત્પાપમ્. ૨૬.

અર્થ :- આ પુણ્ય પ્રકૃતિઓથી અન્ય અર્થાત્ અસાતા વેદનીય, અશુભ આયુ, અશુભ નામ અને અશુભ ગોત્ર - તે પાપ પ્રકૃતિઓ છે.

છંદ-વીર

ઘાતિ કર્મકી સૈતાલીસ પ્રકૃતિયાં તો હૈ પૂરી પાપ,
અઘાતિકી હૈ એક શતક અરુ એક પુણ્યકી ભવ સંતાપ.
સબ મિલ પાપ પ્રકૃતિયાં હૈ સૌ ઈન સબકો દો અબ તુમ ત્યાગ,
પુણ્યરુપ અરુ પાપરુપ હૈ બીસ પ્રકૃતિયાં ત્યાગો રાગ.
પઢકર નિજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકો અષ્ટ કર્મકા કરું વિનાશ,
નિજ ભૂતાર્થ આશ્રય દ્વારા પાઉં મૈં સિદ્ધત્વ પ્રકાશ. ૨૬.

ૐ દ્વીં બંધતત્ત્વ નિરુપકાય જિનાન્તર્ગત તત્ત્વાર્થ
અષ્ટમોદ્યાયાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાધ્ય

છંદ-શાર્દૂલ વિઙ્કીડિત

અવિનાશી અવિકારી શુદ્ધસમયી, આનંદકે ધામ તુમ,
જીવાદિક નવતત્ત્વસે ભી પૃથક, હો શિવ વિરામ તુમ.
અજરામર અવિકલ્પ શિવસુખમયી, ધ્રુવ અવિરામ તુમ,
આનંદામૃતકે સમુદ્ર પાવન, સંપૂર્ણ નિષ્કામ તુમ.

કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કર્મોંકી વ્યાધિયાં સર્વ નાશું, લૂ મોક્ષ શિવ સૌખ્યમય.
ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વ નિરુપક સર્વ જિજ્ઞેક્ષકથિત અષ્ટમ્
અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાધ્યર્થ નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જય માલા

છંદ-અર્ધ ચામર

ધ્યાનકી કૃપાસે જ્ઞાનકા પ્રકાશ હૈ,
જ્ઞાનકી કૃપાસે મોક્ષમેં નિવાસ હૈ.
કોઈ ભવ-બંધ દ્વન્દ્વ-ફંદ નહીં હૈં, વિભાવોં કા કોઈ અબ દ્વન્દ્વ નહીં હૈ,
જહાં દેખો વહાં ચારોં ઔર સુખ હૈ, સુખકા સમુદ્ર પૂર્ણ નહીં દુઃખ હૈ.
ભાવ-ભાસનાસે જ્ઞાન પુષ્પ ખિલા હૈ, સર્વ શિવરુપ આનંદ મિલા હૈ,
મોક્ષપુરમેં હી તો મેરા નિવાસ હૈં, મેરે પાસ અપના હી વિશ્વાસ હૈ.

છંદ-માનવ

અબ શુદ્ધ નિર્જરા રથ લે, તુમકો લેને હૈ આઈ,
બાંસુરી શુદ્ધ સંવરકી, ઈસને હી આજ બજાઈ.
જપ તપ વ્રત યમ સંયમ સબ, ઈસકે સંગમેં સજતે હૈં,
ભાવના શુદ્ધકે બાજે, પ્રતિપલ - પ્રતિક્ષણ બજતે હૈં.
સંવર તૂણીર ઉઠાઓ, નિર્જરા શસ્ત્ર લો કરમેં,
ફિર જ્ઞાન-ધનુષસે છોડો, હો લક્ષ્ય શુદ્ધ અંતરમેં.
દેખો વહ મોહ પછાડા, હો ગયા ધરાશાયી અબ,
લડખડા રહી હૈ અવિરતિ, સંયમસે મારો ઝટ અબ.
બસ એક તીર જાગૃતિકા, મારો પ્રમાદ જાએગા,
ચારોં કષાયકા ઘર ભી, પૂરા હી જલ જાએગા.

અબ હૈ સ્વરાજ્ય પૂરા હી, સામ્રાજ્ય પૂર્ણતઃ અપના,
સ્વયમેવ યોગ ક્ષય હોંગે, યહ ભવ દુઃખ હોગા સપના.
તૂણીર ધ્યાનકે ફેંકો, અબ યે ન રહે આવશ્યક,
સંવર નિર્જરા ન સંગ લો, યે સબ અબ અન આવશ્યક.
અબ તો બસ તુમ હી તુમ હો, સામ્રાજ્ય તુમહારા શાશ્વત,
અબ દૂર હો ગયે સારે, હી અણુવ્રત ઔર મહાવ્રત.
સિદ્ધત્વ તુમહારે સંગ હૈ, સુખકા સમુદ્ર લહરાયા,
જ્ઞાનાબ્ધિ પૂર્ણતઃ પ્રગટા, ચૈતન્ય સ્વપદ દરશાયા.
અબ સિદ્ધ વધૂકે નૂપુર, ઝંકૃત હો રહે ઝનન ઝન,
ચેતનને નિજપદ પાયા, કાટે કર્મોંકે બંધન.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વ નિરુપક સર્વ જિજ્ઞેક્ષકથિત અષ્ટમ્
અધ્યાયસ્ય તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાધ્યર્થ નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ-અર્ધ કુન્ડલીયા

ભાવ નિર્જરા શક્તિસે, ક્ષય હોતા ભવ ભાર,
દ્રવ્ય નિર્જરા શક્તિસે, કટ જાતા સંસાર.
શુદ્ધ નિર્જરા હો પ્રગટ, કરતી ભવસે પાર,
કરતી ભવસે પાર, હૃદયમેં સમકિત આયે,
શુદ્ધ ભાવના જાગે, સમ્યક્ જ્ઞાન સુહાયે.
હો ચારિત્ર જ્યોતિસે જ્યોતિત, નાથ નિર્જંતર,
રત્નત્રયકા ફલ પાઉં પ્રભુ, બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદઃ

પૂજન ક્રમાંક-૯

શ્રી નવમ અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

છંદ - પંચ ચામર

બોધિલાભ પ્રાપ્ત કરું, જ્ઞાનકે પ્રકાશસે,
નેહ કરું બાર બાર આત્મકે વિકાસસે.
મોહ મિથ્યાત્વ અંધકારકો વિનાશ દૂં,
સહજ જ્ઞાન સૂર્ય પા સ્વરૂપકી સુવાસ લું.
વિકાસ આત્મશક્તિકા ક્રમિક ક્રમિક કરું પ્રભો,
જ્ઞાનકા સમુદ્ર આજ પ્રાપ્ત કરું હે વિભો.
નૃત્ય ગીતગાન દિવ્ય શુદ્ધ હૃદયસે કરું,
વિભાવભાવ આસ્ત્રવ નિમિષમેં વિજય કરું.
સુવાસ જ્ઞાનભાવનાકી આજ મુઝે મિલ ગઈ,
સ્વાનુભૂતિ ચંદ્રિકા નિજ નિલયમેં ખિલ ગઈ.
ઢાઈ દ્વીપકે સમુદ્ર મુઝે હી નિહારતે,
લહર-લહર લોલ-લોલ પદ મેરે પખારતે.
તીર્થેશ દિવ્યધ્વનિ પ્રભુ હૃદય સમા ગઈ,
ગણધરોંકી વ્યાખ્યા મન મેરા રમા ગઈ.
સ્વદ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ ચતુષ્ટય પ્રધાન હૈ,
પ્રસિદ્ધ જ્યોતિ પુંજ હૈ ત્રિલોકમેં મહાન હૈ.
આત્મબોધ હો ગયા તો જ્ઞાનબોધ હો ગયા,
મુક્તિમાર્ગ સહજ ભવ્ય આજ શોધ હો ગયા.
પરમ દિગંબરી દશા પ્રગટ હુઈ પ્રગટ હુઈ,

મુક્તિ વધૂ શાશ્વત નિકટ હુઈ, નિકટ હુઈ.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવોષટ્ આહ્વાનનં.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણં.

અષ્ટક

છંદ-માનવ

શુભભાવ નીરકો તજકર, જલ શુદ્ધ ભાવમય લાઉં.
જન્માદિ વ્યાધિકો ક્ષય કર, જ્ઞાનાબ્ધિ સુ નિર્મલ પાઉં.
પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં,
વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૧.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો જન્મ જરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ

સ્વાહા.

શુભભાવ ગંધ દુઃખદાયી, તજકર મેં નિજમેં આઉં.
શુદ્ધાત્મ ગંધ સમભાવી, અપને ભીતર પ્રગટાઉં.
પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં.
વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૨.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શુભ અક્ષત સારે તજ દૂં, પાઉં અખંડ અક્ષયપદ.
મુઝકો પરસે ક્યા લેના, ક્ષય કરના હૈ અબ પર પદ.
પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં.

વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૩.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અક્ષયપદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શુભ પુષ્પ મહાદુઃખદાયી, યે કામભાવકે સંગી.

મેં કામભાવકો નાશું, લૂ ભાવ પુષ્પ શિવરંગી.

પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં.

વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૪.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો કામભાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પ નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

નેવેદ્ય ક્ષુધાવર્ધકને, હર ભવમેં મુઝે સતાયા.

અબ ક્ષુધા વ્યાધિ ક્ષય કરને, કા પાવન અવસર આયા.

પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં.

વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૫.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નેવેદ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

દીપોંકી પંકિત સજાયી, દીપવાલિ ભાયી પરકી.

નિજ ભાવ દીપ લાયા હું, અબ આયી સુધિ નિજ ઘરકી.

પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં.

વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૬.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોહાંધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ધૂપાંગ કુપ્યમેં મૈને, ચંદનકી ધૂપ જલાઈ.

અબ ધ્યાન ધૂપ ખેનેકી, પાવન પ્રિય વેલા આઈ.

પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં.

વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૭.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

ફલ ખાયે હે અનગિનતી, વિષમય અતૃપ્તિકે દાતા.

ફલ મોક્ષ આજ પાઉંગા, શાશ્વત ધ્રુવ સૌખ્ય પ્રદાતા.

પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં.

વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૮.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અર્ધ્યાવલિ વસુદ્રવ્યોંકી, લાયા ભવસાગર તટસે.

પાઉં અનર્ધ્યપદ સ્વામી, દેખું નિજ આત્મ નિકટસે.

પ્રભુ આજ અનંતગુણોં કી, મહિમા નિજ ઉરમેં લાઉં.

વિશ્રામ કરું શિવપુરમેં, આનંદ ગીત નિત ગાઉં. ૯.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અર્ધ્યાવલિ

(નવમ અધ્યાય - ૪૭ સૂત્ર)

દોહા

નિશ્ચય સંવરપૂર્વક, કરો નિજ હિત કર્મ,
કર્મ વ્યાધિ સબ ક્ષય કરો, યહી ધર્મકા મર્મ.

(૧)

સંવરનું લક્ષણ :-

આસ્ત્રવનિરોધઃ સંવરઃ ૧.

અર્થ :- આસ્ત્રવને રોકવું તે સંવર છે. અર્થાત્ આત્મામાં જે કારણોથી કર્મોનો આસ્ત્રવ થાય છે તે કારણોને દૂર કરવાથી કર્મોનું આવવું રોકાઈ જાય છે, તેને સંવર કહે છે.

છંદ-માનવ

આસ્ત્રવ નિરોધ સંવર હૈ, યહ જાના મૈને સ્વામી,
કર્માસ્રવ કારણ ક્ષયકર, પદ પાઉં ત્રિભુવન નામી.
યહ ભાવ દ્રવ્ય સંવર જબ, ઉરમેં આતા હૈ પાવન,
તો મોક્ષશાસ્ત્રકી મહિમા, જગતી ઉરમેં મનભાવન.
તત્ત્વાર્થસૂત્રકો પૂજું, હો ઉમાસ્વામીકી જય જય,
શુદ્ધાત્મ તત્ત્વકો પાઉં, સાતોં ભયસે હો નિર્ભય. ૧.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

સંવરના કારણ :-

સ ગુપ્તિ સમિતિ ધર્માનુપ્રેક્ષાપરીષદ જય ચારિત્રે. ૨.

અર્થ :- ત્રણ ગુપ્તિ, પાંચ સમિતિ, દસ ધર્મ, બાર અનુપ્રેક્ષા, બાવીસ પરિષદજય અને પાંચ ચારિત્ર - આ છ કારણોથી સંવર થાય છે.

છંદ-માનવ

ત્રય ગુપ્તિ સમિતિ હોં પાંચોં, દશ ધર્મ ભાવના દ્વાદશ,
બાઈસ પરિષદ જય હોં, ચારિત્ર પાંચ હોં નિજવશ.
યે છહ સંવરકે કારણ; ઈનસે આસ્ત્રવ રુક જાતા,
આસ્ત્રવ જબ રુકતા હૈ તો, સંવર પ્રકાશમેં આતા.
યહ ભાવ દ્રવ્ય સંવર જબ, ઉરમેં આતા હૈ પાવન,
તો મોક્ષમાર્ગકી મહિમા, જગતી ઉરમેં મનભાવન.

તત્ત્વાર્થસૂત્રકો પૂજું, હો ઉમાસ્વામીકી જય જય,
શુદ્ધાત્મ તત્ત્વકો પાઉં, સાતોં ભયસે હો નિર્ભય. ૨.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

નિર્જરા અને સંવરના કારણ :-

તપસા નિર્જરા ચ. ૩.

અર્થ :- તપથી નિર્જરા થાય છે અને સંવર પણ થાય છે.

છંદ-માનવ

તપસે સંવર હોતા હેં, નિર્જરા સહજ હોતી હેં,
તપ દોનોંકા કારણ હેં, નિજ આત્મશુદ્ધિ હોતી હૈ.
પાપોંકા ક્ષય કરનેકો, મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં,
ભવ દુઃખ અભાવ કરને કો, મેં સોયે ભાવ જગાઉં.
યહ ભાવ દ્રવ્ય સંવર જબ, ઉરમેં આતા હૈ પાવન,
તો મોક્ષશાસ્ત્રકી મહિમા, જગતી ઉરમેં મનભાવન.
તત્ત્વાર્થસૂત્રકો પૂજું, હો ઉમાસ્વામીકી જય જય,
શુદ્ધાત્મ તત્ત્વકો પાઉં, સાતોં ભયસે હો નિર્ભય. ૩.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

ગુપ્તિનું લક્ષણ અને ભેદ :-

સમ્યગ્યોગનિગ્રહો ગુપ્તિઃ ૪.

અર્થ :- સાચી રીતે યોગનો નિગ્રહ કરવો તે ગુપ્તિ છે.

છંદ-માનવ

સમ્યક્ પ્રકાર યોગોંકા, નિગ્રહ હી ગુપ્તિ કહાતી,
મન-વચ-કાયાસે જૂડને, કી નહીં પ્રવૃત્તિ સુહાતી.

સંવરપૂર્વક હી હોતી, નિર્જરા કર્મકી ઉત્તમ,
 યદિ મોક્ષમાર્ગકી મહિમા, અંતરમેં હો સર્વોત્તમ.
 નિર્જરા બિના સંવરકે, બિલકુલ અકામ હોતા હે,
 સંવરયુત જો હોતી હે, વહ હી સકામ હોતી હે.
 નિર્જરા અકામ સદા હી, પાચી હે અજ્ઞાનીને,
 નિર્જરા સકામ સદા હી, પાઈ સમ્યક્ જ્ઞાનીને.
 યહ ભાવ દ્રવ્ય સંવર જબ, ઉરમેં આતા હે પાવન,
 તો મોક્ષશાસ્ત્રકી મહિમા, જગતી ઉરમેં મનભાવન.
 તત્ત્વાર્થસૂત્રકો પૂજું, હો ઉમાસ્વામીકી જય જય,
 શુદ્ધાત્મ તત્ત્વકો પાઉં, સાતોં ભયસે હો નિર્ભય. ૪.
 ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

સમિતિના પાંચ ભેદ :-

ઈર્યાભાષેષણાદાન નિક્ષેપોત્સર્ગાઃ સમિતયઃ ૫.

અર્થ :- સમ્યક્ ઈર્યા, સમ્યક્ ભાષા, સમ્યક્ એષણા, સમ્યક્ આદાન નિક્ષેપ
 અને સમ્યક્ ઉત્સર્ગ - આ પાંચ સમિતિ છે. (યોથા સૂત્રનો “સમ્યક્” શબ્દ આ
 સૂત્રમાં પણ લાગુ થાય છે.)

છંદ-માનવ

જૂડા પ્રમાણ લખ ધરતી, મુનિ મોક્ષમાર્ગ પર ચલે,
 યહ ઈર્યા સમિતિ સુપાલન, કરકે વે આગે બઢે.
 હિત-મિત પ્રિય વચનો દ્વારા, સત્યાશ્રય હી લેતે હેં,
 યહ ભાષા સમિતિ સુપાલન, કર મુક્તિ તરણિ ખેતે હેં.
 વિધિપૂર્વક દિનમેં ભોજન, બસ એક બાર લેતે હેં,

નિર્દોષાહાર ગ્રહણ કર, બત્તીસ ગ્રાસ લેતે હેં.
 બત્તીસ દોષ અરુ ચૌદહ, વે અંતરાય કો ટાલે,
 અપને સ્વભાવમેં રત રહ એષણા સમિતિકો પાલે.
 કોઈ ભી વસ્તુ ઉઠાતે, ધરતે લેતે દેતે ગતિ,
 નિર્જન્તુ થાનપર રખતે, આદાન નિક્ષેપણ સમિતિ.
 નિર્જન્તુ થાન પર તનકે, મલમૂત્ર આદિકો તજતે,
 વ્યુત્સર્ગ સમિતિકા પાવન, પાલન કર નિજકો ભજતે.
 યહ ભાવ દ્રવ્ય સંવર જબ, ઉરમેં આતા હેં પાવન,
 તો મોક્ષશાસ્ત્રકી મહિમા, આતી ઉરમેં મનભાવન.
 તત્ત્વાર્થસૂત્રકો પૂજું, હો ઉમાસ્વામીકી જય જય,
 શુદ્ધાત્મ તત્ત્વકો પાઉં, સાતોં ભયસે હો નિર્ભય. ૫.
 ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

દસ ધર્મ :-

ઉત્તમક્ષમામાર્દવાર્જવશૌચસત્ય

સંયમતપસ્ત્યાગાર્કિયન્ય બ્રહ્મચર્યાણિ ધર્મઃ ૬.

અર્થ :- ઉત્તમ ક્ષમા, ઉત્તમ માર્દવ, ઉત્તમ આર્જવ, ઉત્તમ શૌચ, ઉત્તમ
 સત્ય, ઉત્તમ સંયમ, ઉત્તમ તપ, ઉત્તમ ત્યાગ, ઉત્તમ આર્કિયન્ય અને ઉત્તમ
 બ્રહ્મચર્ય - આ દસ ધર્મ છે.

છંદ-માનવ

હે ઉત્તમ ક્ષમા માર્દવ, આર્જવ વ સત્ય શુચિ સંયમ,
 તપ ત્યાગાર્કિયન શીલમ્, દશધર્મ શ્રેષ્ઠ હે અનુપમ.
 ભાવોંકો મલિન ન કરના, યહ ક્ષમા ધર્મ હે શુચિમય,

આઠો મદ પર જય પાના, હે માર્દવ ધર્મ વિનયમય.
 આર્જવ માયાસે વિરહિત, ઋજુતા શુચિતા કા સાગર,
 લોભાદિક પર જય પાના, હે શૌચ ધર્મ ગુણ ગાગર.
 નિજ પર હિતકારી વચના, વલિ પરમ સત્ય ભૂષિત હો,
 ષટ્કાયક પર કરુણા હો, સંયમ ન કભી દુષિત હો.
 મેં ભાવ બંધ ક્ષય કરને, તપ કરું અનિચ્છુક બનકર,
 જ્ઞાનાદિ સભીકો બાટું, હે ત્યાગ ધર્મ અતિ સુખકર.
 ચૌબીસ પરિગ્રહ ત્યાગૂં, આર્કિયન ધર્મ સંવારુ,
 જ્ઞાન બ્રહ્મચર્યમેં રત રહ, નિજ આતમકો સિંગારું.
 મેં તો અપને જ્ઞાયકકા, આનંદ અતીન્દ્રિય પાઉં,
 દશધર્મ પૂર્ણ પાલનકર, પ્રભુ મુક્તિ નગરકો જાઉં.
 યહ ભાવ દ્રવ્ય સંવર જબ, ઉરમેં જગતા હે પાવન,
 તો મોક્ષશાસ્ત્રકી મહિમા, જગતી ઉરમેં મનભાવન.
 તત્ત્વાર્થસૂત્રકો પૂજું, હો ઉમાસ્વામીકી જય જય,
 શુદ્ધાત્મ તત્ત્વકો પાઉં, સાતો ભયસે હો નિર્ભય. ૬.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

બાર અનુપ્રેક્ષા :-

અનિત્યાશરણ સંસારૈકત્વાન્યત્વાશુચ્યાસ્ત્રવ સંવર નિર્જરા

લોક બોધિ દુર્લભધર્મસ્વાખ્યાતત્વાનુ ચિંતનમનુપ્રેક્ષાઃ ૭.

અર્થ :- અનિત્ય, અશરણ, સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વ, અશુચિ, આસ્ત્રવ, સંવર, નિર્જરા, લોક, બોધિ દુર્લભ અને ધર્મ - તે બારના સ્વરૂપનું વારંવાર ચિંતવન કરવું - તે અનુપ્રેક્ષા છે.

છંદ-સખી

દ્વાદશ અનુપ્રેક્ષા પાવન, શ્રાવક મુનિગણ મનભાવન,
 વૈરાગ્ય ભાવકી જનની, અંતર વિવેકકી મથની.
 યહ જગ અનિત્ય પહનાનો, કુછ ભી ન નિત્ય હે માનો,
 અશરણ સંસારી પ્રાણી, રત્નત્રય શરણ ન જાની.
 સંસાર ચતુર્ગતિમય હે, જડ કર્મ સર્વ દુઃખમય હે,
 સબ જીવ અકેલે આતે, સબ જીવ અકેલે જાતે.
 એકત્વભાવ જો ધ્યાતે, વે હી શિવ સુખ ઉપજાતે,
 પરસે મેં અન્ય પૃથક હું, નિજસે અનન્ય સાર્થક હું.
 યહ દેહ અશુચિ દુઃખ કા ઘર, મેં નિત્ય શાશ્વત સુંદર,
 મિથ્યાત્વ આદિ કર્માસ્ત્રત્વ, શુદ્ધાત્મા સદા નિરાસ્ત્રવ.
 જ્ઞાયકકે આશ્રય દ્વારા, સંવર સ્વજ્યોતિ ઉજિયારા,
 અવિપાક નિર્જરા હોતી, કર્મોકે મલકો ધોતી.
 ત્રૈલોક્ય અનાદિ અનંતા, ભ્રમ રહા હાય ભગવંતા,
 લોકાનુપ્રેક્ષા ચિન્તન, લોકાગ્ર વિરાજે ચેતન.
 લૌકિક બહુ જ્ઞાન ઉપાયા, રત્નત્રય બોધ ન પાયા,
 પર જ્ઞાન સુલભ ભવ મગમેં, નિજ જ્ઞાન સુદુર્લભ જગમેં.
 અબ ધર્મ ભાવના પાઉં, નિજ આત્મતત્ત્વકો ધ્યાઉં,
 અબ તો અધર્મ સબ છોડું, ભવ જાલોં સે મુખ મોડું.
 મેં સંવર ભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
 જય ઉમાસ્વામીકી બોલું, નિત અંતરકે પટ બોલું.
 કર મોક્ષશાસ્ત્રકી પૂજન, કાટું કર્મોકે બંધન,
 શુદ્ધાત્મતત્ત્વકા દર્શન, હરતા હે ભવદુઃખ કન્દન. ૭.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

પરીષદ સહન કરવાનો ઉપદેશ :-

માર્ગાચ્યવન નિર્જરાય પરિસોટવ્યા: પરીષદા: ૮.

અર્થ :- સંવરના માર્ગથી ચ્યુત ન થવા અને કર્મોની નિર્જરાને માટે બાવીસ પરિષદ સહન કરવા યોગ્ય છે. (આ સંવરનું પ્રકરણ ચાલી રહ્યું છે, અંત: આ સૂત્રમાં કહેવાયેલ “માર્ગ” શબ્દનો અર્થ “સંવરનો માર્ગ” સમજવો.

છંદ-સખી

શિવ પથમે આય પરિષદ, સમભાવોંસે હી મેં સહું,
સંવરકા માર્ગ ન ત્યાગું, પરિષદસે ડર ન ભાગું.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવભય હર્તા કલ્યાણી,
મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુ કર્મ સર્વ વિનશાઉં.
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
જીવત્વ શક્તિ પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૮.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

પરીષદના બાવીસ ભેદ :-

ક્ષુત્પિપાસાશીતોષ્ણદંશમશકનાગ્ન્યારતિસ્ત્રીચર્યા

નિષદ્યાશચ્યાક્રોશ વધયાચનાલાભરોગ તૃણસ્પર્શ મલ

સત્કાર પુરસ્કાર પ્રજ્ઞાજ્ઞાનાદર્શના નિર્વપામીતિ સ્વાહા. ૯.

અર્થ :- ક્ષુધા, તૃષ્ણા, શીત, ઉષ્ણ, દંશમશક, નાગ્ન્ય, અરતિ, સ્ત્રી, ચર્યા, નિષદ્યા, શચ્યા, આક્રોશ, વધ, યાચના, અલાભ, રોગ, તૃણસ્પર્શ, મલ, સત્કાર-પુરસ્કાર, પ્રજ્ઞા, અજ્ઞાન અને અદર્શન - આ બાવીસ પરિષદ છે.

છંદ-સખી

બાઈસ પરિષદ જાનું, ઈનકો જય કરકે માનું,
મેં ક્ષુધા પરિષદ જીતું, દુઃખરુપ તૃષ્ણાસે રીતું.
સરદીમેં સામ્ય રહું મેં, ગરમીમેં શાન્ત બહૂ મેં,
ના દશમશકસે વ્યાકુલ, ના નગ્ન સુતનમેં આકુલ.
સંયમસે અરતિ ન જાગે, નારી પ્રતિ મોહ ન લાગે,
ચર્યામેં ખેદ ન લાઉં, ધ્યાનાસન ચિગ ના પાઉં.
ઉપસર્ગ દેહ પર આએ, મન ચલિત ન પ્રભુ હો પાએ,
આક્રોશ ન આયે ઉન પર, દુષ્ટોંકે વચ સુન સુનકર.
તન વધ કરને જો આએ, ઉસ પર ભી ક્રોધ ન આએ,
યાચના કરું ન કભી ભી, માંગૂ ન આહાર કભી ભી.
આહાર ન મિલ પાએ તો, જીતું અલાભ પરિષદકો,
રોગાદિક તનમેં આએ, હો શાસ્ત્ર આત્મા ધ્યાએ.
કર તૃણ સ્પર્શ પરિષદ, જય કંટકાકીર્ણ પથ સુખમય,
તન મલિન દેખ ન અરુચિ હો, મલ પરિષદ જયકી રુચિ હો.
સત્કાર ન પાઉં જો ભી, ઉર ખેદ ન લાઉં તો ભી,
હો પુરસ્કારસે વંચિત, આકુલ હોઉં ના કિંચિત.
પ્રજ્ઞા ભી હો બહુયામી, અભિમાન ન હો ઉર સ્વામી,
અજ્ઞાન પરિષદ જય હો, ઉરમેં ન ક્ષોભ યા ભય હો.
તપ ફલમેં ઋદ્ધિ ન હો તો, મનમેં પ્રભુ ખેદ નહીં હો,
પરિષદ યે અદર્શન જીતું, ખોટે ભાવોંસે રીતું.
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
જીવત્વ શક્તિ પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં.

જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવ ભય હર્તા કલ્યાણી,
જય મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુકર્મ સર્વ વિનશાઉં. ૯.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૦)

દસમાંથી બાર ગુણસ્થાન સુધીના પરિષદો :-

સૂક્ષ્મ સાંપરાય છન્નસ્થ વીતરાગયોશ્યતુર્દશઃ ૧૦.

અર્થ :- સૂક્ષ્મ સાંપરાયવાળા જીવોને અને છન્નસ્થ વીતરાગોને ૧૪ પરિષદ હોય છે.

છંદ-સખી

દસવેં ગ્યારહ બારહવમેં, ચૌદહ પરિષદ હો તનમેં,
કર્મોદયમેં હોતે હેં, બસ આઠ નહીં હોતે હેં.
યે પ્રકટ ન હોને પાતે, પર સત્તામેં રહ જાતે,
પરિષદ સબ નષ્ટ કરુંગા, પીડા ઉપસર્ગ સહુંગા.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવ ભય હર્તા કલ્યાણી,
મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુ કર્મ સર્વ વિનશાઉં.
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
જીવત્વ શક્તિ પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૦.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૧)

હવે તેરમા ગુણસ્થામાં પરિષદ બતાવે છે :-

એકાદશ જિને. ૧૧.

અર્થ :- તેરમા ગુણસ્થાનમાં જિનેન્દ્રદેવને ઉપર બતાવેલી ચૌદમાંથી,

અલાભ, પ્રજ્ઞા અને અજ્ઞાન - આ ત્રણ સિવાય બાકીના અગિયાર પરિષદ હોય છે.

છંદ-સખી

હેં ગુણસ્થાન તેરહમેં, ગ્યારહ પરિષદ હોં જિનમેં,
યે ભી કેવલ સત્તામેં, નિર્બલ છાયાવત સંગમેં.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવ ભય હર્તા કલ્યાણી,
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
જીવત્વ શક્તિ પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૧.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૨)

છટ્ઠાથી નવમા ગુણસ્થાન સુધીના પરિષદ :-

બાદર સામ્પરાયે સર્વે. ૧૨.

અર્થ :- બાદર સાંપરાય અર્થાત્ સ્થૂલ કષાયવાળી જીવોને સર્વ પરિષદ હોય છે.

છંદ-સખી

બાદર સામ્પરાયિક પ્રાણી, છઠવેં નવમેં કે જ્ઞાની,
સબ પરિષદ ઉનકો હોતે, સ્થૂલ કષાયી હોતે.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવ ભય હર્તા કલ્યાણી,
મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુકર્મ સર્વ વિનશાઉં.
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
જીવત્વ શક્તિ પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૨.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૩)

જ્ઞાનાવરણ કર્મના ઉદયથી થવાવાળા પરિષદ :-

જ્ઞાનાવરણે પ્રજ્ઞાજ્ઞાને. ૧૩.

અર્થ :- જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયથી પ્રજ્ઞા અને અજ્ઞાન - તે બે પરિષદ હોય છે.

છંદ-સખી

જ્ઞાનાવણીયકા ઉદય હો, પ્રજ્ઞા અજ્ઞાન યે દો હોં,
યે દોનોં પરિષદ જીતૂં, મેં ઉપસર્ગોસે રીતૂં.
જય મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુકર્મ સર્વ વિનશાઉં,
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
જીવત્વ શક્તિ પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૩.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૪)

દર્શનમોહનીય તથા અંતરાય કર્મના ઉદયથી થનાર પરિષદ :-

દર્શન મોહાંતરાયયોર દર્શના લાભો. ૧૪.

અર્થ :- દર્શનમોહ અને અંતરાય કર્મના ઉદયથી ક્રમથી અદર્શન અને અલાભ પરિષદ થાય છે.

છંદ-સખી

દર્શન મોહકર્મ ઉદયમેં, કર્માન્તરાય ઉદયમેં,
અદર્શન પરિષદ હોતા, અરુ અલાભ પરિષદ હોતા.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવ ભય હર્તા કલ્યાણી,
મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુ કર્મ સર્વ વિનશાઉં.
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,

જીવત્વ શક્તિ પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૪.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૫)

હવે ચારિત્ર મોહનીયના ઉદયથી થનાર પરિષદ બતાવે છે :-

ચારિત્રમોહે નાગ્ન્યારતિસ્ત્રી નિષધાકોશ

યાચના સત્કાર પુરસ્કારા: ૧૫.

અર્થ :- ચારિત્ર મોહનીયના ઉદયથી નગ્નતા, અરતિ, સ્ત્રી, નિષધા, આકોશ, યાચના અને સત્કાર પુરસ્કાર - આ સાત પરિષદ હોય છે.

છંદ-સખી

ચારિત્ર મોહ ઉદયમેં, પરિષદ હોં સાત ઉદયમેં,
નગ્નતા, અરતિ હેં હોતા, સ્ત્રી નિષધા હોતા.
આકોશ યાચના હોતા, સત્કાર પુરસ્કાર હોતા,
જો મોક્ષ સુપથ પર આતે, વે હી ઈન પર જય પાતે.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવ ભય હર્તા કલ્યાણી,
મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુ કર્મ સર્વ વિનશાઉં.
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
સિદ્ધત્વ શક્તિ પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૫.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૬)

વેદનીય કર્મના ઉદયથી થનાર પરિષદ :-

વેદનીયે શેષા: ૧૬.

અર્થ :- વેદનીય કર્મના ઉદયથી બાકીના અગિયાર પરિષદ અર્થાત્ ક્ષુધા,

તૃષા, શીત, ઉષ્ણ, દંશમશક, ચર્યા, શય્યા, વધ, રોગ, તૃણ સ્પર્શ અને મલ - આ પરિષદ હોય છે.

છંદ-સખી

વેદનીય કર્મ ઉદયમે, પરિષદ, ગ્યારહ હો તનમે,
ક્ષુધા તૃષા શીત જીતૂં, ઉષ્ણ દંશમશક ભી જીતૂં.
ચર્યા શૈય્યા વધ રોગ, તૃણ સ્પર્શ મલ યોગ,
યે ગ્યારહ સગરે જીતૂં, પરભાવોંસે ઝટ રીતૂં.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવભય હર્તા કલ્યાણી,
મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુકર્મ સર્વ વિનશાઉં.
મેં સંવરભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
સિદ્ધત્વ શૌર્ય પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૬.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૭)

હવે એક જીવને એક સાથે હોવાવાળા પરિષદોની સંખ્યા બતાવે છે :-

એકાદયો ભાજ્યા યુગપદેકસ્મિન્નૈકોન્નવિંશતે: ૧૭.

અર્થ :- એક જીવને એક સાથે એકથી માંડીને ઓગણીસ પરિષદ સુધી જાણવા જોઈએ.

છંદ-સખી

ઈક જીવકે એક હી સંગમે, હોતે ઉન્નીસ ઉદયમે,
જિનવર નૌકર્મ અહારી, નારકી કર્મ આહારી.
સુર સારે મનોઅહારી, નર પશુ હે કવલાહારી,
અંડજ સખ ઓજાહારી, યહ નિર્ણય કરો સુખારી.
વિપરીત માન્યતા છોડો, અપનેકો નિજસે જોડો,
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવભય હર્તા કલ્યાણી.

મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુકર્મ સર્વ વિનશાઉં,
પરભાવોંસે મુખ મોડૂં, બંધોકે પર્વત તોડૂં.
મેં સંવર ભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
સિદ્ધત્વ શૌર્ય પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૭.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૮)

ચારિત્રના પાંચ ભેદ :-

સામાયિકચ્છેદોપસ્થાપના પરિહાર

વિશુદ્ધિ સૂક્ષ્મ સાંપરાય યથાખ્યાતમિતિ ચારિત્રમ્. ૧૮.

અર્થ :- સામાયિક, છેદોપસ્થાપના, પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ સાંપરાય અને યથાખ્યાત - આ પ્રકારે ચારિત્રના પાંચ ભેદ છે.

છંદ-સખી

સામાયિક ચારિત્ર ધારો, છેદોપસ્થાપના ધારો,
પરિહાર વિશુદ્ધિ ધરો તુમ, સૂક્ષ્મ સાંપરાય વરો તુમ.
લે યથાખ્યાત હી માનો, પાંચોં ચારિત્ર પિછાનો,
સામાયિક છહસે નૌ તક, દૂજ ભી છહસે નૌ તક.
પરિહાર છટ્ટે સપ્તમ તક, સૂક્ષ્મ સાંપરાય દશમ તક,
યહ વીતરાગ ચારિત્રમ્, જો કરતા પૂર્ણ પવિત્રમ્.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર જિનવાણી, ભવભય હર્તા કલ્યાણી,
મેં મોક્ષમાર્ગ પર આઉં, વસુકર્મ સર્વ વિનશાઉં.
મેં સંવર ભાવ જગાઉં, નિર્જરા અપૂર્વ સુપાઉં,
સિદ્ધત્વ શૌર્ય પ્રગટાઉં, ફિર લૌટ ન ભવમેં આઉં. ૧૮.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૧૯)

બાહ્ય તપના ભેદ :-

અનશન અવમોદર્યવૃત્તિપરિસંખ્યાનરસ

પરિત્યાગવિવિક્ત શય્યાસનકાયકલેશા બાહ્ય તપ: ૧૯.

અર્થ :- સમ્યક્ પ્રકારથી અનશન, સમ્યક્ અવમોદર્ય, સમ્યક્ વૃત્તિ પરિસંખ્યાન, સમ્યક્ રસ પરિત્યાગ, સમ્યક્ વિવિક્ત શય્યાસન અને સમ્યક્ કાયકલેશ - આ છ પ્રકારના બાહ્ય તપ છે.

છંદ-સખી

છહ ભેદ બાહ્ય તપકે સુજાન, પાલન કરતે મુનિવર મહાન,
સમ્યક્ અનશન આહાર ત્યાગ, હે અવમોદર્ય આંશિક સુત્યાગ.
વ્રત પરિસંખ્યા પરિહારશુદ્ધિ, અટપટી પ્રતિજ્ઞાયુક્ત બુદ્ધિ,
ષટ રસ આંશિક યા પૂર્ણ ત્યાગ, ભોજનકે પ્રતિ અતિ મંદરાગ.
તપ વિવિક્ત શૈય્યાસન પ્રસિદ્ધ, ઉઠના બેઠના વિવેક સિદ્ધ,
હે કાય કલેશ તપ સ્વ વશરુપ, અપને નિજ આતમમેં અનૂપ.
જય મોક્ષશાસ્ત્ર ઉત્તમ મહાન, યહ મુક્તિમાર્ગ દર્શકપ્રધાન,
મેં મોક્ષમાર્ગ પાઉં મહાન, સિદ્ધત્વ શક્તિ મેરી મહાન.
મેં સંવરભાવ જગા મહાન, નિર્જરા શુદ્ધ પાઉં પ્રધાન,
સિદ્ધત્વ શૌર્ય પ્રગટે મહાન, ફિર લૌટ ન ભવમેં હો પ્રયાણ. ૧૯.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૦)

હવે આભ્યંતરતપના છ ભેદ બતાવે છે :-

પ્રાયશ્ચિત્ત વિનયવૈયાવૃત્ય સ્વાધ્યાયવ્યુત્સર્ગ ધ્યાનાન્યુત્તરમ્. ૨૦.

અર્થ :- સમ્યક્રૂપથી પ્રાયશ્ચિત્ત, સમ્યક્ વિનય, સમ્યક્ વૈયાવૃત્ય, સમ્યક્ સ્વાધ્યાય, સમ્યક્ વ્યુત્સર્ગ અને સમ્યક્ ધ્યાન - આ છ પ્રકારના અભ્યંતર તપ છે.

છંદ-પદ્ધતિકા

હે અંતરંગ તપ છહ પ્રકાર, દોષોંકા પ્રાયશ્ચિત વિચાર,
ગુણવાનોંકી હો વિનય પૂર્ણ, વૈયાવૃત્યસે કર કષ્ટ ચૂર્ણ.
સમ્યક્ સ્વાધ્યાય સ્વજ્ઞાન ધાર, યે અંતરંગતપ છહ પ્રકાર,
પ્રાયશ્ચિતકે નૌ ભેદ જાન, હે સ્વાધ્યાયકે પાંચ માન,
વ્યુત્સર્ગભેદ હેં દો પ્રકાર, અરુ ધ્યાન ભેદ હે માત્ર ચાર.

છંદ-ચાંદ્રાયણ

યે હી પ્રાયશ્ચિત વ્યવહાર સુપ્રસિદ્ધ હેં,
સમ્યક્ પાલક મુનિ નિજાત્મમેં સિદ્ધ હેં.
આત્મતત્ત્વમેં રણમરુપ તપ આચરણ,
યહ નિશ્ચય પ્રાયશ્ચિત હી હે શિવ કરણ.
ભાવ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામીકો વિનય સહિત વંદન કરું. ૨૦.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૧)

હવે અભ્યંતર તપના ઉપભેદ બતાવે છે :-

નવચતુર્દશ પંચદ્વિભેદા યથાક્રમં પ્રાગ્ધ્યાનાત્. ૨૧.

અર્થ :- ધ્યાન પહેલાના પાંચ તપના અનુક્રમથી નવ, ચાર, દસ, પાંચ અને બે ભેદ છે. અર્થાત્ સમ્યક્ પ્રાયશ્ચિતના નવ, સમ્યક્ વિનયના ચાર, સમ્યક્ વૈયાવૃત્યના દસ, સમ્યક્ સ્વાધ્યાયના પાંચ, સમ્યક્ વ્યુત્સર્ગના બે ભેદ છે.

છંદ-વીર

પ્રાયશ્ચિત નૌ ભેદ જાનિયે ભેદ વિનય કે જાનો ચાર,
વૈયાવૃત્ત દસ ભેદ જાનિયે સ્વાધ્યાયકે પાંચ વિચાર.
અરુ વ્યુત્સર્ગ ભેદ દો જાનો તથા ધ્યાનકે બહુત પ્રકાર,

નિશ્ચય અભ્યંતર તપકી મહિમાસે હો જાઓ ભવપાર.
ભાવ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરું વિનયસે આજ,
ઉમાસ્વામીકો વિનય સહિત વંદન કર પાઉં નિજપદરાજ. ૨૧.

**ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૨)

હવે સમ્યક્ પ્રાયશ્ચિત્તના નવભેદ બતાવે છે :-
**આલોચન પ્રતિક્રમણ તદુભય વિવેક વ્યુત્સર્ગ
તપશ્છેદ પરિહારોપસ્થાપના: ૨૨.**

અર્થ :- આલોચના, પ્રતિક્રમણ, તદુભય, વિવેક, વ્યુત્સર્ગ, તપ, છેદ, પરિહાર, ઉપસ્થાપના - આ પ્રાયશ્ચિત તપના નવ ભેદ છે.

છંદ-ચાંદ્રાયણ

પ્રાયશ્ચિત નો ભેદ જાનિયે આજ સબ,
આલોચન પ્રતિક્રમણ સુ તદુભય જાન અબ.
અરુ વિવેક વ્યુત્સર્ગ તથા તપ છેદ હેં,
અરુ પરિહાર સુ ઉપસ્થાપના ભેદ હેં.
યે પ્રાયશ્ચિતકા વ્યવહાર પ્રસિદ્ધ હેં,
સમ્યક્ પાલક મુનિ નિજાત્મમેં સિદ્ધ હેં.
આત્મતત્ત્વમેં રમણ રુપ તપ આચરણ,
યહ નિશ્ચય પ્રાયશ્ચિત હી હેં શિવકરણ.
ભાવ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામીકો વિનય સહિત વંદન કરું. ૨૨.

**ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૩)

હવે સમ્યક્ વિનય તપના ચાર ભેદ બતાવે છે :-

જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રોપચારા: ૨૩.

અર્થ :- જ્ઞાનવિનય, દર્શનવિનય, ચારિત્રવિનય અને ઉપચારવિનય - આ વિનય તપના ચાર ભેદ છે.

છંદ-ચાંદ્રાયણ

જ્ઞાન વિનય સત્ શાસ્ત્રોંકા અભ્યાસ હેં,
દર્શન વિનય સુસમ્યક્ દર્શન પાસ હેં.
ચારિત્ર વિનય સર્વ ચારિત નિર્દોષ હેં,
ઉપચાર વૃદ્ધ મુનિકે પ્રતિ વિનય અદોષ હેં.
ભાવ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામીકો વિનય સહિત વંદન કરું. ૨૩.

**ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો
અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.**

(૨૪)

હવે સમ્યક્ વૈયાવૃત્ત તપના ૧૦ ભેદ બતાવે છે :-

આચાર્યોપાધ્યાય તપસ્વિશૈક્ષ્યગ્લાનગણ-

કુલસંઘ સાધુમનોજ્ઞાનામ્. ૨૪.

અર્થ :- આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, તપસ્વી, શૈક્ષ્ય, ગ્લાન, ગણ, કુલ, સંઘ, સાધુ અને મનોજ્ઞ - આ દસ પ્રકારના મુનિઓની સેવા કરવી - તે વૈયાવૃત્ત તપના દસ ભેદ છે.

છંદ-ચાંદ્રાયણ

વૈયાવૃત્ત દસ ભેદ આપ પહચાનિયે,
મુનિ જન સેવા કર પ્રસન્નતા માનિયે.

શ્રી આચાર્ય પંચ આચારી હૈ મહાન,
ઉપાધ્યાય મુનિ શાસ્ત્ર અધ્યયનમેં પ્રધાન.
મહા તપસ્વી શૈક્ષ્ય અધ્યયનમેં સુરત,
રાગી મુનિ હૈં ગ્લાન વૃદ્ધ મુનિ જન વિરત.
કુલદીક્ષા ગુરુશિષ્ય કહાતે સાધુજન,
યતિ મુનિ ઋષિ અનગાર સંઘ હૈ ચાર ગણ.
સાધુ પુરાને દીક્ષિત કહલાતે સુમુનિ,
વક્તાદિક ગુણ ભૂષિત હોતે મનોજ મુનિ.
ઈનકી સેવા સુશ્રુષા કર્તવ્ય હૈં,
અકષાયી ભાવોંકા યહ મંતવ્ય હૈં.
ભાવ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામીકો વિનય સહિત વંદન કરું. ૨૪.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૫)

સમ્યક્ સ્વાધ્યાય તપના પાંચ ભેદ :-

વાયનાપૃચ્છનાનુપ્રેક્ષામ્નાયધર્મોપદેશાઃ ૨૫.

અર્થ :- વાયના, પૃચ્છના, અનુપ્રેક્ષા, આમનાય અને ધર્મોપદેશ - આ સ્વાધ્યાયના પાંચ ભેદ છે.

છંદ-ચાંદ્રાયણ

સ્વાધ્યાયકે પંચ ભેદ અબ જાનિયે,
નિજ આતમ અધ્યયન સુસમ્યક્ માનિયે.
આગમ ગ્રંથોકા વાયન હૈ વાયના,
સંશય કાય હિત પ્રશ્ન પૂછના પૃચ્છના.

બાર બાર ચિન્તન હી હૈ અનુપ્રેક્ષા,
આમ્નાય નિર્દોષ પાઠ હૈ પ્રેક્ષા.
શુદ્ધ ધર્મ ઉપદેશ યહી સ્વાધ્યાય હૈં,
એકમાત્ર સ્વાધ્યાય મુક્તિ સુખદાય હૈં.
ભાવ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામીકો વિનય સહિત વંદન કરું. ૨૫.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૬)

સમ્યક્ વ્યુત્સર્ગ તપના બે ભેદ બતાવે છે :-

બાહ્યાભ્યાસંતરોપધ્યોઃ ૨૬.

અર્થ :- બાહ્ય ઉપધિ વ્યુત્સર્ગ અને અભ્યંતર ઉપધિ વ્યુત્સર્ગ - આ બે વ્યુત્સર્ગ તપના ભેદ છે.

છંદ-ચાંદ્રાયણ

તપ ઉત્સર્ગ ભેદ દો આગમમેં કહે,
અંતરંગ બહિરંગ પરિગ્રહ તજ રહે.
દસ પ્રકારકા બાહ્ય પરિગ્રહ છોડિયે,
ચૌદહ અંતરંગસે નિજ મુખ મોડિયે.
ચૌદહમેં પહિલા મિથ્યાત્વ વિનાશિયે,
યહી બંધકા મૂલ સર્વથા નાશિયે.
ભાવ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામીકો વિનય સહિત વંદન કરું. ૨૬.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૭)

સમ્યક્ ધ્યાન તપનું લક્ષણ :-

ઉત્તમ સંહનનસ્થૈકાગ્ર ચિંતાનિરોધો ધ્યાનમાન્તર્મુહૂર્તાત્. ૨૭.

અર્થ :- ઉત્તમ સંહનનવાળાને અંતર્મુહૂર્ત સુધી એકાગ્રતાપૂર્વક ચિંતાનો નિરોધ - તે ધ્યાન છે.

છંદ-ચાંદ્રાચણ

એકાગ્ર હો ચિન્તા નિરોધ વ ધ્યાન હો અંતર્મુહૂર્ત,
સંહનન ઉત્તમ અગર હૈ ધ્યાન હૈ યહ મુખ્યરુપ.
જો વિષય ભી મુખ્ય હોતા વહી હોતા ધ્યેય હૈં,
ધ્યેયકા જો ધ્યાન કરતા વહી ધ્યાતા પ્રેય હૈં.
ભાવ સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામીકો વિનય સહિત વંદન કરું. ૨૭.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૮)

ધ્યાનના ભેદ :-

આર્તરૌદ્ર ધર્મ્ય શુક્લાનિ. ૨૮.

અર્થ :- આર્ત, રૌદ્ર, ધર્મ અને શુક્લ - આ ધ્યાનના ચાર ભેદ છે.

છંદ-ગીતિકા

આર્તકે હૈં ભેદ ચારોં, ઈન્હેં ભી પહચાનિયે,
હો અનિષ્ટ સંયોગ તો ક્ષય, કરણ ધ્યાન વિચારિયે.
આર્તધ્યાન અનિષ્ટ સંયોગજ મહાદુઃખરુપ હૈં,
દુઃખરુપ ઈષ્ટ વિયોગ ભી હૈં, અરુભવોધિકૂપ હૈં.
રૌદ્રકે હૈં ભેદ ચારોં, કુધ્યાન હી હૈં સર્વથા,
પ્રથમ હિંસાનંદી હૈં, દૂજા મૃષા નંદી યથા.

ચૌર્યાનંદી તથા હૈં, પરિગ્રહાનંદી વ્યથા,
ધર્મકે હૈં ભેદ ચારોં, સ્વર્ગ સુખદાતા સદા.
શુક્લ કે ભી ભેદ ચારોં, જાનિયે ઈનકો યથા,
ઈસીકા બલ પ્રાપ્ત કરકે, નાશિયે ભવકી વ્યથા.
વિનય સે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામી મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૨૮.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨૯)

હવે મોક્ષના કારણરૂપ ધ્યાન બતાવે છે :-

પરે મોક્ષહેતૂ. ૨૯.

અર્થ :- જે ચાર પ્રકારના ધ્યાન કહ્યા, તેમાંથી અંતના બે અર્થાત્ ધર્મ અને શુક્લધ્યાન મોક્ષના કારણ છે.

છંદ-વીર

આર્ત રૌદ્ર સંસાર હેતુ હૈ ધર્મ શુક્લ હૈ શિવસુખહેતુ,
નિશ્ચય ધર્મ ધ્યાન શુક્લ, દો ધ્યાન મોક્ષકે કારણ હેતુ.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે હર્ષાઈ,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઈ. ૨૯.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૦)

આર્તધ્યાનના ચાર ભેદ છે, હવે તેનું વર્ણન અનુક્રમથી ચાર સૂત્રો દ્વારા કહે છે :-

આર્તમ મનોજ્ઞસ્ય સાંપ્રયોગે

તદ્વિપ્રયોગાય સ્મૃતિસમન્વાહારઃ ૩૦.

અર્થ :- અનિષ્ટ પદાર્થનો સંયોગ થતાં, તેને દૂર કરવા માટે વારંવાર વિચાર

કરવો - તે અનિષ્ટ સંયોગ જ નામનું આર્તધ્યાન છે.

છંદ-વીર

હો સંયોગ અનિષ્ટ પદાર્થોકા તો બારંબાર વિચાર,
ઉસે દૂર કરનેકા કરના યત્ન અનિષ્ટ સંયોગ વિકાર.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મૈં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૩૦.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૧)

વિપરીતં મનોજ્ઞસ્ય. ૩૧.

અર્થ :- મનોજ્ઞ પદાર્થ સંબંધી ઉપરોક્ત સૂત્રમાં કહેલાથી વિપરીત અર્થાત્
ઈષ્ટ પદાર્થનો વિયોગ થતાં, તેના સંયોગને માટે વારંવાર વિચાર કરવો, તે “ઈષ્ટ-
વિયોગજ” નામનું આર્તધ્યાન છે.

છંદ-વીર

ઈષ્ટ પદાર્થોકા વિયોગ હો કરના બારંબાર વિચાર,
ઈષ્ટ વિયોગજ આર્તધ્યાન હે જો હે ભવસમુદ્ર દુઃખકાર.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મૈં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૩૧.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૨)

વેદનાયાશ્ય. ૩૨.

અર્થ :- રોગજનિત પીડા થતાં, તેને દૂર કરવા માટે વારંવાર ચિંતવન કરવું,
તે વેદનાજન્ય આર્તધ્યાન છે.

છંદ-ગીતિકા

રોગ પીડા દૂર કરને, કા વિચાર કુચિન્તવન,
વેદનામય આર્તધ્યાન, મહાન હે દુઃખકા વરણ.
વિનય સે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામી મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૩૨.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૩)

નિદાનં ચ. ૩૩.

અર્થ :- ભવિષ્યકાળ સંબંધી વિષયોની પ્રાપ્તિમાં ચિત્તને તલ્લીન કરી દેવું-
તે નિદાન જ આર્તધ્યાન છે.

છંદ-ગીતિકા

ભવિષ્યત્ મેં વિષય ભોગોં, કી હૃદયમેં દાસતા,
યહ નિદાનજ આર્ત હેં, કુધ્યાનમેં હી લીનતા.
વિનય સે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામી મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૩૩.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૪)

હવે ગુણસ્થાનની અપેક્ષાથી આર્તધ્યાનના સ્વામી બતાવે છે :-

તદવિરતદેશવિરતપ્રમત્તસંયતાનામ્. ૩૪.

અર્થ :- તે આર્તધ્યાન, અવિરત - પહેલા ચાર ગુણસ્થાન, દેશવિરત -
પાંચમુ ગુણસ્થાન અને પ્રમત્ત સંયત - છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં હોય છે.

છંદ-ગીતિકા

પ્રથમસે લે છઠે તક, યહ આર્તધ્યાન પ્રધાન હેં,
છઠેમેં તો નિદાનજન હી, શેષ તીન પ્રમાણ હેં.
છઠેકે પશ્ચાત્ હોતા, આર્તધ્યાન કભી નહીં,
કિન્તુ મિથ્યાદષ્ટિકી, હોતી દશા ઉંચી નહીં.
આર્તધ્યાનોમેં મગન રહ, ભૂલતા નિજ આત્મકો,
અશુભ શુભકે ચક્રમેં, પડ ભૂલતા પરમાત્મકો.
વિનય સે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામી મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૩૪.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૫)

હવે રૌદ્રધ્યાનના ભેદ અને સ્વામી બતાવે છે :-

હિંસાનૃતસ્તેય વિષયસંરક્ષણેભ્યો

રૌદ્રમવિરતદેશ વિરતયો: ૩૫.

અર્થ :- હિંસા, અસત્ય, ચોરી અને વિષય-સંરક્ષણના ભાવથી ઉત્પન્ન થયેલું ધ્યાન, તે રૌદ્રધ્યાન છે. આ ધ્યાન અવિરત અને દેશવિરત (પહેલાથી પાંચ) ગુણસ્થાનોમાં હોય છે.

છંદ-ગીતિકા

હિંસા અસત્ય વ ચૌર્ય મૂર્છા, વિષય સંરક્ષણ કુભાવ,
સે હુઆ જો ધ્યાન વહ હૈ, રૌદ્રધ્યાની દુર્વિભાવ.
મગન હિંસામેં રહે તો, વહી હિંસાનંદી હેં,
મૃષામેં આનંદ માને, વહી મૃષાનંદી હેં.

ચૌર્યમેં આનંદ માને, વહી ચૌર્યાનંદી હેં,
પરિગ્રહમેં હર્ષ હૈ તો, વહ પરિગ્રહનંદી હેં.
રૌદ્રધ્યાન કુગતિ દાતા, હૈ સદા હી જાનિયે,
ધાર સમતા ભાવ ઉરમેં, ઈસે ક્ષય કર માનિયે.
પ્રથમસે લે પાંચવે તક, રૌદ્ર રહતા વિદ્યમાન,
પ્રથમમેં હોતા ભયંકર, પાંચવેમેં અલ્પ જાન.
વિનય સે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામી મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૩૫.
ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૬)

હવે ધર્મ ધ્યાનના ભેદ બતાવે છે :-

આજ્ઞાપાયવિપાક સંસ્થાનવિચયાય ધર્મ્યમ્. ૩૬.

અર્થ :- આજ્ઞાવિચય, અપાયવિચય, વિપાકવિચય અને સંસ્થાનવિચયને માટે ચિંતવન કરવું તે ધર્મધ્યાન છે.

છંદ-ગીતિકા

ધર્મકા જો ધ્યાન હૈ, વહ ચાર ભેદ સહિત સદા,
આજ્ઞા અપાય વિપાક, અરુ સંસ્થાનવિચય સદા.
આજ્ઞા વિચય આગમ પ્રમાણી, અર્થકા હી તો વિચાર,
ભવ દુઃખોસે છૂટનેકા, હૈ ઉપાય વિચય વિચાર.
કર્મફલકે ઉદય કા, ચિન્તન વિપાક વિચય સહી,
લોકકા આકાર ચિન્તન, સંસ્થાન વિચય સહી.
ચતુર્થમ પંચમ છઠે અરુ, સાતવેં તક ધર્મધ્યાન,
ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પાતા, શુદ્ધિકી મહિમા મહાન.

વિનય સે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામી મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૩૬.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૭)

હવે શુકલ ધ્યાનના સ્વામી બતાવે છે :-

શુકલે યાદે પૂર્વવિદઃ ૩૭.

અર્થ :- પહેલા બે પ્રકારના શુકલધ્યાન અર્થાત્ પૃથક્ત્વવિતર્ક અને એકત્વવિતર્ક- આ બે ધ્યાન પણ પૂર્વજ્ઞાનધારી શ્રુતકેવળીને હોય છે.

છંદ-ગીતિકા

શુકલત્વકે દો ભેદ પૃથક્ત્વ, વિતર્ક અરુ એકત્વ વિતર્ક,
આઠવેંસે ગ્યારવેં તક, પ્રથમ ભેદ મહાન તક.
બારવેંસે દૂસરા, હોતા મહાન પ્રસિદ્ધ હેં,
તેરવેં તક વિદ્ય રહતા, સ્વસ્થ રુપ સુપ્રસિદ્ધ હેં.
વિનય સે તત્ત્વાર્થસૂત્ર, મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામી મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૩૭.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૮)

હવે તે બતાવે છે કે બાકીના બે ભેદ કોને હોય છે :-

પરે કેવલિનઃ ૩૮.

અર્થ :- શુકલધ્યાનના અંતિમ બે ભેદ અર્થાત્ સૂક્ષ્મક્રિયા પ્રતિપાતિ અને વ્યુપરત ક્રિયાનિવર્તિ આ બે ધ્યાન કેવલી ભગવાનને હોય છે.

છંદ-વીર

ત્રીજા સૂક્ષ્મ ક્રિયા પ્રતિ પાતિ ધ્યાન તેરવેં કેવલીશુકલ,
વ્યુપરત ક્રિયા નિવૃત્તિ સુચોથા ચૌદહવેંમેં અંતિમ શુકલ.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે હર્ષાઉં,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં. ૩૮.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩૯)

શુકલ ધ્યાનના ચાર ભેદ :-

પૃથક્ત્વેકત્વવિતર્ક સૂક્ષ્મક્રિયા

પ્રતિપાતિવ્યુપરત ક્રિયા નિવર્તીનિ. ૩૯.

અર્થ :- પૃથક્ત્વ વિતર્ક, એકત્વ વિતર્ક, સૂક્ષ્મક્રિયા પ્રતિપાતિ અને વ્યુપરત ક્રિયા નિવર્તિ - આ શુકલધ્યાનના ચાર ભેદ છે.

છંદ-વીર

પૃથક્ત્વ વિતર્ક એકત્વ વિતર્ક અરુ સૂક્ષ્મ ક્રિયા પ્રતિપાતિ પ્રસિદ્ધ,
વ્યુપરત ક્રિયા નિવૃત્તિધ્યાન સહ શુકલ ધ્યાન હેં ચાર વિશુદ્ધ.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મેં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૩૯.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૦)

હવે યોગની અપેક્ષાથી શુકલ ધ્યાનના સ્વામી બતાવે છે :-

ત્ર્યેક યોગ કાય યોગા યોગાનામ્. ૪૦.

અર્થ :- ઉપર કહેવામાં આવેલ ચાર પ્રકારના શુકલ ધ્યાન અનુક્રમથી ત્રણ

યોગવાળા, એક યોગવાળા, માત્ર કામયોગવાળા અને અયોગી જીવોને હોય છે.

છંદ-વીર

મન-વચ-કાય ત્રિયોગીકો, હોતા હે પહિલા ધ્યાન મહાન,
દૂજા શુકલ ધ્યાન હોતા હે એક યોગવાલોંકો જાન.
તીજા શુકલ ધ્યાન હોતા હે કાયયોગ વાલોંકો માન,
ચૌથા યોગરહિત જીવોંકો ગુણસ્થાન ચૌદહવા જાન.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્ર કી, પૂજન કરકે હર્ષાઉં,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મૈં નિર્વાણ સ્વપદ પાઉં. ૪૦.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૧)

શુકલ ધ્યાનના, પહેલા બે ભેદોની વિશેષતા બતાવે છે :-

એકાશ્રયે સવિતર્કવીચારે પૂર્વે. ૪૧.

અર્થ :- એક (પરિપૂર્ણ) શ્રુતજ્ઞાનીના આશ્રયથી રહેનાર શુકલધ્યાનના પહેલા બે ભેદ, વિતર્ક અને વિચાર સહિત છે.

છંદ-તાટંક

શ્રુતજ્ઞાની કે આશ્રયસે રહતે દ્વય શુકલધ્યાન જાનો,
પહિલા હે વીતર્ક સદા વિચાર સહિત નિશ્ચિત માનો.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી, પૂજન કરકે હર્ષાઉં,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મૈં નિર્વાણ સ્વપદ પાઉં. ૪૧.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૨)

અવિચારં દ્વિતીયમ્. ૪૨.

અર્થ :- ઉપર કહેવામાં આવેલા શુકલ ધ્યાનોમાંથી બીજું શુકલ ધ્યાન

વિચારથી રહિત છે પરંતુ સવિતર્ક હોય છે.

છંદ-વીર

દૂજા હે વિચાર રહિત અરુ હે સવિતર્ક શુકલમય ધ્યાન,
ઈસકે હોતે હી હો જાતા હે જીવોંકો કેવલજ્ઞાન.
તીજા સૂક્ષ્મ ક્રિયા પ્રતિપાતી તેરહકે અંતિમ હોતા,
ચૌથા વ્યુપરત ક્રિયા નિવૃત્તિ ચૌદહવેં મેં હી હોતા.
શુકલધ્યાનમેં જીવ દશા અવિકલ્પ સદા હી હોતી હે,
ઈસકી સકલ ક્રિયા સ્વયમેવ સુપૂર્ણ સ્વતઃ હી હોતી હે.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મૈં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૪૨.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૩)

વિતર્કનું લક્ષણ :-

વિતર્કઃ શ્રુતમ્. ૪૩.

અર્થ :- શ્રુતજ્ઞાનને વિતર્ક કહે છે.

છંદ-તાટંક

શ્રુતજ્ઞાન શબ્દ શ્રવણપૂર્વક જ્ઞાનગ્રહણ બતલાતા હે,
શ્રુતજ્ઞાનકો વિતર્ક કહતે યહ આગમ બતલાતા હે.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મૈં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૪૩.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૪)

વિચારનું લક્ષણ :-

વિચારોઅર્થવ્યંજનયોગ સંક્રાન્તિ: ૪૪.

અર્થ :- અર્થ, વ્યંજન અને યોગનું બદલવું તે વિચાર છે.

છંદ-તાટંક

હે વિચાર અર્થ વ્યંજન વ યોગકા સહજ પલટના હે,
વ્યંજન અર્થ વચન ઔર સંક્રાન્તિ અર્થ બદલના હે.
કાય યોગ તજ અન્ય યોગસે અન્ય યોગકા ગ્રહણ સદા,
યહી યોગ સંક્રાન્તિ જાનિયે કેવલ જ્ઞાની જ્ઞાન સદા.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મેં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૪૪.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્થ નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૫)

હવે પાત્રની અપેક્ષાથી નિર્જરામાં થનાર ન્યૂનાધિકતા બતાવે છે :-

સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવકવિરતાનન્ત વિયોજક દર્શનમોહ ક્ષપકોપશમકોપશાન્ત

મોહક્ષપક ક્ષીણમોહજિનાઃ કમશોઅસંખ્યેયગુણ નિર્જરાઃ ૪૫.

અર્થ :- સમ્યગ્દૃષ્ટિ, પંચમ ગુણસ્થાનવર્તી શ્રાવક, વિરત મુનિ, અનન્તાનુબંધીનું વિસંયોજન કરનાર, દર્શનમોહનો ક્ષય કરનાર, ઉપશમશ્રેણી માંડનાર, ઉપશાંતમોહ, ક્ષપકશ્રેણી માંડનાર, ક્ષીણમોહ અને જિન-આ સર્વને (અંતર્મુહૂર્ત પર્યંત પરિણામોની વિશુદ્ધતાની અધિકતાથી આયુકર્મને છોડીને) પ્રતિ સમય ક્રમથી અસંખ્યાતગુણી નિર્જરા થાય છે.

છંદ-તાટંક

સમકિત સન્મુખ મિથ્યાદૃષ્ટિકો નિર્જરા અસંખ્ય ગુણી,
સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવકો હોતી હેં નિર્જરા અસંખ્ય ગુણી.

પંચ ગુણસ્થાનવર્તી શ્રાવકકો હે અસંખ્યાત ગુણી,
સર્વદેશ સંયમધારી મુનિકો નિર્જરા અસંખ્યાત ગુણી.
અનન્તાનુબંધીકે વિસંયોજન કર્તા કો અસંખ્યાતગુણી,
દર્શનમોહ ક્ષીણ કર્તા કો હે નિર્જરા અસંખ્યાત ગુણી.
ઉપશમ શ્રેણીવાલે મુનિકો હે નિર્જરા અસંખ્યાત ગુણી,
ઉપશાન્તમોહ કરનેવાલે કો હે નિર્જરા અસંખ્યાત ગુણી.
ક્ષપકશ્રેણી આરુઢ સુમુનિકો હે નિર્જરા અસંખ્યા ગુણી,
ક્ષીણમોહ કરનેવાલે જિનકો નિર્જરા અસંખ્યાત ગુણી.
કેવલજ્ઞાની શ્રી જિનવરકો હે નિર્જરા અસંખ્યાત ગુણી,
કેવલી મુદ્ઘાતકેવલી અયોગ કેવલી અસંખ્યાત ગુણી.
ઉત્તરોત્તર અસંખ્યાતગુણી હોતી હે નિર્જરા પ્રધાન,
સર્વકર્મ નિર્જરિત દશા કર હો જાતે હે સિદ્ધ મહાન.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મેં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૪૫.

ૐ હ્રીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્થ નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૬)

હવે નિર્ગ્ન્ય સાધુના ભેદ બતાવે છે :-

પુલાક બકુશ કુશીલ નિર્ગ્ન્યસ્નાતકાઃ નિર્ગ્ન્યાઃ ૪૬.

અર્થ :- પુલાક, બકુશ, કુશીલ, નિર્ગ્ન્ય અને સ્નાતક - તે પાંચ પ્રકારના નિર્ગ્ન્ય છે.

વીર-છંદ

યથા જાત પર ઉત્તર ગુણ ભાવના રહિત હેં સાધુપાલક,
કભી મૂલમેં અતિયાર લગાતે અલ્પ વિશુદ્ધિ પુલાક.

હે નિર્દોષ મૂલ ગુણ પાલન એસે હે મુનિ બકુશ પ્રસિદ્ધ,
ધર્મ અનુરાગ હેતુ તન અરુ ઉપકરણ ચાહતે શોભાવૃદ્ધિ.
ઉત્તર ગુણમે કવચિત વિરાધન વે મુનિ પ્રતિ સેવના કુશીલ,
છોડ સંજજવલન, કષાય સારી જીતે સુમુનિકષાય કુશીલ.
મોહકર્મકા ઉદય નહીં હે મોહ કર્મ હે ક્ષીણ વિશેષ,
ગ્યારહવેં યા બારહવેં મેં હે નિર્ગ્રંથ પ્રધાન મુનેશ.
ઘાતિકર્મ ક્ષય કરનેવાલે સ્નાતક કહલાતે હે,
તેરહવેં અરુ ચૌદહવેં મેં ઉત્તમ મુનિ સુખ પાતે હે.
બારહ તેરહ ચૌદહ, ગુણસ્થાન પતિ હે નિશ્ચય નિર્ગ્રંથ,
મોહ નહીં હે વે હી હે પરમાર્થ રુપ સે પ્રભુ નિર્ગ્રંથ.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મેં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૪૬.

ૐ દ્વીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો

અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪૭)

પુલાકાદિ મુનિઓમાં વિશેષતા :-

સંયમશ્રુતપ્રતિસેવના તીર્થલિંગ-

લેશ્યોપપાદ સ્થાનવિકલ્પતઃ સાધ્યાઃ ૪૭.

અર્થ :- ઉપરોક્ત મુનિ સંયમ, શ્રુત, પ્રતિસેવના, તીર્થ, લિંગ, લેશ્યા,
ઉપપાદ અને સ્થાન - આ આઠ અનુયોગો દ્વારા ભેદરુપથી સાધ્ય છે, અર્થાત્ આ
આઠ પ્રકારથી આ પુલાકાદિ મુનિઓમાં વિશેષ ભેદ હોય છે.

છંદ-વીર

યે મુનિસંયમ શ્રુત પ્રતિસેવન તીર્થ લિંગ લેશ્યા ઉપપાદ,
અરુ સ્થાન યહી વસુ અનુયોગોં દ્વારા હે ભેદ સુસાધ્ય.

વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે બનૂં મહાન,
ઉમાસ્વામીકી મહાકૃપાસે મેં ભી પાઉં પદ નિર્વાણ. ૪૭.

ૐ દ્વીં સંવર નિર્જરા તત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત

નવમોધ્યાયાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાધ્ય

છંદ-શાર્દૂલ વિકીડિત

મિથ્યાત્વાદિક બંધભાવ ક્ષયકર, પાઉં સ્વપથ જ્ઞાનમય,
સંવરપૂર્વક નિજહી મેં થિર હો, નિર્ભય બનૂં ધ્યાનમય.
ક્ષાયિક શ્રેણી આજ નાથ પાઉં, ભવવ્યાધિયાં કર વિજય,
પરમોત્તર સોંદર્ય શુદ્ધ લાઉં, સિદ્ધત્વ હી સૌખ્યમય.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કર્મોંકી વ્યાધિયાં સર્વનાશું, લૂં મોક્ષ શિવ સૌખ્યમય.

ૐ દ્વીં સર્વતત્ત્વ નિરુપક સર્વ જિનેકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય

તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જય માલા

છંદ-શૃંગાર

બંધકા અબ સ્વરુપ જાનો, મોહવિભ્રમકો પહચાનો,
શુદ્ધ સમકિતસે પ્યાર કરો, અસંયમકા પરિહાર કરો.
પ્રમાદોંકો જીતો તત્કાલ, કરો યહ માનવજન્મ નિહાલ,
કષાયેં સારી કર દો ક્ષીણ, જ્ઞાનમેં હોકર પરમ પ્રવીણ.

યોગકાભી કર ત્વરિત અભાવ, પ્રગટ કરલો નિજ શુદ્ધ સ્વભાવ,
 યહી હેં ભકિતમાર્ગ સમ્યક્, યહી હેં આત્માકો રમ્યક્.
 વિભાવોંકો હી સકલ વિસૂર, જ્ઞાનભાવોંમેં હોકર ચૂર,
 કર્મકે ભી વિપાક જાનો, બંધ કે ભાવ ન ઉર આનો.
 કરો સંવરસે અબ પરિહાર, આસ્ત્રવ ભાવોંકા સંહાર,
 નિર્જરા હો સકામ પાવન, બંધ ભી ક્ષય હોં મનભાવન.
 નિરંજન નિત્ય બનો અબ તો, શાશ્વત સૌખ્ય સનો અબતો,
 રાગકા કણ ભી હૈ દુઃખરુપ, નહીં પલભર કો ભી સુખરુપ.
 ઈસે પૂરા હી જય કરલો, વિભાવી ભાવોં કો હરલો,
 મુક્તિકે પથકી પાલો રીત, અષ્ટકર્મોંકો લો તુમ જીત.
 સિદ્ધપુરકે સમ્રાટ બનો, આત્મ અનુભવસે પૂર્ણ સનો,
 નિમંત્રણ સિદ્ધોંકા આયા, તુમ્હેં શિવપુરમેં બુલવાયા.
 જ્ઞાનરથ ભેજા પરમ વિશાલ, આજ તો હો લો સહજ નિહાલ,
 સિદ્ધપુર તક યહ જાએગા, તુમ્હેં જલદી પહુંચાએગા.
 સિદ્ધપુર સિંહાસન દેગા, નહીં તુમસે કુછ ભી લેગા,
 પરમ સૌન્દર્ય પ્રકટ હોગા પૂર્ણ સિદ્ધત્વ નિકટ હોગા.

છંદ-સપૈયા

રાગરાગિનીકે ગીત કબ તક ગાએગા રે,
 કબ તક ભવ દુઃખ જવાલાસે જલેગા તૂ.
 કબ તક ચહુંગતિ ભ્રમણ કરેગા બોલ,
 કબ તક મોહ મિથ્યાત્વમેં પલેગા તૂ.
 આયા હૈ વિમાન તુઝે લેને શિવપુર સે હી,
 કબ તક દુઃખભરે ભવસે ટલેગા તૂ.

એક બાર જ્ઞાનચેતનાકે સંગ ચલાયલ.

પૂર્ણ મોક્ષ પાએગા તો ફિર ન ગલેગા તૂ.

ૐ હ્રીં સર્વતત્ત્વ નિરુપક સર્વ જિનૈકકથિત નવમ અધ્યાયસ્ય
 તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પુર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

છંદ-અર્ધ કુન્ડલી

બંધભાવકી પ્રક્રિયા, સમઝ કરોમત બંધ,
 જ્ઞાનજ્યોતિકી પ્રભાસે, હો જાઓ નિર્બંધ.
 હો જાએ નિર્બંધ, હૃદયમેં સમકિત આયે,
 શુદ્ધ ભાવના જાગે, સમ્યક્જ્ઞાન સુહાયે.
 હો ચારિત્ર દીપસે જ્યોતિત, નાથ નિજંતર,
 રત્નત્રયકા ફલ પાઉં પ્રભુ, બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદ:

હું જ્ઞાયક છું...જ્ઞાયક છું...જ્ઞાયક છું—એમ અંદરમાં રટણ
 રાખ્યા કરવું, જ્ઞાયક સન્મુખ ઢળવું, જ્ઞાયક સન્મુખ
 એકાગ્રતા કરવી. અહાહા ! પર્યાયને જ્ઞાયક સન્મુખ
 વાળવી બહુ કઠણ છે, અનંતો પુરુષાર્થ માગે છે.
 જ્ઞાયકતળમાં પર્યાય પહોંચી, અહાહા ! એની શી વાત !
 એવો પૂર્ણાનંદનાથપ્રભુ એની પ્રતીતિમાં, એના
 વિશ્વાસમાં—ભરોસામાં આવવો જોઈએ કે અહો ! એક
 સમયની પર્યાય પાછળ આવડો મોટો ભગવાન તે હું જ.

— પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી

પૂજન ક્રમાંક-૧૦

શ્રી દસમ અધ્યાય પૂજન

સ્થાપના

છંદ - સરસી

જ્ઞાનભાવ હોતા હે તો ફિર શિવસુખ મિલતા હે,
મુક્તિ ભવનકા દ્વાર જ્ઞાનસે હી તો ખુલતા હે.
જબ હોતા હે અજ્ઞાન ચાર ગતિકા દુઃખ મિલતા હે,
ચિર નિગોદકા દ્વાર ઈસીકે દ્વારા ખુલતા હે.
એક શ્વાસમેં અઠદસ બાર જનમ અરુ મરના હે,
તો મિથ્યાત્વ મોહ અધસે અપના ઉર ભરના હે.
અગર ભરા હે મિથ્યાત્મકા કચરા ભીતરમેં,
કેસે આ સકતા હે પગલે તૂ ફિર બાહરમેં.
યદિ સમ્યક્દર્શનકી મહિમા ઉરમેં જાગેગી,
તો ફિર તેરી મિથ્યામતિ ભી પૂરી ભાગેગી.
પાપોપયોગી જીવ પાપકા ફલ દુઃખ પાતા હે,
પુણ્યોપયોગી જીવ પુણ્યકે ફલકો પાતા હે.
પુણ્ય-પાપ દોનોંકા ફલ અજ્ઞાની લાતા હે,
જ્ઞાની અપને શુદ્ધ ભાવકા ફલ સુખ પાતા હે.
વ્યય-ઉત્પાદ-ધ્રોવ્ય યુત સત્ લક્ષણ અપના જાનો,
જીવ સદા ઉપયોગમયી હે સમ્યક્ પહચાનો.
કર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા વાંચન મુઝકો જ્ઞાન હુઆ,
ઉમાસ્વામિકી મહાકૃપાસે નિજકા ભાન હુઆ.
વિનયભાવસે આજ કરું તત્ત્વાર્થસૂત્ર પૂજન,

મહામોક્ષ સંપૂર્ણ પ્રાપ્તિકા ધ્યેય હૃદય પાવન.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર અવતર અવતર સંવૌષટ્ આહવાનનં.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ સ્થાપનં.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહ અત્ર મમ સન્નિહિતો ભવ ભવ વષટ્ સન્નિધિકરણં.

અષ્ટક

છંદ-દિગ્પાલ

સ્વાત્માનુભૂતિ જલકા ઉપયોગ કીજિયેગા,
ત્રય વ્યાધિ નષ્ટ કરકે અદ્વૈત જીજિયેગા.
આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૧.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જન્મ જરા મૃત્યુ વિનાશનાય જલં નિર્વપામીતિ

સ્વાહા.

સ્વાત્માનુભૂતિ ચંદન મસ્તક લગાઈયેગા,
સંસારતાપ ક્ષય કર ભવ પાર જાઈયેગા.
આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૨.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનેકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો સંસારતાપ વિનાશનાય ચંદનં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સ્વાત્માનુભૂતિ અક્ષત અનુપમ અભેદ લાઓ,
અક્ષય અખંડ પદવી સંપૂર્ણ આપ પાઓ.

આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૩.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અક્ષયપદ પ્રાપ્તાય અક્ષતં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સ્વાત્માનુભૂતિ વાસિત નિજપુષ્પ મહાપાવન,
કંદર્પ-દર્પ ક્ષય કર લો શીલ હૃદય ભાવન.
આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૪.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો કામભાણ વિધ્વંસનાય પુષ્પ નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સ્વાત્માનુભૂતિ રસકે નૈવેદ્ય તૃપ્તિદાતા,
સ્વર્ગોકે દિવ્ય સુખકા ભી અંત નિકટ આતા.
આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૫.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો ક્ષુધારોગ વિનાશનાય નૈવેદ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મોહાન્ધલષ્ટિ મેરી ખુલ ગઈ આજ સ્વામી,
દીપક પ્રકાશ પાયા અધ્યાત્મમયી નામી.
આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૬.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોહાંધકાર વિનાશનાય દીપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાત્મ ધૂપ પાવન ધ્યાનાગ્નિ મિલા દેગી,
કર્મોકો જલા દેગી સુખ શાન્તિ ઝિલા દેગી.

આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૭.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અષ્ટકર્મ વિધ્વંસનાય ધૂપં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

સંસાર ફલકી આશા હી ઘોર નિરાશા હૈ,
ફલ મોક્ષકી આશાહી શિવસૌખ્ય પ્રકાશા હૈ.
આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૮.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મોક્ષફલ પ્રાપ્તાય ફલં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

પદવી અનર્ધ્ય પાઉં સ્વાત્માનુભૂતિ દ્વારા,
પલ માત્રમેં ગિરા દૂં સંસાર કષ્ટ કારા.
આનંદકે સાગરમેં સુસ્નાન કીજિયેગા,
પરિપૂર્ણ મોક્ષ સુખકા આનંદ લીજિયેગા. ૯.

ૐ દ્રીં સર્વ તત્ત્વનિરૂપક સર્વજિનૈકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો અનર્ધ્યપદ પ્રાપ્તાય અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

અધ્યાવલિ

(દસમ અધ્યાય - ૯ સૂત્ર)

દોહા

લક્ષ્યપૂર્ણકી દૃષ્ટિ હો, યહ હૈ પ્રથમ ઉપાય,
ફિર કીજે પ્રારંભ પથ, શાશ્વત શિવસુખદાય.

(૧)

હવે કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિનું કારણ બતાવે છે :-

મોહક્ષયાજ્ઞાન દર્શનાવરણાન્તરાયક્ષયાચ્ચ કેવલમ્. ૧.

અર્થ :- મોહનો ક્ષય થવાથી (અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત) ક્ષીણ કષાય નામનું ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત કર્યા પછી) અને જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ તથા અન્તરાય આ ત્રણ કર્મોનો એક સાથે ક્ષય થવાથી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે.

છંદ-ગીતિકા

મોહ ક્ષયસે જ્ઞાન દર્શન, આવરણ ક્ષય અંતરાય,
એક સંગ ત્રય નષ્ટ હોતે, જીવ કેવલજ્ઞાન પાય.
વિનયસે તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામિ મહામુનિકો ભક્તિસે વંદન કરું. ૧.

ૐ હ્રીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૨)

હવે મોક્ષનું કારણ તથા તેનું લક્ષણ કહે છે :-

બંધહેત્વભાવ નિર્જરાભ્યાં

કૃત્સ્નકર્મવિપ્રમોક્ષો મોક્ષઃ ૨.

અર્થ :- બંધના કારણો (મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ)નો અભાવ તથા નિર્જરા દ્વારા સમસ્ત કર્મોનો અત્યન્ત નાશ થઈ જવો - તે મોક્ષ છે.

છંદ-ગીતિકા

બંધ હેતુ અભાવ હી હે, નિર્જરા સમ્યક્ પ્રકાર,
મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ, કષાય યોગોં કો સંહાર.
નિર્જરાસે સભી કર્મોંકા, હુઆ અત્યન્ત નાશ,
મોક્ષ યે હી કહાતા હે, યત્ન સાધ્ય મહાપ્રકાશ.
વિનયસે તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામિ મહામુનિકો ભક્તિસે વંદન કરું. ૨.

ૐ હ્રીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૩)

હવે એ બતાવે છે કે કર્મોં સિવાય વિશેષ કોનો અભાવ થાય છે :-

ઔપશમિકાદિ ભવ્યત્વાનાં ચ. ૩.

અર્થ :- તે ઉપરાંત ઔપશમિકાદિ ભાવોનો તથા પારિણામિક ભાવોમાંથી ભવ્યત્વ ભાવનો મુક્ત જીવને અભાવ થઈ જાય છે.

છંદ-ગીતિકા

ઔપશમ ઔદયિક, ક્ષયોપશમ તીનોં હી ભાવ,
પારિણામિકસે હુઆ, ભવ્યત્વકા પૂરા અભાવ.
વિનયસે તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામિ મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૩.

ૐ હ્રીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૪)

અન્યત્ર કેવલ સમ્યક્ત્વજ્ઞાનદર્શન સિદ્ધત્વેભ્યઃ ૪.

અર્થ :- કેવલ સમ્યક્ત્વ, કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન અને સિદ્ધત્વ - આ ભાવો સિવાય અન્ય ભાવોના અભાવથી મોક્ષ થાય છે.

છંદ-ગીતિકા

કેવલ સમ્યક્ત્વ જ્ઞાનદર્શન, સિદ્ધત્વરુપ પ્રકાશ હો,
તો સર્વ ભાવ અભાવ હોતે, મોક્ષ સ્વપદ વિકાસ હો.
વિનયસે તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહાનકી પૂજન કરકે હર્ષાઉં,
ઉમાસ્વામિ મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૪.

ૐ હ્રીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૫)

હવે મુક્ત જીવોનું સ્થાન બતાવે છે :-

તદનન્તર મૂર્ધ્વ ગચ્છન્ત્યાલોકાંતાત્. ૫.

અર્થ :- તરત જ ઉર્ધ્વગમન કરીને લોકના અગ્રભાગ સુધી જાય છે.

છંદ-ગીતિકા

ત્વરિત હોતા ગમન ઉર્ધ્વ, લોકાગ્ર સીમા અંત તક,
સંસારમેં હેં મુક્ત પ્રાણી, યહ અનંતો કાલ તક.
વિનયસે તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામિ મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૫.

ૐ દ્વીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૬)

હવે મુક્ત જીવના ઉર્ધ્વગમનનું કારણ બતાવે છે :-

પૂર્વ પ્રયોગાદ સંગત્વાદ્વન્ધછેદાતથાગતિ પરિણામાચ્ચ. ૬.

અર્થ :- (૧) પૂર્વ પ્રયોગથી (૨) સંગરહિત થવાથી (૩) બંધનો નાશ થવાથી (૪) તથા ગતિ પરિણામ અર્થાત્ ઉર્ધ્વગમન સ્વભાવ હોવાથી, મુક્ત જીવને ઉર્ધ્વગમન થાય છે.

છંદ-ગીતિકા

સંગ રહિત બંધ વિનાશ, ઉર્ધ્વગમન સ્વભાવ હેં,
પૂર્વકે પુરુષાર્થસે યહ, જીવ ભવકે પાર હેં.
વિનયસે તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહાનકી પૂજન કરું,
ઉમાસ્વામિ મહામુનિકો, ભક્તિસે વંદન કરું. ૬.

ૐ દ્વીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૭)

ઉપરના સૂત્રમાં કહેલ ચારે કારણોના દૃષ્ટાંત બતાવે છે :-

આવિદ્ધ કુલાલ ચક્રવર્ધયપગતલેપાલાબુવદેરણ્ડ

ભીજ વદગ્નિશિખાવચ્ચ. ૭.

અર્થ :- મુક્ત જીવ (૧) કુંભાર દ્વારા ઘૂમાવેલા ચાકની જેમ પૂર્વ પ્રયોગથી (૨) લેપ દૂર થયેલા તૂંબડાની માફક સંગરહિત થવાથી (૩) એરંડના બીજની

માફક બંધનરહિત થવાથી અને (૪) અગ્નિની શિખાની માફક ઉર્ધ્વગમન સ્વભાવથી, ઉર્ધ્વગમન કરે છે.

છંદ-તાટક

યહ કુમ્હારકે ચાક સમાન સુપૂર્વ પ્રયોગાદિકસે સ્વયં,
અગ્નિ શિખા એરંડ બીજવત લેપરહિત તૂમ્બીકે સમ.
ઉર્ધ્વગમન ઈસકા સ્વભાવ હેં ઉપર જાતા જીવ સ્વયં,
પ્રગટાતા હેં સિદ્ધ સ્વપદકો પાતા હેં શિવધામ પરમ.
વિનયસે તત્ત્વાર્થસૂત્ર મહાનકી પૂજન કરકે હર્ષાઉં,
ઉમાસ્વામિકી મહાકૃપાસે મોક્ષમાર્ગ પર આ જાઉં. ૭.

ૐ દ્વીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૮)

લોકાગ્રથી આગળ ન જવાનું વ્યવહાર કારણ બતાવે છે :-

ધર્માસ્તિકાયાભાવાત્. ૮.

અર્થ :- આગળ (અલોકમાં) ધર્માસ્તિકાયનો અભાવ છે તેથી મુક્ત જીવ લોકમાં અંત સુધી જ જાય છે.

છંદ-નિશ્ચલ

ધર્માસ્તિકાય અભાવ હેં સુ અલોકમેં, વિદ્ય હેં લોકાંત તક ઈસ લોકમેં.
વહીં તક જા મુક્તિપ્રાણી ઠહરતા, સાદિનંતાનંત નિજમેં વિચરતા.
ઉમાસ્વામીકી કૃપા સબકો મિલે, જ્ઞાનકા અંબુજ સભીકે ઉર ખિલે. ૮.

ૐ દ્વીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતેભ્યો અર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

(૯)

મુક્ત જીવોમાં વ્યવહારનયની અપેક્ષાથી ભેદ બતાવે છે :-

ક્ષેત્રકાલગતિલિંગ તીર્થ ચારિત્ર પ્રત્યેક બુદ્ધ બોધિત
જ્ઞાનવગાહનાન્તર સંખ્યાત્મ બહુત્વતઃ સાધ્યાઃ ૯.

અર્થ :- ક્ષેત્ર, કાલ, ગતિ, લિંગ, તીર્થ, ચારિત્ર, પ્રત્યેક બુદ્ધબોધિત, જ્ઞાન, અવગાહના, અંતર, સંખ્યા અને અલ્પબહુત્વ - આ બાર અનુયોગોથી મુક્ત જીવો (સિદ્ધો) માં પણ ભેદ સિદ્ધ કરી શકાય છે.

છંદ-વીર

ક્ષેત્ર કાલ ગતિ લિંગ તીર્થ ચારિત્ર બુદ્ધબોધિત પ્રત્યેક,
જ્ઞાન તથા અગવાહના અંતર સંખ્યા અલ્પબહુત્વ અનેક.
ઈન બારહ અનુયોગોંસે હી તો સિદ્ધોંમે હોતે હૈ ભેદ,
ભેદ કહે ઉપચાર આદિસે વે તો હૈ સર્વથા અભેદ.
ઈન સબ સિદ્ધોંકો વંદન હૈ ભક્તિ ભાવસે બારંબાર,
ઐસી સિદ્ધદશા કબ પાઉં કબ હો જાઉં પ્રભુ અવિકાર.
વિનય સહિત તત્ત્વાર્થસૂત્રકી પૂજન કરકે હર્ષાઉં,
ઉમાસ્વામિકી મહાકૃપાસે મુક્તિમાર્ગ પર આ જાઉં. ૯.

ૐ હ્રીં મોક્ષતત્ત્વ પ્રરુપકાય જિનશ્રુતાન્તર્ગત તત્ત્વાર્થસૂત્રે
દસમ અધ્યાય અર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

મહાધ્ય

છંદ-શાદૂલ પિકીડિત

ક્રોધાદિક ભવ બોલ નાથ મુઝકો, ભવમેં ડૂબાતા રહા,
રાગાદિક પરભાવ ભાવ અસમય, ભવમેં રુલાતા રહા.
નરનારક તિર્યચ દેવગતિમેં, મુઝકો ભ્રમાતા રહા,
નિજ ચૈતન્ય સ્વરુપ નાથ ભૂલા, દુઃખ હી ઉઠાતા રહા.
કરકે નાથ મહાન અર્ધ્ય અર્પિત, પાઉં પ્રભો રત્નત્રય,
કર્મોંકી વ્યાધિયાં સર્વનાશૂં, લૂં મોક્ષ શિવ સૌખ્યમય.

ૐ હ્રીં સર્વ તત્ત્વ નિરુપક સર્વજિનેંકકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

જય માલા

છંદ-દિગ્પાલ

સંસારમેં હમારા યે આત્મા દુઃખી હૈ,
બસ સિદ્ધપુરીમેં હી યે આત્મા સુખી હૈ.
નરકાદિ ચારગતિમેં ભ્રમતા રહા સદાસે,
પાએ અનંત દુઃખ હૈ ઈસને તો સર્વદાસે.
સ્વર્ગોંકે ચક્ર કાટે ભવ બંધનોસે બંધ કર,
સાતોં નરક ભી દેખે પાયા ન માર્ગ સુખકર.
પાયા મનુષ્યભવ તો બચપન અજાન બીતા,
તરુણાઈકો પાકર ભી પરસે ન હુઆ રીતા.
ભવભાર સદા ઢોયા ગર્દભકી ભાંતિ જમ કર,
બંદરકી ભાંતિ નાયા માયાદિમેં હી થમકર.
ફિર આ ગયા સુપથ પર, તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાયા,
પાએ હૈં ઉમાસ્વામી તત્ત્વાભાસ ભાયા.
કુછ બોધ હૃદય આયા, સમકિતકી બીન બજી,
શુદ્ધાત્મા ચેતનકી સંયમસે સહજ સાજી.
અબ દેર કુછ લગેગી અંધેર નહીં હોગા,
જાગા સ્વભાવ અબ તો પરભાવ નહીં હોગા.
જીવંત શક્તિ ઈસકી પાવન પ્રગટ હુઈ હૈં,
સંસારકી જો રુચિ થી પૂરી વિઘટ હુઈ હૈં.
અબ મોક્ષમાર્ગ હોગા પરિપૂર્ણ સૌખ્ય હોગા,
ચેતન સ્વરુપ હોગા સમ્પૂર્ણ મોક્ષ હોગા.

છંદ-સવૈયા

ઉમાસ્વામી કૃત તત્ત્વાર્થસૂત્ર પાયા આજ,
સપ્ત તત્ત્વ શ્રદ્ધાન આજ પ્રગટા હૈં.

મોહ મિથ્યાત્વકા અંધેરા મેરા દૂર હુઆ,
 અવિરતિ ભાવ આજ પૂરા વિઘટા હે.
 ગુણસ્થાન છઠે સાતવેમેં જૂલ જૂલ પ્રભો,
 સંસાર ભાર મેરા પૂરા પૂરા ઘટા હેં.
 વીતરાગવાદ્ય ગૂંજે ભવ્ય તીનોંલોક માંહિ,
 જહાં દેખો વહીં સિદ્ધત્વકી હી છટા હે.

ॐ ह्रीं सर्व तत्त्व निरुपक सर्वजिनेककथित दसम अध्यायस्य
 तत्त्वार्थसूत्र समूहेभ्यो जयमाला पूर्णाध्व्यं निर्वपामीति स्वाहा.

છંદ-અર્ધકુન્ડલી

મોક્ષશાસ્ત્રકી શક્તિ લે કર લો મોક્ષોપાય,
 કર્મનિર્જરા સકલ કર પા લો પદ શિવદાય.
 પા લો પદ શિવદાય હૃદયમેં સમક્તિ આએ,
 શુદ્ધ ભાવના જાગે સમ્યક્જ્ઞાન સુહાએ.
 હો ચારિત્ર દીપસે જ્યોતિત નાથ નિજંતર,
 રત્નત્રયકા ફલ પાઉં, પ્રભુ બાહ્યાભ્યંતર.

ઈત્યાશીર્વાદ:

શ્રી સમુચ્ચય મહાધ્વ્યં

છંદ-સપૈયા

કોઈ મેરા નામ નહીં કોઈ મેરા ધામ નહીં,
 મેં તો હું અનામ શુદ્ધ મેરા ધ્રુવ ધામ હેં.
 શક્તિયાં અનંતાનંત ભરીં ગુણ અનંત ભરે,
 જ્ઞાન દર્શનમયી પૂર્ણ અવિરામ હે.
 ચંદ્રિકાકી ચાંદનીસે બઢકે ચમક મેરી,

કોઈ કામભાવ નહીં સદા નિષ્કામ હેં.
 સિદ્ધ હે પ્રસિદ્ધ હે વિશુદ્ધ અવિરુદ્ધ હે યે,
 જ્ઞાનચેતના કા યે સમુદ્ર અભિરામ હે.

છંદ-સરસી

ધ્વજાતિરંગી રત્નત્રયકી હમ ફહરાએંગે,
 જ્ઞાન શક્તિસે મુક્તિમાર્ગ પર હમ ભી જાએંગે.
 લોક જયી હેં ધ્વજા હમારી જગમેં સર્વોત્તમ,
 દર્શનમોહ કરેંગે હમ જય નિજ ઘર આએંગે.
 શાન્ત નિરાકુલ સુખકા સાગરઉરમેં લહરાતા,
 અનેકાન્તકી ભવ્ય બાંસુરી સદા બજાએંગે.
 ગુણ અનંતકી શુદ્ધ તરંગો કે પ્રદેશ જાગે,
 અસંખ્યાત નિર્મલ પ્રદેશ હમ ભી પ્રગટાએંગે.
 સમુદ્ઘાત અંતિમ પાએંગે આત્મપ્રદેશોંકી,
 કર્મ નષ્ટ કર મહામોક્ષમેં હમ ભી જાએંગે.
 અહંકાર-મમકાર નષ્ટ કર જીવન સફલ કરેં,
 કામ ક્રોધ મદ મોહ લોભ પર હમ જય પાએંગે.
 માયા નાશ કરું મેં પૂરી વક્ત્રાવ ત્યાગું,
 નિજ સ્વરુપકી મહિમાકે હી ગીત સુનાએંગે.
 નર્કસ્વર્ગ પશુનર ગતિકા અબ ભ્રમણ પૂર્ણ નાશેં,
 ગતિ જય કરકે પંચમગતિમેં સીધે જાએંગે.
 શુદ્ધ ભાવ સમ્રાટ કહાઉં ચક્રવર્તી નિજ હો,
 નિજ અખંડકા જાપ કરને હમ નિજકો ધ્યાએંગે.
 કામધેનુ ચિન્તામણિ પારસસે કયા લેના હે,
 પરમ ભાવ સંપદા હૃદય પૂરી પ્રગટાએંગે.

દસ અધ્યાયોકી પૂજન કર પદ અનર્ધ પાએ,
મોક્ષશાસ્ત્ર તત્ત્વાર્થસૂત્રકા ફલ હમ પાએંગે.
અબ વિલંબ હમ નહીં કરેંગે શિવપુર જાનમેં,
ઈસીલિયે યહ મહા અર્ધ હમ પ્રભો યઢાએંગે.

છંદ-સપૈયા

જીવકો તૂ જાન રે અજીવકો ભી જાન રે,
આસ્ત્રવ ભાવ ઘોર દુઃખમયી જાન રે.
પુણ્ય-પાપ ભાવ ફલ સાતા વ અસાતારુપ,
એક ક્ષણકો ભી નહીં સુખમયી માનરે.
સંવરકા ભાવ એક દેશ સુખમય જાન,
નિર્જરાકાભાવ બંધકા અભાવ માનરે.
મોક્ષ ભાવ પૂર્ણ દેશ સુખમય શુદ્ધરુપ,
શુદ્ધ બહુ આત્મકા હી સ્વભાવ જાન રે.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વ નિરુપક સર્વજિજ્ઞેષકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો મહાર્ધ્યં નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

શ્રી મહા જય માલા

છંદ-મત સપૈયા

અપને સ્વભાવસે રહ વિરક્ત અનગિનતી કષ્ટ ઉઠાએ હૈ,
અબ પરભાવોંસે હો વિરક્ત આનંદ અતીન્દ્રિય પાયે હૈં.
નિજ રસકા સ્વાદ લિયા અબ તો કર્મોંમેં રસ આતા ન કભી,
સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરકે ભાયા પરિપૂર્ણ જ્ઞાન રસ ભાવ અભી.
ચૈતન્ય લોકમેં રહતા હૂં ઈહ ભવ પર ભવસે હો વિમુક્ત,
ત્રૈકાલિક ધ્રુવ આનંદોદયિસે મૈં હુઆ સહજ હી પૂર્ણ યુક્ત.
સર્વજ્ઞ સ્વભાવ અતીન્દ્રિયકી સામર્થ્ય પૂર્ણતઃ પાયી હૈ,

કર રાગ બુદ્ધિકો તિરોભૂત શાશ્વત ધ્રુવ મહિમા આયી હૈ.
વાત્સલ્યભાવસે ઓતપ્રોત નિશ્ચય પ્રભાવના ગુણભૂષિત,
અષ્ટાંગ પૂર્ણ સમ્યક્દર્શન પરભાવોંસે ન કભી દુષિત.
વસ્તુતઃ નહીં યહ રાગ રુપ વ્યવહાર ભાર સાધન ન લેશ,
જો હૈં અનાદિ જો હૈં અનંત નિજ આત્મદ્રવ્ય હી શુદ્ધવેશ.
નિઃશંકિત હો તલ્લીન સ્વયંમેં હો તો નિર્મલ રહતા હૈ,
શંકાકુલ જબ તક રહતા હૈ આકુલ વ્યાકુલ દુઃખ સહતા હૈ.
ચિન્મૂર્તિ નિત્ય જ્ઞાયક અભેદ અપની હી નિરખા કરતા હૈ,
પરસે કુછ ભી સંબંધ નહીં યહ જાન કર્મ સબ હરતા હૈ.
કર્તૃત્વભાવ છોડા ઈસને ભોક્તૃત્વ ભાવ છોડા ઈસને,
ત્યાગોપાદાન શૂન્ય બદલ લે નિજકો નિજસે જોડા ઈસને.
વેદન આનંદ અનાકુલકા પ્રતિ સમય કર રહા હૈ જ્ઞાની,
જ્ઞાયક સ્વભાવમેં હી રત હૈ રત હૈ વિભાવમેં અજ્ઞાની.
આનંદ અતીન્દ્રિય રસ પીતા નિજરસસે ઓતપ્રોત રહતા,
અજ્ઞાની સદા રાગ રસપી ભવધારામેં પ્રતિપલ બહતા.
જયોં સ્વર્ણ કીચમેં રહકર ભી કર્દમસે લિપ્ત નહીં હોતા,
પર લૌહ કીચમેં રહ કુછ ક્ષણ કર્દમસે સદાલિપ્ત હોતા.
ઈસ ભાંતિ કર્મરજસે સુદૂર રહતા હૈ સમ્યક્દૃષ્ટિ સદા,
પર કર્મ મૈલસે લિપ્ત અરે રહતા હૈ મિથ્યાદૃષ્ટિ સદા.
જબ સર્વ રાગ રસ દૂર હુઆ તો હોતા કોઈ બંધ નહીં,
રાગાદિ ક્રિયા જડ મધ્ય રહે તો ભી સ્વદૃષ્ટિ હૈ અંધ નહીં.
આત્મોપલબ્ધિકો પાકર જો પરિપૂર્ણાનંદ રામ બનતા,
વહ ત્યાગ કર્મફલ બાધાએ ભવ કર્દમસે ન કભી સનતા.
મિથ્યાત્વ સર્પ કુચલા મૈંને અબ અપની ઓર નિહારા હૈ,

ચૈતન્ય શક્તિકા બલ લેકર ભવકા સબ ભાર ઉતારા હૈ.
કરણાનુયોગ ચરણાનુયોગકા પ્રહરી હૈ દ્રવ્યાનુયોગ,
દાષ્ટાંત પુષ્ટ કરનેકો હૈ દૃષ્ટાંતરૂપ પ્રથમાનુયોગ.
તત્ત્વાર્થસૂત્રકા ફલ પાયા, પાયા હૈ સૌખ્ય અનાકુલ અબ,
મર્યાદિત રહકર અપનેમેં, છોડે વિભાવ ભી વ્યાકુલ સબ.

છંદ-દિગ્વધૂ

હૂં ઉમાસ્વામીસે બલ તત્ત્વાર્થસૂત્રકા ફલ,
અનુભવ રસ પાન કરું, પ્રતિદિન પ્રતિક્ષણ પ્રતિપલ.
મહિમામય કેવલ રવિ કી કિરણેં પા જાઉં,
પ્રભુ સ્વપર પ્રકાશક બન સમ્પૂર્ણ જ્ઞાન પાઉં.
અંતર્પટ પર મેરે સમકિતકે ચિત્ર સજે,
મન બીજ હુઈ ઝંકૃત બહુરાગ પવિત્ર બજે.
ભવ ભવસે વ્યાકુલ થા ચહુગતિમેં ભ્રમ આયા,
સુખ ખોજા થા પરમેં પર દુઃખહી દુઃખ પાયા.
પુણ્યાસ્ત્રવકે દ્વારા સ્વર્ગોંકે સુખ ભોગે,
માલા જબ મુરઝાઈ તો કિતને દુઃખ ભોગે.
પાપાસ્ત્રવકે કારણ નરકોંમેં ભ્રમણ કિયા,
પશુગતિમેં જન્મ લિયા ભવદધિ દુઃખ ભરણ કિયા.
બહુપુણ્ય સંજોગ મિલા તો યહ નર તન પાયા,
ભોગોંમેં લીન રહા શ્રુતજ્ઞાન નહીં ભાયા.
અબ આજ સુમતિ આઈ જીવન તો દો દિનકા,
પાનીકા બુદબુદ હૈ વિશ્વાસ ન પલ છિનકા.
જિનવાણી કો સુનકર નિજપરકાજ્ઞાન હુઆ,
જીવાદિક તત્ત્વોં પર સમ્યક્ શ્રદ્ધાન હુઆ.

અંતરમેં જ્ઞાન જગા મૈં સિદ્ધ સ્વરૂપી હૂં,
પુદ્ગલસે ભિન્ન સદા ચૈતન ચિદ્રૂપી હૂં.
સમકિતકા દીપ જલા અંધિયારા દૂર હુઆ,
અજ્ઞાન તિમિર નાશા ભ્રમતમ ચકચૂર હુઆ.
મનકી ફૂલબગિયામેં સમકિતકે ફૂલ ખિલે,
જડતાકે શૂલગલે ભવસાગર ફૂલ મિલે.
ચંચલતા દૂર હુઈ ગૂંજે સ્વર મનભાવન,
અબ મૈંને પાયા હૈ સમકિત સાધન પાવન.
સ્યાદવાદ જ્ઞાનગંગા સ્વયમેવ નિકટ આયી,
અવગાહન કરનેકી મૈંને બેલા પાયી.
સિદ્ધોંસે નાતા હૈ કોઈ ન કહીં મેરા,
વે મેરે સ્વામી હૈં મૈં ઉનકા હૂં ચેરા.
આમંત્રણ સિદ્ધોંકા સ્વીકાર કિયા મૈંને,
પાથેય જ્ઞાનચરુકા અવિકાર લિયા મૈંને.
નિજ વૈભવ પાઉંગા નિજકે ગુણ ગાઉંગા,
ઉનકે હી ચરણોંમેં મૈં નિજકો ધ્યાઉંગા.
તત્ત્વાર્થસૂત્ર હૈ યહ મંગલ વિધાન ઉત્તમ,
ઈસકા હૈ સાર યહી શુદ્ધાતમ સર્વોત્તમ.
અબ તો પ્રયત્ન મેરા હૈ મુક્તિ માર્ગ પાના,
સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરકે કેવલ શિવપુર જાના.
મૈં હુઆ નિરાસ્રવ અબ સંવર મેરા બલ હૈં,
નિર્જરા સંગમેં હૈં મન મેરા નિર્મલ હૈં.

ૐ દ્વીં સર્વ તત્ત્વ નિરુપક સર્વજિજ્ઞેષકથિત દસમ અધ્યાયસ્ય
તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો જયમાલા પૂર્ણાર્ધ્ય નિર્વપામીતિ સ્વાહા.

યહ વિધાન તત્ત્વાર્થસૂત્ર કર હુઆ હૃદયમેં હર્ષમહાન,
સંવરકા સાધન લેકર અબ કર દૂંગા આસ્ત્રવ અવસાન.
ઈસ વિધાનકા ફલ મેં ચાહું સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચરિત્ર,
બોધિલાભ હો સુગતિ ગમન હો, પાઉં સિદ્ધ સ્વપદ સુપવિત્ર.

ઈત્યાશીર્વાદ:

શાન્તિ પાઠ

છંદ-મત સવૈયા

પંચ પરમેષ્ઠી હમારે, શાન્તિકે આગાર હેં,
ગુણ અનંતાનંત ઉનમેં, પૂર્ણ અપરંપાર હે.
વિશ્વમેં હો શાન્તિ સરગમ, ગીત હોં પ્રભુ શાન્તિ કે,
મોહકે બાદલ છટે પ્રભુ, નષ્ટ હોં ભ્રમ ભ્રાન્તિ કે.
ઈતિભીતિ ન હોં કહીં ભી, શાન્તિકા સામ્રાજ્ય હો,
પરમ શિવસુખ પ્રાપ્ત હો પ્રભુ, પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરાજ્ય હો.
શાન્તિ હો પ્રભુ શાન્તિ હો, અંતર હૃદયમેં શાન્તિ હો,
શાન્તિ કા સૂરજ ઉગે પ્રભુ, યહી, નૂતન કાન્તિ હો.
અંતમેં યહ પ્રાર્થના હેં, પરમ શાન્તિ અપાર હો,
ચાર ગતિયોંકે ભ્રમણસે, નાથ હમકો તાર દો.
પૂર્ણ શાન્તિ મહાન પાયે, આપકો ધ્યાવેં સદા,
જગતભરમેં શાન્તિ હો પ્રભુ, નહીં ભવ દુઃખ હો કહા.

પુષ્પાંજલિ ક્ષિપામિ.

નવવાર નમોકાર મંત્રનો જાપ

ક્ષમાપના

ભૂલચૂક ક્ષમા કરો પ્રભુ, જ્ઞાનકા આનંદ હો,
અબ પરમ શિવ માર્ગ પાઉં, પૂર્ણ પરમાનંદ હો.
ભવ સમુદ્ર અપાર કો, શોષણ કરે નિજ શક્તિસે,
હમ સદા જાગ્રત રહે પ્રભુ, સુખ મિલે તબ ભક્તિસે.

પુષ્પાંજલિ

મંગલં સિદ્ધ પરમેષ્ઠી, મંગલં તીર્થંકરમ્,
મંગલં શુદ્ધ ચૈતન્યમ્, આત્મધર્મોસ્તુ મંગલમ્.

ૐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

જાપ્યમંત્ર - ૐ હ્રીં શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર સમૂહેભ્યો નમઃ

જ્ઞાનીનું પરિણામન વિભાવથી પાછું વળી સ્વરૂપ તરફ
ઢળી રહ્યું છે. જ્ઞાની નિજ સ્વરૂપમાં પરિપૂર્ણપણે ઠરી
જવા તલસે છે. ‘આ વિભાવભાવ અમારો દેશ નથી. આ
પરેદેશમાં અમે ક્યાં આવી ચડ્યા ? અમને અહીં ગોઠવું
નથી. અહીં અમારું કોઈ નથી. જ્યાં જ્ઞાન, શ્રદ્ધા, ચારિત્ર,
આનંદ, વીર્યાદિ અનંતગુણરૂપ અમારો પરિવાર વસે છે
તે અમારો સ્વદેશ છે. અમે હવે તે સ્વરૂપસ્વદેશ તરફ જઈ
રહ્યા છીએ. અમારે ત્વરાથી અમારા મૂળ વતનમાં જઈને
નિરાંતે વસવું છે જ્યાં બધાં અમારાં છે.’

– પૂ. બેનશ્રી ચંપાબેન

श्री तत्त्वार्थसूत्र (भोक्षशास्त्र) संपूर्ण

भोक्षमार्गस्य नेतारं भेत्तारं कर्मभूभृताम् ।

ज्ञातारं विश्वतत्त्वानां वन्दे तद्गुणालम्बये ॥

ત્રૈકાલ્યં દ્રવ્ય-ષટ્કં નવ-પદ-સહિતં જીવ-ષટ્કાય-લેશ્યાઃ ।

पंचान्ये यास्तिकाया प्रत-समिति-गति-ज्ञान-यारित्र-भेदाः ॥

ઇત્યેતન્મોક્ષમૂલં ત્રિભુવન-મહિતૈઃ પ્રોક્તમર્હદ્ધિરીશૈઃ ।

प्रत्येति श्रद्धधाति स्पृशति य मतिमान् यः स वै शुद्धदृष्टिः ॥१॥

સિદ્ધે જયપ્પસિદ્ધે ચઉવિહારાહણાફલં પત્તે ।

વંદિતા અરહંતે વોચ્છં આરાહણા કમસો ॥૨॥

ઉજ્જોવાણમુજ્જવાણં શિવ્વહણં સાહણં ચ શિચ્છરણં ।

દંસણું-ણાણ-ચરિત્તં તવાણમારાહણા ભણિયા. ॥૩॥

(પ્રથમ અધ્યાય)

सम्यग्दर्शनज्ञानयारित्राणि मोक्षमार्गः ॥१॥ तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनम्.

॥२॥ तन्निसर्गादधिगमाद्वा ॥३॥ ज्वाज्वास्रवबंधसंवरनिर्जराभोक्षास्तत्त्वम्

॥४॥ नाभस्थापनाद्रव्यभावतस्तन्त्यासः ॥५॥ प्रमाणनयैरधिगमः ॥६॥

निर्देशस्वाभित्वसाधनाधिकरणस्थितिविधानतः ॥७॥ सत्संख्याक्षेत्रस्पर्शन-

कालान्तर भावाद्यप्यहुत्वेत्यर्थः ॥८॥ भक्तिश्रुतावधिभनः पर्ययकेवलानि ज्ञानम् ॥९॥

तत्प्रमाणे ॥१०॥ आद्ये परोक्षम् ॥११॥ प्रत्यक्षमन्यत् ॥१२॥ भक्तिः स्मृतिः

સંજ્ઞાચિંતાઅભિનિબોધ ઇત્યનર્થાતરમ્ ॥૧૩॥ તદિન્દ્રિયા-નિન્દ્રયનિમિત્તમ્

॥१४॥ अवग्रहेऽवायधारणाः ॥१५॥ बहुबहुविधक्षिप्रानिः सूता-नुक्तध्रुवाणां

સેતરાણાં ॥૧૬॥ અર્થસ્ય ॥૧૭॥ વ્યંજન સ્યાવગ્રહઃ ॥૧૮॥ ન

यक्षुरनिन्द्रयाभ्याम् ॥१८॥ श्रुतं मतिपूर्वं द्वयनेकद्वादशभेदम् ॥२०॥

भवप्रत्ययोऽवधिर्देवनारकाणाम् ॥२१॥ क्षयोपशमनिमित्तः षड्विकल्पः शेषाणाम्

॥२२॥ ऋशुविपुलमती मनः पर्ययः ॥२३॥ विशुद्धयपतिपाताभ्यांः तद्विशेषः

॥२४॥ विशुद्धिक्षेत्रस्वामिविषयेभ्योऽवधिभनः पर्यययोः ॥२५॥ मतिश्रुतयो-

निबन्धो द्रव्येष्वसर्वपर्यायेषु ॥२६॥ रुपिष्ववधेः ॥२७॥ तदनन्तभागे मनः

પર્યયસ્ય ॥૨૮॥ સર્વદ્રવ્યપર્યાયેષુ કેવલસ્ય ॥૨૯॥ એકાદીની ભાજ્યાનિ

युगपदेकस्मिन्नायतुर्भ्यः ॥३०॥ भतिश्रुतावधयो विपर्ययाश्च ॥३१॥

सद्सतोरविशेषाद्यदृश्योपलब्धेरुन्मत्तवत् ॥३२॥ नैगमसंग्रहव्यवहार-

ॐ सूत्रशब्दसमभिरुद्धैवंभूतानयाः ॥३३॥

ઈતિ તત્ત્વાર્થધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે પ્રથમો અધ્યાયઃ ॥૧॥

(દ્વિતીય અધ્યાય)

औपशमिकक्षायिकौ भावौ मिश्रश्च ज्वरस्य स्वतत्त्वभौदयिकपारिष्णामिकौ

५॥१॥ द्विनवाष्टादशैकविंशतित्रिभेदाः यथाक्रममः ॥२॥ सम्यक्त्वयारित्रे ॥३॥

જ્ઞાનદર્શનદાનલાભભોગોપભોગવીર્યાણિ ચ ॥૪॥ જ્ઞાનાજ્ઞાનદર્શનલબ્ધ-

यश्यतुस्त्रिपञ्चभेदाः सम्यक्त्वयारित्रसंयमासंयमाश्च ॥५॥ गतिकषायलिंग-

मिथ्यादर्शनाज्ञानासंयतासिद्धलेश्या-श्यतुश्यतुस्येकैकैकषड्भेदाः ॥६॥

श्रवणव्याप्त्यत्त्वानि य ॥७॥ उपयोगो लक्षणम् ॥८॥ स द्विविधोऽष्टयतुर्भेदः

॥८॥ ससारिणो मुक्ताश्च ॥१०॥ समस्काभनस्काः ॥११॥ ससारिणस्त्र-

संस्थावराः ॥१२॥ पूथिव्यमज्वावायुवनस्पतयः स्थावराः ॥१३॥

द्वान्द्रयादयस्त्रेसाः ॥१४॥ पञ्चान्द्रयाश्च ॥१५॥ द्विविधान ॥१६॥

निवृत्युपकरणं द्रव्यान्द्रियम् ॥५७॥ लब्ध्युपयागो भावान्द्रियम् ॥५८॥

स्पर्शनरसनघ्राणयक्षुः श्रोत्राण्डा ॥१८॥ स्पर्शनसंज्ञवर्णशब्दस्तद्व्याः ॥२०॥

श्रुतनामान्प्रवक्ष्य ॥२॥ पनस्वस्वन्तानानिउन् ॥२॥ ऊनिविपल्लडा-

ભ્રમરમનુષ્યાદીનામેકેકવૃદ્ધાનિ ॥૨૩॥ સંજ્ઞિનઃ સમનસ્કાઃ ॥૨૪॥ વિગ્રહગતૌ
કર્મયોગઃ ॥૨૫॥ અનુશ્રેણિ ગતિઃ ॥૨૬॥ અવિગ્રહા જીવસ્ય ॥૨૭॥ વિગ્રહવતી
ય સંસારિણઃ પ્રાક્યતુભ્યઃ ॥૨૮॥ એકાસમયાઅવિગ્રહા ॥૨૯॥ એકં દ્વૌ
ત્રીન્વાઅનાહારકઃ ॥૩૦॥ સમ્મૂર્ધનગર્ભોપપાદા જન્મ ॥૩૧॥ સચિત્તશીત-
સંવૃતાઃ સેતરા મિશ્રાશ્યૈકશસ્તઘોનયઃ ॥૩૨॥ જરાયુજાણ્ડજપોતાનાં ગર્ભઃ
॥૩૩॥ દેવનારકાણામુપપાદઃ ॥૩૪॥ શેષાણાં સમ્મૂર્ધનમ્ ॥૩૫॥
ઔદારિકવૈકિયિકાહારકતૈજસકાર્મણાનિ શરીરાણિ ॥૩૬॥ પરં પરં સૂક્ષ્મમ્
॥૩૭॥ પ્રદેશતોઅસંખ્યેયગુણં પ્રાકતૈજસાત્ ॥૩૮॥ અનન્તગુણો પરે ॥૩૯॥
અપ્રતીઘાતે ॥૪૦॥ અનાદિસમ્બન્ધે ચ ॥૪૧॥ સર્વસ્ય ॥૪૨॥ તદાદીનિ
ભાજ્યાનિ યુગપદેકસ્મિન્નાયતુભ્યઃ ॥૪૩॥ નિરુપભોગમન્ત્યમ્ ॥૪૪॥
ગર્ભસમ્મૂર્ધનજમાઘમ્ ॥૪૫॥ ઔપપાદિકં વૈકિયિકમ્ ॥૪૬॥ લઙ્ઘિપ્રત્યયં
ચ ॥૪૭॥ તૈજસમપિ ॥૪૮॥ શુભં વિશુદ્ધમવ્યાઘાતિ ચાહારકં પ્રમત્તસંયતસ્યૈવ
॥૪૯॥ નારકસમ્મૂર્ધિના નપુંસકાનિ ॥૫૦॥ ન દેવાઃ ॥૫૧॥ શેષાસ્ત્રિવેદાઃ
॥૫૨॥ ઔપપાદિકચરમોત્તમદેહાઅસંખ્યેપર્યાયુષોઅનપવત્યાયુષઃ ॥૫૩॥

ઈતિ તત્પાર્થધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે દ્વિતીયો અધ્યાયઃ ॥૨॥

(તૃતીય અધ્યાય)

રત્નશર્કરાબાલુકાપંકઘૂમતમોમહાતમઃ પ્રભા ભૂમયો ધનામ્બુવાતાકાશ-
પ્રતિષ્ઠાઃ સમાધોડઘઃ ॥૧॥ તાસુ ત્રિંશત્પંચવિંશતિપંચદશદશત્રિપંચોનૈકનરકશત
સહસ્રાણિ પંચ ચૈવ યથાક્રમમ્ ॥૨॥ નારકા નિત્યાશુભતરલેશ્યાપરિણામ-
દેહવેદનાવિક્રિયાઃ ॥૩॥ પરસ્પરોદીરિતદુઃખાઃ ॥૪॥ સંકિલષ્ટાઅસુરોદીરિત-
દુઃખાશ્ચ પ્રાક્ ચતુર્થ્યાઃ ॥૫॥ તેષ્વેકત્રિસપ્તદશસપ્તદશદ્વાવિંશતિત્રયત્રિંશત્સા
ગરોપમા સત્વાનાં પરા સ્થિતિઃ ॥૬॥ જમ્બૂદ્વીપલવણોદાદયઃ શુભનામાનો
દ્વીપસમુદ્રાઃ ॥૭॥ દ્વિર્દિર્વિષ્કમ્ભાઃ પૂર્વપૂર્વપરિક્ષેપિણો બલયાકૃતયઃ ॥૮॥ તન્મધ્યે

મેરુનાભિર્વૃત્તો યોજનશતસહસ્રવિષ્કમ્ભો જમ્બૂદ્વીપઃ ॥૯॥ ભરતહૈમવતહરિ-
વિદેહરમ્યકહૈરણ્યવતૈરાવતવર્ષાઃ ક્ષેત્રાણિ ॥૧૦॥ તદ્વિભાજિનઃ પૂર્વાપરાયતા
હિમવન્મહા-હિમવન્નિષધનીલરુકિમશિખરિણો વર્ષધરપર્વતાઃ ॥૧૧॥ હેમાર્જુન
તપનીયવૈડૂર્યરજતહેમમયાઃ ॥૧૨॥ મણિવિચિત્રપાશ્ચા ઉપરિ મૂલે ચ
તુલ્યવિસ્તારાઃ ॥૧૩॥ પદ્મમહાપદ્મતિગિરછકેશરિમહાપુણ્ડરીકપુણ્ડરીકા
હૃદાસ્તેષામુપરિ ॥૧૪॥ પ્રથમો યોજનસહસ્રાયામસ્તદર્ધવિષ્કમ્ભો લઘુઃ ॥૧૫॥
દશયોજનાવગાહઃ ॥૧૬॥ તન્મધ્યે યોજનં પુષ્કરમ્ ॥૧૭॥ તદ્વિગુણાદ્વિગુણા
લઘુ પુષ્કરાણિ ચ ॥૧૮॥ તન્નિવાસિન્યો દેવ્યઃ શ્રી લીધૃતિકીર્તિ-બુદ્ધિલક્ષ્મ્યઃ
પલ્યોપમસ્થિતયઃ સસામાનિકપરિષત્કાઃ ॥૧૯॥ ગંગાસિંધુરો-હિદ્રોહિતાસ્યા-
હરિદ્ધરિકાન્તાસીતાસીતોદા નારીનરકાન્તા સુવાર્ણરુપ્યકૂલા-રક્તારક્તોદાઃ સરિત-
સ્તન્મધ્યગાઃ ॥૨૦॥ દ્વયોર્દ્વયોઃ પૂર્વાઃ પૂર્વગાઃ ॥૨૧॥ શેષાસ્ત્વપરગાઃ ॥૨૨॥
ચતુર્દશનદીસહસ્રપરિવૃતા ગંગાસિન્ધ્વાદયો નદઃ ॥૨૩॥ ભરતઃ
ષડ્વિંશતિપંચયોજનશતવિસ્તારઃ ષટ્ ચૈકૌનવિંશતિભાગા યોજનસ્ય ॥૨૪॥
તદ્વિગુણાદ્વિગુણવિસ્તારા વર્ષધરવર્ષા વિદેહાન્તાઃ ॥૨૫॥ ઉત્તરા દક્ષિણતુલ્યાઃ
॥૨૬॥ ભરતૈરાવતયોર્વૃદ્ધિલાસો ષટ્સમયાભ્યામુત્સર્પિણ્ય-વસર્પિણીભ્યામ્
॥૨૭॥ તાભ્યમપરા ભૂમયોઅવસ્થિતાઃ ॥૨૮॥ એકદ્વિત્રિપલ્યોપ-મસ્થિતયો
હૈમવતકહારિવર્ષકદેવકુરવકાઃ ॥૨૯॥ તથોત્તરાઃ ॥૩૦॥ વિદેહેષુ સંખ્યેય-
કાલાઃ ॥૩૧॥ ભરતસ્ય વિષ્કંભો જમ્બૂદ્વીપસ્ય નવતિશતભાગઃ ॥૩૨॥
દ્વિર્વાતકીખણ્ડે ॥૩૩॥ પુષ્કરાદ્ધૈ ચ ॥૩૪॥ પ્રાડ્માનુષોત્તરાન્મનુષ્યાઃ ॥૩૫॥
આર્યા મ્લેચ્છાશ્ચ ॥૩૬॥ ભરતૈરાવતવિદેહાઃ કર્મભૂમયોઅન્યત્ર દેવકુરુત્તર-
કુરુમ્યઃ ॥૩૭॥ નૃસ્થિતિ પરાઅવરે ત્રિપલ્યોપમાન્તર્મુહૂર્તે ॥૩૮॥ તિર્યગ્યોનિજાનાં
ચ ॥૩૯॥

ઈતિ તત્પાર્થધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે તૃતીયો અધ્યાયઃ ॥૩॥

(ચતુર્થ અધ્યાય)

દેવાશ્યતુર્ણિકાયાઃ ॥૧॥ આદિતસિષુ પીતાંતલેશ્યાઃ ॥૨॥ દશાષ્ટ-
પંચદ્વાદશવિકલ્પાઃ કલ્પોપત્તપર્યંતાઃ ॥૩॥ ઇન્દ્રસામાનિકત્રાયસિંશપારિષદાત્મર-
ક્ષલોકપાલાનીક-પ્રકીર્ણકાભિયોગ્યકિલ્વિષિકાશ્યૈકશઃ ॥૪॥ ત્રાયસિંશ-
લોકપાલવજ્ર્યા વ્યન્તરજ્યોતિષ્કાઃ ॥૫॥ પૂર્વયોદ્ધાન્દ્રાઃ ॥૬॥ કાયપ્રવીચારા આ
એશાનાત્ ॥૭॥ શેષાઃ સ્પર્શરુપશબ્દમનઃ પ્રવીચારાઃ ॥૮॥ પરેઅપ્રવીચારાઃ ॥૯॥
ભવનવાસિનોઅસુરનાગવિદ્યુત્સુપર્ણાગ્નિવાતસ્તનિતોદધિ-દ્વીપદિક્કુમારાઃ
॥૧૦॥ વ્યન્તરાઃ કિન્નરકિંપુરુષમહોરગગન્ધર્વચક્ષરાક્ષભૂતપિશાચાઃ ॥૧૧॥
જ્યોતિષ્કાઃ સૂર્યાચન્દ્રમસૌ ગ્રહનક્ષત્રપ્રકીર્ણકતારકાશ્ચ ॥૧૨॥ મેરુપ્રદક્ષિણા
નિત્યગતયો નૃલોકે ॥૧૩॥ તત્કૃતઃ કાલવિભાગઃ ॥૧૪॥ બહિરવસ્થિતાઃ ॥૧૫॥
વૈમાનિકાઃ ॥૧૬॥ કલ્પોપપન્નાઃ કલ્પાતીતાશ્ચ ॥૧૭॥ ઉપર્યુપરિ ॥૧૮॥
સૌધર્મૈશા-સાનત્કુમારમાહેન્દ્રબ્રહ્મબ્રહ્મોત્તરલાન્તવકાપિષ્કશુકમહાશુકસતારસહ-
સારેશ્વાન-તપ્રાણતયોરારણ્યચુતયોર્નવસુગ્રૈવેચકેષુ વિજયવૈજયન્ત-
જયન્તાપરાજિતેષુ સર્વાર્થસિદ્ધૌ ચ ॥૧૯॥ સ્થિતિપ્રભાવસુખદ્યુતિલેશ્યા-
વિશુદ્ધીન્દ્રિયાવધિ-વિષયતોઅધિકાઃ ॥૨૦॥ ગતિશરીરપરિગ્રહાભિમાનતો
હીનાઃ ॥૨૧॥ પીતપદ્મશુક્લલેશ્યા દ્વિત્રિશેષેષુ ॥૨૨॥ પ્રાગ્રૈવેચકેભ્યઃ કલ્પાઃ
॥૨૩॥ બ્રહ્મલોકાલયા લોકાન્તિકાઃ ॥૨૪॥ સાસ્વતાદિત્યવલ્લયરુણ-
ગર્દતોયતુષિતાવ્યાબાધારિષ્ટાશ્ચ ॥૨૫॥ વિજયાદિષુ દ્વિચરમાઃ ॥૨૬॥
ઔપપાદિકમનુષ્યેભ્યઃ શેષતાસ્તિર્યગ્યોનયઃ ॥૨૭॥ સ્થિતિરસુરનાગ-
સુપર્ણદ્વીપશેષાણાં સાગરોપમ-ત્રિપલ્યોપમાર્દ્ધહીનમિતાઃ ॥૨૮॥ સૌધર્મૈશાનયૌઃ
સાગરોપમે અધિકે ॥૨૯॥ સાનત્કુમારમાહેન્દ્રદ્રવ્યોઃ સમ ॥૩૦॥ ત્રિસમનવૈકાદશ-
ત્રયોદશપંચદશભિરધિકાનિ તુ ॥૩૧॥ આરણ્યચુતા-દૂર્ધર્મકૈકેન નવસુ
ગ્રવૈવેચકેષુ વિજયાદિષુ સર્વાર્થસિદ્ધૌ ચ ॥૩૨॥ અપરા પલ્યોપમધિકમ્ ॥૩૩॥

પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાઅનંતરા ॥૩૪॥ નારકાણાં ચ દ્વિતીયાદિષુ ॥૩૫॥
દશવર્ષસહસ્રાણિ પ્રથમાયામ્ ॥૩૬॥ ભવનેષુ ચ ॥૩૭॥ વ્યન્તરાણાં ચ ॥૩૮॥
પરા પલ્યોપમમધિકમ્ ॥૩૯॥ જ્યોતિષ્કાણાં ચ ॥૪૦॥ તદષ્ટભાગોઅપરા ॥૪૧॥
લૌકાન્તિકાનામષ્ટૌ સાગરોપમાણિ સર્વેષામ્ ॥૪૨॥

ઈતિ તત્ત્વાર્થધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે ચતુર્થો અધ્યાયઃ ॥૪॥

(પંચમ અધ્યાય)

અજીવકાયા ધર્માધર્માકાશપુદ્ગલાઃ ॥૧॥ દ્રવ્યાણિ ॥૨॥ જીવાશ્ચ ॥૩॥
નિત્યાવસ્થિતાન્યરુપાણિ ॥૪॥ રુપિણઃ પુદ્ગલાઃ ॥૫॥ આ આકાશાદેકદ્રવ્યાણિ
॥૬॥ નિષ્ક્રિયાણિ ચ ॥૭॥ અસંખ્યેયાઃ પ્રદેશા ધર્માધર્મૈકજીવાનામ્ ॥૮॥
આકાશસ્યાનન્તાઃ ॥૯॥ સંખ્યેયાસંખ્યેયાશ્ચ પુદ્ગલાનામ્ ॥૧૦॥ નાણોઃ ॥૧૧॥
લોકાકાશેઅવગાહઃ ॥૧૨॥ ધર્માધર્મયોઃ કુત્સ્ને ॥૧૩॥ એકપ્રદેશાદિષુ ભાજ્યઃ
પુદ્ગલાનામ્ ॥૧૪॥ અસંખ્યેયભાગદિષુ જીવાનામ્ ॥૧૫॥ પ્રદેશ-સંહાર-
વિસર્પાભ્યાં પ્રદીપવત્ ॥૧૬॥ ગતિસ્થિત્યુપગ્રહૌ ધર્માધર્મયોરુપકારઃ ॥૧૭॥
આકાશસ્યાવગાહઃ ॥૧૮॥ શરીરવાડ્મનઃ પ્રાણાપાનાઃ પુદ્ગુલાનામ્ ॥૧૯॥
સુખદુઃખજીવિતમરણોપગ્રહાશ્ચ ॥૨૦॥ પરસ્પરોપગ્રહૌ જીવાનામ્ ॥૨૧॥
વર્તનાપરિણામક્રિયાઃ પરત્વાપરત્વે ચ કાલસ્ય ॥૨૨॥ સ્પર્શરસગન્ધવર્ણવન્તઃ
પુદ્ગુલાઃ ॥૨૩॥ શબ્દબન્ધસૌક્ષ્મ્યસ્થૌલસંસ્થાનભેદતમશ્ચાયાતપોઘોતવન્તશ્ચ
॥૨૪॥ અણવઃ સ્કન્ધાશ્ચ ॥૨૫॥ ભેદસંઘાતેભ્યઃ ઉત્પદ્યન્તે ॥૨૬॥ ભેદાદણુઃ
॥૨૭॥ ભેદસંઘાતાભ્યાં ચાક્ષુષઃ ॥૨૮॥ સદ્ દ્રવ્યલક્ષણમ્ ॥૨૯॥
ઉત્પાદવ્યયધ્વૌવ્યયુક્તં સત્ ॥૩૦॥ તદ્ભાવાવ્યયં નિત્યમ્ ॥૩૧॥
અર્પિતાનર્પિસિદ્ધેઃ ॥૩૨॥ સ્નિગ્ધરુક્ષત્વાદ્બન્ધઃ ॥૩૩॥ ન જઘન્યગુણાનામ્
॥૩૪॥ ગુણસામ્યે સદૃશાનામ્ ॥૩૫॥ દ્વયધિકાદિગુણાનાં તુ ॥૩૬॥

બન્ધેઅધિકૌ પારિણામિકૌ ચ ॥૩૭॥ ગુણપર્યયવત્ દ્રવ્યમ્ ॥૩૮॥ કાલશ્ય
॥૩૯॥ સોઅનન્તસમયઃ ॥૪૦॥ દ્રવ્યાશ્રયા નિર્ગુણા ગુણાઃ ॥૪૧॥ તદ્ભાવઃ
પરિણામઃ ॥૪૨॥

ઇતિ તત્ત્વાર્થધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે પંચમો અધ્યાયઃ ॥૫॥

(ષષ્ઠમ અધ્યાય)

કાયવાડ્મનઃ કર્મયોગઃ ॥૧॥ સ આસ્રવઃ ॥૨॥ શુભઃ પુણ્યસ્યાશુભઃ
પાપસ્ય ॥૩॥ સકષાયાકષાયયોઃ સામ્પરાયિકેર્યાપથયોઃ ॥૪॥ ઇન્દ્રિય-
કષાયાવ્રતક્રિયાઃ પંચયતુઃ પંચપંચવિંશતિસંખ્યાઃ પૂર્વસ્ય ભેદાઃ ॥૫॥ તીવ્રમન્દ-
જ્ઞાતાજ્ઞાતભાવાધિકરણવીર્યવિશેષેભ્યસ્તદ્વિશેષઃ ॥૬॥ અધિકરણં જીવાઅજીવાઃ
॥૭॥ આદ્યં સંરમ્ભસમારમ્ભારમ્ભયોગકૃતકારિતાનુમત-કષાયવિશેષૈસ્ત્રિ-
સ્ત્રિશ્યતુશ્યૈકશઃ ॥૮॥ નિર્વર્તનાનિક્ષેપસંયોગનિસર્ગાઃ દ્વિયતુર્દ્વિત્રિભેદાઃ પરમ્
॥૯॥ તત્ત્વદોષ નિહ્નવમાત્સર્યાન્તરાયાસાદનોપધાતા જ્ઞાનદર્શનાવરણયોઃ ॥૧૦॥
દુઃખશોકતાપાકન્દનવધપરિદેવનાન્યાત્મ-પરોભયસ્થાનાન્યસદ્વેદસ્ય ॥૧૧॥
ભૂતવ્રત્યનુકમ્પાદાનસરાગસંયમાદિયોગઃ ક્ષાન્તિઃ શૌચમિતિ સદ્વેદસ્ય ॥૧૨॥
કેવલિશ્રુતસંઘર્મદેવાવર્ણવાદો દર્શનમોહસ્ય ॥૧૩॥ કષાયોદયાત્તીવ્ર-
પરિણામશ્યારિત્રમોહસ્ય ॥૧૪॥ બ્રહ્મારમ્ભપરિગ્રહત્વં નારકસ્યાયુષઃ ॥૧૫॥
માયા તૈર્યગ્નોનસ્ય ॥૧૬॥ અદ્વૈપારમ્ભપરિગ્રહત્વં માનુષસ્ય ॥૧૭॥
સ્વભાવમાર્દવં ચ ॥૧૮॥ નિઃશીલવ્રતત્વં ચ સર્વેષામ્ ॥૧૯॥ સરાગસંયમ-
સંયમાસંયમાકામનિર્જરાબાલતપાંસિ દૈવસ્ય ॥૨૦॥ સમ્યક્ત્વં ચ ॥૨૧॥
યોગવક્તા વિસમ્બાદનં ચાશુભસ્ય નામ્નઃ ॥૨૨॥ તદ્વિપરીતં શુભસ્ય ॥૨૩॥
દર્શનવિશુદ્ધિર્વિનયસમ્પન્નતા શીલવ્રતેષ્વનતીયારોઅભીક્ષણ- જ્ઞાનોપયોગસંવેગૌ
શક્તિસ્ત્યાગતપસી સાધસમાધિર્વૈયાવૃત્યકરણમર્હદાચાર્ય-બહુશ્રુતપ્રવચન-

ભક્તિરાવશ્યકાપરિહાણિર્માર્ગપ્રભાવનાપ્રવચનવત્સલત્વમિતિ તીર્થકરત્વસ્ય
॥૨૪॥ પરાત્મનિન્દાપ્રશંસે સદ્સદ્ગુણોચ્છાદનોદ્ભાવને ચ નીચૈગોત્રસ્ય ॥૨૫॥
તદ્વિપર્યયો નીચૈર્વૃત્યનુસેકૌ ચૌત્તરસ્ય ॥૨૬॥ વિદ્નકરણમન્તરાયસ્ય ॥૨૭॥

ઇતિ તત્ત્વાર્થધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે ષષ્ઠો અધ્યાયઃ ॥૬॥

(સપ્તમ અધ્યાય)

હિંસાઅનૃતસ્તેયાબ્રહ્મપરિગ્રહેભ્યો વિરતિર્વ્રતમ્ ॥૧॥ દેશસર્વતોઅણુમહતી
॥૨॥ તત્ત્વૈર્યાર્થ ભાવનાઃ પંચ પંચ ॥૩॥ વાડ્ મનોગુપ્તીર્યાદાનનિક્ષેપણ-
સમિત્યાલોકિતપાનભોજનાનિ પંચ ॥૪॥ કોધલોભભીરુત્વહાસ્યપ્રત્યાખ્યા-
નાન્યનુવીચિભાષણં ચ પંચ ॥૫॥ શૂન્યાગારવિમોચિતાવાસપરોપરોધાકરણ-
ભૈક્ષશુદ્ધિ-સધર્માઅવિસંવાદાઃ પંચ ॥૬॥ સ્ત્રીરાગકથાશ્રવણતન્મનોહરાક્ષ-
નિરીક્ષપૂર્વતાનુસ્મરણ-વૃષ્યેષ્ટરસસ્વશરીરસંસ્કારત્યાગાઃ પંચ ॥૭॥ મનોજ્ઞાન-
મનોજ્ઞેન્દ્રિયવિષયરાગદ્વેષવર્જનાનિ પંચ ॥૮॥ હિંસાદિષ્વિહામુત્રાપાયાવઘદર્શનમ્
॥૯॥ દુઃખમેવ વા ॥૧૦॥ મૈત્રીપ્રમોદકારુણ્યમાધ્યસ્થાનિ ચ સત્ત્વગુણાધિક-
કિલશ્યમાનાવિનયેષુ ॥૧૧॥ જગત્કાયસ્વભાવૌ વા સંવેગવૈરાગ્યાર્થમ્ ॥૧૨॥
પ્રમત્તયોગાત્પ્રાણવ્યરોપણં હિંસા ॥૧૩॥ અસદ્ભિધાનમનૃતમ્ ॥૧૪॥
અદત્તાદાનં સ્તેયમ્ ॥૧૫॥ મૈથુનમબ્રહ્મ ॥૧૬॥ મૂર્છા પરિગ્રહઃ ॥૧૭॥ નિઃશ્યો
વ્રતી ॥૧૮॥ અગાર્યનગારશ્ય ॥૧૯॥ અણુવ્રતોડગારી ॥૨૦॥ દિગ્દેશાનર્થદંડ-
વિરતિસામાયિકપ્રોષધોપવાસોપભોગપરિભોગ-પરિમાણાતિથિસંભવિ-
ભાગવ્રતસંપન્નશ્ય ॥૨૧॥ મારણાંતિકીં સદ્લેખનાં જોષિતા ॥૨૨॥
શંકાકાંક્ષાવિચિકિત્સાન્યદૃષ્ટિપ્રશંસાસંસ્તવાઃ સમ્યગ્દષ્ટેરતીચારાઃ ॥૨૩॥
વ્રતશીલેષુ પંચ પંચ યથાક્રમમ્ ॥૨૪॥ બંધવધરછેદાતિભારારોપણાન્નપાન-
નિરોધાઃ ॥૨૫॥ મિથ્યોપદેશરહોભ્યાખ્યાનકૂટલેખકિયાન્યાસાપહાર-

સાકારમન્ત્રભેદાઃ ॥૨૬॥ સ્તેનપ્રયોગતદાહતાદાનવિરુદ્ધરાજ્યાતિક
મહીનાધિકમાનોન્માન પ્રતિરુપકવ્યવહારાઃ ॥૨૭॥ પરવિવાહકરણેત્વરિકાપરિ-
ગૃહીતાપરિગૃહીતાગ-મનાનંગકીડાકામ-તીવ્રાભિનિવેશઃ ॥૨૮॥
ક્ષેત્રવાસ્તુહિરણ્યસુવર્ણધનધાન્ય દાસીદાસકુપ્યપ્રમાણાતિકમાઃ ॥૨૯॥
ઊર્ધ્વાધસ્તિર્થગ્યતિકમક્ષેત્રવૃદ્ધિ-સ્મૃત્યન્તરાધાનાનિ ॥૩૦॥ આનયનપ્રેષ્ય-
પ્રયોગશબ્દરુપાનુપાતપુદ્ગલક્ષેપાઃ ॥૩૧॥ કન્દર્પકૌતુક્યમૌખ્યાડસમીક્ષ્યા-
ધિકરણોપભોગ-પરિભોગાનર્થકયાનિ ॥૩૨॥ યોગદુષ્પ્રણિધાનાનાદર-
સ્મૃત્યુનુપસ્થાનાનિ ॥૩૩॥ અપ્રત્યવેક્ષિતાપ્રમાર્જિતોસ્સર્ગા-દાનસંસ્તરોપ-
કમણાના દરસ્મૃત્યુનુપસ્થાનાનિ ॥૩૪॥ સચિત્તસંબંધસંમિશ્રાભિષવદુઃ
પકવાહારાઃ ॥૩૫॥ સચિત્તનિષ્કાપાપીધિનપરવ્યપશમાત્સર્ચકાલાતિકમાઃ ॥૩૬॥
જીવિતમરણા-શંસામિત્રાનુરાગસુખાનુબન્ધનિદાનાનિ ॥૩૭॥ અનુગ્રહાર્થ
સ્વસ્થાતિસર્ગો દાનમ્ ॥૩૮॥ વિધિદ્રવ્યદાતૃપાત્રવિશેષાત્તદ્વિશેષઃ ॥૩૯॥

ઈતિ તત્પાર્થાધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે સપ્તમો અધ્યાયઃ ॥૭॥

(અષ્ટમ અધ્યાય)

મિથ્યાદર્શનાવિરતિપ્રમાદકષાયયોગા બંધહેતવઃ ॥૧॥ સકષાયત્વાજજીવઃ
કર્મણો યોગ્યાન્પુદ્ગલાનાદત્તે સંબંધઃ ॥૨॥ પ્રકૃતિસ્થિત્યનુભાગપ્રદેશાસ્તદ્વિધયઃ
॥૩॥ આઘો જ્ઞાનદર્શનાવરણવેદનીયમોહનીયાયુર્નામગોત્રાન્તરાયાઃ ॥૪॥
પંચનવદ્વયષ્ટાવિશંતિયતુર્દ્વિયત્વારિંશદ્ દ્વિપંચભેદા યથાક્રમમ્ ॥૫॥
મતિશ્રુતાવધિમનઃ પર્યયકેવલાનામ્ ॥૬॥ ચક્ષુરચક્ષુરવધિકેવલાનાં નિદ્રાનિદ્રા-
નિદ્રાપ્રયલા-પ્રયલાપ્રયલા-સ્ત્યાનગૃહ્યશ્ય ॥૭॥ સદસદ્વેદ્યે ॥૮॥
દર્શનચારિત્રમોહનીયા-કષાયકષાયવેદનીયાખ્યાસિદ્ધિનવષોડશભેદાઃ :
સમ્યક્ત્વમિથ્યાત્વતદુભયાન્ય-કષાયકષાયૌ હાસ્યરત્યરતિશોકમભયજુગુપ્સા-

સ્ત્રીપુંનપુંસકવેદા અનન્તાનુબંધ્યપ્રત્યાખ્યાન પ્રત્યાખ્યાન-સંજવલન-
વિકલ્પાશ્ચૈકશઃ કોધમાનમાયાલોભાઃ ॥૯॥ નારકતૈર્થગ્યોનમાનુષદૈવાનિ ॥૧૦॥
ગતિજાતિ-શરીરાંગોપાંગનિર્માણબંધનસંઘાતસંસ્થાનસંહનન સ્પર્શરસગંધવર્ણાનુ-
-પૂર્વ્યાગુરુલઘૂપઘાતપરઘાતાતપોઘોતોચ્છ્વાસ વિહાયોગતયઃ પ્રત્યેકશરીરત્ર-
સસુભગ-સુસ્વરશુભસૂક્ષ્મપર્યામિસ્થિરાદેયયશઃ કીતિસેતરાણિ તીર્થકરત્વં ચ
॥૧૧॥ ઉચ્ચૈર્નીચૈશ્ય ॥૧૨॥ દાનલાભભોગોપભોગવીર્યાણામ્ ॥૧૩॥
આદિતસ્તિ-સૃણામન્તારાયસ્ય ચ ત્રિંશત્સાગરોપમકોટીકોટ્યઃ પરા સ્થિતિઃ
॥૧૪॥ સપ્તતિર્મોહનીયસ્ય ॥૧૫॥ વિંશતિર્નામગોત્રયોઃ ॥૧૬॥
ત્રયસિંશત્સાગરોપમાણ્યાયુષઃ ॥૧૭॥ અપરા દ્વાદશમુહૂર્તાવેદનીયસ્ય ॥૧૮॥
નામગોત્રયોરષ્ઠૌ ॥૧૯॥ શેષાણામન્તર્મુહૂર્તા ॥૨૦॥ વિપાકોઅનુભવઃ ॥૨૧॥
સ યથાનામ્ ॥૨૨॥ તતશ્ય નિર્જરા ॥૨૩॥ નામપ્રત્યયાઃ સર્વતો
યોગવિશેષાત્સૂક્ષ્મૈકક્ષેત્રાવગાહ-સ્થિતાઃ સર્વાત્મપ્રદેશેષ્વનન્તાનન્તપ્રદેશાઃ
॥૨૪॥ સદ્વેદ્યશુભાયુર્નામગોત્રાણિ પુણ્યમ્ ॥૨૫॥ અતોઅન્યત્પાપમ્ ॥૨૬॥

ઈતિ તત્પાર્થાધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે અષ્ટમો અધ્યાયઃ ॥૮॥

(નવમ અધ્યાય)

આસ્રવનિરોધઃ સંવરઃ ॥૧॥ સ ગુમિસમિતિધર્માનુપ્રેક્ષાપરીષદજયચારિત્રૈઃ
॥૨॥ તપસા નિર્જરા ચ ॥૩॥ સમ્યગ્યોગનિગ્રહો ગુમિઃ ॥૪॥ ઇર્થાભાષેષણા-
દાનનિષ્કેપોત્સર્ગાઃ સમિતયઃ ॥૫॥ ઉત્તમક્ષમામાર્દવાર્જવશૌચસત્યસંયમ-
તપસ્ત્યાગાર્કિચન્ય-બ્રહ્મચર્યાણિ ધર્મઃ ॥૬॥ અનિત્યાશરણસંસારૈકત્વાન્યત્વા-
શુચ્યાસ્રવસંવરનિર્જરા-લોકભોધિદુર્લભધર્મસ્વાખ્યાતત્વાનુચિંતનમનુપ્રેક્ષાઃ ॥૭॥
માર્ગાચ્યવનનિર્જરાર્થ પરિસોઢવ્યાઃ પરીષદાઃ ॥૮॥ ક્ષુત્પિપાસાશીતોષ્ણ-
દંશમશકનાગચારતિસ્ત્રીચર્યાનિષદાશચ્યાકોશ-વધયાચનાઅલાભરોગ-

તૃણસ્પર્શમલસત્કારપુરસ્કારપ્રજ્ઞાજ્ઞાનાદર્શનાનિ ॥૮॥ સૂક્ષ્મસાંપરાય-
છન્નસ્થવીતરાગ-યોશ્યતુર્દશ ॥૧૦॥ એકાદશ જિને ॥૧૧॥ બાદરસામ્પરાયે
સર્વે ॥૧૨॥ જ્ઞાનાવરણે પ્રજ્ઞાજ્ઞાને ॥૧૩॥ દર્શનમોહાંતરાયયોરદર્શનાભૌ
॥૧૪॥ ચારિત્રમોહેનાગ્ન્યારતિ-સ્રીનિષદ્યાકોશયાયનાસત્કારપુરસ્કારાઃ ॥૧૫॥
વેદનીયે શેષાઃ ॥૧૬॥ એકાદયો ભાજયા યુગપદેકસ્મિન્નૈકોનવિંશતેઃ ॥૧૭॥
સામાયિકચ્છેદોપસ્થાપનાપરિહાર વિશુદ્ધિસૂક્ષ્મસાંપરાય યથાખ્યાતમિતિ ચારિત્રમ્
॥૧૮॥ અનશનાવમૌદર્યવૃત્તિ-પરિસંખ્યાનરસપરિત્યાગવિકલ્પશય્યાસન-
કાયકલેશા બાહ્યં તપઃ ॥૧૯॥ પ્રાશિયત્તવિનયવૈયાવૃત્યસ્વાધ્યાયવ્યુત્સર્ગ-
ધ્યાનાન્યુત્તરમ્ ॥૨૦॥ નવચતુર્દશપંચદ્વિભેદા યથાક્રમં પ્રાગ્ધ્યાનાત્ ॥૨૧॥
આલોચનપ્રતિ-ક્રમણતદ્દુભયવિવેક-વ્યુત્સર્ગતપરચ્છેદ-પરિહારોપસ્થાપનાઃ
॥૨૨॥ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રોપચારાઃ ॥૨૩॥ આચાર્યોપાધ્યાયતપસ્વિશૈશ્વ-
ગ્લાનગણકુલ-સંઘસાધુમનોજ્ઞાનામ્ ॥૨૪॥ વાચનાપૃચ્છનાનુપ્રેક્ષામ્નાય-
ધર્મોપદેશાઃ ॥૨૫॥ બાહ્યાભ્યંતરોપધ્યોઃ ॥૨૬॥ ઉત્તમસંહનનસ્યૈકાગ્રચિંતા-
નિરોધો ધ્યાનમાન્તર્મુહૂર્તાત્ ॥૨૭॥ આર્ત-રૌદ્ર-ધર્મ્ય-શુક્લાનિ ॥૨૮॥ પરે
મોક્ષહેતૂ ॥૨૯॥ આર્તમમનોજ્ઞસ્ય સંપ્રયોગે તદ્વિપ્રયોગાય સ્મૃતિસમન્વાહારઃ
॥૩૦॥ વિપરીતં મનોજ્ઞસ્ય ॥૩૧॥ વેદનાયાશ્ય ॥૩૨॥ નિદાનં ચ ॥૩૩॥
તદવિરતદેશવિરતપ્રમત્તસંયતાનામ્ ॥૩૪॥ હિંસાનૃતસ્તેયવિષય-
સંરક્ષણોભ્યોરૌદ્રવિરતદેશવિરતયોઃ ॥૩૫॥ આજ્ઞાપાય-વિપાકસંસ્થાનવિચયાય
ધર્મ્યમ્ ॥૩૬॥ શુક્લે ચાદ્યે પૂર્વવિદઃ ॥૩૭॥ પરે કેવલિનઃ ॥૩૮॥ પૃથક્ત્વૈક-
ત્વવિતર્કસૂક્ષ્મક્રિયાપ્રતિપાતિવ્યુપર-તક્રિયાનિવર્તીનિ ॥૩૯॥ ત્ર્યેકયોગ-
કામયોગાયાગાનામ્ ॥૪૦॥ એકાશ્રયે સવિતર્કવિચારે પૂર્વે ॥૪૧॥ અવિચારં
દ્વિતીયમ્ ॥૪૨॥ વિતર્કઃ શ્રુતમ્ ॥૪૩॥ વિચારોઅર્થવ્યંજનયોગસંક્રાન્તિઃ ॥૪૪॥
સમ્યગ્દષ્ટિશ્રાવકવિરતાનન્તવિયોજક-દર્શનમોહક્ષપકોપશમકોપશાન્તમોહક્ષ-

પકક્ષીણમોહજિનાઃ ક્રમશોઅસંખ્યેય-ગુણનિર્જરાઃ ॥૪૫॥ પુલાકબકુશકુ-
શીલનિર્ગથસ્નાતકાઃ નિર્ગ્રંથાઃ ॥૪૬॥ સંયમશ્રુતપ્રતિસેવનાતીર્થલિંગલેશયો
પપાદસ્થાનવિકલ્પતઃ સાધ્યાઃ ॥૪૭॥

ઈતિ તત્ત્વાર્થાધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે નવમો અધ્યાયઃ ॥૮॥

(દસમ અધ્યાય)

મોહક્ષયાજ્ઞાનદર્શનાવરણાન્તરાયક્ષયાચ્ચ કેવલમ્ ॥૧॥ બંધહેત્વ-
ભાવનિર્જરાભ્યાં કૃત્સ્નકર્મવિપ્રમોક્ષો મોક્ષઃ ॥૨॥ ઔપશમિકાદિ ભવ્યત્વાનાં ચ
॥૩॥ અન્યત્ર કેવલસમ્યક્ત્વજ્ઞાનદર્શનસિદ્ધત્વેભ્યઃ ॥૪॥ તદનન્તરમૂર્ધ્વ
ગચ્છત્યાલોકાંતાત્ ॥૫॥ પૂર્વપ્રયોગાદસંગત્વાદ્વન્ધચ્છેદાત્તાગતિપરિણામાચ્ચ
॥૬॥ આવિદ્ધકુલાલયકવદ્વયપગતલેપાલાબુવદેરણુબીજવદ-ગિનિશિખાવચ્ચ
॥૭॥ ધર્માસ્તિકાયાભાવત્ ॥૮॥ ક્ષેત્રકાલગતિલિંગતીર્થચારિત્રપ્રત્યેગબુદ્ધબોધિત
જ્ઞાનાવગાહનાન્તર-સંખ્યાલ્પબહુત્વતઃ સાધ્યાઃ ॥૯॥

ઈતિ તત્ત્વાર્થાધિગમે મોક્ષશાસ્ત્રે દશમો અધ્યાયઃ ॥૧૦॥

અક્ષર-માત્ર પદ-સ્વર-હીનં, વ્યંજન-સંધિ-વિવર્જિત-રેફમ્ ।
સાધુભિરત્ર મમ ક્ષમિતવ્યં, કોન વિમુહ્યતિ શાસ્ત્રસમુદ્રે ॥૧॥
દશાધ્યાયે પરિચિન્ને, તત્ત્વાર્થ પઠિતે સતિ ।
ફલં સ્યાદુપવાસસ્ય, ભાષિતં મુનિપુત્રવૈઃ ॥૨॥
તત્ત્વાર્થ-સૂત્ર કર્તારં, ગૃહ્યપિચ્છોપલક્ષિતમ્ ।
વન્દે ગણીદ્ર-સંજાતમુમાસ્વામિ-મુનીશ્વરમ્ ॥૩॥
પદમ ચઉકકે પદમં પંચમે જાણિ પુગ્ગલં તચ્ચ ।
છહ સત્તમે હિ આસસવ અટ્ઠમે બંધણાયવ્યા ॥૪॥

ઇવમે સંવર ઇજજર દહમે મોકખં વિચાણેહિ ।
 ઇહ સત્ત તચ્ચ ભણિયં દહ સુક્ષેણ મુણિં દેહિં ॥૫॥
 જં સક્કઈ તં કીરઈ જે પણ સક્કઈ તહેવ સદ્દહણં ।
 સદ્દહમાણો જીવો, પાવઈ અજરામરં ઠાણં ॥૬॥
 તવયરણં વયધરણં, સંજમસરણં ચ જીવ-દયા-કરણમ્ ।
 અન્તે સમાહિમરણં, ચઉવિહ દુકખં ઇવારઈ ॥૭॥
 અરહંત ભાસિયત્થં ગણધરદેવેહિં ગંથિયં સત્ત્વં ।
 પણમામિ ભત્તિજુત્તો, સુદણાણમહોવયં સિરસા ॥૮॥
 ગુરવો પાંતુ વો નિત્યં જ્ઞાન-દર્શન-નાયકાઃ ।
 ચારિત્રાણાં વ-ગંભીરાઃ મોક્ષ-માર્ગોપદેશકઃ ॥૯॥
 કોટિશતં દ્વાદશચૈવ કોટ્યો લક્ષાણ્યશીતિસ્રધિકાનિચૈવ ।
 પંચાશદષ્ટૌ ચ સહસ્રસંખ્યામેતદ્ શ્રુતં પંચપદં નમામિ ॥૧૦॥
ઈતિ તત્પાર્થસૂત્રાપરનામ-ઈતિ તત્પાર્થાધિગમ-મોક્ષશાસ્ત્રં સમાપ્તમ્ ।

“સર્વ પ્રકારે જ્ઞાનીના શરણમાં બુદ્ધિ રાખી
 નિર્ભયપણાને, નિઃખેદપણાને ભજવાની શિક્ષા શ્રી
 તીર્થંકર જેવાએ કહી છે, અમે પણ એ જ કહીએ છીએ.
 કોઈ પણ કારણે આ સંસારમાં કલેશિત થવા યોગ્ય નથી.
 અવિચાર અને અજ્ઞાન એ સર્વ કલેશનું, મોહનું અને
 માઠી ગતિનું કારણ છે. સદ્વિચાર અને આત્મજ્ઞાન તે
 આત્મગતિનું કારણ છે.”

– કૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી